

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ŞEHİTLİK

Muhammet Sinan ŞENGÜLENDİ

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT

İZMİR - 2015

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2010800527

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Muhammet Sinan ŞENGÜLENDİ
Tez Başlığı : Hz.Peygamber Döneminde Şehitlik

Savunma Tarihi : 10.07.2015
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Tahsin KOÇYIĞIT

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Tahsin KOÇYIĞIT	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Ömer DURLU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Mehmet ŞEKER	UŞAK ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (X)

Oy Çokluğu ( )

Muhammet Sinan ŞENGÜLENDİ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Hz.Peygamber Döneminde Şehitlik" başlıklı Tezi(X) / Projesi( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum “**HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ŞEHİTLİK**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.... / ... / 2015

M. Sinan ŞENGÜLENDİ

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hz. Peygamber Döneminde Şehitlik
Muhammet Sinan ŞENGÜLENDİ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi Programı

Şehitlik konusunun İslam Tarihinde, özellikle de günümüz dünyasında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim birçok ayetlerle şehitliğin faziletlerini ortaya koyarken, Hz. Peygamber de ilgili hadis-i şeriflerde bu konu üzerinde durmuş, şehitliğin çeşitlerini, şartlarını, dünyada ve âhirette kazandırdıklarını ayrıca kimlerin hangi durumlarda şehit sayılabileceğini detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Hz. Peygamber dönemi şehit algısı ve bu dönem şehitleri çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamberlik döneminin on üç yıllık Mekke bölümünde iki sahabe, on yıllık Medine bölümünde ise yüz yetmiş dört olmak üzere toplam yüz yetmiş altı sahabenin şehit edildiği bilinmektedir.

Bir Peygamber olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) toplumun her kesimini kucaklamış, korumuş ve gözetmiştir. Bu kesimler içerisinde özellikle şehit aile ve çocuklarına özel ilgi göstermiş, psikolojik destek sağlamış, elinden gelen maddî ve manevî yardımı esirgememiştir. Duruma göre, bazen muhtaç olanları doğrudan himâyesi altına almış, bazen onların kederlerine gözyaşlarıyla ortak olmuş, bazen de şehitlerin ahiretteki yüksek payelerini hatırlatarak geride kalan yakınlarını teselli etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şehid, Kur'an ve Hadis-i Şeriflerde Şehitlik, Şehid Sahabeler ve Şehit Aileleri.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
During The Martyrdom Of The Hz.Prophet
Muhammet Sinan Sengüllendi

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Islamic History and Arts
Islamic History Program

It is known that the issue of martyrdom in Islam has an important place in today's world.

While The Holy Quran was explaining the virtues of martyrdom with a lot of verses, Hz. Prophet stood on this subject in many of his hadiths and explained in a detailed way the martyrdom of the types, conditions, the things they brought in the world and in the hereafter and also who could be martyred in which situation.

Hz. Prophet era martyrs perception and the martyrs of this time build the main theme of our work. In this context, it is known that totally 176 companions, 2 in twelve-year-old Mecca part and 174 in ten-year-old part of Medina part of Hz.Muhammad's prophecy period, were martyred.

As a prophet, Hz.Muhammad hugged, guarded and looked out for all parts of the society. Within these parts,he devoted close attention and supplied psychological support to especially martyr's family and children and he didn't deny moral and material support to them.Depending on the circumstances, he sometimes put the ones that were in need under protection directly,sometimes shared their sorrow with his tears and sometimes consoled the martyr's relatives back by reminding the high honour of them in the afterlife.

Keywords: Martyr, Qur'an and the Hadith Sharif Martyrdom, Companions Martyr and Families of Martyrs.

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ŞEHİTLİK

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
ŞEHİTLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	2
a. Sözlük Anlamı	2
b. Terim Anlamı	3
c. Şehitliğin Kavramsal Çerçevesi	3
d. Değerlendirme	13

BİRİNCİ BÖLÜM

I.MEKKE DÖNEMİ ŞEHİTLERİ	
1. YÂSİR AİLESİ	18
2. HÂRİS b. EBÛ HÂLE	21
II.MEDİNE DÖNEMİ ŞEHİTLERİ	21
A. BEDİR SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ	21
1. UMEYR b. EBİ VAKKAS	23
2. UBAYDE b. HARİS	24
3. MİHCA b. SALİH	25
4. ÂKİL b. EBİ BÜKEYR	26
5. UMEYR b. HÜMÂM	26
6. SA'D b. HAYSEME	27
7. HÂRİSE b. SÜRÂKA	27
8. UMEYR b. ABD AMR	28
9. MÛBEŞŞİR b. ABDÛLMÛNZİR	29
10. SAFVÂN b. BEYZA	29

11. RAFÎ b. MUALLA	30
12. HİLAL b. MU'ALLA	30
13. AVF b. EL-HARİS	31
14. MUAVVİZ b. EL-HARİS	32
15. YEZİD b. EL-HARİS	33
B. UHUT SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ	33
1. HAMZA b. ABDİLMUTTALİB EL-MUHÂCİRÎ	35
2. EBÛ EYMEN MEVLÂ 'AMR EL-ENSÂRÎ	40
3. EBÛ HANNE MÂLİK b. AMR EL-EVSÎ	40
4. EBÛ HAYYE	41
5. EBÎ SUFYAN b. EL-HARİS EL-ENSÂRÎ	41
6. EBÛ HUBEYRE b. EL-HÂRİS EL-ENSÂRÎ	42
7. ENES b. NADR EL-ENSÂRÎ	42
8. ÜNEYS b. KATÂDE EL-EVSÎ	44
9. EVS b. EL-ERKAM EL-ENSÂRÎ	44
10. EVS b. SÂBÎT EL-HAZRECÎ	44
11. İYAS b. EVS EL-ENSÂRÎ	45
12. İYAS b. ADİYY EL-ENSÂRÎ	45
13. SÂBÎT b. AMR EL-HAZRECÎ	45
14. SÂBÎT b. DAHDAHA	46
15. SABÎT b. VAKŞ / VUKAYŞ / UKAYŞ EL-ENSÂRÎ	47
16. SA'D b. HAVLÎ	48
17. SA'LEBE b. SA'D EL-ENSÂRÎ	49
18. SAKF b. FERVE EL-ENSÂRÎ	49
19. EL-HÂRİS b. ENES EL-EVSÎ	49
20. EL-HÂRİS b. EVS EL-EVSÎ	50
21. EL-HÂRİS b. ADİYY EL-ENSÂRİYY	51
22. HUBAB b. KAYZİYY EL-ENSÂRÎ	51
23. HABÎB b. YEZİD EL-ENSÂRÎ	51
24. HUSEYL b. CABİR EL-ENSÂRÎ	52
25. HANZALA b. AMR EL-ENSÂRÎ	52
26. HÂRİCE b. ZEYD EL-HAZRECÎ	54

27. HALLÂD b. AMR EL-HAZRECÎ	55
28. HAYSEME EBÛ SA'D EL-ENSÂRÎ	55
29. ZEKVÂN b. ABD KAYS EL-HAZRECÎ	56
30. RÎFÂ'A b. AMR EL-HAZRECÎ	58
31. RÎFÂ'A b. VAKŞ EL-ENSÂRÎ	59
32. SÛBEY' b. HÂTIB EL-ENSÂRÎ	59
33. SA'D b. ER-REB'Î EL-HAZRECÎ	59
34. SA'ID b. SÛVEYD el-ENSÂRÎ	60
35. SELEME b. SABÎT EL-EVSÎ	61
36. SEHL b. KAYS EL-HAZRECÎ	61
37. SÛLEYM b. EL-HÂRIS EL-HAZRECÎ	61
38. SÛLEYM b. 'AMR EL-HAZRECÎ	62
39. ŞEMMÂS b. OSMAN EL-MUHÂCİRÎ	62
40. SAYFİYY b. KAYZİYY el-ENSÂRÎ	63
41. DAMRE EL-CÛHENÎ EL-ENSÂRÎ	63
42. UBÂDE b. EL-HASHÂS EL-ENSÂRÎ	63
43. ABBÂD b. SEHL EL-ENSÂRÎ	64
44. ABBAS b. UBÂDE EL-ENSÂRÎ	64
45. ABDULLAH b. CÛBEYR EL-EVSÎ	65
46. ABDULLAH b. HUBEYB	66
47. ABDULLAH b. KAYS	66
48. ABDULLAH b. CAHŞ EL-MUHÂCİRÎ	67
49. ABDULLAH b. SELEME EL-EVSÎ	68
50. ABDULLAH b. 'AMR B. HARÂM EL-ENSÂRÎ	69
51. ABDULLAH b. 'AMR B. VEHB EL-ENSÂRÎ	72
52. UBEYD b. ET-TEYYİHÂN EL-ENSÂRÎ	72
53. UBEYD b. EL-MUALLÂ EL-ENSÂRÎ	72
54. UTBE b. REBÎ EL-ENSÂRÎ	73
55. UMÂRE b. ZİYAD EL-ENSÂRÎ	73
56. AMR b. İYÂS EL-HAZRECÎ	73
57. AMR b. SABÎT EL-ENSÂRÎ	73
58. AMR b. EL-CEMÛH EL-ENSÂRÎ	74

59. AMR b. KAYS EL-ENSÂRÎ	75
60. AMR b. MUTARRÎF EL-ENSÂRÎ	75
61. AMR b. MUÂZ EL-EVSI	75
62. ANTERA MEVLÂ B. SÜLEYM b. ‘AMR EL-HAZRECÎ	76
63. KAYS b. ‘AMR EL-ENSÂRÎ	76
64. KAYS b. MUHALLÎD D-ENSÂRÎ	76
65. KEYSÂN b. EL-MÂZİNİYYİN eL-ENSÂRÎ	77
66. MÂLİK b. HALEF	77
67. MÂLİK b. İYAS EL-ENSÂRÎ	77
68. MÂLİK b. SİNAN EL-ENSÂRÎ	77
69. MUHAYRIK	78
70. MÂLİK b. NÜMEYLE EL-ENSÂRÎ	79
71. EL-MÜCEZZER b. ZİYÂD EL-HAZRECÎ	79
72. MUS’AB b. UMEYR eL-MUHACİRÎ	80
73. NU’MÂN b. ABDÎ ‘AMR eL-HAZRECÎ	83
74. EN-NU’MÂN b. MÂLİK EL-HAZRECÎ	84
75. NEVFEL b. ABDİLLAH EL-ENSÂRÎ	84
76. NU’MAN b. HALEF	85
77. RAF’Î b. MALİK	85
78. YEZÎD b. HÂTİB EL-ENSÂRÎ	86
79. AMR b. MUHALLÎD EL-ENSÂRÎ	87
80. HUNEYS b. HUZAFE EL-MUHÂCİRÎ	87
81. RÂFÎ’ b. YEZÎD EL-EVSI	88
82. RİFEA b. ABDU’L-MÜNZİR	88
83. ZEYD b. VEDÂA’ EL-HAZRECÎ	88
84. SA’D EL-KELBÎ MEVLÂ HÂTİB EL-MUHACİRÎ	88
85. AMİR b. ÜMEYYE EL-HAZRECÎ	89
C. RECİ İHANETİ VE ŞEHİTLERİ	89
1. HUBEYB b. ADÎY	92
2. EBÛ MERSED b. MERSED	93
3. ZEYD b. DESİNE	94
4. ÂSİM b. SÂBİT	96

D. BİRİMAÛNE FACİASI VE ŞEHİTLERİ	99
1. ÂMİR b. FÜHEYRE	102
2. HARÂM b. MİLHAN	104
3. HÂRİS b. SAMME	105
4. SÜLEYM b. MİLHAN	105
5. ENES b. MUAZ	106
6. MÛNZİR b. MUHAMMED	106
7. ÜBEY b. SABİT	106
E. HENDEK SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ	106
1. ENES b. EVS b. ATIK	112
2. ABDULLAH b. SEHL	112
3. TUFEYL b. NU'MAN	113
4. SAĞLEBE b. ĞANM	114
5. KA'B b. ZEYD	114
6. SA'D b. MUÂZ	115
F. HAYBER SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ	119
1. REBİA b. EŞLEM B. SAHBERE	120
2. SAKF (SIKAF) b. AMR B. SUMEYD	120
3. RİFÂA b. MESRUH	121
4. ABDULLAH b. EBİ ÜMEYYE B. VEHB	121
5. BİŞR b. BERÂ b. MA'RUR	121
6. FUDAYL b. NU'MAN	121
7. MES'UD b. SA'D	121
8. MAHMUD b. MESLEME	122
9. EBÛ DAYYAH SABİT b. NU'MAN	122
10. HARİS b. HÂTİB	122
11. URVE (veya ADİYY) b. MÜRRE B. SÜRÂKA	123
12. EVS b. FÂİD (veya FÂTİK)	123
13. EVS b. HABİB (veya CEBR EL-ENSÂRÎ)	123
14. ÜNEYF veya HUBEYB b. VÂİLE	123
15. SÜLEYM b. SABİT	123
16. TALHA	123

17. UMÂRE b. UKBE b. ABBÂD b. MÜLEYL	124
18. ÂMİR b. EKVÂ	124
19. YESAR	124
20. MES'UD b. REBİA	124
21. EVS b. KATÂDE	124
G. MÛTE SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ	125
1. ABDULLAH b. REVÂHA	128
2. ZEYD b. HÂRISE	131
3. CA'FER b. EBİ TALİB	134
4. VEHB b. SA'D B. EBİ SERH	137
5. ABBÂD (veya UBÂDE) b. KAYS	137
6. HARİS b. NU'MAN b. İSAF (veya YESAF)	137
7. SÛRÂKA b. AMR b. ATİYYE b. HASNÂ	137
8. EBÛ KÛLEYB (veya KİLÂB) b. AMR b. ZEYD b. AVF	138
9. CABİR b. AMR b. ZEYD b. AVF	138
10. ÂMR b. SA'D b. HARİS b. ABBÂD	138
11. ÂMİR b. SA'D b. HARİS b. ABBÂD	138
12. ABDULLAH b. SA'D b. EBİ SERH	138
13. ABDULLAH b. SAİD b. EL AS	138
14. SÛVEYD b. AMR	139
15. MES'UD b. SÛVEYD b. HARİSE b. NADLE	139
H. MEKKE FETHİ ŞEHİTLERİ	139
1. HALİD el-EŞ'ER	139
2. EBÛ ABDİRRAHMÂN KÛRZ b. CÂBİR EL-FİHRÎ	139
İ. HUNEYN GAZVESİ VE ŞEHİTLERİ	140
1. EYMEN b. UBEYD	143
2. SÛRÂKA b. HARİS	143
3. EBÛ ÂMİR el-EŞ'ARÎ	143
4. ZEYD b. REBİA	144
5. HÛVEYRİS b. ABDULLAH	145
J. TAİF KUŞATMASI VE ŞEHİTLERİ	145
1. SAİD b. SAİD b. el ÂS b. ÜMEYYE	148

2. URFUTA b. CENNAB (veya HUBAB)	149
3. ABDULLAH b. EBÛ BEKİR	149
4. ABDULLAH b. EBÛ ÜMEYYE	150
5. YEZİD b. ZEM'A b. ESVED	150
6. ABDULLAH b. ÂMİR b. REBİATÜ'L-ANEZİ	150
7. SÂİB b. HARİS b. KAYS	151
8. CÜLEYHA b. ABDULLAH	151
9. ABDULLAH b. HARİS b. KAYS	151
10. SABİT b. EL-CEZA	151
11. HARİS b. SEHL b. EBİ SA'SAA.	151
12. MÛNZİR b. ABDULLAH	151
13. REKÎB b. SABİT B. SALEBE b. SEVBAN b. MUAVİYE.	152
14. RUKAYM b. SABİT	152

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN ŞEHİTLERE ve ŞEHİT AİLELERİNE KARŞI MUAMELESİ

A. Hz. Peygamber'in Şehit'e / Şehitlere Muamelesi	154
1. Yıkanması ve Kefenlenmesi	156
2. Cenaze Namazı	157
3. Defnedilmesi	159
B. Hz. Peygamber'in Şehit Ailelerine Muamelesi	160
1. İslâm'ın İlk Şehitleri, İlk Şehit Çocuğu ve Hz. Peygamber	160
2. Üzüntüsünü Hz. Peygamber'e Şikâyet Eden Şehit Annesi	162
3. Hz. Peygamber'in Şehit Ailesine Mirastan Pay Vermesi	162
4. Hz. Peygamber'in Şehit Ailelerinin İhtiyaçlarını Karşılması	163
5. Hz. Peygamber'in, Şehit Yakınlarının Psikolojilerini Koruma Hususundaki Hassasiyeti	166
6. Şehit Çocuklarını Evlendirmesi	167
7. Şehit Ailelerine Başsağlığı Dilemesi ve Onları Teselli Etmesi	168
8. Şehit Aileleriyle Evlenmesi ve Şehit Çocuklarını Himâyesine Alması	169
9. Şehit Ailelerinin Evlerine Yemek Hazırlatması ve Onlara Sahip Çıkması	170

10. Hz. Peygamber'in Şehit Ailelerini Ziyaret Etmesi	171
11. Hz. Peygamber'in Şehit Yakınlarını Onurlandırması	172
SONUÇ	174
KAYNAKÇA	175

KISALTMALAR

as.	Aleyhisselam
b.	İbn
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
cc.	Celle Celâluh
çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Fak.	Fakültesi
h.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İst.	İstanbul
ktb.	Kütüphanesi
m.	Miladi
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
Nşr.	Neşreden
ö.	Ölümü
r.a.	Radıyallahu anh
s.	Sayfa
s.a.s.	Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	Sayı
Thk.	Tahkik eden
t.y.	Tarih yok
Tkd.	Takdim eden
trs.	Tarihsiz
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Yay.	Yayımları

GİRİŞ

Araştırmamızın konusunu “*Hz. Peygamber Dönemi Şehitlik algısı ve bu dönemin şehitleri*” oluşturmaktadır.

Bu kapsamda araştırmamız iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte şehitliğin kavramsal çerçevesini sözlük ve terim anlamlarıyla beraber değerlendirmeye çalıştık. Ayrıca dindeki yeri itibariyle konuyu Kur'an da geçen ilgili ayetler ve hadis-i şerifler perspektifinde ele aldık.

Araştırmamızın birinci bölümünde ise Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemlerinde vukubulan savaşlarda şehit edilen sahabelere ait bilgileri muhtelif siyer, megazi, tabakat ve tarih kitaplarından bir araya getirerek değerlendirmeye çalıştık. Zikredilen dönem de gerçekleşen savaşlar genel olarak değerlendirilmiş olup bu savaşlar neticesinde şehit edilen sahabiler mezkûr kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Hz. Peygamber'in şehitlere yönelik muamelesi ve şehit aileleriyle olan münasebetleri üzerinde durulmuştur.

Kaynaklar ve Araştırmalar

Kur'ân-ı Kerim'de otuz beş yerde¹ tekil, bir yerde² tesniye (şehîdeyn) ve yirmi yerde³ çoğul (şühedâ') olmak üzere toplam elli altı yerde “şehid” kelimesi zikredilmiştir.

Hadis literatüründe şehitlikle ilgili bilgileri genelde “Cihad” bölümlerinde bulabilmemiz mümkündür. Bu bölümlerde konuya ilişkin “Kitabu'l-Cihad”, “Kitabul-Cihad ve's Siyer”, “Fi Fazli's Şüheda” babları mevcuttur.⁴

Tezimizi oluştururken siyer ve meğâzî alanında İbn İshâk'ın *Sîretu İbn İshâk'ı*⁵, Vâkıdî'nin *Kitâbü'l-Megazi*⁶, İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*⁷, İbn

¹ Bakara 2/143, 282; Âl-i İmrân 3/98; Nisâ 4/33, 41 (iki defa), 72, 79, 159, 166; Mâide 5/117 (iki defa); En'âm 6/19; Yunus 10/29, 46; Ra'd 13/43; Nahl 16/84, 89 (iki defa); İsrâ 17/96; Hac 22 / 17, 78; Kasas 28/75; Ankebût 29/52; Ahzâb 33/55; Sebe' 34/47; Fussilet 41/47, 53; Ahkâf 46/8; Feth 48/28; Kâf 50/21, 37; Mücâdele 58/6; Burûc 85/9; Âdiyât 100/7

² Bakara 2/282.

³ Bakara 2/23, 133, 143, 282 (iki defa); Âl-i İmrân 3/99, 140; Nisâ 4/69, 135; Mâide 5/8, 44; En'âm 6/144, 150; Hac 22/78; Nûr 24/4, 6, 13 (iki defa); Zümer 39/69; Hadîd 57/19.

⁴ Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v.275/888). **es-Sünen**, I-IV, Daru İhya-is-Sünnetin-Nebeviyye, Mısır trs. Cihâd; Tirmizî, Muhammed b. İsa (v.279/909), **es-Sünen**, thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî, Mektebetü Meariflin-Neşri vet-Tevzi, Rıyad trs. Fedailu'l-Cihâd; Nesâî, Ebû Abdırrahman b. Şuayb (v.303/915), **es-Sünen**, thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî, Rıyad trs. Cihâd.

⁵ İbn İshâk, **es-Sîre** (nşr. Muhammed Hamîdullah), Rabat 1967

Kayyim'in *Zâdü'l Meâd'i*⁸, İbn Kesîr'in *es-Sîretü'n-Nebeviyyesi*⁹; Tabakât ve Terâcim alanında İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ'*¹⁰, İbn Abdilber'in, *el-İstî'âbi*¹¹, İbn Hacer'in *el-İsâbe fi Temyîzis-Sahâbe'*¹², İbnü'l-Esîr'in *Üsdül-Ğâbe'si*¹³; Neseb alanında ise ez-Zübeyrî'nin *Kitabü Nesebi Kureyş'i*¹⁴, Belâzurî'nin *Ensâbu'l-Eşrafı*,¹⁵ İbn Hazm'ın *Cemhere'si*¹⁶ gibi eserler istifade ettiğimiz kaynaklar arasında yer almakatadır.

Ansiklopedilerde de “cihad”, “cenaze”, “şahid”, “şehid” ve “şehadet” maddelerinde şehitlikle ilgili bilgilere ulaşabilmemiz mümkündür.¹⁷

Konuya ilişkin yapılan günümüz araştırmaları arasında Abdullah b. Ğerman'ın “Ahkâmü's-Şehîd fi'l-Fıkhı'l-İslâm'ı”¹⁸ ile Abdulhakim Yüce'nin “Şehitlik ve Şehitlerin Hayatı”¹⁹ istifade ettiğimiz çağdaş çalışmalar arasındadır.

ŞEHİTLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

a. Sözlük Anlamı

Şehid kelimesi Arapça "ş-h-d" (شهد) fiil kökünden türetilmiş bir sıfattır. Bir yerde hazır bulunmak, bir olaya şahit olmak, bilmek, doğru bilgi vermek, şahitlik yapmak, onaylamak ve yemin etmek gibi çeşitli anlamlara gelen "ş-h-d" fiilinin ism-i faili "şâhid", mübalağalı ism-i faili veya sıfat-ı müşebbehesi "şehid", mastarı da "şehadet"tir. Genellikle şahid kelimesinin çağulu "şuhûd" veya "şahidun", şehid'in

⁶ Vakidî. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, b.Vakid el-Eslemi, **el-Meğazi**, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989.

⁷ İbn Hişâm. Ebu Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, **es -Sîretü'n Nebeviyye**, (thk Mustafa es-Sakka) Mustafa Babi'l Halebî, Kahire, 1355.

⁸ İbn Kayyim, **Zâdü'l Meâd**, trc. Şükrü Özen v.dğr., I-VI, İstanbul 1988-1990

⁹ İbn Kesîr. İmaduddin Ebü'l-Fida İsmail İbn Kesîr, **es-Sîretü 'n-Nebeviyye**, I-IV, Beyrut.

¹⁰ İbn Sa'd. Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kebîr**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410.

¹¹ İbn Abdilberr. Ebû Ömer Cemâluddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, **el İstiâb fi-Marifeti'l-Ashâb**, Daru'l Cil Kahire,1992-1412.

¹² İbn Hacer. Ebu'l Fadl Şihâbuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, **el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe ve Tehzîbü't Tehzîb** Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, 1415.

¹³ İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri (630) **Üsdü'l- Ğâbe fi Marifeti's-Sahabe**.

¹⁴ Zübeyrî, Mus'ab b. Abdillâh, **Kitâbü Nesebi Kureyş** (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1953.

¹⁵ el-Belâzurî, Ebu'l Abbas Ahmet b. Yahyâ b. Cabîr. **Ensâbu'l Eşraf**, (thk. Rıdvan Muhammed Rıdvan) Daru'l Fikr, Beyrut, 1417-1996.

¹⁶ İbn Hazm. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b.Saîd b. Hazm, **Cemheretu Ensâbi'l-Arab**, (Thk Abdüsselam Muhammed Harun) Dar'ül-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1983-1403 Cilt: II, ss. 261-262.

¹⁷ T.D.V. İslâm Ansiklopedisi (Fahrettin Atar, Şehid md. Cilt.38, s.429)

¹⁸ Abdurrahman b. Ğerman b.Abdullâh, **Ahkamu's-Şehid fi'l-Fıkhı'l-İslami**, <http://books.bdr130.net/1647.html> (30.01.2010.)

¹⁹ Yüce, Abdulhakim, Şehitlik ve Şehitlerin Hayatı, İstanbul: Işık Yay. 2004.

çoğulu ise "şüheda" veya "eşhad", şehadetin de "şehadat" şeklinde kullanılır. Aynı fiilin mimli mastarı olan "meşhed" kelimesi, hazır bulunuş veya şehid olunan yer, ism-i mefulü olan "meşhud" kelimesi de müşahede edilen, şahitler önünde gerçekleşen olay anlamındadır. Genel olarak "ş-h-d" fiil kökünden türetilen bu kelimelerin hemen hemen hepsi "hazır bulunma" ve "şahitlik etme" anlamlarında birleşmektedir. Buna göre mübâlağa ifade eden "şehid" kelimesi, çok iyi bilip şahitlik eden, çok iyi görüp hazır bulunan manalarına gelmektedir. Aynı kelime Türkçede şehit şeklinde kullanılmaktadır.²⁰

b. Terim Anlamı

İslam âlimleri şehitliğin terim anlamıyla ilgili çeşitli açıklamalar yapmış, bu konuyu inceledikleri bölümlerde şehitliğin tanımından ziyade öldürülen kişiye niçin şehid ismi verildiği üzerinde durmuşlardır. Terim olarak Allah yolunda öldürülen mümin kişiye şehit denilmektedir.²¹ Bu tanıma biraz daha genişleten Seyyid Şerif Cürcani'(ö. 816/1413) ise şehidi, herhangi bir diyet gerektirmeyecek şekilde haksız yere öldürülen, bülüğa ermiş her temiz müslüman olarak tanımlamaktadır.²²

c. Şehitliğin Kavramsal Çerçevesi

Şehit kelimesi Kur'ân-ı Kerim' de çeşitli fiil kiplerinden²³ başka şâhid²⁴, şâhidun²⁵, şühûd²⁶, şehid²⁷, şehideyn²⁸, eşhad²⁹, şüheda³⁰, şehadet³¹, şehadât³²,

²⁰ Halil b. Ahmed, **Kitabü'l-Ayn Mürettiben ala Hurüfi'l-Mu'cem**, thk.: Abdülhamid Henrâvi, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, Cilt:2, s. 363; İbn Faris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed, **Mu'cemü Mekayisi'l-Luga**, thk.: Abdüsselam Muhammed Hârûn, Dârü'l-Fikr, Mısır 1979, Cilt:3, s. 221-222; Zemahşeri, Ebû'l-Kasım Mahmud b.Ömer, **Esâsü'l-Belâğa**, thk. Muhammed Basil Uyûnussûd, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, Cilt:1, s. 527; Tehânevi, Allâme Muhammed Ali, **Mevsûatü Keşşafi Istilahati'l-Funûn ve'l-Ulûm**, thk. Ali Dahruc vd., Mektebetü Lübnan, Beyrut 1996, Cilt:1, s. 1043; Ebû'l-Beka, Eyyüb b. Musa el-Hüseyni, **el-Külliyât Mu'cemü Fi'l-Mustalahati Furûgu'l-Lugaviyye**, thk. Muhammed el-Mısri vd., Messesetü'r- Rısale, Beyrut 1998, s.527.

²¹ İbn Manzûr, Ebû 'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem, **Lisânü'l-Arab**, thk.: Abdullah Ali el Kebîr vd., Darü'l-Meârif, Kahire, ts. Cilt:4, s.2350; Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza, **Tâcü'l-ârûs min Cevahiri'l-Kamus**, tahk.: Abdülalim et-Tahâvi, Matbaatü Hükümeti'l-Kuveyt, Kuveyt 1984, Cilt:8, s.254; Ebû'l-Beka, el-Külliyat, s.527.

²² Cürcani, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, **et-Ta'rifat**, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1985, s.135.

²³ Bakara 2/84, 185, 204, 282; Al-i İmran 3/18, 52, 64, 70, 81, 86; Nisa 4/6, 15, 166; Maide 5/111; En'am 6/19, 130, 150; A'raf 7/37, 172; Tevbe 9/107; Hud 11/54; Yusuf 12/26, 81; Kehf 18/51; Enbiya 21/61; Hac 22/28; Nur 24/2, 8, 24; Furkan 25/72; Neml 27/32, 49; Yasin 36/65; Fussilet 41/20, 21, 22; Zuhuruf 43/19, 86; Ahkaf 46/10; Haşr 59/11; Münafikûn 63/1; Mutaffifin 83/21

²⁴ Hud 11/17; Yusuf 12/26; Ahzab 33/45; Ahkaf 46/10; Fetih 48/8; Müzemmil 73/15; Büruc 85/3.

²⁵ Al-i İmran 3/53, 81; Maide 5/83, 113; Tevbe 9/17; Enbiya 21/56, 78; Kasas 28/44; Saffat 37/150.

²⁶ Yunus 10/61; Müddesir 74/13; Büruc 85/7.

meşhed³³ ve meşhud³⁴ şeklindeki türevleriyle birlikte yaklaşık yüz altmış yerde, geçmektedir.³⁵ Ayrıca Esmâ-i Hüsnâ anlamı ile beraber sadece şehid kelimesi otuz beş yerde tekil³⁶, bir yerde tesniye³⁷ (şehîdeyn) ve yirmi yerde çoğul³⁸ (şühedâ') olmak üzere toplam elli altı yerde zikredilmektedir.

Kur'ân-ı Kerimde bu kökün ve ondan türeyen kelimelerden bazılarının, tespit edebildiğimiz³⁹ mânâları şunlardır: Bildi, dedi, yazdı, farz kıldı, açıkladı, beyan etti, bildirdi, hüküm verdi, yemin etti, hazır oldu, şahit tuttu, şahitlendirdi vs. Yine birçok ayeti kerime'de bu kavram “Allah”⁴⁰, “Peygamberler”, “Hz. Muhammed”⁴¹, “Hz. Muhammed'in ümmeti”⁴², “melekler”⁴³, ve “insanlar”ın⁴⁴ sıfatı olarak kullanılmıştır.

Şehit ve bütün bu türevleri Kur'ân-ı Kerim' de genel olarak hazır olmak, bilmek, şahitlik ve yemin etmek şeklinde sözlük anlamlarına uygun olarak kullanılmıştır. Terim olarak “şehid” kelimesi, genelde “Allah yolunda öldürülen” anlamında yer almakta⁴⁵ ve muhtemelen ilk defa Hz. Peygamber tarafından bu manada ifade edilmektedir.⁴⁶

²⁷ Bakara 2/143, 282; Al-i İmran 3/98; Nisa 4/33,41, 72, 79, 159, 166; Maide 5/117; En'am 6/19; Yunus 10/29, 46; Ra' d 13/43; Nahl 16/84, 89; İsrâ 17/96; Hac 22/17, 78; Kasas 28/75; AnkEbüt 29/52; Ahzab 33/55; Sebe 34/47; Fussilet 41/47, 53; Ahkaf 46/8; Fetih 48/28; Kaf 50/21, 37; Mücadele 58/6; Büruc 85/9; Adiyat 100/7.

²⁸ Bakara 2/282.

²⁹ Hud 11/18; Mü' min 40/51.

³⁰ Bakara 2/23, 133, 143, 282; Al-i İmran 3/99, 140; Nisa 4/69, 135; Maide 5/8, 44; En'am 6/144, 150; Hac 22/78; Nur 24/4,6, 13; Zümer 39/69; Hadid 57/19.

³¹ Bakara 2/140, 282, 283; Maide 5/106, 107, 108; En'am 6/19, 73; Tevbe 9/64, 105; Ra' d 13/9; Mü'minun 23/92; Nur 24/4, 6; Secde 32/6; Zümer 39/46; Zuhruf 43/19; Haşr 59/22; Cum' a 62/8; Teğabun 64/18; Talak 65/2; Me'aric 70/33.

³² Nur 24/6, 8.

³³ Meryem 19/37.

³⁴ Hud 11/103; İsrâ 17/78; Büruc 85/3.

³⁵ Doç. Dr. Hasan KURT, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, 2012, ss. 189-220

³⁶ Bakara 2/143, 282; Âl-i İmrân 3/98; Nisâ 4/33, 41 (iki defa), 72, 79, 159, 166; Mâide 5/117 (iki defa); En'âm 6/19; Yunus 10/29, 46; Ra'd 13/43; Nahl 16/84, 89 (iki defa); İsrâ 17/96; Hac 22/17, 78; Kasas 28/75; Ankebût 29/52; Ahzâb 33/55; Sebe' 34/47; Fussilet 41/47, 53; Ahkâf 46/8; Feth 48/28; Kâf 50/21, 37; Mücâdele 58/6; Burûc 85/9; Âdiyât 100/7.

³⁷ Bakara 2/282.

³⁸ Bakara 2/23, 133, 143, 282 (iki defa); Âl-i İmrân 3/99, 140; Nisâ 4/69, 135; Mâide 5/8, 44; En'âm 6/144, 150; Hac 22/78; Nûr 24/4, 6, 13 (iki defa); Zümer 39/69; Hadid 57/19.

³⁹ Doç. Dr. Rahmi YARAN, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 42, 2012/1, ss.211, 220.

⁴⁰ Hac 22/17, İsrâ 17/96, Fussilet 41/53, Al-i İmran 3/18.

⁴¹ Nisa 4/41, Hac 22/78, Fetih 48/8.

⁴² Bakara 2/143, Nisa 4/135.

⁴³ Kaf 50/21, Zümer 39/69.

⁴⁴ Al-i İmran 3/140, Nisa 4/15, Bakara 2/143; Hac 22/78

⁴⁵ İbn Manzûr, Cilt: 4, s. 2350; Zebidi, Cilt: 8, s. 254; Ebû'l-Beka, el-Külliyat, s.527.

⁴⁶ Müslim, İmâre babı, ss. 164, 165, 166; Buhârî, Cemâat babı, s.4 no: 624, s.44 no:688; Cihâd babı, s.30, no:2674-2675; Enbiyâ babı, s.52, no:3287.

Kur'an-ı Kerimde terim olarak "Allah yolunda öldürülen" olarak bilinen bu yaygın manayı ifade etmek üzere "şehid" kelimesi kullanılmadığı, bu manayı ifade etmek üzere ilerde görüleceği üzere "ka-te-le" kelimesinin kullanıldığı bilinmektedir. Sadece bir âyette "şühedâ" kelimesinin Allah yolunda öldürülen anlamında kullanıldığı görülmektedir.⁴⁷

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا

"Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddiklarla, şehidlerle⁴⁸ ve iyi kimselerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır. (en-Nisâ 4/69)

Yukarıdaki ayette şehidin çoğulu olan şüheda, peygamberlerden ayrı bir zümre olarak anılmaktadır. Allahu Teâla'nın şehidleri peygamberlerle beraber zikretmesi, şehidlik makamının yüksek bir merteye olduğuna delalet eder.⁴⁹ Zikredilen âyetin nüzûlü ile ilgili Taberânî ve İbn Merdûveyh'in Hz. Aişe'den yaptıkları rivayette; Hz. Aişe dedi ki: Bir adam Peygamberimiz (s.a.s)'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü, muhakkak ki sen bana canımdan da, çocuklarımdan da daha sevgilisin. Evimde olup seni hatırladığımda artık duramıyorum, gelip seni görmeden sükûnete eremiyorum. Kendi ölümümü ve senin ölümünü düşününce anlıyorum ki sen cennete girdiğin vakit diğer peygamberlerle birlikte yüce makamlara yükseltilirsin. Ve korkarım ki cennete girdiğimde ben seni göremem artık." Resûl-i Ekrem hiç bir cevap vermedi. Nihayet Cebrail bu ayeti indirdi: "Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse... işte onlar... Peygamberlerle, Siddiklarla, Şehidlerle... beraberdirler." diye buyurdu.⁵⁰

İlgili diğer ayeti kerimelerde ise şehitlerin ölümsüzlüğü, ahvalleri ve nail oldukları/olacakları mükafatlar bağlamında Allah yolunda öldürülenlerden⁵¹,

⁴⁷ Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed, **Kâmûsü'l-Kur'ân** (nşr. Abdülaziz Seyyid el-Ehl), Beyrut 1985, s.269.

⁴⁸ Taberi ayetteki "Şehit" ifadesini "Onların, ölüncüye kadar, Allah'ın haklı olduğuna dair doğru bir şahitlikte bulunmaları" olarak yorumlamaktadır. (Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, **Taberi Tefsiri**, Hisar Yayınevi Cilt:3, ss. 38-39.)

⁴⁹ Wensinck, Arent Jean, **el-Mu'cemü'l-Müfrehes** li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi, Leiden: E. J. Brill 1955, "Şehid" md. Cilt:3, ss. 185-203.

⁵⁰ Taberi, Taberi Tefsiri, Cilt:3, ss.38, 39.

⁵¹ Nisâ 4/69; Zümer 39/69; Hadîd 57/19; Muhammed 47/4.

cennetteki yerlerinden ⁵² , bunların aslında ölü olmayıp diri olduklarından ⁵³ , rızıklandırıldıklarından ⁵⁴ , canlarının Cennet karşılığında satın alındığından ⁵⁵ , Allah'ın kendilerine ihsan ettiklerinden dolayı mutlu bir hayat sürdürdüklerinden, Allah'ın rahmetine mağfiretine ve büyük mükâfatlara kavuşacaklarından⁵⁶ bahsedilir.

Konumuz olan şehid kavramı, Kur'an-ı Kerim'de Allah yolunda öldürülme anlamından ziyâde şâhit olma veya hazır bulunma anlamlarında kullanılmıştır. Allah yolunda öldürülmeyi ifade eden terim anlamının ise Kur'ân'da "ka-te-le" fiilinin meçhul haliyle ifade edildiğini görmekteyiz.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

“Allah yolunda öldürülenler hakkında “ölü” demeyin. Bilakis, onlar diridirler, fakat siz bunun farkında değilsiniz.” ⁵⁷(Bakara 2/154)

وَلَيْسَ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةً مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ

“And olsun, eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, Allah'tan olan bir bağışlanma ve rahmet, onların bütün toplamakta olduklarından daha hayırlıdır.”

(Al-i İmran 3/157)

⁵² Âl-i İmrân 3/195; Muhammed 47/6.

⁵³ Bakara 2/154; Âl-i İmrân 3/169

⁵⁴ Âl-i İmrân 3/169; Hâc 22/58;

⁵⁵ Tevbe 9/111;

⁵⁶ Âl-i İmrân 3/157, 171, 195; Nisâ 4/74.

⁵⁷ İslam âlimleri Kur'ân'da “Allah yolunda öldürülenler” olarak ifade edilen şehitlerin diri olmalarının ne anlama geldiği, buradaki “diri” kelimesinin gerçek anlamda mı, mecaz anlamında mı kullanıldığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Taberî'ye göre bütün insanların ruhları zaten berzahta diridir. Yalnız cennete girecek diğer kişiler cennet nimetlerinden, yeniden dirilme sonunda oraya girince yararlanacakları halde şehitler bunlardan daha berzahta iken yararlanacaklardır. Onların diri olmaları bu mânâdadır.(Taberî, Muhammed b. Cerir, **Camiul-Beyan fi Tevili Ayi'l-Kur'an**, Kahire 1373/1954, Cilt:2, ss.39-40.) Semerkandî'ye göre de bunların ruhlarına canlı kişilere gösterilen itibar gösterileceği için bu anlamda diri denmiştir. (Ebû 'l-Leys es-Semerkandî, Tefsîr, Cilt:1, s.314.) Râzî, şehitlerin diri olmaları ile ilgili farklı değerlendirmeleri verirken bazı Mu'tezile kelamcılarının onların ahirette diri olacakları şeklindeki görüşlerini reddeder. (Râzî, Ömer b. Hasan Fahrüddin, **Mefâtihu'l-Gayb**, trc. Suat Yıldırım vd. Ankara 1988, Cilt:9, ss.73-74.) Yine onun anlattığına göre şehitlerin diriliğinden maksadın; ruhlarının diri olması, hatta bunların her gece Arş'ın altında rukû ve secde ettikleri görüşü yanında onların bedenleri diri oldukları görüşü de vardır ve bedenleri olduklarını iddia edenlerden bazıları safsata sayılabilecek açıklamalar yapmaktadır. (Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, Cilt:9, ss.75-76.) Ayetteki “diri”liği mecaz anlamında sayanlar onlara; dînen yüksek bir seviye ve âhiret mutluluğu kazandıkları için, cesetleri çürümediği için, yıkanmadan defnedildikleri için diri denmiştir, gibi yorumlar yaparlar. (Râzî, Mefâtihu'l-Ğayb, Cilt:9, s.76)

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (169) فَرِحِينَ بِمَا
أَنْعَمَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (170)
يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ (171)

*“Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın, bilakis Rableri katında diridirler. Allah'ın bol nimetinden onlara verdiği şeylerle sevinç içinde rızıklanırlar, arkalarından kendilerine ulaşamayan kimselere, kendilerine korku olmadığını ve kendilerinin üzülmeceklerini müjde etmek isterler. Onlar Allah'tan olan bir nimeti, bolluğu ve Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceğini müjdelemek isterler.”*⁵⁸
(Ali İmran 3/169-171)

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ
هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُودُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ تَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (195)

Rableri dualarını kabul etti: "Birbirinizden meydana gelen sizlerden, erkek olsun, kadın olsun, iş yapanın işini boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, yolumda ezaya uğratılanların, savaşan ve öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim. And olsun ki, Allah katından bir nimet olarak, onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Nimetin güzeli Allah katındadır".(Ali İmran Süresi 3/195)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Öyleyse, dünya hayatına karşılık ahireti satın alanlar, Allah yolunda savaşsınlar; kim Allah yolunda savaşırken, öldürülür ya da galip gelirse ona büyük bir ecir vereceğiz.” (Nisa 4/74)

⁵⁸ Zikredilen ayetlerde Allah yolunda savaşta öldürülen kimselerin, dünyada hayatlarını kaybettiklerini fakat gerçekte ölmedikleri, kendi âlemlerinde canlı oldukları ve keyfiyetini bilemediğimiz bir şekilde rızıklandırılacakları haber verilmektedir. (Müslim, İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisaburî Sahihu Müslim, I-V, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki, Beyrut 1955.)

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Şehidlerin ruhları cennette dilediği gibi kanatlanan yeşil kuş halindedirler. Sonra arşın altında asılı bulunan kandillere sığınır. Rabbimiz onlara bir kere gözükmüş ve der ki; ne istersiniz? Onlar; "Ey Rabbimiz ne gerekir ki, Sen yaratıklarından hiçbirine vermediğin nimeti bize verdin, derler. Sonra Rableri onlara aynı şekilde tekrar sorar. Onlar istenmeden bırakılmayacaklarını görünce derler ki: Bizi dünya diyarına tekrar döndürmeni ve Senin yolunda savaşarak bir kere daha öldürülmemizi isteriz, derler." Onlar, şehidliğin sevabını gördükleri için böyle derler. Allah (c.c.) buyurur ki; "Ben kulların bir daha dünyaya döndürülmeyeceklerini yazdım." buyurmaktadır. (Müslim, Sahihu Müslim, I-V)

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve ölürlər. Allah, bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak va'detmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.⁵⁹ (Tevbe 9/111)

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ (4) سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ (5) وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا لَهُمْ (6)

Allah, kendi yolunda öldürülenlerin işlerini boşa çıkarmaz. Onları doğru yola erdirtir, durumlarını düzeltir. Onları, kendilerine anlattığı cennete koyar. (Muhammed 47/4-5-6)

Şehit kelimesi muhtelif hadis kitaplarında da hem sözlük hem de terim anlamlarıyla çokça zikredilmektedir.⁶⁰ Hz. Peygamber birçok hadislerinde bu konu üzerinde durmuş, kime şehid dendiğini, şehitliğin çeşitlerini, şartlarını, faziletlerini, dünya ve ahirette kazandıklarını ayrıca kimlerin hangi durumlarda şehit olabileceğini detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Şehitliğin tanımı konusunda Hadis-i Şeriflerde de temel esas "Allah yolunda gayret sarf ederken ruhunu Allah'a teslim etmektir." İlgili Hadisi Şerifler incelendiğinde şehid (çoğulu şüheda) kavramının Kur'ân-ı Kerimde kullanılan hakikatin tanığı, gerçek bilgin anlamlarından ziyade savaşta öldürülen anlamını

⁵⁹ Yüce Allah, canlarını ve mallarını Allah yolunda cömertçe veren mümin kullarına, bunlara karşılık cenneti verdiğini haber vermektedir. Bu, O'nun fazlı, keremi ve ihsanındandır. Ayette geçen satın alma (mukavele)'nin içerdiği muhtevayı tam olarak anlayabilmek için, ilk önce bu ifadenin doğasını iyi kavramak ve de kulun hayatını ve sahip olduğu her şeyi, gerçekten Allah'a satması diye bir şeyin söz konusu olmadığının farkında olmak gerekir. Çünkü insanın hayatının ve sahip olduğu her şeyin gerçek malik'i zaten Allah'tır. Dolayısı ile dünyevi anlamda bir şeyin satımı ya da alımı, kesinlikle söz konusu değildir, zira insanın satabileceği kendisinin hiçbir mülkü yoktur ve her şey zaten evveliminde O'na ait olması hasebiyle Allah'ın da satın alacağı hiç bir şey yoktur. Bununla birlikte Allah'ın insana kullanma yetkisi verdiği bir irade ve seçme hürriyeti vardır ve söz konusu mukavele de buna dairdir. Başka türlü ifade etmek gerekirse, Allah insanı, ona verilen bu özgürlüğüne karşılık, hayatı ve sahip oldukları üzerinde Malik-ul Mülk olarak Allah'ı tanıyor ve kendisini de bunları sadece bir emanetçisi olarak mı görüyor, yoksa sanki bunların sahibi o imiş gibi mi davranıyor diye imtihan etmek ister. (Ebû'l Al'a Mevdudi, **Tefhimul Kur'an**, Lahor 1942-1972. Tevbe 9/111.)

⁶⁰ Wensink, Cilt:3, ss. 185-203.

kazandığı ve hatta İslam literatüründe, kelimenin temel anlamını gölgede bırakacak şekilde genişlediği görülmektedir.⁶¹ Zamanla meydana gelen gelişmeler ve sahabenin Hz. Peygambere yönelttiği sorular neticesinde gölgede kalan bu mananın da kapsam genişlemesine uğradığı, bazı durumlar ve hastalıklar sonucu vefat edenlerin de bu kapsam dâhilinde değerlendirildiği tespitlerimiz arasındadır.

Cabir b. Atik'in (Atik b. el-Harise) bildirdiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) (bir gün) Abdullah b. Sabit'i hasta iken ziyarete gelmişte onu baygın bir halde bulmuş, bunun üzerine Resûlullah ona seslenmiş (fakat o baygın olduğu için) karşılık ver(e)memiş. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râcûn. Ey Ebû'r-Rabi biz senin yanında (yapabilecek bir şeyimiz yok. Çünkü Allah'ın kaza ve kaderine) mağlub olduk" dedi. Bunun üzerine kadınlar feryad edip ağlaştılar. İbn Atik de onları susturmaya çalıştı. Derken Resûlullah (s.a.s.) "Onları (kendi hallerine) bırak. (Çünkü sesleri fazla çıkmıyor. Fakat vacib olunca) hiçbir kadın ağlamasın" buyurdu. (Orada bulunanlar) "Ey Allah'ın Resûlü vacib olmak nedir?" dediler. "Ölmektir" buyurdu. (O sırada Abdullah b. Sabit'in) kızkardeşi (onun hakkında ey kardeşim): "Ben senin şehit olacağını ümidediyordum. Çünkü sen (ahiret için) gereken ihtiyaçlarını hazırlamıştın." diye söylenmeye başladı. Resûlullah (s.a.s.) de "Aziz ve celil olan Allah ona niyyeti ölçüsünde şehid sevabı verecektir. (buyurdu ve) siz Şehitlikten ne anlıyorsunuz?" dedi. Orada bulunanlar da: "Allah yolunda ölmek veya öldürülmektir" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Allah yolunda öldürülmenin dışında şehitlik yedi çeşittir. Taun hastalığından ölen şehittir. İç hastalıklarından ölen şehittir. Suda boğularak ölen şehittir. Yıkıntı altında kalan şehittir. Zât'ül cenb hastalığının (akciğer)dan ölen şehittir. Yangında ölen şehittir. Doğum yaparken veya kadın hastalığından dolayı ölen kimseler de şehittir."⁶²

"Hz. Ebû Hureyre anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.)'e sordular: İçinizden kime şehid dersiniz? Ey Allah'ın Resûlü, dediler, Allah yolunda öldürülen şehiddir. Öyleyse, dedi, Resûlullah (s.a.v.), ümmetimin şehidleri azdır. Peki, dediler, daha

⁶¹ Wensink, "Şehid" md. Cilt.:3, ss. 185-203.

⁶² Müslim, İmâre babı, ss. 164, 165, 166; Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/869). **es-Sahih**, thk. Muhammed Nizar Temim ve Heysem Nizar Temim, Beyrut trs. Cemâat babı, s.4 No:624, s.44 No:688; Cihâd babı, s.30 no: 2674-2675; Enbiyâ babı, s. 52, no: 3287; Tıb babı, s. 29 no: 5401; Nesâî, Ebû Abdırrahman b. Şuayb, **es-Sünen**, thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbanî, Rıyad trs. Cihâd babı, s. 36; Cenaiz babı, no: 14.

kimler şehiddir, Ey Allah'ın Resûlü? Allah yolunda öldürülen şehiddir. Allah yolunda ölen şehiddir. Tâunda ölen şehiddir. Karnı sebebiyle ölen şehiddir, boğularak ölen şehiddir." ⁶³

İmam Mâlik ve Tirmizî'nin kaydettikleri bir rivayette Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "*Şu beş kişi şehiddir, (deyip önceki hadiste geçenleri saydıktan sonra): Yıkıntı altında kalan da şehiddir*" diye ilâve etti.

Hz. Câbir 'den gelen bir rivayette: "*Karnında çocuğu olduğu halde ölen kadın da şehiddir*" buyrulmuştur. ⁶⁴

Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs tarafından rivayet edilen bir diğer sahih hadiste: "*Malını müdâfaa ederken öldürülen şehiddir*" buyurulmuştur. ⁶⁵

Said İbnu Zeyd anlatıyor: "*Resûlullah (s.a.v.)'ı dinledim şöyle buyurdular:*" *Kim malını müdâfaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim kanını müdâfaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim dinini müdâfaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim ailesini müdâfaa sırasında öldürülürse o da şehiddir.*" ⁶⁶

Ebû Sellâm, sahabeden birinden rivayet etmektedir: "*Cüheyne'den bir mahalle üzerine baskın yaptık. Müslümanlardan biri, (teke tek vuruşmak üzere) onlardan bir adam talep etti. (Bir cengâver gelince) hemen kılıncıyla saldırıya geçti. Ancak hata yaptı ve kılıncı kendisine isabet etti. Resûlullah (s.a.v.):*

"Ey Müslümanlar, kardeşinize (yardım edin)" diye bağırdı. Halk ona doğru koştu. Ama ölmüştü." Hz. Peygamber (s.a.v.) onu elbisesi ve kanı ile birlikte sardı, üzerine namaz kıldı ve defnetti. "*Ey Allah'ın Resûlü, bu şehid midir?*" diye sordular. "*Evet, o şehiddir ve ben ona bu hususta şâhidim*" cevabını verdi. ⁶⁷

Ebû Musa'dan nakledilen bir hadis-i şerifte de; *Peygamber efendimize, ganimet için savaşan, şan ve şeref adına ya da kahramanlık için harp eden üç kişiden hangisinin şehit olabileceği sorulduğunda O (sav): "Kim Allah kelimesinin en yüce*

⁶³ Müslim, İmâre babı, s. 165, no: 1915; Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a babı, s. 6, no:1, 131; Tirmizî, Cenâiz babı, s. 65, no: 1063.

⁶⁴ Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a babı, s. 6, no: 1, 131; Tirmizî, Cenâiz babı, s. 65, no: 1063.

⁶⁵ Tirmizî, Diyât babı, s. 22, no: 1418, 1421; Ebu Dâvud, Sünnet babı, s. 32, no: 4772; Nesâî, Tahrir babı, s. 22, no: 7, 115, 116; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, **es-Sünen**, thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî, Daru İhya-it-Türasi'l-Arabî, byy. 1395/1975. Hudud babı, s. 21, no: 2580.

⁶⁶ Tirmizî, Diyât s. 22, no: 1418, 1421; Ebû Dâvud, Sünnet babı, s. 32, no: 4772; Nesâî, Tahrir babı, s.22, no: 7, 115,116; İbnu Mâce, Hudud babı, s. 21, no: 2580.

⁶⁷ Ebû Dâvud, s. 40, no: 2539.

olması için savaşırsa o Allah yolundadır"⁶⁸ buyururdu. Bu rivayette şehit Allah adının en yüce olması için savaşan kişi olarak tarif edilmiştir. Konuyla ilgili diğer bazı hadis-i şeriflerde şehit, sadece Allah yolunda savaşırken öldürülen kişi olarak tanımlanmaktadır. Hz. Peygamber bunu şöyle bir örnekle açıklar: *"Biri diğerini öldürüp de ikisi de cennete giren şu kişilere Allah güler (razı olur). Bunlardan birisi Allah yolunda savaştığı halde şehit olur. Sonra Allah onu öldüren diğer kişinin tövbesini kabul eder. Müslüman olduktan sonra o kişi de Allah yolunda şehit olur.*"⁶⁹ Nitekim bizzat Resulullah (sav): "Allah yolunda öldürülmüş olmam bana, evlerde ve çadırlarda olan her şeyin benim olmasından daha sevimlidir."⁷⁰ buyurarak şehitlik arzusunun önemini vurgulamıştır. Buna göre bir mümine Allah yolunda şehit olmak dünyaya ait her şeyden daha sevimli gelmektedir.

Diğer bir kısım hadis-i şeriflerde ise samimi niyete vurgu yapılmaktadır. Hz. Peygamber : "Kim samimi olarak Allah'tan şehit olmayı isterse yatağında ölse bile Allah onu şehitlik mertebesine ulaştırır"⁷¹ buyurmaktadır. Aynı konuyla ilgili başka bir hadiste Allah Resulü; "Kim samimi olarak şehit olmayı isterse öldürülmese bile şehitlik kendisine verilir"⁷² buyurmaktadır. Bir diğer hadis-i şerifte ise; "Kim Allah yolunda evinden ayrılır, sonra da öldürülür, atı ve devesi tarafından boynu kırılır, herhangi bir zehirli tarafından ısırılır veya Allah'ın dilediği başka herhangi bir musibetle yatağında bile ölse şehit sayılır"⁷³ buyrulmaktadır. Bu hadislerde de şehitliğin tanımı biraz daha genişletilerek samimi bir şekilde şehitliği isteyen kişi savaş dışında herhangi bir musibetle vefat etse bile hükmen şehit kabul edilmektedir.

Bununla birlikte bazı hadislerde gerçekte kalbinde Allah rızası için şehit olma niyeti olmadığı halde şeklen Allah yolunda öldürülmüş kişilerin kıyamet günü şehit sevabı alamayacağı da bildirilmektedir. Hz. Peygamber bu hususu şöyle açıklar: "Kıyamet günü ilk önce, şehit edilen kişi hakkında hüküm verilecektir. O kişi Allah'ın huzuruna getirilip kendisine verilen nimetler açıklandığında rızıkların hepsini hatırlar. Daha sonra da bütün bunlar için ne yaptığı sorulduğunda o da; şehit

---

⁶⁸ Buhârî, Cihâd ve Siyer, no: 15, İlim babı, no: 45; Müslim, İmâre babı, no:149; Nesâî, Cihâd babı, no: 21; İbn Mâce, Cihâd babı, no: 13.

⁶⁹ Buhârî, Cihâd ve Siyer, no: 28; Müslim, İmâre babı, no: 128.

⁷⁰ Nesâî, Cihâd babı, no: 30.

⁷¹ Müslim, İmâre babı, no: 157; Cihâd babı, no: 156-157; Tirmizi, Fedailü'l-Cihâd babı, no:19; Nesâî, Cihâd babı, no: 36; Ebû Davud, Salât babı, no: 361; İbn Mâce, Cihâd no: 15.

⁷² Müslim, İmâre babı, no: 156.

⁷³ Ebû Davud, Cihâd babı, no:15.

oluncaya kadar Allah yolunda savaştığını söyler. Bunun üzerine Yüce Allah ona, yalan söylüyorsun, halbuki sen kahraman desinler diye savaştın, neticede sana kahraman da denildi, buyurur. Daha sonra bu kimse hakkında hüküm verilerek yüz üstü sürüklenip cehenneme atılması söylenir ... ⁷⁴ Buna göre gerçek manada şehit olabilmek için öncelikle niyete dikkatler çekilmiştir. Hakiki manada şehit olabilmek için Allah rızasını esas almak gerekmektedir. Böyle halis bir niyete sahip olmayınca şeklen Allah yolunda öldürülmüş olmak kişiyi şehitlik mertebesine ulaştırmamaktadır.

Bir kısım hadislerde de şehitliğin tanımıyla ilgili tasnifler yapılmıştır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber dört çeşit şehitten bahsetmektedir: Birincisi, sağlam imanı olan bir kişi düşmanla savaşırken öldürülünceye kadar Allah'a sâdik kalırsa bu kimse kıyamet günü herkesin gıpta ile bakacağı gerçek bir şehit olur. İkincisi de yine sağlam bir imana sahip olup da düşmanla savaş esnasında, vücuduna diken batmış gibi korkudan titrerken bir okla vurulan kişidir ki bu da ikinci derecede bir şehittir. Üçüncüsü ise iyi ile kötü amelleri birbirine karıştırmış ama Allah'a sadık bir mümin, yine düşmanla savaşırken öldürülürse üçüncü derecede bir şehit olur. Dördüncü olarak da günahkar bir mümin düşmanla karşılaşır, Allah'a sadık bir şekilde öldürülürse bu da dördüncü derecede bir şehit olur.⁷⁵

Gerek bu hadisler gerekse diğer rivayetlerde başka⁷⁶ sebeplerle ölenlerin de şehit oldukları zikredilmektedir ki buna göre Allah yolunda öldürülenler⁷⁷ dışındaki şehitler şunlardır: Malını,⁷⁸ canını (kanını),⁷⁹ ailesini⁸⁰ veya dinini⁸¹ savunurken öldürülenler, haksız yere (zulmen) veya hakkını savunurken (düne mazlemetihî) öldürülenler⁸², tâûn (vebâ)⁸³ veya karın⁸⁴ hastalığından ölenler, boğulanlar,⁸⁵ yıkıntı

⁷⁴ Müslim, İmâre babı, no: 152.

⁷⁵ Tirmizi, Fedailu'l-Cihâd babı, no: 14.

⁷⁶ İbn Mâce, Cihâd babı, no: 17; Muvatta, Cenâiz babı, no: 12; Müslim, İmâre babı, no: 165; Muvatta, Sâlâtü'l- Cemâ'a s.6, no: 1,131; Tirmizî, Cenâiz babı, s.65, no:1063.

⁷⁷ Buhârî, Cemâat babı, s.4, no: 624; Cihâd babı, s.30 no: 2674; Müslim, İmâre babı, no: 164, 165.

⁷⁸ Buhârî, Mezâlim babı, s. 34, no:2348; Müslim, İman babı, no: 225, 226; Ebû Dâvûd, Sünnet babı, s.34, no:4771, 4772; Tirmizî, Diyât babı, s.22, no:1418-1421.

⁷⁹ Ebû Dâvûd, Sünnet babı, s.32, no: 4772; Tirmizî, Diyât babı, s. 22 no:1421; Nesâî, Tahrîmü'd-dem s.23, no: 4105, s.24, no: 4106.

⁸⁰ Ebû Dâvûd, Sünnet babı, s. 32, no: 4772; Tirmizî, Diyât babı, s. 22, no: 1421; Nesâî, Tahrîmü'd-dem, s. 23, no: 4105, s. 24, no: 4106.

⁸¹ Ebû Dâvûd, Sünnet babı, s. 32, no: 4772; Tirmizî, Diyât babı, s. 22, no: 1421; Nesâî, Tahrîmü'd-dem, 24, (4106).

⁸² Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (v. 241/855), el-Müsned, Beyrut 1978. Cilt:2, s.205; Nesâî, Tahrîmü'd-dem, 25 (4107).

altında kalanlar,⁸⁶ hamile iken veya doğum esnasında ölen kadın,⁸⁷ yangında ölen,⁸⁸ zâtü'l cenpten ölen,⁸⁹ bineğinden düşüp veya bineği tarafından çiğnenip ölen,⁹⁰ sabahleyin üç defa “Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm” deyip Haşr suresinin son üç ayetini okuyan ve o gün ölen (aynısı bunları akşam okuyan için de geçerlidir) kişi,⁹¹ hastalanıp hasta olarak ölen,⁹² herhangi bir sebeple yatağında ölen,⁹³ bir zehirli hayvan tarafından ısırılanlara⁹⁴ şehit sevabı verileceği haber verilmiştir.

Buna göre mümin ve Allah'a sadık olduğu halde ölen veya öldürülen kişi, şehit olarak tanımlanmakla birlikte savaşta gösterdikleri metanet ve amellerine göre sevap bakımından aralarında derece farklılıkları bulunmaktadır.

d. Değerlendirme

Sözlükte “şahit getirmek, şahit göstermek” manasına gelen istişhad (اِسْتِشْهَادٌ) sarf, nahiv ve belagat ilimlerinde “bir kelimenin veya bir ifadenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla doğruluğu kesin olan nazm ve nesirden örnek vermek” anlamında kullanılır.⁹⁵ Bunun için getirilen örneğe şâhid (çoğulu şevâhid) denir. Bazı kaynaklarda istişhâd yerine ihticâc ve istidlâl terimleri de

⁸³ Buhârî, Cemâat babı, s. 4, no: 624, s.44, no: 688; Cihâd babı, s.30, no: 2674-2675; Enbiyâ babı, s. 52, no: 3287; Tıb babı, s. 29, no: 5401; Müslim, İmâre babı, no: 164, 166; Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s.15, no: 3111; Nesâî, Cihâd babı, no:36; Sünnet babı, s. 34, no: 4771, 4772; Tirmizî, Diyât babı, s. 22, no:1418-1421; Nesâî, Cenâiz babı, s.14, no:112; Cihâd babı, s. 36.

⁸⁴ Buhârî, Cemâat babı, s. 4, no: 624, s. 44, no: 688; Cihâd babı, s. 30, no: 2674); Tıb babı, s.29, no: 5401; Müslim, İmâre babı, no: 164, 165; Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s. 15, no: 3111; Nesâî, Cenâiz babı, s. 14, no: 112; Cihâd babı, no: 36, 48. Ölüm sebebi olarak bazan “batn” denmekte, bazan da buna yakalanmış mânâsında “mabtûn” denmektedir. Sözlükte “karın, iç” anlamında kullanılmaktadır.

⁸⁵ Buhârî, Cemâat babı, s. 4, no: 624, s. 44, s. 688; Cihâd babı, s. 30, no: 2674; Tıb babı, s. 29, no: 5401; Müslim, İmâre babı, no: 164, 165; Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s. 15, no:3111; Nesâî, Cenâiz babı, s.14, no:112; Cihâd babı, no: 36, 48.

⁸⁶ Buhârî, Cemâat babı, s. 4, no: 624, s. 44 no:688; Cihâd babı, s.30 no: 2674; Tıb babı, s.29, no: 5401; Müslim, İmâre babı, no: 164; Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s. 15, no:3111; Nesâî, Cenâiz babı, no:14; Cihâd babı, no:48.

⁸⁷ Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s.15, no:3111; Nesâî, Cenâiz babı, s.14, no:112; Cihâd babı, no: 36, 48.

⁸⁸ Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s.15, no:3111; Nesâî, Cenâiz babı, s.14; Cihâd babı, no. 48.

⁸⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s.15, no:3111; Nesâî, Cenâiz babı, s.14; Cihâd babı, no: 48.

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, s.441, Cilt:3, s. 445, no: 9701; Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s.15, no:2499.

⁹¹ Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân babı, s.22, no:2923.

⁹² İbn Mâce, Cenâiz babı, no: 62.

⁹³ Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s.15, no:2499.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, Cenâiz babı, s.15, no:2499.

⁹⁵ İsmail Durmuş, “İstişhad”, *DİA*, Cilt:23, s.396; Reşid Özbalıkcı “Kur'ân ve Hadisle İstişhad” Doktora Tezi, İzmir 1985, s.22-24.

kullanılmıştır.⁹⁶ Kelime meçhul (edilgen) şekliyle kullanıldığında “şehit oldu” veya “şehit edildi”, anlamını kazanmaktadır.⁹⁷

Dini bir terim olarak “Allah yolunda öldürülen” müslümanı ifade eden bu mana zaman içinde yaygınlık kazanmış ve kelimenin diğer manalarını geri plan da bırakmıştır.⁹⁸ İslam âlimleri öldürülen kişiye niçin şehid ismi verildiği üzerinde durmuşlar ve bu mânâ (Allah yolunda ölme / öldürülme) ile kelimenin sözlük mânâsı (şahit getirmek / şahit göstermek) arasında ne gibi bir ilişki olduğu hususunda çeşitli yorumlar yapmışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1- Rahmet melekleri şehidin, yıkanmasına ve ruhunun cennete gitmesine şahit oldukları için bu kişiye şehit denmiştir.⁹⁹

2- Cennete gireceğine dair hem Yüce Allah hem de melekler kendisi hakkında şahitlik yapacağı için, bu kişiye şehit denmiştir.¹⁰⁰

3- Kıyamet gününde Hz. Peygamberle birlikte, geçmiş ümmetler hakkında şahitlik etmesi isteneceği için bu kişiye şehit denmiştir.¹⁰¹

4- Şehit olarak düştüğü toprak da kendisi lehine şahitlik yapacağı için bu kişiye şehit denilmiştir.¹⁰²

5- Ölmeyip Allah'ın huzurunda bir şahit gibi diri ve yaşıyor olduğu için kendisine şehit denmiştir.¹⁰³

6- Üzerindeki kan onun şehitliğine, Allah yolunda öldürüldüğüne şahitlik ettiği için bu ismi almıştır.¹⁰⁴

7- Ölünceye kadar Allah'ın emrine göre doğruluk üzerinde olduğuna şahitlik edildiği için şehit denmiştir.¹⁰⁵

⁹⁶ İsmail Durmuş, “İstişhad”, *DİA*, Cilt:23, s.396.

⁹⁷ İbn Manzûr, Cilt:4, s.2348.

⁹⁸ Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed, **Tehzibü'l-Luga**, tahk.: Abdülhalim en-Neccar, ed-Darü'l-Mısriyye, Mısır 1964, Cilt:6, s.76; Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakûb (ö. 817 h), **el-Kâmûsü'l-muhît**, (nşr. Mektebü tahkiki't-türâs fi müesseseti'r-risâle), Beyrut 1406/1986, s.373; Zebîdî, Cilt:8, s.260; Âsım Efendi, **Kâmûs tercümesi**, İstanbul 1304, Cilt:1, s.1182.

⁹⁹ Ezherî, Cilt:6, s.73, 74; Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-muhît, s.372; Zebîdî, Cilt:8, s.254; Âsım Efendi, **Kâmûs Tercümesi**, Cilt:1, s.1181; Ebû 'l-Hüseyn, Mu'cemü Mekâyisi'l-lüğa, Cilt: 3, s.221.

¹⁰⁰ Ezherî, Cilt:6, s.73; Zebîdî, Cilt:8, s.254; Âsım Efendi, Cilt:1, s.1181.

¹⁰¹ Ezherî, Cilt:6, s.73, 74; Fîrûzâbâdî, s.372; Zebîdî, Cilt:8, s.254; Âsım Efendi, Cilt:1, s.1181.

¹⁰² Ebû 'l-Hüseyn, Cilt:3, s.221; Fîrûzâbâdî, s.372; Zebîdî, Cilt:8, s.255; Âsım Efendi, Cilt:1, s.1181.

¹⁰³ Ezherî, Cilt:6, s.73.

¹⁰⁴ Zebîdî, Cilt:8, s.255.

¹⁰⁵ Zebîdî, Cilt:8, s.255.

8- Allah'ın, öldürülmesine karşılık kendisine hazırlamış olduğu ikramları görüp şahit olduğu için şehit denilmiştir.¹⁰⁶

Görüldüğü gibi bu açıklamalar şehit kelimesine fail anlamında şahit olan veya meful anlamında kendisine şahit olunan şeklinde verilen manalara göre değişiklik göstermektedir.¹⁰⁷

Kur'an-ı Kerimde bu kavram Bakara (2/282) ve Nisâ (4/15) surelerinde “*birisinden olaya şahit olmasını, şahitlik yapmasını istedi*”, “*olaya şahit tuttu*”, “*olayı şahitlendirdi*” anlamlarında kullanılmıştır.¹⁰⁸ Hadis-i şeriflerde ise ilk aşamada şehit, Allah adının en yüce olması için savaşan yada sadece Allah yolunda savaşırken öldürülen kişi olarak tanımlanırken daha sonra gerçekten Allah rızası için şehit olmak isteyen fakat savaş dışında hastalık veya musibet gibi çeşitli sebeplerle ölen kişiler de bu tanıma dahil edilmiştir. Bu durumda sağlam iman ve Allah'a sadakat üzerindeyken öldürülen mümin kişiler de şehit olmakla birlikte ahirette amellerine göre farklı derecelere sahip olabilir. Ancak kalbinde şehitlik niyeti taşımayan kişi Allah yolunda öldürülmüş görünse de şehit değildir.¹⁰⁹

Burada “intihar” ve “inğimas”¹¹⁰ konularına da kısaca açıklık getirmek gerekir. Çünkü bu eylemler birbirine benzemekle beraber farklı hükümlere tabidir.

Sözlükte "boğazını keserek öldürmek, boğazlamak" anlamına gelen, “nahr” (نحر) kökünden türeyen intihar "kendini öldürmek" demektir. Kelime Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamakta, birkaç hadiste ise terim anlamıyla zikredilmektedir. İslâmî kaynaklarda intihar eylemi genellikle "kendini öldürme" (katele nefsehû) şeklinde ifade edilmekte, intiharın geç dönemlerde kullanılmaya başlanan bir terim olduğu anlaşılmaktadır. İntihar eyleminin tarifi günümüz sosyal bilimcileri arasında tartışmalara yol açmıştır. Konuyla ilgili muhtevalı bir çalışma yapan Emile Durkheim intiharı, "Ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek girişilen olumlu veya olumsuz bir fiilin doğrudan doğruya ya da dolaylı sonucu olan her ölüm

¹⁰⁶ Ezherî Cilt:6, ss. 73-74; İbn Manzûr, Cilt:4, s. 2350; Zebidi, Cilt:8, 254; Ebû'l-Beka, el- Külliyyat, s.527.

¹⁰⁷ İbn Manzûr, Cilt:4, s. 2350; Zeb'id'i, Cilt:8, s.255.

¹⁰⁸ Ezherî, Cilt:6, s.77; Cevherî, Ebû Nasr İbrahim b. Hammâd (ö. 400 h). **es-Sihâh**, nşr. Şihâbüddin Ebû Amr, Beyrut 1418 / 1998, Cilt:1, s.421; İbn Manzûr, Cilt:4, ss.2348, 2349; Fîrûzâbâdî, s.373.

¹⁰⁹ Müslim İmara babı, s.152.

¹¹⁰ (فى الانغماس العدو) (düşmana karşı atılma)

olayı" şeklinde tanımlamıştır. Böylece intihar, kişinin kendi hür iradesiyle ölümü seçip istemesi ve sonuçlarını bilerek kendisini öldürmesi olarak tanımlanmaktadır.¹¹¹

İngimas ise “ğ-m-s” (غمس) kökünden türemiştir. Sözlükte “ğamese fi” (فى غمس) bir şeyi bir şeyin içine batırmak, daldırmak demektir. Mesela “الشى فى الماء” (غمس) ”bir şeyi suya daldırmak” demektir.¹¹² “İngamese fi” (انغمس فى) dalmak, batmak, kendini atmak ve atılmak demektir. “el-İngimasu fi'l-aduv” (العدو) ise düşmana karşı atılma, dalma ve kendini düşman saffına atma demektir. Özellikle, ingimasın cevazına delil gösterilen ayet¹¹³ ve hadislerde¹¹⁴ ingimasın mahiyeti ve şekli; bir kimsenin, yapılmakta olan bir savaş sırasında tamamen Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla şiddetle düşman saffına ya da düşman birliğine tek başına bile olsa saldırması olarak karşımıza çıkar. İstişahi eylemlerin cevazına hükmedenler, bu eylemleri düşmana karşı atılmaya (İngimas) kıyas ederek caiz olduğu kanaatine sahip olmuşlardır.¹¹⁵ Bu kavramı, bu şekilde günümüz araştırmacıları tarafından¹¹⁶ kullanılanlar olduğu gibi bazı klasik kaynaklarda¹¹⁷ da görmemiz mümkündür.¹¹⁸

Netice itibariyle yukarıda tanımlamaya çalıştığımız şehit kavramı Kur'ân-ı Kerim' de Allah yolunda öldürülme anlamından ziyade şahit olma veya hazır bulunma anlamlarında kullanılmıştır. Bu bağlamda (tespit edebildiğimiz kadarıyla) Kur'an-ı Kerimde şehitliği terim anlamında ifade eden net bir tanıma ulaşamadık.¹¹⁹

Terim olarak yapılan değerlendirme ve tanımların daha önce zikredilen ilgili bazı hadisi şeriflerden çıkarıldığı ve ilk aşamada şehitliğin, “Allah adının en yüce olması için savaşan ya da sadece Allah yolunda savaşırken öldürülen kişi” olarak tanımlandığı ve bu tanıma ait anlam çerçevesinin, gelişen olaylar karşısında sahabelerin çeşitli sorularıyla genişlediği görülmektedir.

¹¹¹ Hayati Hökelekli, “İntihar”, DİA, Cilt: 22, s. 351.

¹¹² Zemahşeri, Esasu'l-Belağa, “ğ-m-s” md.

¹¹³ Bakara 2/195, 207; Nisa 4/74, 84; Al-i İmran 3/157; Tevbe 9/111; Enfal 8/60.

¹¹⁴ Buhârî, Cihâd babı, s.12; Müslim, İmare, s. 143, 145; Ebû Davud, Cihâd babı, s. 23, 36, 66.

¹¹⁵ Cessas, Ahkamu'l-Kur'ân, Cilt: 1, ss. 262-263; Gazali, İhyau Ulumid-Din, Cilt: 2, s. 319; İbnü'l-Arabi, Ahkamu'l-Kur'ân, Cilt: 1, s. 116; Razi, Mefatihü'l-Ğayb, Cilt: 5, s. 150; Kurtubî, el-Cami' li ahkami'l-Kur'ân, Cilt: 2, s. 364.

¹¹⁶ Abdullah b. German, eş-Şehid fi'l-Fıkhı'l-İslami, s. 90.

¹¹⁷ Kurtubî, el-Cami' li ahkami'l-Kur'ân, Cilt: 2, s.364; Razi, Mefatihü'l- Ğayb, Cilt: 5, s. 150.

¹¹⁸ Cessas, Ahkamu'l-Kur'ân, Cilt:1, s.262.

¹¹⁹ Ezherî, Cilt: 6, ss.72, 73; İbn Manzûr Cilt: 4, s. 2348; Fîrûzâbâdî, s. 373; Âsım Efendi, Cilt: 1, s.1180.

Bu genişleme neticesinde Allah rızası için şehit olmak isteyen fakat savaş dışında karın ağrısı, boğulma, yanma gibi afet ve hastalıklar sebebiyle ölen müminlerin de bu tanıma dâhil edildiği ilgili hadisi şeriflerden anlaşılmaktadır.¹²⁰

Biz bu çalışmamızı, ilgili kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Muhammedin Peygamber olarak görev yaptığı Asr-ı Saadet dönemi içerisinde gerçekleşen tüm gazve ve seriyyelerde “Allah adının en yüce olması için savaşırken öldürölüp şehit edilen sahabeler”le sınırlı tuttuk.

---

¹²⁰ İbn Manzûr, Cilt: 4, s. 2350; Zeb'id'i, Cilt: 8, s. 255.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MEKKE DÖNEMİ ŞEHİTLERİ

1. YÂSİR AİLESİ

Âmir oğlu Yâsir ve kardeşleri Hars ile Malik, Yemen'den Mekke'ye hareket eden bir kabile ile kayıp kardeşlerini aramak üzere yola çıkmışlardı. Onu, Arapların bulunduğu yer olan Mekke'de bulabileceklerini düşünüyorlardı.¹²¹ Kafile Mekke'ye yaklaştığında Kureyşliler gelenleri karşılamak için yollara dökülmüşlerdi. Zira kabilede onları bekleyen bol miktarda ticaret malı ve birçok delikanlı bulunuyordu. Kureyş ahalisi arasına dağılan Yemenliler, onlarla hem alışveriş ediyorlar hem de müştereken aynı kötü hayatı yaşıyorlardı. Fakat Yâsir ile kardeşleri buraya yaşamak ve eğlenmekten ziyade kayıp kardeşlerini bulmak amacı ile gelmişlerdi. Bu amaç doğrultusunda Mekke'nin bütün kabilelerini mahallelerini çarşı ve pazarlarını alt üst ediyorlardı. O kadar ki bu aramanın verdiği yorgunluk kendilerini yormuş ve kuvvetten düşürmüştü.

Nihayet kafilenin dönüş vakti geldi. Yâsir' in kardeşleri verimli ülkelerine karşı duydukları sıla hasreti ile hemen hazırlanıp kervana katıldılar. Ama Mekke yaşantısı Yâsir'i etkilemişti. Kafile yola çıkmak için toplandığın da, Yâsir hayatının geri kalanını Mekke de ve Kâbe civarında geçirmeye niyetli olduğunu söyleyerek kardeşlerini uğurladı. Yalnız kendisini koruyacak, barındıracak ve kabile zalimlerinin zulmünden kurtaracak kimsesi yoktu. O zamanlar Arap yarımadasında "Hayat güçlünüdür" lafızları ile çevrelenen vahşet kanunları hüküm sürmekte idi. Zayıflar için kölelik ve sefaletten başka bir şey yoktu.

Yâsir, kendisini Kureyş' in diğer kollarının kötülük ve zulmünden korumak için Ebû Huzeyfe b. Mugire ile anlaşarak Beni Mahzûm kabilesine sığındı. Ebû Huzeyfe onu cariyesi Hayyat kızı Sümeyye¹²² ile evlendirdi. Yâsir'in bu izdivaçtan "Huveyris", "Ammar" ve "Abdullah" adlarında üç çocuğu oldu.¹²³ Beni Mahzum kabilesinde asûde bir hayat yaşıyorlardı. Ammar'ın delikanlılık çağına eriştiği yıllarda, Yâsir de bir hayli yaşlanmıştı.

¹²¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 1, s. 347.

¹²² İbn İshâk, ss. 233, 245; İbni Hişâm, Cilt: 1, s. 347.

¹²³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 1, s. 432.

Ammar'ın ebeveynine İslâm dininin nasıl bir din olduğunu anlatması ile onlar da hiç tereddüt etmeden Müslüman oldular. Nitekim Yâsir Ailesi Muhammedi tebliğe koşan ilk on kişi arasında yer aldı.¹²⁴

Çok geçmeden Benî Mahzûm kabilesi bu durumu öğrendi. Ammar ve ailesinin de bu durumu inkâr etmemeleri onların azap ve işkence altına alınmalarına sebep oldu. Öyle ki yıllık sıcaklık ortalamasının 40 derecenin altına pek düşmediği Mekke çölünde, sırtüstü yatırılıyor, göğüsleri üzerine taş parçaları konuyor acı ve ızdırıp dolu günler yaşatılıyordu.¹²⁵

Yâsir ve Ailesi yapılan bütün bu işkencelere rağmen "Allah birdir, Muhammed de O'nun elçisidir, biz aksini söylesek de bu böyledir."¹²⁶ diye acı ve ıstırap ile inliyorlardı.

Bir gün Hz. Resulullah onların işkence gördüğü Mekke ile Mina arasında Ebtah veya Bathâ denilen yerden geçerken elleri ve ayakları bukağıllara vurulmuş Yâsir'in: "Ah! İşte zaman böyle..." diyerek inlediğini işitti. Yürekler parçalayıcı bu durum karşısında onlara sabır ve tahammül gücü verecek, çektikleri eza ve cefalara karşı teselli ve teskine vesile olacak şu müjdeyi verdi. "Sabredin Ey Yâsir ailesi! Sizi cennetle müjdelerim."¹²⁷

Yine bir işkence esnasında Hz. Peygamberi gören Yâsir: "Ya Resulullah! Vakit hep böyle mi geçecek?" diye sormuş, Hz. Peygamber de onların direnmelerini istemiş¹²⁸ ve "Allahım Yâsir ailesine mağfîret eyle!" diye dua etmiştir.¹²⁹ Yâsir Ailesi, Hz. Peygamber'in bu mübarek sözlerini duyanca huzur ve sükûna kavuştu.

İnsan tahammülünün üzerindeki o işkencelere ileri yaşlarda bulunan Yâsir, dayanamayıp ruhunu teslim ederek şehit oldu.¹³⁰ İşkence edilenler arasında Yâsir'in diğer oğlu Abdullah da vardı. O da atılan bir ok ile yere düşmüş ve şehit edilmişti.¹³¹

¹²⁴ İbn İshak, ss.233, 245; İbn Sa'd, et-Tabakât, 3/246; İbnü'l-Esir, Cilt: 4, ss.43, 47 / Cilt:5, s.267.

¹²⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.342, 346; İbn Sa'd Cilt:3, s.246-47 / Cilt:4, s.136 / Cilt:8, s.264; Belâzürî, Cilt:1, s.178.

¹²⁶ İbn İshak, ss. 233-245; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.246,

¹²⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.342; Hâkim, Ebû Abdullah en- Nisaburi (v. 405/1014), el-Müstedrek ales-Sahihayn, Beyrut 1986. Cilt:3, s.432.

¹²⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.249.

¹²⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, 249, Cilt:4, s.137; Belâzürî, Ensâb, Cilt:1, s.182; Halebî, Ali b. Burhâneddîn. İnsânü'l-Uyûn fi Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn:es-Sîretü'l-Halebiyye, Beyrut, Cilt:1, s.483.

¹³⁰ Belâzürî, Ensâb, Cilt:1, s.182; İbnü'l-Esir, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri **el-Kâmil fi't-Tarih**, Cilt:1, s.588; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s.483.

¹³¹ Belâzürî, Ensâb, Cilt:1, s.182.

Dini kimliğini açıklamaktan çekinmeyen Müslümanlardan biri de Hubbat Kızı Sümeyye olup, çok zayıf ve yaşlı olmasına rağmen dininden döndürülmek için yapılan en ağır işkencelere katlanır, müşriklerin yaptırmak istediklerini yapmaz, söyletmek istediklerini söylemezdi.¹³²

Kocası Yâsir işkenceler altında can verdikten sonra Sümeyye işkence için Mahzum oğullarından Hz. Peygamber'in "Ümmetimin Firavunu" dediği, Ebû Cehil'e teslim edilmişti. Ebû Cehil mızrağını yanına alıp Müslümanlara işkence yapılan yere uğrar, onlara ve özellikle de Sümeyye'ye söver sayar ve "Sen güzelliğine âşık olduğun için Muhammed'e iman ettin" diye hakaret ederdi.¹³³ Sümeyye ise, ona ağır ifadelerle karşılık verirdi. Nihayet Ebû Cehil'in "Yeni dini inkâr et, serbest kal" isteğine tükürerek cevap veren Müslümanların yedincisi Hayyat kızı Sümeyye, Ebû Cehil'in elindeki mızrağı saplaması ile şehit edildi.¹³⁴

Yâsir ile Sümeyye böylece İslam'ın ilk şehitleri olarak tarihe geçtiler. Birkaç yıl sonra Bedir savaşında Ebû Cehil Müslüman askerlerce öldürülecek ve Hz. Peygamber Ammar'a şöyle diyecektir: "Allah, annenin katili Ebû Cehil'i öldürdü."¹³⁵

Yâsir ve zevcesi Sümeyye şehit olmuşlardı. Artık bu aileden Ammâr b. Yâsir (öl. h. 36)'den başka kimse kalmamıştı. İslam'da ilk şehit çocuğu olan Ammâr da, dininden döndürülmek için en ağır işkencelere uğratılan Müslümanlardandı. Annesinin bir cariye, babasının ise Yemenli olması nedeni ile onun bu şehirde malı ve mülkü olmadığı gibi, iktidar ve nüfuzu da yoktu. Dolayısıyla müşriklerin zulüm ve işkencelerinden kurtulamıyordu. Kendisine demir gömlek giydirilir, yakıcı güneş altında tutulur, yapılan işkencenin ağırlığından ne söylediğini bilemez hale getirilirdi. Bazen sırtı ateşle yakılarak bazen de boğarcasına suya batırılarak işkenceye tabi tutulurdu.¹³⁶ Bir gün, Hz. Peygamber'e gelerek artık yapılan zulümlere tahammüllerinin kalmadığını bildirdi. Hz. Peygamber, Ammâr'a yine sabır

¹³² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, s.264; Halebi, Cilt:1, s.483.

¹³³ İbn İshak, ss.233-245; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1 ss.319-320; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8 ss.264-265; Halebi, Cilt:1, s.483.

¹³⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, ss.264-265; Aynur Uraler, Sümeyye b. Hubbat, DİA, Cilt:38, s.134.

¹³⁵ İbn İshak, ss.233-245; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1 s.319; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8 s.264, İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (1328), **el-İsâbe fi Temyîzi 's-Sahâbe**, Cilt:4, s.335.

¹³⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss.248-249; Belâzürî, Ensâb, Cilt:1, s.179.

tavsiyesinde bulundu ve “Allâhım! Ammar ailesinden hiç birine ateş ile azap etme” diye dua etti.¹³⁷

Hz. Ammâr Sıffinde (H. 37) şehit edilerek anne ve babası gibi şehadet mertebesine nail oldu.¹³⁸

2. HÂRİS b. EBÛ HÂLE

Hz. Hatice'nin Hz. Muhammet (s.a.v.) ile evlenmeden önce başından iki evlilik geçtiği ve eşlerinin ikisinin de öldüğü bilinmektedir. Birinci eşi Ebû Hâleden (Mâlik b. Nebbâş) Hind ve Hâris adında iki oğlu oldu. Bunların ikisi de Hz. Peygamber'e yetişti ve Müslüman oldular. Ticaretle meşgul olan Ebû Hâle, ölümünden sonra geriye birçok mal ve değerli eşya bıraktı. Eşinin vefatı esnasında oğulları henüz küçük olan Hz. Hatice, eşinin ticaretini devam ettirdi ve zenginliğini artırdı.

İlk Müslümanlar, namazlarını saklamak zorunda kalıyor ve buna büyük özen gösteriyorlardı. Toplu halde, namaz kılacakları zaman تنها vadilere, dağ yamaçlarına kaçarlardı. Yine böyle bir günde Hz. Muhammedle birlikte Mekke'de toplu halde namaza duran müslümamlara, müşriklerin bir تنها zamanı fırsat bilerek saldırımları neticesinde birçok Müslüman ezilerek çiğnendi. Bu itiş kakış ve karşı koyma neticesinde Hâris b. Ebû Hâle şehit edilmiştir.¹³⁹

II. MEDİNE DÖNEMİ ŞEHİTLERİ

A. BEDİR SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ

Bedir savaşı hicretin 2. yılında, Ramazan ayının 17. günü (13 Mart 624) Medine'deki Müslümanlarla, Mekke müşrikleri arasında meydana gelmiştir.¹⁴⁰ Müslümanlar, müşriklerin zulmünden, mallarını-mülklerini bırakarak kaçmış, canlarını ve onurlarını korumak üzere Medine'ye sığınmışlardı.

¹³⁷ Halebi, Cilt:1, s.483.

¹³⁸ Mustafa Fayda, Ammâr b. Yâsir, DİA, Cilt:3, s. 75; en-Neşşar, Ali Sami, **Asr-ı Saadetteki İslam Şehitleri**, Çev. Erol Ayyıldız, A. Baki Turan, İstanbul (1969).

¹³⁹ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, Beyan yayınları, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 2012, s. 93. (İbn Hacer rivayeti)

¹⁴⁰ İbni Hişâm, Cilt:2, ss. 202; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.17; Beyhaki, Ebû Bekir Ahmed İbnü'l-Hüseyin (458/1065), **Delâilü'n-nübüvve** (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî Kahire 1991) Cilt:3, ss.126-128; Fayda, Bedir", DİA, Cilt:5, s.326.

Hicretin 2.senesinin Cemaziyelevvel veya Cemaziyelahir aylarında (Kasım 623) Medine'ye, Mekke'den Suriye'ye gitmekte olan Kureyş ticaret kafilesinin haberi gelmiş ve bu haber üzerine kervanı ele geçirmek için Müslümanlar Hz. Peygamber'in kumandasında Uşeyre seferine çıkmış, fakat bu kervana yetişememişlerdi. Ebû Süfyan'ın liderliğinde sayıları otuz – kırk veya yetmiş kişiden oluşan bu büyük kervan Suriye'nin Gazze pazarından¹⁴¹ Mekkeye dönmekte idi.¹⁴² Ticaret amacıyla Mekke'den Suriye'ye giden bu kervan Mekke için büyük öneme sahip idi. Kervanda kadın – erkek Mekkeliler'den hemen herkesin sermayesi bulunuyordu. Kervanın tehlikede olabileceği ihtimaline karşın Mekkeliler müşrikler acele olarak yol hazırlıklarına başlayıp, aralarında 100 atlı ve 700 deve bulunan 600'ü zırhlı 950 savaşçı ile Müslümanları hicvedici şarkılar söyleyen şarkıcı kadınlar eşliğinde Mekke'den ayrıldılar.¹⁴³

Hicretin 2. senenin 12 Ramazanında (08 Mart 624) yetmiş dördü muhacir ve geri kalanı ensardan olmak üzere 313-319 kişilik bir orduyla Medine'den ayrıldı. Çeşitli vazife ve mazeretleri sebebiyle muhacirlerden üç, ensardan ise beş kişi izinli sayılarak bu sefere katılmamışlardı.¹⁴⁴

Hicretin 2. Sene Ramazan ayının 17'si (13 Mart 624) Cuma sabahı, Mekke ordusundan önce Bedir'e gelip müstahkem mevkiyi tuttu ve muhtemel saldırı noktalarını dikkate alarak gerekli tedbirleri aldı.¹⁴⁵ Ayrıca, ovadaki tek su kaynağını da düşmanın kullanımını engellemek üzere, kontrol altına aldı. İbn İshak'ın beyanına göre, Müslümanlar 314 kişi, buna mukabil, Mekke ordusu 950 kişiydi. Müslümanların iki veya üç atlarına karşılık Mekkelilerin 100 atlık bir süvari birliği vardı. Teçhizat bakımından da iki ordu arasındaki fark çok büyüktü.

Savaş meydanında önce “mübarizler” karşılaştılar; Müşriklerden Utbe b. Rabia, kardeşi Şeybe b. Rabia ve Utbenin oğlu Velid ortaya çıkarak müslümanları

¹⁴¹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.28.

¹⁴² Urve b. Zübeyr, **Megazi**, Mustafa el-Azami, Riyad-1981, s. 131; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.187; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.10; Belâzurî, Ensâbu'l-eşraf, Cilt:1, s. 344; Taberi, Muhammed b. Cerir, **Tarihu'l Ümem ve'l-Mülûk**, (nşr. Muhammed Ebû 'I-Fazl), Kahire 1960-70, Cilt: 2, s.421.

¹⁴³ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.31,39; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.12,14; Beyhaki, Cilt:3, s.32; İbnü'l-Esir, el-Kamil, Cilt:2, s.117-118; İbn Kesir, Ebûl Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1372) , **El Bıdaye ve'n-Nihaye**, Çağrı Yayınları, Cilt:5, s.63-64.

¹⁴⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s. 192; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 23-24; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 11; Belâzurî, Ensâbu'l-eşraf, Cilt:1, ss.344-347.

¹⁴⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.202; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.17; Beyhaki, Cilt:3, ss.126, 128; Fayda, “Bedir”, DİA, Cilt:5, s.326.

mübarezeye davet ettiler. Mübarezeye çıkanların en yaşlıları olan Hz. Ubeyde, Utbe b. Rabia ile Hz. Hamza, Şeybe b. Rabia ile Hz. Ali ise Velid ile teke tek dövüşmeye başladı. Hz. Hamza Şeybeye, Hz. Ali de Velid'e fırsat vermeden hemen onları öldürdüler. Fakat Utbe Hz. Ubeydeyi bacağından yaralamıştı. Utbenin üzerine dönen Hz. Ali ile Hz. Hamza onu öldürdükten sonra Ubeydeyi müslümanların safına aldılar.

Yaptıkları üç mübarezeyi de Müslümanlar kazandıktan sonra, savaş başladı. Kureyşliler komutanları olan Ebû Cehil öldürüldükten sonra dağıldılar. Savaştan galip ayrılan taraf Müslümanlar oldu ve savaş Müslümanların kesin zaferiyle sonuçlandı.¹⁴⁶

Bedir Gazvesi'nde Müslümanların elde ettiği bu zafer neticesinde meşhur Mekke liderlerinin de aralarında bulunduğu Kureyş müşriklerinden yetmiş kişi öldürüldü. Buna ilave olarak yetmiş kişinin de Müslümanlar tarafından esir edildiği zikredilmektedir.¹⁴⁷ Müslümanların kaybı ise altısı muhacirlerden, sekizi de ensardan olmak üzere toplam on dört şehit sahabedir.¹⁴⁸

1. UMEYR b. EBİ VAKKAS

Umeyr b. Ebi Vakkas, Sad b. Ebi Vakkas'ın küçük kardeşidir. Neseb silsilesi şöyledir: Umeyr b. Ebi Vakkas b. Vehib b. Abd-i Menat b. Züheyre b. Kilab. Mürre. Anne adı Hannedir. İlk Müslüman olanlardandır.¹⁴⁹

Sa'd b. Ebî Vakkas kardeşini şöyle anlatmaktadır: Kardeşim Umeyr b. Ebî Vakkas'ı, Peygamber (a.s.) bizi teftiş etmezden önce Bedir suyunda gördüm. Gizleniyordu, ben "Ey kardeşim, niçin gizleniyorsun?" diye sorunca, "Hz. Peygamber

---

¹⁴⁶İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.201-203; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 68-69; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss.15-16; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, ss. 445, 449; İbnü'l-Esir, el-Kamil, Cilt:2, ss. 125-129.

¹⁴⁷İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.271; Abdürrezzak es-San'ani, Cilt:5, s.348; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.144; İbn Sa'd, Cilt:2, ss.16-17; Beyhaki, Cilt:3, s.124; Ebû 'l-Fida, el-Muhtasar, Cilt:1, ss. 128-129.

¹⁴⁸İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss. 264-265; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.145-147; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.16; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.477. (Bizim burada ismini zikrettiğimiz ve biyografisini ele aldığımız şehid sahabe sayısı 15 'tir.)

¹⁴⁹İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 149-150; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, ss. 299-300.

beni küçük görür de geri çevirir diye korkuyorum. Hâlbuki ben çıkmak istiyorum. Umulur ki, Allah bana şehitlik mertebesi verir"dedi. Sonunda o Hz. Peygamber'e gösterildi. Hz. Peygamber onu küçük bularak savaşa katılmasına izin vermedi. O da ağladı. Bunu gören Hz. Peygamber ona izin verdi. Umeyr Bedir savaşına katıldığı zaman yüzünde tek bir tüy vardı. Onun kılıcının ve kınının iplerini, küçüklüğünden ötürü ben bağlıyordum. O onaltı yaşında iken şehit düştü. Umeyr'i, Mekkeli putperest Amr b. Abd Vüdd öldürdü.¹⁵⁰

2. UBEYDE b. HARİS

İlk Müslümanlardan ve muhacir olan Ubeyde b. el-Haris'in nesep silsilesi şöyledir: Ubeyde b. el-Haris b. Abdu'l-Muttalib b. Abdi Menat b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Luayy. Annesinin ismi Suheye bt. Huzza'dır. Hz. Peygamberden 10 yaş kadar büyüktür.¹⁵¹

Künyesi Ebû'l-Hâris'tir. Orta boylu, güzel yüzlü, kültürlü ve okuma yazma bilen sahabelerden biridir. Hicret'in ardından, Medine'de muhacirlerle ensar kardeşleştirilirken, Ubeyde, Umeyr b. Hümam'la kardeş ilan edildi.

Medine'ye yerleştikten sonra, Kureyş'in tehdit ve saldırılarına karşı tedbir alan Hz. Peygamber, Medine yakınlarına seriyye adı altında keşif kolları gönderirdi. Bu seriyyelerin ilkine komutan olarak Hz. Hamza, İkincisine Ubeyde atanmıştı. Übeyde bu komutanlığı sırasında, emrindeki 60 kişiyle görev yaparken, Râbiğ yakınlarında Ahya adlı su civarında putperest komutan Ebû Süfyan ve 200 askeri ile karşılaştı. İki taraf birbirine ok attı ise de ciddi bir çatışma olmadı.¹⁵²

Bedir savaşında iki ordu Bedir ovasında karşı karşıya geldiklerinde Mekkeliler, klasik arap geleneğine uygun olarak Mübâreze istediler. Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hamza ve Ubeyde'yi çıkardı.¹⁵³

Utbe meydan okudu. Hz. Ali meydana çıkıp onun oğlu Velid'le karşılaştı. Ali onu elinden tutarak yüzükoyun yere çarptı ve hemen öldürdü. Sonra Şeybe b. Rabia kalktı. Hz. Hamza da kalktı. Onlar da aynı yaşlarda idiler. Hamza kuvvetli bir

¹⁵⁰ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.135; Müttaki el-Hindi, **Kenzü'l-ummal fi süneni'l-akval ve'l-efal**, nşr. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, Cilt:5, s.270; Hâkim, Cilt: 3, s.88.

¹⁵¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 50; Hişâm, Cilt:1 s. 270.

¹⁵² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1 ss. 591-595.

¹⁵³ İbn İshak, s. 477.

vuruşla onu yere serdi. Sonra Utbe b. Rabia kalktı. Ona da Ubeyde b. Haris karşı çıktı. İkisi de, iki direk gibiydiler. Birbirlerine saldırdılar. Ubeyde ona bir darbe vurarak sol tarafını kesti. Utbe de Ubeyde'nin ayağına yaklaştı ve kılıçla ayağına vurarak baldırını kesti. Hz. Hamza ile Hz. Ali, Utbe'nin üzerine hücum ederek onu öldürdüler ve Ubeyde'yi Resûlullah'a getirdiler. Hz. Peygamber Ubeyde'yi yatırıp ayağını ona yastık yaptı. Yüzündeki toprakları siliyordu. Ubeyde, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin ederim ki eğer Ebû Talib beni bu halde görseydi, "Ne zaman ki hepimiz Muhammed'in etrafında vurulup yere serilir ve bizden, çocuk ve kadınlarımızı koruyacak kimse kalmazsa, ancak o zaman onu düşmanlarıyla başbaşa bırakırız"demeye, beni kendinden daha fazla hak sahibi görecekti. Acaba ben şehit miyim? dedi. Hz. Peygamber, "Evet, sen şehitsin. Ben de buna şahidim"dedi. Sonra Ubeyde aldığı yaranın etkisiyle bir süre sonra vefat etti ve Hz. Peygamber onu Safra mevkiinde defnetti. Öldüğü zaman altmış üç yaşındaydı.¹⁵⁴

3. MİHCA b. SALİH

Mihca b. Salih, Hz. Ömer'in azadlı kölesidir. Aslen Yemenli'dir. İlk müslümanlardan ve ilk muhacirlerdendir.

Araplarda adet olduğu üzere iki ordu savaşa başlamadan önce, her iki taraftan teke tek çarpışacak kimseler savaş meydanına çıkar, karşılıklı çarpışırlardı. Fakat Bedir muharebesinde bu harb usûlüne muhalefet edildi. Müşrikleri heyecana getirmek için ortaya atılan Âmir b. Hadremî'nin, İslâm ordusuna attığı bir ok, muhâcir müslümanlardan Mihca Bin Salih'e isabet etti ve orada İslâm Ordusu ilk şehidini verdi. Cihad meydanında öldürülen ilk şehit sahabî, muhacirlerden Mihca oldu. Mihca da, Yâsir gibi kölelikten şehitlik mertebesine yükselmiştir. Hz. Peygamber, Mihca hakkında, "Seyyidü'ş-Şühedâ (Şehidlerin Efendisi)" ifadesini kullanarak onu tebci etmiştir.¹⁵⁵

Mihca', En'âm sûresinin 52. ayeti ile de himâye edilen sahâbilerdendir. Kureyş reisleri, sahabenin fakirleriyle aynı mecliste bulunmaya tenezzül etmedikleri

¹⁵⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2 s.24; Vâkidî, el-Meğâzî, Cilt:1 s.49; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 50-52; Müttaki el-Hindi, Kenzü'l-Ummal, Cilt:5, s.272; Taberi, Tarih, Cilt:2, s. 279; Hâkim, Cilt: 3, s.188.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 391-392

için Ammâr, Mihca‘, Suheyb, Habbâb ve Selmân gibi fakir müslümanları huzurundan kovmasını Hz. Peygamber’e teklif etmişler, bunun üzerine şu mealdeki âyeti kerime nazil olmuştur. “O zatları yanından kovma ki, sabah ve akşam Rablerine onun rızâsını dileyerek dua ederler. Senin aleyhine onların hesabından bir şey yoktur ve senin hesabından da onların üzerine birşey yoktur ki, onları kovup da zalimlerden olasın”. Ayrıca Ankebût suresinin, Mihca‘ hakkında indiği söylenmiştir.”¹⁵⁶

4. ÂKİL b. EBİ BÜKEYR

Mühacir olan Âkil b. Ebi Bükeyr ilk müslümanlardandır. Nesep silsilesi şöyledir: Akil b. Ebi Bükeyr b. Abdu’l-Leyl b. Naşib b. Hıyara b. Sa’d b. Leys b. Bekr b. Abdu’l Menat b. Kinane.¹⁵⁷

Hız. Peygamber, Mekke’de Erkam’ın evinde İslam’a davete başladığında O’na ilk olumlu cevabı veren, Akil oldu. Esas ismi Gâfil’di. Müslümanlık’ı kabul edince Hz. Peygamber O’nun adını Âkil’e çevirdi.

Hicret sırasında Âkil ve diğer kardeşleri Hâlit, Âmir ve İyas Medine’ye göçtüklerinde onlara Rifea b. Abdu’l- Münzir sahip çıkmış ve onları evinde misafir etmiştir.¹⁵⁸

Medine’deki kardeşleştirme sırasında, Akil Mübeşşir b. Abd Münir’le kardeş ilan edildi. Bu iki iman kardeşi, Bedir’de birlikte şehit oldular. Âkil’in kardeşlerinden Hâlit Recî’ günü şehit edildi. Âkil, Bedir’de şehit olduğunda 34 yaşındaydı. Mâlik b. Züheyr el-Cüşeym tarafından öldürüldü.¹⁵⁹

5. UMEYR b. HÜMÂM

Ensardan olan Umeyr’i Hz. Peygamber Hicret sonrasında bir başka Bedir şehidi olan Ubeyde b. Hâris’le kardeş ilan etmişti.

Bedir harbi öncesinde, Hz. Peygamber, Kur’an’ın bir ayetini¹⁶⁰ hatırlatarak şöyle dedi: "Genişliği yer ve gökler kadar olan ve takva sahipleri için hazırlanan

¹⁵⁶ İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 391-392; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:5, s. 280.

¹⁵⁷ İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s. 388; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s. 467.

¹⁵⁸ İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s. 388.

¹⁵⁹ İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s. 388; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 116.

¹⁶⁰ Âli İmran, 3/133.

cennete koşun.” Bu sözleri duyan Umeyr, elindeki hurmaları fırlatıp attı ve şöyle haykırdı: "Vay be! Böyle bir yer dururken, ben ne diye bu dünyada kalmak için hurma yiyorum." Bu duyguyla Umeyr düşman üzerine atıldı, bir süre sonra da şehit oldu. Bedir günü, Ensar'dan ilk şehit olan kişiydi.¹⁶¹

6. SA'D b. HAYSEME

Ensar'ın Ğanm oğullarından olan Sa'd b. Hayseme'nin nesep silsilesi şöyledir: Sa'd b. Hayseme b. el-Haris b. Malik b. Ka'b b. Nehhat b. Ka'b b. el-Haris b. Ğanm b. Sellem b. İmrau'l-Kays b. Malik. Annesi'nin ismi, Hind bt. Evs b. Adiy b. Ümeyye b. Amir.¹⁶²

Sa'd b. Hayseme, Medinedeki oniki kabile reis'inden birisi olup, ikinci Akabe bey'atlarında Medine'yi temsil eden yetmiş kişinin içinde bulunmuştur. Bedir savaşında Tuayme b. Adiy tarafından şehit edilmiştir.¹⁶³

Hicret sonrasında Hz. Peygamber onu, Ebû Seleme b. Abdülesed'le kardeş ilan etti. Hz. Peygamber Medine'ye ilk geldiğinde bir süre Sa'd b. Hayseme'nin evinde kalıp ilk tebliğlerini orada yürüttü. Bu nedenle Sa'd b. Hayseme'nin evine, "Menzilu'l – uzzab" ismi verilmiştir.¹⁶⁴

Bedir harbine çıkılacağı zaman, babası Hayseme ona: "Ben harbe gideyim, sen burada kalıp çoluk çocuğa bak." dedi. Sa'd buna şöyle itiraz etti: "Olmaz. Harp, şehitliğe, cennete daha yakın, ben onu seçerim. En iyisi kura çekelim, kime çıkarsa." Ve kura çekildi. Bedir'e katılmak Sa'd'e çıktı. Savaş neticesinde Sa'd, şehit oldu.¹⁶⁵

7. HÂRİSE b. SÜRÂKA

Ensari olan Harise b. Sürâka'nın nesep silsilesi şöyledir: Hârise b. Sürâka b. el- Haris b. Adiy b. Malik b. Adiy b. Ğanm b. Adiy b. Neccâr. Annesinin adı Rabia bt. Nadr'dır. Aynı zamanda "Hz. Peygamber'in hizmetkârı" diye bilinen Enes b.

¹⁶¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.627; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 565; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.290.

¹⁶² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 606; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.275.

¹⁶³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 606.

¹⁶⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s. 223.

¹⁶⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.456; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 481-482; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 346.

Malik'in halasıdır. Resulullah Harise b. Süraka ile Saib b. Osman b. Mazun arasında kardeşlik kurmuştur. Harise b. Süreka, Suhti bt. Kays ile evlenmiştir.¹⁶⁶

Hiz. Peygamber bir sabah Medine sokaklarında ona rastladı ve sordu: "Nasılsın?" Cevabı şu oldu Hârise'nin: "Allah'a imanıyla sabahladım." Hiz. Peygamber: "Bu söylediğinin gerçek anlamından haberdar mısın?" dedi. Şöyle cevap verdi Harise: "Nefsimi dünyadan uzak tuttum: Gündüzümü susuz, gecemi uykusuz geçirdim. Rabbimin arşına yükselmiş, cennet ehlinin birbirini ziyaret ettiklerini, cehennem ehlinin birbirleriyle dalaştıklarını görür gibi oldum." Resulullah, bir ruhsal tecrübe ve yükseliş ifade eden bu sözleri genç sahabisinden dinledikten sonra buyurdu ki: Olduğun hale devam et. Sen, Allah'ın, imanı kalbinde parıldattığı bir kulsun." Bu müjdeyi alan Harise rica etti: "Ey Allah'ın Resülü, dua edin de Allah bana şehitlik nasip etsin." Bu talebi kabul eden Hiz. Peygamber Harise dua etti. Bir süre sonra Harise, Müslüman süvariler arasına çağrıldı ve Bedir'e süvari gözcü olarak katıldı. Hibban b. el-Arîka adlı putperestin okuyla boynundan vurulup şehit oldu.¹⁶⁷

Hârise'nin şehadeti üzerine gözyaşlarına boğulan annesi, Resulullah'a gelip şöyle yakardı: "Ey Allah'ın Elçisi, eğer oğlum cennette ise, artık ağlamıyacağım, üzülmiyeceğim; yok eğer cehennemde ise bütün hayatım gözyaşı dökmekle geçecektir." Bunun üzerine Hiz. Peygamber, bu gözüyaşlı anneye şöyle dedi: "O cennetlerin en güzelinde, en yücesindedir." Harise'nin annesi oradan sevinçle ayrıldı ve tebessüm ederek şöyle seslenmeye başladı: "Oğlum, ne mutlu sana, keşke ben de orada olsaydım."¹⁶⁸

8. UMEYR b. ABD AMR

Muhacir olan Umeyr b. Abd Amr'ın neseb silsilesi şöyledir: Umeyr b. Abd Amr b. Nadle b. Amr b. Gubşan b. Süleym b. Malik b. Afsa b. Harise b. Amr b. Amir b. Huzza. Umeyr b. Abd-i Amr, sol elini de sağ eli gibi kullanabildiği için, iki el sahibi manasına gelen "Zül-yedeyn" lakabı takılmıştır.

Umeyr'in babası olan Abd Amr, Mekke'ye gelerek Abd b. el-Harise ile dostluk kurmuş, buraya yerleşmiştir. Daha sonra Abd b. el-Harise'nin kızı olan

¹⁶⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 510.

¹⁶⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s. 360; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 510.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, ss. 510-511; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.426.

Nu'ma bt. Abd b. el-Harisle evlenmiş, bu hanımından, Umeyr ve Rayta isimli çocukları olmuştur.¹⁶⁹

Umeyr b. Abd Amr, Mekke'den Medine'ye hicret etmiş ve Sa'd b. Hayseme'nin evine inmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s.) Umeyr b. Abd Amr ile Yezid b. el Hâris arasında kardeşlik kurmuştur.¹⁷⁰

Bedir savaşına katılan Umeyr b. Abd-i Amr, bu savaşta Ebû Usame b. el-Cüşeym tarafından şehit edilmiştir.¹⁷¹

9. MÜBEŞŞİR b. ABDÜLMÜNZİR

Ensarî olan Mübeşşir b. Abdülmünzir'in neseb silsilesi şöyledir: Mübeşşir b. Abdülmünzir b. Zebir b. Zeyd b. Umeyye b. Zeyd b. Malik b. Avf b. Amr b. Avf b. Malik b. Evs. Annesinin ismi Suyibe bt. Zeyd b. Biab b. Zeyd b. Malik b. Avf b. Amr b. Avf'dır.¹⁷²

Hz. Muhammed (s.a.s.) Mübeşşir b. Abdi'l- Münzir ile Akil b. Ebi Bükeyr arasında kardeşlik kurmuştur.

Mücezzer b. Abdi'l –Münzir, kardeşleri Ebû Lübabe ve Rifae ile birlikte Bedir savaşında hazır bulunmuştur. Bilahare kardeşi Rifae ve kendisi şehit olmuştur. Mübeşşir'i Ebû Sevr şehit etmiştir.¹⁷³

İbn İshak'ın Ebû Cafer'e dayanarak yaptığı rivayete göre, Mübeşşir b. Abdülmünzir, Hayber'in fethinde şehit olmuştur.¹⁷⁴

10. SAFVÂN b. BEYZA

Muhacir olan Saffan b. Beyza'nın neseb silsilesi şöyledir: Saffan b. Beyza (Vehb) b. Hasir b. Fihri. "Malik'ül-Ferş" künyesiyle künyelenmiştir.¹⁷⁵

İbn Sa'd'e göre, Saffan b. Vehb, annesine izafeten, Saffan b. Beyza olarak isimlendirilmiştir. Annesi'nin künyesi, Dad bt. Kedhem b. Amr'dır. Hz. Muhammed

¹⁶⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s. 337.

¹⁷⁰ İbn Sa'd Cilt: 3, s. 534.

¹⁷¹ İbn Sa'd Cilt: 3, s. 168; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 2, s. 141.

¹⁷² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 456; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.298.

¹⁷³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s.364; İbn Sa'd Cilt:2, s.18.

¹⁷⁴ İbn Sa'd Cilt:3, s. 456; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.345.

¹⁷⁵ İbn Sa'd Cilt:3, s. 416; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s. 27.

(s.a.s.) Saffan b. Beyza ile Raf'i b. Mualla arasında kardeşlik kurmuştur. Saffan b. Beyza, Hz. Peygamberi Medinede karşılayan sahabelerin içinde bulunmuştur.

Saffan b. Beyza, Abdullah b. Caşş 'ın seriyyesinde bulunmuştur. Bilahare Bedir savaşında hazır bulunmuş ve bu savaş'ta Tuayme b. Adiy tarafından şehit edilmiştir.¹⁷⁶ Diğer bir rivayete göre ise, Hicret'in onsekizinci senesinde, Şam'da Amvas Taununda vefat etmiştir.¹⁷⁷

11. RAFİ b. MUALLA

Ensarî olan Raf'i b. Mualla'nın, İbnu'l -Esir'e göre neseb silsilesi şöyledir: Raf'i b. Mualla b. Levzan b. Harise b. Adiy b. Zeyd b. Sağlebe b. Zeyd b. Menat b. Habib b. Abdu'l-Haris b. Hazrec.¹⁷⁸

İbn Sa'd'e göre ise neseb silsilesi şöyledir: Raf'i b. Mualla b. Levzan b. Harise b. Zeyd b. Sağlebe b. Adiy b. Malik b. Zeyd b. Menat b. Habib b. Abdu'l-Haris.¹⁷⁹

Raf'i b. Mualla, Ensar'ın Habib oğulları kolundandır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Raf'i b. Mualla ile Saffan b. Beyza arasında kardeşlik kurmuştur. Annesi'nin ismi, İdame bt. Avf b. Mebzul b. Amr'dır.¹⁸⁰

Raf'i b. Mualla, Bedir savaşında hazır bulunmuş ve bu savaşta İkrime b. Ebi Cehil tarafından şehit edilmiştir.¹⁸¹

12. HİLAL b. MU'ALLA

Râfi bin Mualla'nın kardeşidir. Bedir de şehid edilmiştir.¹⁸²

---

¹⁷⁶ İbn Sa'd, Cilt:2, s.18.

¹⁷⁷ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 27.

¹⁷⁸ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 2, s. 58.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 600.

¹⁸⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.18; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s. 465.

¹⁸¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.18.

¹⁸² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 600-602.

13. AVF b. EL-HARİS

Ensarî olan Avf b. el-Haris'in nesebi şöyledir: Avf b. el-Haris b. Sevad b. Malik b. Ğanm b. Neccâr. Annesinin ismi Afra bt. Ubeyd b. Salebe b. Ğanm b. Mâlik b. Neccâr'dır.¹⁸³

Hac mevsimin'de, Mekke'ye, Medineli, Hazrec Kabilesin'den altı kişilik küçük bir kabile gelmişti. Hz. Resulullah, Mina'da, Akabe yakınında konaklayan bu kafilenin yanından geçerken, onlara, "Siz kimlerdensiniz" diye sordu, "Hazrec kabilesinden bazı kimseleriz" dediler. Bunun üzerine Resulullah onlara "Sizinle konuşmak üzere biraz oturmazmısınız?" dedi "olur" dediler ve Resulullah ile birlikte oturdular. Hz. Resulullah onları Allaha inanmaya davet etti, kendilerine İslam dinini anlattı ve Kur'an-ı Kerim okudu. Bunun üzerine altı kişi Müslüman oldu. Bu müslüman olan ilk altı kişinin içinde Avf b. el-Haris'de vardır.

Avf b. el-Haris birinci ve ikinci Akabe Beyat'ında hazır bulunan Medineli müslümanlardandır.¹⁸⁴

Bedir savaşında müşrik ordusundan Utbe b. Rebi, kardeşi Şeybe b. Rebi ve oğlu Velid b. Utbe Müslümanları mübarezeye çağırdı. Ensardan Avf b. El-Haris, kardeşi Muavviz ve Abdullah b. Revaha bu mübarezeye icabet etti. Bunun üzerine Kureyşliler "Bizim sizinle bir alıp verdiğimiz yoktur." dediler. Sonra onlardan biri nida ederek "Ey Muhammed bizim kavmimizden, bizim emsallerimizi bize çıkart" dedi. Bunun üzerine Rasullullah, Hz. Ali, Hz. Hamza ve Ubeyde b. el-Haris'i çıkarttı.¹⁸⁵

Bedir savaşında, Avf b. el-Haris, "Ya Resûlullahallah, kulun rabbini hoşnut eden ameli nedir?" diye sordu. Resulullah "Düşmana süngüsüz ve miğfersiz saldırılması, onun üzerindeki zırhı çıkarması ve onu atması, sonra onun kılıcını alması ve kavim ile katl oluncaya kadar savaşması kulun rabbini hoşnut eden en birinci fiildir." deyince, Avf b. el-Haris üzerindeki zırhı çıkarıp attı, kılıcı eline alarak şehit düşünceye kadar çarpıştı. Avf b.el Haris'i, Ebû Cehil şehit etti.¹⁸⁶

¹⁸³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 493.

¹⁸⁴ İbn Sa'd Cilt: 3, s. 492, İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s. 100.

¹⁸⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s. 277.

¹⁸⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s. 280.

14. MUAVVİZ b. EL-HARİS

Ensardan olan Muavviz b. el Haris'in neseb silsilesi şöyledir: Muavviz b. el-Haris b. Rafea b. el-Haris b. Sevad b. Malik b. Ğanm. Annesinin ismi, Afra bt. Ubeyd b. Salebe'dir. Muavviz b. el Haris'in Ümmü Yezid bt. Kays isimli hanımından Rabia ve Umeyra isimli çocukları olmuştur.¹⁸⁷

İkinci Akabe beyat'ında hazır bulunan Ensar arasında, Neccar oğullarından, Muavviz b. el-Haris'de vardı.¹⁸⁸ Bedir savaşında, Utbe b. Rebi, Şeybe b. Rebi ve Velid b. Utbe'nin Müslümanlardan er dilemeleri üzerine onlara karşı çıkmış; fakat onların çarpışmak istedikleri kişilerin muhacirlerden olmasını istemeleri üzerine Resulullah, bunlara karşı Ubeyde b. el-Haris, Hz. Hamza ve Hz. Ali'yi çıkarmıştır.¹⁸⁹

Abdurrahman b. Avf derki: “Bedir günü, ben harp safında durup sağıma soluma baktığım zaman, Ensar gençlerinden iki delikanlı gözüme ilişti. Onlardan biri beni göz ucuyla süzdü ve “Ey amca sen, Ebû Cehil'i tanıyormusun?” dedi. Bende “Evet tanırım” dedim. O da, “Bana haber verildiki o, Hz. Resulullah'a sövermiş, varlığım kudret elinde olan Allaha yemin ederim ki onu, bir görececek olursam ikimizden eceli yakın olan birisi ölmedikçe şahsım, onun şahsından ayrılmayacaktır.” dedi. Gencin bu sözünden doğrusu hayret ettim. Öbürüde beni göz ucuyla süzerek bana ötekinin söylediği gibi söyledi. Bu sırada gözlerim hiçbir tarafa takılmadan müşrikler içinde ileri geri dönüp duran Ebû Cehil'e ilişince (İşte bana sormuş olduğunuz Ebû Cehil) dedim. Onlar, hemen kılıçlarına sarıldılar, ona doğru koşup gittiler. Ebû Cehil, uzun kuyruklu bir atın üzerinde idi. Ebû Cehil vurup Muavviz b. el-Harisi şehit etti.¹⁹⁰

İbn Sa'd'e göre: Muavviz ile Avf, Ebû Cehil'e vurdular, fakat onu öldürmediler. Bunun üzerine , Ebû Cehil onların üzerine yürüdü ve ikisini de şehit etti. O zaman onlar otuzbeş yaşlarında idiler.¹⁹¹

İbn Hişam'a göre: Muavviz b. el-Haris annesine nisbeten Muavviz b. Afra denmiştir. Ebû Cehil'e yaralı olduğu halde rast geldi, ona vurdu ve onu kalkamaz

¹⁸⁷ İbn Sa'd Cilt: 3, s. 492.

¹⁸⁸ İbn Hişam, es-Sîre, Cilt: 2, s. 100.

¹⁸⁹ İbn Hişam, es-Sîre, Cilt: 2, s. 277.

¹⁹⁰ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 3; Belazuri, Ensabu'l Eşraf, Cilt:1, s.296; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.403.

¹⁹¹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.65; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 492.

hale getirdi. Ebû Cehil can çekişirken terk etti. Bilahare Muavviz savaştı ve şehit oldu. Abdullah b. Mesut'da Ebû Cehil e rastladı. Bütün bunlar Hz. Resulullah 'ın maktüllerin içinden Ebû Cehil'in aranıp bulunmasını emretmişti.

Yina ibni Hişam'a göre: Ebû Cehil'i katleden iki genç, Muaz b. Amr ile Muavviz b. Afra (el-Haris) dır.¹⁹²

15. YEZİD b. EL-HARİS

Ensarî olan Yezid b. el Hâris 'in neseb silsilesi şöyledir: Yezid b. el-Hâris b. Kays b. Mâlik b. Ahmed b. el-Haris b. Salebe b. Ka'b b. Hazrec b. Haris b. Hazrec'dir. Yezid b. el – Hâris'in künyesi, annesine izafeten, "İbn Füşüm" dür. Annesi olan Füşüm, Kayn b. Cesr oğullarından bir kadındır.¹⁹³

Hz. Peygamber (s.a.s.) Yezid b. el –Haris ile Umeyr b. Abd Amr arasında kardeşlik kurmuştur. Bedir savaşına iştirak eden Yezid bu savaşta, Tuayme b. Adiyy,¹⁹⁴ diğeri bir rivayete göre ise Nevfel b. Muâviye tarafından şehit edilmiştir.¹⁹⁵

B. UHUT SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ

Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında yapılan ikinci büyük savaştır. (3/625). Hicretin 2. yılında (624) müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında cereyan eden Bedir Gazvesi'nde ağır bir yenilgiye uğrayan müşrikler intikam almak için hazırlık yapmaya başladılar. Yıl boyunca yapılan hazırlıklar sonucunda 2000'i ücretli toplam 3000 kişilik bir ordu teşkil edildi.¹⁹⁶ Ebû Süfyân kumandasındaki orduda 700 zırhlı, 200 atlı asker ve 3000 deve vardı.¹⁹⁷

Hz. Peygamber görevlendirdiği Enes b. Fedâle, kardeşi Müennis ve Hubâb b. Münzir gibi sahâbîler vasıtasıyla Medine'ye doğru ilerlemekte olan müşrik ordusunun durumu, asker sayısı ve konak yerlerine dair bilgi edindi.¹⁹⁸ Düşmana

¹⁹² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 1, s.457; Cilt:2 s. 288; Cilt:3, s. 492.

¹⁹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s.349.

¹⁹⁴ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s.107.

¹⁹⁵ İbn Sa'd Cilt:3, s.534.

¹⁹⁶ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 203; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s.268; Hamidullah, İslâm Peygamberi, Cilt:1, s. 253.

¹⁹⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, s. 60.

¹⁹⁸ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt: 1, ss. 206, 207; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 1, s. 268.

nasıl karşılık verileceği hususunda sahâbîlerle istişare etti. Kendisi, gördüğü bir rüya üzerine Medine’de kalınmasını, kadınların ve çocukların kalelere yerleştirilerek savunma savaşı yapılmasını tercih ettiğini belirtti. Özellikle Bedir Gazvesi’ne katılmayan gençler ve Hz. Hamza, Sa’d b. Ubâde, Nu’mân b. Mâlik düşmanla şehir dışında savaşılmasında ısrar ettiler. Resûl-i Ekrem yenilgiye uğramalarından endişe duyduğunu bildirmesine rağmen çoğunluğun görüşüne uyularak meydan savaşına karar verildi.¹⁹⁹

Resûlullah, Medine’de âmâ sahâbî Abdullah b. Ümmü Mektûm’u vekil bırakarak ikisi atlı, 100’ü zırlı 1000 kişilik bir kuvvetle yola çıktı.²⁰⁰ İslâm ordusu 7 Şevval 3 (23 Mart 625) tarihinde Cumartesi sabahı Uhûd dağına vardı. Orduyu savaş düzenine koydu ve en büyük sancağı Mus’ab b. Umeyr’e verdi. Ordunun sağ ve sol kanatlarına, öndekilere ve arkadakilere kumandanlar tayin etti. Ardından cihadın önemi hakkında bir konuşma yaptı. Düşmanın cephe gerisinden saldırıp İslâm ordusunu arkadan vurmasını önlemek için Abdullah b. Cübeyr kumandasındaki elli okçuyu Uhûd dağının karşısında, ordusunun sol tarafında kalan, daha sonra Cebelürrümât (okçular tepesi) diye adlandırılan Ayneyn tepesine yerleştirdi.²⁰¹ Okçulara, galip gelinse bile ikinci bir emre kadar kesinlikle yerlerinden ayrılmamalarını, düşman ordusunun arkadan saldırması halinde ok atarak onları geri püskürtmelerini emretti.²⁰²

Savaş mübâreze ile başladı. Kureyş ordusundan ileri atılan ordu sancaktarı Talha b. Ebû Talha’yı Hz. Ali, Talha’nın ardından meydana çıkan kardeşi Osman’ı da Hamza öldürdü. Savaşın kızışmasıyla düşman ordusunun merkezine kadar ilerleyen müslümanlar yirmiden fazla müşriği katletti. Müşrik ordusunun sancaktarları ölmüş ve sancağı yerden kimse kaldıramamıştı. Müslüman askerler, düşmanı savaş alanından uzaklaşmaya kadar kovaladıktan sonra kesin galibiyet kazanıldığı düşüncesiyle ganimet toplamaya başladılar. Ayneyn tepesindeki okçuların çoğu da düşmanın bozguna uğradığını görünce ganimetten mahrum kalmamak için yerlerini terketti. Bu sırada müslümanları arkadan vurmak için fırsat kollayan Hâlid b. Velîd harekete geçti. Yerlerinden ayrılmayan ve kendisini

¹⁹⁹ Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:1, s.214.

²⁰⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s. 63.

²⁰¹ İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:1-2, s.269.

²⁰² Vakıdî, Meğâzî, Cilt:1, s.224; İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:2, s.47.

durdurmaya çalışan Abdullah b. Cübeyr ile on arkadaşını şehid ettikten sonra Ayneyn tepesinin doğusundan ilerleyerek İslâm ordusunun arkasına sarkan Hâlid b. Velîd ganimet toplamakla uğraşan müslüman askerler üzerine âni bir baskın yaptı. Bunu gören Kureyş ordusu da geri dönüp saldırıya geçti. İki kuvvet arasında kalan müslümanlar paniğe kapıldı. Bir kısmı silâhlarını bırakmış ve saflar bozulmuştu. Tekrar silâha sarılıp çarpışmaya başladıkları sırada Hz. Hamza, Vahşî b. Harb tarafından şehid edildi.

Hz. Peygamber, etrafında sahâbîler olduğu halde Uhûd kayalıklarına çekildi. Bu sırada Ebû Süfyân ve arkadaşları kayalıklara doğru ilerlemeye kalkıştıysa da müslümanlar attıkları taşlarla düşmanları uzaklaştırmayı başardılar. Savaş böylece sona erdi.

Uhûd Gazvesi'nde müslümanlar yetmiş şehid vermiştir.²⁰³ Müşrik ölülerin sayısı ise 23'tü.²⁰⁴ Ensardan Übeyy b. Kab' a göre; Uhûd günü Ensardan 64 kişi, Muhacirlerden de içlerinde Hz. Hamza olmak üzere, 6 kişi şehit olmuştur.²⁰⁵ Diğer rivayetlere göre; Muhacir ve Ensardan şehit olanların sayısı 65 idi.²⁰⁶ 70 veya 74 idi.²⁰⁷ 70'i Ensardandı.²⁰⁸ Belazuri' ye göre; Ensar ve Muhacirlerden 70 veya 73-74 kişi idi.²⁰⁹

1. HAMZA b. ABDİLMUTTALİB EI-MUHÂCİRÎ

Künyesi; Ebn Ya'la veya Ebû Ammâre; Lakabı; Esedullah (Allah'ın Aslanı) ve şehidlerin Efendisi anlamına gelen 'seyyidü'ş-şühedâ'dır. Babası Abdulmuttalib, annesi Hâle'dir. Nesebi şöyledir: Hamza b. Abdu'l Muttalib b. Haşim b. Abd-i Menat b. Kusayy. Annesi'nin ismi Hale bt. Uneyb b. Abd-i Menat b. Zühre b. Kilab b. Mürre b. Ka'b. Luayy'dır.²¹⁰ Hz. Hamza, Peygamberimizin amcalarının en küçüğüdür. Doğumdan bir kaç gün sonra, Peygamberimizi emziren Ebû Lebeb'in

²⁰³ (Bizim tespit edebildiğimiz ve burada ismini zikrettiğimiz (biyografisini ele aldığımız) şehid sahabe sayısı 85 'tir.)

²⁰⁴ İbn İshak, ss. 506-520; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss.36, 48.

²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, Cilt:5, s.135; Tirmizi Sünen, Cilt:5, s.299.

²⁰⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.133.

²⁰⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt: 1, s.300.

²⁰⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 43.

²⁰⁹ Belâzuri, Ensâbu'l-eşraf, Cilt:1, s.328.

²¹⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.130.

câriyesi Süveybe daha önceleri Hz. Hamza'yı da emzirmiş olduğundan, Hamza Peygamberimizin sütkardeşi idi.²¹¹

Hz. Hamza, orta boylu, güçlü kuvvetli, heybetli, onurlu bir sahabîdir. Hz. Hamza iyi bir avcı, keskin nişancı, Kureyş'in en şerefliyelerindendir. Mazlumlara yardım etmeyi seven cesur bir savaşçıydı. Av dönüşü evine gitmeden Ka'be'yi tavaf edecek kadar kutsal kabul ettiği değerlere saygılı, karşılaştığı şahıslara selâm verip sohbet etmesini seven mürüvvetli bir insandı.²¹²

Hz. Hamza nübüvvetin 6. yılında Müslüman oldu.²¹³ Peygamberimiz (a.s.)'ın bir gün Safa tepesinin yanında oturduğu sırada, Ebû Cehil²¹⁴ ile Adiyy b. Hamrâ ve İbn Esda, oraya uğradılar.²¹⁵ Ebû Cehil Peygamber (a.s.)'a sövüp saydı.²¹⁶ İslâm dinini ayıplamak, peygamberliğini tahkir etmek gibi, Hz. Rasulullah'ın hiç sevmediği şeyleri söyleyip; kendisini çok incitti. Peygamber (a.s.) ise ona hiçbir şey söylemedi, kalkıp evine gitti.

Abdullah b. Cüd'an'ın azadlı kölesi bir hatun, evinden, Ebû Cehil'in bütün söylediklerini işitmişti. Ebû Cehil, Peygamberimiz (a.s.)a söyleyeceklerini söyledikten sonra, Kâbe'nin yanında, Kureyşlilerin toplandıkları yere gitti, onlarla oturdu. Çok geçmeden, Hz. Hamza, yayı omuzunda olduğu halde, avlanmaktan dönüp Safa tepesiğinden Kâbe'ye doğru giderken, azadlı cariye ona:

"Ey Umâre'nin babası! Kardeşinin oğlu Muhammed'e biraz önce Ebû'l-Hakem Amr b. Hişam tarafından yapılan kötülüğü görmüş olsaydın, sen hiç dayanamazdın. Onu orada otururken bulup sövdü saydı, hoşuna gitmeyecek şeyler

²¹¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s.108-110; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (v. 241/855), **el-Müsned**, I-VI, Beyrut 1978, Cilt:6, s.291; Buhârî, Sahih, Cilt:6, s. 125; Müslim, Sahih, Cilt:2, s.1072; Ebû Davud, Sünen, Cilt:2, s.222; İbn Mâce, Sünen, Cilt:1, s.624; Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer (t.y.). **Târîhu 'l-Ya 'kûbî**, Beyrut ts. Cilt:2, s.9; İbn Abdilberr, el-İstîfâb, Cilt:1, s.370; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 51.

²¹² İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.52

²¹³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.9; Hâkim, Cilt:3, s.192; İbn Abdilberr, el-İstîfâb, Cilt:1, s.369; Kastalâni, **Mevâhibu'l-ledünniye**, Mısır, 1862, Cilt:1, s.62; Diyarbekrî, Muhammed b. Hasan **Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefis**, (Fâtih, nr. 4347-4351), Beyrut 1966, Cilt:1, s. 294.

²¹⁴ İbn Hişam, es-Sîre, Cilt:1, s.311; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.224; Hâkim, Cilt:3, s.192, Beyhâkî, Delâilü'n-nübüvve Cilt:2, s.213; İbnü'l-Esîr, Kâmil, Cilt:2, s.83, İbn Seyyidi'n-Nâs (1974). **Uyûnu'l-Eser** fi Funûni'l-Megâzî ve'ş-Şemâli ve's-Siyer, Beyrut. Cilt:1, s.104; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:3, s.33; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 283, Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s. 9.

²¹⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 9.

²¹⁶ İbn Hişam, es-Sîre, Cilt:1, s.311; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.9; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.224; Hâkim Cilt:3, s.192; Beyhâkî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s. 213; İbnü'l-Esîr, Kâmil, Cilt:2, s. 83; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:1, s.104; Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman Târîhu'l-İslâm, es-Sîretü'n-nebeviyye, 1976, s. 171; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 293; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt: 1, s. 477.

söyledi, incitti. Sonra da dönüp gitti. Muhammed ise ona hiçbir şey söylemedi" dedi. Hz. Hamza kadının söylediği şeylerden dolayı son derece öfkeleni ve hiç kimsenin yanında durmayıp, Ebû Cehil ile karşılaşınca ona yapacağını yapmak üzere hızla Mescid-i Haram'a girdi. Ebû Cehil'in Kureyşlilerden bir cemaat arasında oturduğunu gördü, ona doğru vardı. Başucuna dikildi, hemen yayını kaldırıp onun başına şiddetle vurdu. Başını fena halde yaraladı.

"Sen misin ona sövüp sayan? İşte, ben de onun dinindeyim! Onun söylediğini söylüyorum! Gücün yetiyorsa, o yaptıklarını bana da yap bakayım" dedi.²¹⁷

Ebû Cehil'in mensup bulunduğu Mahzum oğullarından bazı kimseler, Hz. Hamza'ya karşı Ebû Cehil'e yardım etmek üzere ayağa kalkıverdiler²¹⁸ ve ona: "Biz seni dininden dönmüş görüyoruz!" dediler.

Hz. Hamza: "Onun (a.s.) dininin hak ve gerçek olduğu, bence belli olmuştur! Beni ondan kim men edebilir? Ben Muhammed'in Resûlullah olduğuna şahadet ediyorum. Onun söyledikleri hak ve gerçektir. Vallahi, ben ondan ayrılmam! Eğer sözünüzde sadıklar iseniz, haydi bana engel olun bakayım?" dedi.²¹⁹

Ebû Cehil kendi kavminden olanlara, "Bırakın Ebû Umâre'yi, Vallahi ben onun kardeşinin oğluna çok kötü sövüp saymıştım" dedi.²²⁰

Hz. Hamza evine dönünce, şeytan ona vesvese vermeye ve "Sen Kureyşlilerin seyyidi, ulu kişisi idin! Şu, dinden dönen kişiye uyup, atalarının dinini bıraktın ha! Ölmek, bu yaptığın şeylerden, senin için daha hayırlıdır!" diyerek kalbini, zihnini karıştırmaya başladı. Öfkeye kapılarak "Ben de onun dediği üzereyim!" deyip babalarının ve kavminin dinini bıraktığına pişmanlık duyar gibi oldu!

Geceyi, gözüne uyku girmeksizin, ağır bir iş ve şüpheler içinde geçirdi, ve "Ey Allah! Şu yaptığım şey doğru ise, onun doğru olduğunu kalbime tasdik ettir!

---

²¹⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.311-312; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.224; Hâkim, Cilt:3, ss. 192-193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s. 213; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.83; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:1, s.105; Zehebi, Tarihu'l-İslam, s.171; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 283; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s.477.

²¹⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.312; Taberî, Cilt:2, s.224; Hâkim, Cilt:3, s.193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.213; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:1, s.105; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, s.171; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:3, s.33; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, ks.2, s.9; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s.293; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s.477.

²¹⁹ Hâkim, Cilt:3, s. 193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.213; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 52; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s.293; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s. 477.

²²⁰ Taberî, Cilt:2, s. 224; Hâkim, Cilt:3, s.193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.213; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 83; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:1, s.105; Zehebi, Tarihu'l-İslam, s. 171; İbn Haldun, Cilt: 2, ks.2, s.9; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 293; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, ss. 5, 477-478.

Değilse, bu hususta benim için çıkar yolu kalbime doğdur!" diyerek Allah'a yalvardı.²²¹ Sonra da, Kabe'ye gidip, göğsünü hakka açmasını ve kendisinden şüpheyi, şüphelenmeyi gidermesini Yüce Allah'tan diledi.²²² Ertesi günü, sabahleyin Peygamberimizin yanına vardı.²²³ Uykusunu kaçırın şüphe ve tereddütlerini Peygamberimize haber verdi:²²⁴

"Ey kardeşimin oğlu! Ben öyle bir iş içine düştüm ki, onun çıkış yolunu bilemiyorum. Ey kardeşimin oğlu! Senin bana bir söz söylemeni çok arzu ediyorum" dedi. Bunun üzerine, Peygamberimiz ona va'z u nasihatta bulundu. Ahiret azab ve nimetlerini anlattı. Onu azab ile korkuttu, Cennet ile sevindirdi.

Yüce Allah Hz. Hamza'nın kalbine imanı Resûlullah (a.s.)ın sözleri ile yerleştirdi.²²⁵ Kalbini yakîn ile doldurdu.²²⁶

Hz. Hamza'nın Müslüman oluşu, Peygamberimizi çok sevindirdi²²⁷ ve güçlendirdi.²²⁸ Hz. Hamza, Yüce Allah'ın dinini kendileriyle güçlendirdiği sayılı kişilerdendi.²²⁹ Onun Müslüman olmasıyla Kureyş müşrikleri Peygamberimize yapageldikleri işkencelerin bir kısmından vazgeçtiler.²³⁰

Hz. Hamza Bedir, Kaynukaoğulları ve Uhûd gazvelerine katılmıştır. Bedir'de müşriklerden Utbe, Velid ve Şeybe meydana çıkıp çarpışmak üzere karşılıklı savaşı isterler. Hz. Hamza, önce Şeybe ile karşılaşır ve bir kılıç hamlesiyle onu öldürür. Daha sonra Utbe'yi ve ardından da Tuayma b. Adiyy'i öldürür. Tuayma b. Adiyy daha sonra kendisini Uhûd'ta arkasından okla şehid edecek olan habeşli köle Vahşi'nin sahibi Cübeyr b. Mut'im'in amcasıdır. Cübeyr b. Mut'im kölesine, Hz. Hamza'yı öldürmesi karşılığında özgürlüğüne kavuşacağı sözü vermiştir. Yine Hâris

²²¹ Hâkim, Cilt:3, s.193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.213-214; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s.151.

²²² Süheylî, **Ravdu'l-ünüf**, trc. Abdurrahman el-Vekîl Kahire, 1967-1970, Cilt:3, s.151.

²²³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.152; Hâkim, Cilt:3, s.193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s. 214; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s. 478.

²²⁴ Süheylî, Ravdu'l-ünüf, Cilt:3, s.151.

²²⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.152; Hâkim, Cilt:3, s.193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt: 2, s.214; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s.478; Zürkânî, **Mevâhibu'l-Iedünniye Şerhi**, nşr. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî, Beyrut 1417, 1996, Cilt:1, s. 236.

²²⁶ Süheylî, Ravdu'l-ünüf, Cilt:3, s.151.

²²⁷ Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s.478.

²²⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.9; Kastalâni, Cilt:1, s.63.

²²⁹ Hâkim, Cilt:3, s.193; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.214; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:3, s.33.

²³⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.312; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.224; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.83; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:1, s.105, Zehebî, Târîhu'l-İslâm, s.171, İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:3, s.33, Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s.293; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s. 478; Köksal, M. Asım, İslam Tarihi, Köksal Yayıncılık: 2/49-53. Cilt:2, s.49-53.

b. Amr kızı ile Utbe'nin kızı Hind de Hz. Hamza'yı öldürmesi için Vahşi'yi teşvik edenler arasındaydı.

Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşi b. Harb; açık dövüşmekten korkuyor, gizli dövüşmeyi tercih ediyordu. Vahşi, Uhûd Savaşındaki durumu şöyle açıklıyor: "Halk arasında Ali'yi aradım. Çok uyanık, girişken, çevik, çekingen ve etrafına çok bakınan bir adamdı. Kendi kendime:"benim aradığım adam bu değildir" dedim. O sırada Hamza'yı gördüm. Halkı kasıp kavuruyor, kesip biçiyordu. Fırsat kollamak için kayanın arkasına gizlendim. Bir ara Hz. Hamza; müşriklerden Siba' b. Ümmü Emmar'ın: "Var mı benimle çarpışacak bir er!" diyerek Müslümanlara meydan okuduğunu görünce:²³¹ "Ey Siba! Ey kadın sünnetçisi olan Ümmü Enmar'ın oğlu! Allah'a ve Resûlüne meydan mı okuyorsun?"²³² Ey kadın sünnetçisi olan kadının oğlu! Gel bana doğru!" diyerek²³³ üzerine yürüyüp²³⁴ ona kılıçla öyle bir vuruş vurdu ki,²³⁵ Siba', sanki dünkü gün gibi, bir anda yok olup gitti!²³⁶ Hz. Hamza, Siba'nın işini bitirdikten sonra, Vahşi b. Harb'e doğru gelirken, ayağı kaydı,²³⁷ arkasının üzerine yıkıldı ve gömleğinin önünden, karnı açıldı.²³⁸ Vahşi b. Harb, hemen harbesini (kısımızrağını), Hz. Hamza'nın kasığına ok gibi atıp sapladı. Mızrağın ucu Hz. Hamza'nın iki uyluk üstünün arasından dışarı çıktı, mızrak Hz. Hamza'yı çökertti, şehit etti.²³⁹ Hz. Hamza'yı Şehid eden Vahşi daha sonra bir kenara çekilir. Hind üzerindeki takılarını çıkarır Vahşi'ye verir. Hz. Hamza'nın yanına gelen Hind, onun burnunu, kulaklarını keser, cesedine işkence yapar, hatta ciğerini bile çiğneyerek parçalar.²⁴⁰

²³¹ Buhârî, Sahih, Cilt:5, s.36, Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.242, Zehebî, Megâzî, s.146.

²³² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.76; Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman **Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ**, Beyrut 1976, Cilt:1, s.129.

²³³ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Cilt:5, s.501; Buhârî, Sahih, Cilt:5, s.37; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 242; Zehebî, Megâzî, s.146.

²³⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.76; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.285; Ahmed b. Hanbel, Cilt:5, s.501; Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s.322; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.18; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.156; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.10; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.129; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 19.

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, Cilt:5, s.501; Buhârî, Sahih, Cilt:5, s.37; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 242; Zehebî, Megâzî, s.146.

²³⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.76; Taberî, Cilt:3, s.18; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.156; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.10; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.129.

²³⁷ Ahmed b. Hanbel, Cilt:5, s.501; Buhârî, Cilt:5, s.37; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.242.

²³⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.285.

²³⁹ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.243; İbn Abdilberr, el-İstîfâb, Cilt:1, s.373; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, Cilt:2, s.53; Zehebî, Megâzî, s.146.

²⁴⁰ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 221-222; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.97; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.12.

Hız. Hamza Hicri 3, miladi 624 senesinde şehid olmuştur. Hız. Peygamber 'in ilk cenaze namazı kıldığı şehidin Hız. Hamza olduğu söylenmiştir. Efendimiz (s.a.s.) Uhûd da şehid düşen sahabelerin namzalannı kıldırırken her defasında Hız. Hamza'nın da namazını tekrar etmiş ve böylece yetmiş iki kez namazını kıldırılmıştır.²⁴¹ Başka bir rivayette ise Uhud şehitleri'nin namazlarının kılınmadığı, namazları'nın, gömüldükten sekiz yıl sonra kılındığı ifade edilmektedir.²⁴²

Hız. Hamza'nın eşi, çocukları Medine'de olmadığı için şehâdetine ağlanmamış, bunu gören Hız. Peygamber "Hamza'nın niye ağlayanları yok" buyurmuştur. Bunu duyan Ensâr önce Hamza için sonra kendi şehidlerini için ağlamaya başladılar.²⁴³ Benim zamanıma kadar bu adet devam etmekteydi diye nakletmektedir.²⁴⁴

2. EBÛ EYMEN MEVLÂ ‘AMR EL-ENSÂRÎ

Ebû Eymen, Ensârdan Amr b. el-Cemûh'un azadlısıdır. Kimi rivayetlerde ise, onun Amr b. el-Cemûh oğullarından bir kişii olduğu ve bir yandan Seleme oğullarına diğer yandan Ka'b oğullarından Benî Harâm'a mensup olduğu bildirilmektedir. Amr b. el-Cemûh ve Amr b. el-Cemûh'un oğlu Halid ile birlikte Uhûd Gazvesine iştirak etmiş ve her üçü bu gazvede şehit düşmüşlerdir.²⁴⁵

3. EBÛ HANNE MÂLİK b. AMR EL-EVSÎ

İsmi Mâlik b. 'Amr b. Sabit el-Ensâri'dir. 'Amr b. Avf oğullarındandır. Ebû Hanne, Ebû Habbe veya Ebû Hayye künyesiyle tanınır. Ebû Ömer, Muhammed b. ishâk ve Ebû Ma'ser onu 'Ebû Habbe' şeklinde nakletmişler ve Ebû Ömer, doğrusunun bu olduğunu söylemiştir.²⁴⁶

Vâkidî Bedir Savaşına iştirak edenlerin isimlerini sayarken, kitabında bu ismi iki yerde, 'Ebû Hanne' şeklinde kaydetmiş ve künyesi, Ebû Habbe diye birinin Bedir

²⁴¹ Vâkidî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 239; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.14-16.

²⁴² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.44.

²⁴³ Vâkidî Cilt:5, ss.207-223.

²⁴⁴ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, ss. 51, 55.

²⁴⁵ İbn-i Hişâm, Cilt:3, s.133; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s.143.

²⁴⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.479

Savaşına iştirak etmediğini söylemiştir.²⁴⁷ Annesi Hind bt. Evs b. Adiy b. Ümeyye b. Amir b. Hatame'dir. Anne tarafından Sa'd b. Hayseme'nin kardeşidir. Gelen rivayetler arasında, Bedir Savaşına iştirak ettiği ve Uhûd Savaşında şehid olduğu söylenmektedir.²⁴⁸

4. EBÛ HAYYE

Ensârî olan Ebû Hayye, Sağlebe b. Amr b. Avf oğullarındandır. Uhûd savaşına katılan Ebû hayye, bu savaşta şehit olmuştur.²⁴⁹

5. EBÎ SUFYAN b. EL-HARİS EL-ENSÂRÎ

Ensârdan Evs kabilesine mensuptur. Nesebi şöyledir: Ebu Süfyan b. el-Haris b. Kays b. Zeyd b. Dubaya b. Zeyd b. Malik b. Avf b. Amr b. Avf. Üç veya dört kız babası olduğundan kendisine kız babası anlamına gelen 'Ebû el-benât' lakabı verilmişti.²⁵⁰

İbn Ishâk'a dayandırılan bir rivayete göre Peygamber (s.a.s.) Uhûd'a doğru yola çıktığında, kendisiyle birlikte Ebû Süfyân b. el-Hâris ve Peygamber (s.a.s.) 'in ashabından, 'Amr oğullarına mensup bir kişi daha ona eşlik etmişlerdi. Bu zat "Allah'ım beni aileme geri çevirme! Resûlün ile birlikte şehîd olmayı nasip et." diye dua etmişti. Ebû Süfyân b. el-Hâris ise 'Allah'ım, bana Resûlün ile birlikte cihat etmeyi ve bu konuda, O'na karşı samîmi olmayı nasip eyle! Sonra da, geçimlerini sağlayabilmem için beni çocuklarıma geri çevir" diye dua etmişti. Fakat Ebû Süfyân b. el-Hâris şehit olmuş diğer sahabe ise savaştan sonra ailesine geri dönmüştü. Bu iki sahabînin durumu Resûlullah (s.a.s.)'e arz edilince 'Bu iki zattan Ebû Süfyân'ın niyeti daha samimî çıktı ' buyurmuştur.

el-Belâzûrî'nin ifadesine göre, Ebû Süfyân b. el-Hâris 'Savaşa katılıp, bilahare kızlarına geri döneceğim' demiş, ancak Müslümanların hezimete uğradığını görünce "Allah'ım, kızlarıma geri dönmek istemiyorum, lâkin Senin yolunda ölmek isyorum"

²⁴⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.145-147.

²⁴⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.479

²⁴⁹ İbn-i Hişâm, Cilt:3, s.130.

²⁵⁰ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.201.

diyerek savaşmaya devam edip akabinde şehit olmuştur. Ravilerin ekseriyeti onun Uhûd Gazvesinde şehit olduğu görüşündedirler.²⁵¹

6. EBÛ HUBEYRE b. EL-HÂRİS EL-ENSÂRÎ

Ebû Hübeyre b. el-Hâris Ensârîdir. Hazrec kabilesinin Neccâr oğulları koluna mensuptur. Nesebi şöyledir: Ebu Hubeyra b. Haris b. Alkame b. Amr b. Sakf b. Malik b. Mebzul. Ebû Hübeyre hem ismi hem de künyesidir. İbnü Ishak, Ebû Hübeyre'yi Uhûd Gazvesinde şehid olan sahabeler arasında zikretmektedir.²⁵²

Ebû'l-Fadl el-Medînî el-Mahzûmî'nin Ebû Ya'lâ'ya dayandırdığı bir isnatta, Saîd b. Nâfî'in şöyle dediğini rivayet eder: Resûlullah (s.a.s.) sahabîsi Ebû Hübeyre b. el-Ensârî beni, güneş doğarken kuşluk namazını kıldığımı gördü. Bunun üzerine beni ayıpladı ve bunu yapmamamı söyledi. Sonra, Resûlullah (s.a.s.)'in: "Güneş doğarken namaz kılmayınız, zira bu sırada güneş, şeytanın iki boynuzu arasında doğmaktadır" dediğini nakletti. Üsdü'l-Ğâbe müellifi İbnü'l-Esîr, bu hadisi rivayet eden Saîd b. Nâfî'in tâbiî olduğunu ve Uhûd Savaşında şehit olanlara yetişmediğini öne sürerek 'Ebû Hübeyre beni gördü' sözünü şüpheyile karşılamaktadır.²⁵³

7. ENES b. NADR EL-ENSÂRÎ

Ensârî olan Enes b. en-Nadr'ın nesebi şöyledir: Enes b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Harâm b. Cündüb b. 'Âmir b. Ğanm b. Adıyy b. En-Neccâr'dır. Ensâr'ın Neccâr oğulları koluna mensuptur. Resûlullah (s.a.s.)'in hizmetçisi meşhur sahâbî Enes b. Mâlik el-Ensârî'nin amcasıdır.²⁵⁴

Enes b. en-Nadr'ın yeğeni Humejd et-Tavîl, amcası Enes'in Bedir Gazvesinde bulunmadığını bunun için de Resûlullah (s.a.s.)'e şöyle dediğini rivayet eder: 'Ey Allah'ın Resulü! Müşriklerle ilk savaşın olan Bedir Savaşında

²⁵¹ Müttaki el-Hindi, **Kenzü'l-ummal** fi süneni'l-akval ve'l-efal, nşr. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, Cilt:13, s.521.

²⁵² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.124

²⁵³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, ss.317-318; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, s.201; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:4, ss. 201-202.

²⁵⁴ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s. 73; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.132.

bulunmadım. Allah'a yemin ederim ki, şayet Allah, müşriklerle yapılacak savaşta bulunmamı nasip ederse, neler yapacağımı muhakkak görecektir.²⁵⁵

Uhûd Savaşı kızıışta Müslümanlar Resûlullah (s.a.s.)'in etrafından dağılınca 'Bunların (Müslümanların) yaptıklarından dolayı senden özür diliyorum ey Allah'ın Resulü! Şunların (müşriklerin) yaptıklarından da beri olduğumu bildiririm' diyerek kılıcını çekip müşrikler üzerine yürür.²⁵⁶ Bu sırada Sa'd b. Muâz'la karşılaşır ve kendisine: 'Ey Sa'd, işte Cennet! Enes'in Rabbi'ne yemin ederim ki, şu anda kokusunu duyuyorum.' der ve müşriklerin arası na dalar.²⁵⁷

Bundan sonrasını Sa'd b. Muâz şöyle anlatır: 'Maalesef ben onun yaptıklarını yapamadım.²⁵⁸ O gün şehit edildiğinde, mübarek vücudunda çeşitli kılıç yaralarından, mızrak darbelerinden ve ok saplantılarından ibaret, seksen küsur yara olduğunu gördük. Üstelik müşrikler, burnunu ve kulaklarını da kesmişlerdi.²⁵⁹ Öyle bir hale sokmuşlardı ki, kız kardeşi ancak onu ayak parmağındaki bir işaretten tanıyabildi.'²⁶⁰

Sahîh-i Buhârî'de ki rivayet göre, Enes'in kız kardeşi er- Rubeyyi', birine bir tokat vurarak yaralar. Er-Rubeyyi'in akrabaları yaralının yakınlarından özür dileyerek af dilerler ancak bu istekleri reddedilir. Diyet vermeyi önerirler, fakat onu da reddederler. Durum Resûlullah (s.a.s.)'e intikal edince "Allah'ın kitabında kısas vardır." buyurur. Bunun üzerine Enes b. en-Nadr, er-Rubeyyi'in dişi mi kırılacak? Hayır, Seni hakla gönderene yemin olsun ki dişi kırılmayacak diyerek müdahalede bulunur. Sonunda yaralı tarafı diyeti kabul eder. Bunu gören Resûlullah "Allah'ın öyle kulları var ki, Allah'a yemin etse, Allah onun yeminini yerine getirir, bunlardan biri de Enes b. Nadr'dır." buyurur.²⁶¹

²⁵⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 300; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.132.

²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.201; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 300; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.132.

²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.253; İbn Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.31; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.300; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.132.

²⁵⁸ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.301; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.132.

²⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.201; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.301.

²⁶⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.88; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 301.

²⁶¹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.301.

8. ÜNEYS b. KATÂDE EL-EVSÎ

Üneys b. Katâde Ensârdan Evs kabilesine mensuptur. Nesebi şöyledir: Üneys b. Katâde b. Rabîa b. Muttarif b. Hâlid b. el-Hâris b. Zeyd b. Ubeyd b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. ‘Amr b. Mâlik b. el-Evs. Musa b. Ukbe onu İlyas olarak, Ebû Ma’şer de Enes diye adlandırmışlar, ravilerin ekseriyeti ise yukarda geçtiği üzere, adını Üneys şeklinde tespit etmişlerdir.²⁶²

Muhammed b. Ishâk ve Muhammed b. Ömer onu Üneys olarak tesmiye etmektedirler. Ancak tercih edilen, adının Üneys olduğudur. Hanımı, Benî Esed’ten Hizâm kızı Hensâ’ idi. Uhûd Savaşında, Hicretin 32. ayının başlarında Şevvâl ayında şehid olmuştur. Onun Ebûl-Hakem b. el-Ahnes b. Şurayk Es-Sakafî adında bir müşrik tarafından şehid edildiği rivayet edilir. Ayrıca rivayetlere göre, şehid olduğunda, ardında evlat barakmamıştır. Kendisini, el-Ahnes b. Şurayk adlı müşrik şehid etmiştir.²⁶³

9. EVS b. EL-ERKAM EL-ENSÂRÎ

Ensari olan Evs b. el-Erkam’ın nesebi şöyledir: Evs b. el-Erkam b. Zeyd b. Kays b. En-Nu’mân b. Mâlik b. Sağlebe b. Ka’b b. el-Hazrec. el-Hâris oğullarındandır. Zeyd b. el-Erkam’ın kardeşidir.²⁶⁴

İbnü Ishâk, Evs b. el-Erkam’ı Uhûd Savaşında şehid olan ashab arasında saymaktadır. Evs b. el-Erkam müşriklerden Saffan b. Ümeyye tarafından şehit edilmiştir.²⁶⁵

10. EVS b. SÂBÎT EL-HAZRECÎ

Evs b. Sâbit b. Münzir b. Harâm b. Zeyd Menât b. ‘Adiyy b. ‘Amr b. Mâlik b. en-Neccâr’dır. Şair sahabe Hassân b. Sâbit’in kardeşi, meşhur sahâbîlerden Şeddâd’ın babasıdır. Annesi Hârise b. Levzân ın kızı Suhtâ’dır.

²⁶² İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s. 464; İbnü’l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.135.

²⁶³ Müttaki, Kenzü'l-ummal, Cilt:13, s. 630.

²⁶⁴ Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbnü’l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.163; İbn Abdilber, el-İsti’âb Cilt:1, s.79; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.560.

²⁶⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.132; İbnü’l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, ss.138-139.

Evs b. Sâbit, Ensâr'dan yetmiş kişi ile birlikte Akabe'de bulunmuş ve Abdullah Muhammed b. Ömer'e dayandırılan bir rivayette Resûlullah (s.a.s.) ile birlikte, Bedir, Uhûd, Hendek ve ondan sonraki tüm gazalara iştirak etmiş ve Hz. Osman'ın hilafeti sırasında Medine'de vefat etmiştir.²⁶⁶

Abdullah b. Muhammed b. Amâre el-Ensârî'ye göre ise, Evs b.Sabit, Bedir ve Uhûd savaşlarına katılmış ve H.3 tarihinde Uhûd'da şehid olmuştur.²⁶⁷

11. İYAS b. EVS EL-ENSÂRÎ

Ensârî olan İyâs b. Evs'in nesebi şöyledir: İyas b. Evs b. Atik b. Amr b. Abdu'l-A'lem b. Amr b. Zeura b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. 'Amr b. Mâlik b. el-Evs b. Abdi'l-Eşhel'dir. Abdü'l-Eşhelin kardeşidir.²⁶⁸

Uhûd'ta şehid edilmiştir.²⁶⁹

12. İYAS b. ADİYY EL-ENSÂRÎ

İyâs b. Adıyy, Ensârdan 'Amr b. Mâlik b. en-Neccâr oğullarına mensuptur. Her ne kadar İbn İshâk, Uhûd şehitlerinden bahsederken İyâs b. Adıyy'den söz etmemişse de, İbn Abdilberr, İyâs b. Adıyy'in Uhûd Gazvesinde şehit olduğunu ifade etmekte, İbn Hişâm da Sîre'sinde, onu Uhûd şehitleri arasında saymaktadır.²⁷⁰

13. SÂBİT b. AMR EL-HAZRECÎ

Ensari olan Sâbit b. Amr'ın nesebi şöyledir: Sâbit b. Amr b. Zeyd b. Adıyy b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanem b. Mâlik b. en-Neccâr el-Ensârî'dir. Ensardan Neccâr oğullarının müttefikidir.²⁷¹

Musa b. Ukbe, Ebû Ma'şer, Muhammed b. Ömer, Abdullah b. Muhammed ve el-Vâkidî, Sâbit b. 'Amr'ın hem Bedir hem de Uhûd savaşlarına katıldığını ve

²⁶⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.131; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 411; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.88.

²⁶⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.127; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 411.

²⁶⁸ İbn Abdilber el-İsti'âb Cilt:1, s.127.

²⁶⁹ İbn Abdilber el-İsti'âb Cilt:1, s.127.

²⁷⁰ İbn Abdilber el-İsti'âb Cilt:1, s.126.

²⁷¹ Zehebi, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149.

Uhûd'da şehit düştüğünü söylemektedirler.²⁷² İbn İshâk ise Sâbit'i Bedir'e katılanlar arasında saymamakla birlikte, Uhûd'da şehit düştüğü konusunda diğer râvilerle aynı görüşü paylaşmaktadır.²⁷³

14. SÂBİT b. DAHDAHA

Ensarî olan Sâbit b. Dahdaha, Unayf oğullarından'dır. Nesebi şöyledir: Sabit b. Dahdaha b. Nuaym b. Ğamen b. Iyas. Künyesi Ebû Dahdaha'dır.²⁷⁴

Uhûd savaşına çıkmadan önce Ebû Lübabe ile Ensar'dan bir yetim çocuk arasında, yemyeşil bir hurma ağacı üzerine anlaşmazlık çıkmıştı. Resulullah iki tarafı dinledikten sonra Ebû Lübabenin lehine hüküm vermişti. Bunun üzerine yetim çocuk ağlamaya başladı. Allah Resûlu Ebû Lübabe'den ağacı yetime bağışlamasını istedi isede, Ebû Lübabe yanaşmadı. Resulullah "Sana cennette yemişli bir hurma ağacı var" dedi. Ebû Lübabe yine yanaşmadı. Sabit b. Dahdaha bu olayı duyunca "Ya Resûlullah yemişli hurma ağacını yetime benim malımdan vermeme uygun görürmüsün?" diye sordu. Hz. Resûlullah, "Cennette bunun karşılığında, yemişli hurma ağacı var" dedi. Sabir b. Dahdaha gidip o yemişli hurma Ebû Lübabe'nin bahçesinden satın alarak, yetim çocuğa geri verdi. Allah Resûlu "Ya Rab, İbni Dahdahaya cennette yemişli hurma ağacını müyesser kıl" diyerek dua etti. Sabit b. Dahdaha, bu dua üzerine Uhûd'da şehid oluncaya kadar hep şehitlik umar dururdu.²⁷⁵

"Allah'ın rızasını kazanmak için Allaha gönül hoşluğu ile ödünç verecek kimsedir ki Allah onu karşılığını kat kat versin"²⁷⁶ ayeti nazil olduğu zaman, Sabit b. Dahdaha kendisi ile zevcesine ait bahçeye gidip zevcesine "Ben bu bahçeyi Allaha ödünç verdim" diyerek onu fakir ve muhtaçlara bağışladı.²⁷⁷

Uhûd savaşında Müslümanların elleri yana düştüğü sırada Sabit b. Dahdaha "Ey Ensar toğluluğu! Bana doğru geliniz, bana doğru geliniz. Ben Sabit b. Dahdaha yım. Şayet Muhammed öldürülmüş ise Allah diri ve ölümsüzdür. Dininiz uğruna çarpışınız. Şüphesiz Allah sizin yardımcınızdır" diyerek haykırıyordu. Ensardan

²⁷² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.149; İbn Hacer, el-İsabe Cilt:1, s.194.

²⁷³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.124; İbn Abdülber, el-İstîâb Cilt:1, s.191.

²⁷⁴ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, ss.221-222.

²⁷⁵ Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:1, s.218; Belâzurî, Ensâbu'l-eşrâf, Cilt:1, s.324.

²⁷⁶ Bakara, 2 / 245.

²⁷⁷ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:4, ss. 1645-1646.

bazı kişiler onun yanında toplanıp çarpışmak için hazırlandılar. Müşriklerden – İçlerinde Halid b. Velid, Amr b. el As, İkrime b. Ebû Cehil ve Dırrar b. Hattab gibi namılı kişilerin bulunduğu- bir birlikle karşılaştılar. Bir müddet mızrak ve kargıları ile çarpıştılar. Halid b. Velid, Sabit b. Dahdaha ‘nın üzerine yürüyerek onu mızrağıyla delip yere cansız düşürdü. Onunla birlikte çarpışanların hepside şehid edildiler. Müslümanlardan en son şehit edilenlerin bunlar oldukları söylenir.²⁷⁸

15. SABİT b. VAKŞ / VUKAYŞ / UKAYŞ EL-ENSÂRÎ

Adı Sâbit b. Vakş (Vukayş, Ukayş) b. Zu’be b. Zaûrâ’ b. Abdi’l-Eşhel el-Ensâri'dir (ö. 3/625). Ensârdan, Eşhel oğullarına mensuptur. Annesi Lübbe, meşhur sahâbî Huzeyfe b. Yemân'ın kız kardeşidir. Amr kabilesi arasında Üsayrım lakabıyla tanınıyordu. 625 yılında cereyan eden Uhûd Gazvesi'ne kadar kabilesinin ısrarlarına rağmen müslüman olmamıştı. Amr'ı kavim ve kabilesi, islamiyete davet ve teşvik ederler, o'da “Eğer, söylediklerinizin doğru olduğunu bilsem, ondan uzak kalmam, müslüman olurum” dedi.²⁷⁹

Bir rivayete görefaize verdiği parasını geri almaya kadar İslâmiyet'i kabul etmemişti.²⁸⁰

Uhûd savaşına çıkıldığı gün, Medineye gelmişti. “Amcamın oğulları nerededirler” diye sordu. “Uhûd'dalar” dediler. “Filan kişi nerededir” diye sordu, “Udud'dadır” dediler. “Yine filan kişi nerededir” diye sordu, “Udud'dadır” dediler. Bunun üzerine Amr zırhını giyip atına bindi. Uhûd'da Müslümanların yanına vardı. “Ey Amr! Sana bizden ne ulaştı da yanımıza geldin?” dediler. Amr, “İman ettim, Müslüman oldum” dedi.²⁸¹

Ashab'dan Berâ'nın rivayetine göre; Amr, zırhlı gömlek giymiş, yüzünde örtmüş olarak Hz. Resulullah'ın yanına geldi. “Ya Resulullah, önce savaşayım mı, yoksa Müslüman mı olayım?” diye sordu. Resulullah, “Önce, Müslüman ol, sonra savaş” buyurdu. Amr Müslüman oldu. Sonra savaşıp şehit düştü.²⁸²

²⁷⁸ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 222; İbn Abdilberr, el-İstîfâb, Cilt:1, s.203.

²⁷⁹ Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:1, s.204.

²⁸⁰ Ebû Dâvûd, Cihâd babı, 37.

²⁸¹ Ebû Dâvûd, Sünen, Cilt:2, s.19; Beyhaki, es- Sünenü'l Kübra, Cilt:9, s.167.

²⁸² Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:1, ss. 262, 301; İbn Hişâm, es-Sire, Cilt:3, s. 90.

İbn İshâk'ın ifadesine göre Resûlullah (s.a.s.) Uhûd'a gitmeye karar verince, Huzeyfe b. el-Yemân'ın babası Huseyl b. Câbir ile Sâbit b. Vakş'ı, çok yaşlı olduklarından, kadın ve çocuklarla birlikte kalelere yerleştirir. Savaş kızışınca Müslümanların bir kısmı Hz. Peygamber'in etrafından dağılıp kaçışmaya başlarlar. Bu kaçanlardan bazıları, Uhûd ile Medine arasında bulunan ve Medine'ye birkaç mil uzaklıkta bulunan ve eskiden Arapların Şam'a giderken kullandıkları yolun ismi olan el-Münakkâ'ya kadar gelirler. Bu durumu gören Huseyl b. Câbir ile Sâbit b. Vakş'tan biri diğere: 'Baban ölesice! Ne bekliyorsun? Allah'a yemin olsun ki, her birimizin ancak bir eşiğin susayacağı süre kadar ömrümüz kalmıştır. Bu günün sonunda veya yarın öleceğiz. Kılıçlarımızı alıp, Resûlullah (s.a.s.)'e yetişsek nasıl olur? Umulur ki, Cenab-ı Allah, Resûlullah (s.a.s.)'in yanında bize şahadet nasip eder.' diyerek kılıçlarını alıp çıktılar.²⁸³

Bütün şiddetiyle devam eden çarpışmalara katıldılar. Bir müddet sonra Sâbit b. Vakş ağır şekilde yaralandı. Savaş sonunda Abdüleşhel oğulları cesetler arasında kabilelerine ait ölüleri ararken yaralı olan Amr'a rastladılar. Onun müslüman olduktan sonra savaşa katıldığını bilmedikleri için kabilesini kayırma düşüncesiyle mi, Mekkeliler'e kızdığından dolayı mı, yoksa din gayretiyle mi savaştığını sordular. Amr, müslüman olduğunu ve Allah için çarpıştığını söyleyerek son nefesini verdi. Durumu Hz. Peygamber'e anlattıkları zaman Resûlullah onun hakkında, "Az çalıştı, fakat çok kazandı" demiştir.²⁸⁴

16. SA'D b. HAVLİ

Ensardan Hatib b. Ebi Belta'nın mevlası olan Sa'd b. Havli'nin nesebi şöyledir: Sa'd b. Havli b. Sabra b. Düreym b. Kays b. Mâlik b. Âmire b. Âmir b. Bekr b. Âmiru'l-Ekber b. Avf b. Bekr b. Avf b. Uzre b. Rufeide b. Sevr b. Kelb.²⁸⁵ Sa'd b. Havli'nin kim olduğu hakkında ihtilaf vardır.

²⁸³ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:2, s.506; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, ss. 202-203; İbn Hacer el-İsabe, Cilt:2, ss. 526- 527.

²⁸⁴ Buhârî, es-Sahih Cilt:3, s. 206.

²⁸⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.115.

Sa'd b. Havli, Bedir ve Uhûd savaşlarında hazır bulunmuş, katıldığı Uhûd savaşında 'da şehit olmuştur. Uhûd savaşına efendisi Hatıb b. Ebi Belta'a ile birlikte katılmıştır.²⁸⁶

17. SA'LEBE b. SA'D EL-ENSÂRÎ

Adı Sa'lebe b. Sa'd b. Mâlik b. Hâlid b. Sa'lebe b. Hârîse b. Amr b. el-Hazrec b. Sâide el-Ensârî'dir. Ensâr'ın Hazrec kabilesi, Sâide oğullarına mensuptur. Bedir Savaşına iştirak etmiş ve Uhûd Savaşında şehid düşmüştür. Şehit olduğunda, ardında evlat bırakmadığı rivayet edilir.²⁸⁷

18. SAKF b. FERVE EL-ENSÂRÎ

İbn-i Ishâk, Uhûd Savaşında şehit düşenlerin isimlerini sayarken, 'Bunlardan biri de Sâide oğullarından Sakf b. Ferva b. el-Bediyy'dir' demektedir.²⁸⁸

Sakf b. Ferva'nın amcası, Ebi Useyd es-Saidiye göre Sakf b. Ferve Uhûd Savaşında hazır bulunmuş ve bu savaşta da şehit olmuştur. Şehit oluşuna, Hz. Resûlullah şahitlik etmiştir.²⁸⁹

19. EL-HÂRÎS b. ENES EL-EVSI

Ensârî olan Hârîs b. Enes'in nesebi şöyledir: Harisb. Enes b. Ebu'l Hayser b. Râfî'b. İmrau'l-Kays b Zeyd b. Abdu'l-Eşhel.²⁹⁰ Evs kabilesindedir. Künyesi Ebu'l-Haysere olan haris b. Enes'in annesinin ismi, Huneys kızı, Ümmü Şüreyk bt. Halid'dir. Bedir savaşına katılmış ve Uhûd Savaşında şehid olmuştur.²⁹¹

Rivayete göre el-Hârîs'in babası Enes (Ebû'l-Hayser) b. Râfî', Evs kabilesinden, aralarında İyâs b. Muâz'ın da bulunduğu, Eşhel oğullarına mensup on beş kişilik bir heyetle birlikte görünürde, Umre için Mekke'ye gelirler ve Utbe b.

²⁸⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.336; Belâzurî, Ensâbu'l-eşrâf, Cilt:1, s. 328.

²⁸⁷ Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.150; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.625; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.240.

²⁸⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.125.

²⁸⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.132; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.150; İbn Abdilberr, el-İstî'âb, Cilt:1, s.209; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.293; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt: s.202.

²⁹⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.122.

²⁹¹ Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149.

Rabîa'ya misâfir olurlar. Utbe, onlara izzet ve ikramda bulunur. Gelen heyet, Hazrec kabilesiyle yapacakları savaşlarda hem Utbe b. Rabîa'dan hem de Kureyşlilerden kendilerine destek ve müttelik olmalarını isterler. Kureyşliler: 'Sizin yurdunuz bize uzaktır, Biz sizin yardım talebinizi ne zaman duyabiliriz? Siz bizim yardım talebimizi nasıl duyacaksınız?' derler. Resûlullah (s.a.s.) olup bitenleri duyar ve buldukları meclise gelerek onların yanına oturur. Sonra da; "Kendisi için geldiğiniz yardım talebinden daha iyisine ne dersiniz? diye sorar". Onlar da ne olduğunu sorarlar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.): 'Ben Allah'ın Resûlüyüm. Allah beni kullarını yalnız kendisine ibadet etmeye ve O'na ortak koşmamaya davet etmem için gönderdi ve bana kitabı indirdi.' buyurur. Topluluğun içinde bulunan genç yaştaki İyas b. Muâz: 'Ey cemaat! Allah'a and olsun ki, bu teklif sizin elde etmek için geldiğiniz husustan daha hayırlıdır' der. Buna öfkelenen Ebû'l-Hayser, yerden bir avuç kum alarak İyâs'ın yüzüne savurur ve: 'Şayet buna uyarsak, hiçbir heyetin kendi kavmine götürmediği bir kötülüğü, biz kendi kavmimize götürmüş oluruz. Biz, düşmanlarımıza karşı Kureyşliler'in desteğini istemeye geldik. Hazreçliler'in düşmanlığının yanı sıra, Kureyşin düşmanlığını da mı kavmimize götüreceğiz diye tepki gösterir.²⁹²

Muhammed b. Mesleme, Seleme b. Selâme b. Vakş ve Ebû'l-Heyssem b. et-Teyyihân'a dayanan bir rivayette İyâs b. Muâz'ın Medine'ye döndükten kısa bir süre sonra vefat ettiği ve vefat edinceye kadar, Resûlullah (s.a.s.)'den duyduğu Tevhid sözünü tekrarladığı, dolayısıyla Müslüman olarak can verdiği söylenir.²⁹³

20. EL-HÂRİS b. EVS EL-EVSÎ

Ensarî olan haris b. Evs'in nesebi şöyledir: el-Hâris b. Evs b. Muâz b. en-Nu'mân b. İmrau'l-Kays b. Zeyd b. Abdu'l-Eşhel. Künyesi, Ebû Evs'tir. Sa'd b. Muâz'ın kardeşinin oğludur. Annesi, Semmâk b. Atik'in kızı Hind'dir. Üseyd b. el-Hudayr b. Semmâk'ın halasıdır. Resûlullah (s.a.s.), el-Hâris b. Evs ile Âmir b. Führeyre'yi kardeş ilan etmişti.²⁹⁴

²⁹² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.437; İbn Abdilberr el-İsti'âb Cilt:1, s.287; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 378; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.273.

²⁹³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.378; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.273.

²⁹⁴ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1; ss.589, 590; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s.281.

Bedir savaşına iştirak etmiştir. Bir rivayete göre Uhûd savaşında yirmisekiz yaşında şehid olmuş, başka bir rivayete göre ise Hendek Savaşına da katılmıştır.²⁹⁵

Nitekim Hz. Âişe validemize isnad edilen bir rivayete göre, şöyle demiştir. ‘Hendek günü, insanların izlerini takibe çıkmıştım. Allah’a yemin olsun ki, ben bu halde yürürken, ânsızın arkamda yerden bir takım sesler işittim. Arkama dönüp baktığımda, Sa’d b. Muâz’ı gördüm. Yanında, kardeşi el-Hâris b. Evs vardı. Bunun üzerine, yere oturdum.’²⁹⁶

21. EL-HÂRİS b. ADİYY EL-ENSÂRİYY

Ensârî olan Haris’in nesebi şöyledir: Hâris b. Adıyy b. Haraşe b. Ümeyye b. Âmir b. Hatmetül’l Ensâridir. Ensârdan, Hatme oğullarına mensuptur. Uhûd Savaşında şehit düşen sahabeden biridir.²⁹⁷ Her ne kadar İbn İshâk, bu sahabîyi Uhûd şehitleri arasında saymamışsa da, kaynaklarda el-Hâris b. Adıyy ile ilgili bu bilgileri, Ebû Ömer’in, muhtasar bir şekilde tahrîc ettiği bildirilmektedir.²⁹⁸

22. HUBAB b. KAYZIYY EL-ENSÂRÎ

Adı Hubâb b. Kayziyy el-Ensârî’dir. Annesi, et-Teyyihân kızı Sa’bedir Ebû’l-Heysem et-Teyyihân’ın kız kardeşidir. İsmi konusunda, çeşitli görüşler vardır. Adının, Hubâb olduğunu söyleyenler olduğu gibi Cünab şeklinde nakleden raviler de vardır. Uhûd Savaşında şehit olduğu konusunda her hangi bir itiraz yoktur. Rivayete göre ana-baba bir kardeşi Sayfiyy b. Kayziyy ile birlikte Uhûd’ta şehit olmuştur.²⁹⁹

23. HABÎB b. YEZİD EL-ENSÂRÎ

Adı Habîb b. Yezîd b. Teym’dir. Uhûd Savaşında şehit düşen ashâbtan biridir.³⁰⁰ İbn-ü Hişâm, es-Sîre adlı eserinde, Uhûd Savaşında şehit düşen ashâbın

²⁹⁵ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:1, s.589.

²⁹⁶ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt: 1, s.589.

²⁹⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.133.

²⁹⁸ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:1, s.215.

²⁹⁹ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s.623.

³⁰⁰ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:1, s. 674.

isimlerini sayarken, Habîb b. Yezîd'in adını, Ensârdan Râtic halkı arasında zikretmektedir.

24. HUSEYL b. CABİR EL- ENSÂRÎ

Adı Huseyl b. Câbir b. Rabîa b. Amr b. Carve b. el-Hâris b. Mazin b. Katîa b. Abs b. Bağîd b. Reys b. Gatafân el-Kat'î el-Ensârî'dir. Adının Husel olduğunu söyleyen râviler de vardır. el-Yemân diye bilinen sahabî olup, Huzeyfe b. el-Yemân'ın babasıdır. Kimi râviler el-Yemân'ın Huseyl'in lakabı olduğunu, kimileri de atalarından Carve'nin lakabı olduğu görüşündedirler. Ensâr'dan Abdü'l-Eşhel oğullannın müttefiki idi.

Rivayete göre kendi kavmi arasında kan dökmüş ve kaçarak Medine'ye gelmiştir. Bu yüzden kavmi kendisine bu lakabı vermiştir.

Hem kendisi, hem de oğulları Huzeyfe ve Safvân, Uhûd Savaşına iştirak etmişlerdir. Müslümanlar, kendisini müşriklerden biri zannederek üzerine saldırırlar. Bunu gören Huzeyfe, her ne kadar "O benim babamdır!" diye bağırsa da sesini duyuramaz. Neticede şehit edilir. Huzeyfe, kendisine verilmek istenen diyeti de aşmayarak, babasını öldüren Müslümanlara tasadduk eder. Huseyl b. Câbirin, Utbe b. Mes'ud isimli bir sahabe tarafından öldürüldüğü rivayet edilir.³⁰¹

25. HANZALA b. AMR EL-ENSÂRÎ

Adı Hanzala b. Ebî Âmir er-Râhip b. Sayfîy b. Zeyd b. Ümeyye b. Dabîa'dır. (ö. 3/625) Ensârın Evs Kabilesine mensuptur. Tercih edilen görüşe göre, Ebû 'Âmir er-Râhib'in asıl ismi Amr'dır. 'Ebû 'Âmir', onun künyesidir. Başka bir görüşe göre asıl adı, Abdü Amr'dır.³⁰²

Rivayete göre Hanzala'nın babası cahiliye döneminde öldükten sonra dirilmeden ve Hanif Dininden söz ediyordu. Bu nedenle 'Rahip' diye biliniyordu. Peygamberimiz'e risalet görevi verilince kendisini kışkırdığından O'na iman

³⁰¹ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt: 2, s. 506; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, ss.202-203; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, ss.526-527.

³⁰² Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 273-274; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss.75, 123; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.43.

etmeyerek Mekke'ye gelip yerleşmişti. Müşrikler, savaş için Uhûd'a geldiklerinde kendisi de onlarla beraber savaşmak için gelmişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) kendisini 'Ebû Âmir el-Fâsık' diye isimlendirmişti. Bilahare Mekke fethedilince, Rumlann diyarına kaçarak Herakliyüs'e sığındı ve orada kâfir olarak öldü.

Oğlu Hanzala'ya gelince, o Müslümanlann ileri gelenlerinden ve faziletliyelerinden biridir. O, 'Meleklerin yıkadığı' zat olarak bilinir. Uhûd Savaşında şehit düşen ashaptan biridir. Kendisini Ebû Süfyân b. Harb'ın şehit ettiği ve 'Bir Hanzala'ya karşılık bir Hanzala' dediği rivayet olunur. Bu sözyle, Bedir Savaşında öldürülen oğlunun intikamını aldığı belirtmek istemiştir. Başka bir rivayete göre ise Hanzala'yı Şeddâd b. el-Esved b. Şuûb şehit emiştir. Musab b. ez-Zübeyr'in ifadesine göre Ebû Sufyan b. Harb "Hanzala ile karşılaşarak onunla vuruşmaya başlar Hanzala Ebû Sufyan'ı mağlup edip öldüreceği sırada, Şeddâd b. el-Esved b. Şuûb Ebû Süfyân'ın imdadına yetişir ve her ikisi hanzala'ya çullanarak onu şehit ederler.³⁰³

Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urve'den, o da babasından rivayetle, Resûlullah (s.a.s.) Hanzala b. Ebî 'Âmir'in hanımı Cemile'ye, savaşa ne vaziyette çıktığını sormuş, o da 'Cünüp olmuştuk. Tam başının bir yanını yıkamıştım ki şiddetli bir gürültü duydu ve o halde iken çıkıp gitti ve öldürüldü.' diyerek cevap vermişti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.): 'Meleklerin kendisini yıkadığını gördüm' buyurmuştur.³⁰⁴

Hanzala b. Ebî Âmir'in melekler tarafından yıkanmış olması, mensubu olduğu Evs Kabilesi için bir iftihar vesilesi olmuştu. Nitekim 'Meleklerin yıkadığı, Hanzala b. Ebî 'Âmir er-Râhip bizden, yaban anlarının himaye ettiği, Âsım b. Sâbit b. Ebî el-Aklah bizden, tanıklığı iki kişinin tanıklığı yerine geçen, Huzeym b. Sâbit bizden ve kendisinin ölümü nedeniyle, Rahmân'ın Arşının sarsıldığı, Sa'd b. Muâz bizdendir' diyerek, Hazrec Kabilesine karşı övünürlerdi. Buna karşı Hazrec Kabilesi de, Kur'ân okuyucularından Zeyd b. Sâbit, Ebû Zeyd, Muâz b. Cebel ve Übey b. Ka'b'ın kendilerinden olması dolayısıyla iftihar ederlerdi.

Hanzala şehid olduktan dokuz ay sonra, bir oğlu dünyaya gelir ve ona Abdullah ismini verirler. Kaynaklar Resûlullah (s.a.s.)'in vefatında, Abdullah b. Hanzala'nın yedi yaşında olduğunu bildirmektedir. Abdullah b. Hanzala Resûlullah (s.a.s.) Hz. Ebû Bekir'i ve Hz. Ömer'i görmüş ve Hz. Ömer'den hadis rivayetinde bulunmuştur.

³⁰³ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s. 381.

³⁰⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 75, 123; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.273-274.

Bilahare, Muâviye'nin oğlu Yezid'e karşı isyan bayrağı açmış ve bu uğurda şehit olmuştur.³⁰⁵

26. HÂRİCE b. ZEYD EL-HAZRECÎ

Ensârî olan Hârice b. Zeyd Hazrec kabilesine mensuptur. Nesebi şöyledir: Harice b. Zeyd b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmrau'l-Kays b Mâlik b. el-Ağarr b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hâris b. el-Hazrec. Hazrec kabilesinin reislerindedir.³⁰⁶ Künyesi Ebû Zeyd, annesi Âmir b. Ubeydin kızı es-Seyyide'dir.³⁰⁷

Müslümanların Medine'ye hicretlerinde, ensâr ile muhacirler arasında kardeşlik tesis edildiğinde, Resûlullah (s.a.s.), Hârice b. Zeyd ile Hz. Ebû Bekir 'i kardeş ilan etmiştir.³⁰⁸

Bedir ve Uhûd Savaşlarına katılmış ve Uhûd'da şehid olmuştur. Amcasının oğlu Sa'd b. er-Rabî' ile aynı mezara defnedilmiştir.³⁰⁹

Rivayete göre bu savaşta ondan fazla mızrak yarası almış, yanından geçen müşrik Safvân b. Ümeyye onu görüp tanımış ve üzerine çullanarak şehid ettikten sonra bazı azalarını kesmiştir. Bunun nedeni Hârice b. Zeyd'in, Bedir Savaşında, Safvân'ın babası Ümeyye b. Halefî öldürenler arasında yer alması idi. Safvân b. Ümeyye'nin, Hârice'yi şehid ettikten sonra; 'Şimdi gönlüm huzura kavuştu. Zira bu gün, Muhammed'in ashabından İbn Kaukal, İbn Ebî Züheyr (Hârice b. Zeyd) ve Evs b. Erkam gibi şahsiyetleri öldürdüm, dediği nakledilir.³¹⁰

³⁰⁵ İbn İshak, s. 312; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.75, 123; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.43; Cilt:5, s.66, 81; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 273-274; Zübeyrî, Kitâbü Nesebi Kureyş, s. 123; Taberî, Târih (Ebû'l-Fazl), ss. 521-522; İbn Hibbân, eş-Sikât, Cilt:1, s.228; Hâkim, Cilt:3, s.204; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:3, ss. 214, 246, 278, 282; İbn Abdilberr, el-İstîâb; Cilt:1, ss. 380-382; Süheylî, er-Ravzü'l-Ünûf, Cilt:5, ss. 436- 437; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 66; Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman **Tecridü es-mâî's-sahâbe**, Beyrut, ts. Cilt:1, s.142; İbn Kesîr, el-Bidâye, Cilt:4, s.21; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, ss. 360-361.

³⁰⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.132.

³⁰⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.125; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.524; İbn Abdilberr el-İstî'âb Cilt:1, s.420.

³⁰⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 125; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.524; İbn Abdilberr el-İstî'âb Cilt:1, s.420.

³⁰⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.562; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.273.

³¹⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.524; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s.420.

27. HALLÂD b. AMR EL-HAZRECÎ

Hallâd b. Amr b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm b. Ka'b b. Ğanm b. Ka'b b. Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Yezîd b. Cüşem b. el-Hazrec.³¹¹ Ensâr'ın Hazrec kabilesinden, Seleme boyundandır. Annesi Câbir b. Abdillâh'ın halası ve 'Amr kızı Hind'tir. Uhûd Savaşında işte bu Hind'in oğlu, kocası ve kardeşi şehid olmuştur.³¹²

Hallâd, babası ve kardeşleri, Muâz ve Muavviz'le beraber Bedir savaşına katılmışlardı. Kendisi Uhûd savaşında şehid olmuştur. Kimi kaynaklarda ise Muâz ile Muavviz'in yanı sıra, Ebû Eymen adında bir kardeşinin daha Bedir Gazvesine iştirak ettiğinden söz edilmektedir. Yine bazı kaynaklarda Hallâd b. Amr'ın, babasının ve kardeşi Ebû Eymen'in, Uhûd Gazvesine birlikte katıldıkları ve üçünün de bu gazvede şehit oldukları kayıtlıdır.³¹³

Vefat ettiğinde ardında evlat bırakmadığı zikredilmektedir.³¹⁴

28. HAYSEME EBÛ SA'D EL-ENSÂRÎ

Adı Hayseme b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Nehhât b. Ka'b b. Hârise b. Ğanem b. es-Selim/Selem b. İmriü'l-Kays b. Mâlik b. el-Evs'tir. Ensârın Evs Kabilesine mensuptur. Künyesi Ebû Sa'd' ır.

Hayseme b. el-Hâris, çok istemesine rağmen, bundan önceki Bedir Savaşına iştirak edememişti. Zira, birilerinin Medine'de, Müslüman kadın ve çocukların yanında kalıp onları korumaları gerekiyordu. Hayseme, savaşa katılabilmek için, kadınların yanında kalması için oğlu Sa'd'e teklifte bulunmuş ancak Sa'd şehit olmayı çok arzuladığı için bu teklifi kabul etmemişti. Bunun üzerine oğluna, kura çekmeyi önermiş Sa'd da öneriyi kabul etmiş ve çekilen kurada Sa'd'ın isminin yazılı olduğu ok çıkınca, Hayseme, kadınların yanında kalmış, oğlu Sa'd Bedir Savaşına iştirak etmiş ve orada şehit olmuştur.³¹⁵

³¹¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 126; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.150.

³¹² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 566.

³¹³ Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.125; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.566; İbn Abdilber, el-İstîâb, Cilt:1, s.417; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 620.

³¹⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.566; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 620.

³¹⁵ İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:2, s. 466.

Müşrikler, Müslümanların kökünü kazımak amacıyla Uhûd'a geldiklerinde, Hayseme b. el-Hâris, ayağa kalkarak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hitaben şöyle bir konuşma yapar: 'Ey Allah'ın Resulü! Kürekliler, bir yılı adam toplayarak, Arapları ve çevre dağ köylülerinden kendilerine tabi olanları vadilerine çekerek geçirdiler. Şimdi de, atlara ve develere binmiş olarak bize gelmiş ve topraklarımıza inmiş bulunuyorlar. Bizleri, evlerimizde ve kalelerimizde muhasara edecekler, sonra da hiçbir yara almadan karlı bir şekilde geri gidecekler. Bu durum onları bize karşı tekrar baskın düzenlemeleri için cesaretlendirecektir. Böylece, mallarımızı ellerine geçirdikleri gibi, bize de zarar verecek ve çevremize gözcülerle casuslar yerleştireceklerdir. Eğer çevremizde bulunan diğer Araplar, bizim onları çevremizden defetmediğimizi görürlerse bize saldırmak için cesaret bulacaklar. Umulur ki Cenab-ı Allah bizi galip getirir. Kanaatimize göre de Allah'ın âdeti bu şekildedir: Yahut başka türlü olur ki bu da şahadettir.³¹⁶

Ey Allah'ın Resulü! Allah'a yemin ederim ki, çok istememe rağmen Bedir Gazvesine katılamamıştım. Bunun için oğlumla kura dahi çektik ancak kurada onun adı çıktı. Ve şehit olmak kendisine nasip oldu. Dün gece rüyamda, kendisini en güzel bir surette, cennet bahçeleri ve nehirleri arasında gayet rahat bir şekilde dolaşırken gördüm. Oğlum beni gördüğünde Hadi bize katıl ki cennette bize eşlik edesin, ben Rabbimin bana vaat ettiğinin gerçek olduğunu gördüm, dedi. Ey Allah'ın Resulü! Allah'a yemin ederim ki, cennette ona eşlik etmeyi çok arzu ediyorum. Yaşım da hayli ilerlemiş durumda. Rabbime kavuşmayı arzuluyorum. Ey Allah'ın Resulü! Bana şahadeti nasip etmesi ve cennette Sa'd'e eşlik etmemi nasip etmesi için Allah'a dua et.' dedi. Resûlullah (s.a.s.) de bu yönde kendisi için Allaha dua etti, neticede o da Uhûd Savaşında şehit düştü.³¹⁷

29. ZEKVÂN b. ABD KAYS EL-HAZRECÎ

Zekvân b. Abdi Kays b. Halde b. Muhalled b. Âmir b. Zurayk (ö. 3/625). Ensarın Hazrec kabilesindedir. Künyesi Ebû's-Seb'dir. Annesi Eşca' oğullarındandır. Medine'de doğdu. Hazrec kabilesinin Âmir b. Züreykoğulları

³¹⁶ Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s. 266.

³¹⁷ Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s. 266; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:2, s.466; İbnü'l-Esrî, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 630 / Cilt:2, s.129.

kolundan olup İslâm'a ilk giren Medineliler'dendir. Akabe biatlarından önce, Medine'nin ileri gelenlerinden olan ve tevhid inancıyla bilinen Es'ad b. Zü'râre ile bir konuda ihtilâfa düşmüşler, bu ihtilâfı halletmek için Mekke'ye giderek müşriklerden Utbe b. Rebîa'nın hakemliğine başvurmuşlardı. Utbe, onlara peygamberlik iddiasında bulunan Muhammed'in Mekkeliler'i gereksiz şeylerle meşgul ettiğini söylemiş ve ondan uzak durmalarını tavsiye etmişti. Din konusunda bir arayış içinde oldukları anlaşılan Zekvân ile Es'ad, Hz. Peygamber'in yanına giderek onunla sohbet etmiş, kendisinden Kur'an dinlemiş, Peygamber'in İslâm'a girme teklifi üzerine müslüman olup Medine'ye dönmüşlerdi³¹⁸.

Her ikisi Medine'de bazı kimselerin İslâmiyet'i kabul etmesini sağlamış, özellikle Hazrec kabilesi arasında Resûl-i Ekrem'in tanınmasına ve birçok kimsenin Mekke'ye gidip onunla görüşmesine zemin hazırlamışlardı. Zekvân, 620 yılında Akabe'de Hz. Peygamber'le görüşen altı kişilik Medineli grup arasında yer aldı. Siyer ve megâzî müellifi Mûsâ b. Ukbe'ye göre 621 ve 622 yıllarında gerçekleşen Akabe biatlarında da bulundu. Hicret günlerinde Mekkeli ilk muhacirlerin Medine'ye ulaşmasının ardından hicretin sevabını öğrendi ve Mekke'ye giderek bir müddet Resûlullah'ın yanında kalarak daha sonraki muhacirlerle birlikte Medine'ye hicret etti. Böylece hem ensardan hem de muhacirlerden sayıldı ve "muhacir-ensar" diye anıldı³¹⁹. Muhacirlerle ensar arasında gerçekleşen kardeşlik akdi sırasında bir rivayete göre Hz. Peygamber onu Mus'ab b. Umeyr ile kardeş ilân etti. Elindeki maddî imkânlarla muhacirlere yardımcı olan Zekvân bir kısım mülkünü onlara ucuz fiyata sattı. Nitekim Medine'nin, tatlı suyu ile meşhur Sükyâ Kuyusu'nu Sa'd b. Ebû Vakkâs ondan iki deve karşılığında satın almıştı³²⁰. Bedir Gazvesi'ne iştirak eden Zekvân bir yıl sonraki Uhûd Gazvesi'ne de katıldı. Bu savaşta önemli hizmetler gördü. Savaştan bir gün önce Uhûd'a doğru hareket eden İslâm ordusu yol üzerindeki Şeyhayn'da geceledi. Yatsı namazından sonra Hz. Peygamber, gece düşmanın muhtemel saldırısına karşı kimin nöbet tutmak istediğini sorunca karanlıktan "ben" diye bir ses geldi. Resûl-i Ekrem sesin sahibinin Zekvân olduğunu öğrendi ve ona oturup beklemesini söyledi. Ardından soruyu tekrarlayınca yine Zekvân kendisinin

³¹⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 218; İbn Abdilberr, el-İsti'âb, Cilt:2, s. 466.

³¹⁹ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s. 338.

³²⁰ İbn Şebbe, **Târihu'l-Medîneti'l-Münevvere**, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, Riyad 1379/1979. Cilt:1, ss. 158-159.

bekleyeceğini söyledi. Kim olduğu sorulunca da bu defa İbn Abdükays diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem bu sesin sahibine de oturup beklemesini söyledi ve üçüncü defa sorduğu aynı soruya Zekvân künyesini söyleyerek cevap verdi. Resûl-i Ekrem her üç kişinin yanına gelmesini istedi, fakat Zekvân da tek başına Resûlullah'ın huzuruna çıktı ve adının Ebü's-Seb' Zekvân b. Abdükays olduğunu söyledi. Zekvân'ın bu davranışını takdir eden Resûl-i Ekrem onu ashabına göstererek, "Yarın cennetin yeşilliklerine ayak basacak birini görmek istiyorsanız şu adama bakın" buyurdu³²¹. Bu sözlerin şehâdet anlamına geldiğini sezen Zekvân hemen evine koştu, hanımı ve çocuklarıyla görüştü, onlarla bir daha kıyamette görüşmek üzere vedalaştı ve görev yerine gitti; sabaha kadar Peygamber'in emrettiği yerde nöbet tuttu. Ertesi gün meydana gelen savaşta Mekke müşriklerine karşı mücadele etti. Savaşın ardından Uhûd dağı eteğine çekilen Resûlullah ashabın durumunu araştırırken Zekvân b. Abdükays'ı sordu. Hz. Ali müşriklerden Ebü'l-Hakem Ahnes b. Şerîk'in onu şehid ettiğini, kendisinin de Ahnes'i öldürdüğünü söyledi³²². Savaşın sonra müslümanlardan kimlerin öldüğünü öğrenmek isteyen Ebû Süfyân savaş alanını gezmiş, herkesin kimliğini sormuş, Zekvân'ın başına dikilip onun da kim olduğunu sorunca, kendisine bu kişinin kabilesinin ve müslümanların önde gelenlerinden olduğu söylenmişti.³²³

30. RİFÂ'A b. AMR EL-HAZRECİ

Ensârî olan Rifâa'nın nesebi şöyledir: Rifâa b. Amr b. Sağlebe b. Mâlik b. el-Hubli. Hazrec kabilesinin Sâlimoğullarındandır.³²⁴ Künyesi Ebü'l-Velîd, Annesi'nin ismi, Ümmü Rifâa bt. Kays b. Malik'dir.³²⁵

Rifâa b. 'Amr Ensâr'dan yetmiş kişi ile birlikte ikinci Akabe biatında bulunmuş, Bedir ve Uhûd savaşlarına katılmış, Uhûd'da şehid düşmüştür.³²⁶

³²¹ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s. 338.

³²² Vâkidî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 283.

³²³ Vâkidî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.171, 217, 237, 283, 306; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s.218-220, 226; Cilt:3, s.120, 608; İbn Şebbe, Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere, Cilt:1, ss.158-159; İbn Abdülber, el-İstîâb, Cilt:2, s.466; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, ss.168- 169; İbnü'l-Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, Cilt:3, s.147, 165, 318; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s.338.

³²⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.544; İbn Abdilberr, el-İstî'âb, Cilt:2, s.501.

³²⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.544.

³²⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.544, İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.228, İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 131.

31. RİFÂ'A b. VAKŞ EL-ENSÂRÎ

Adı Rifâ'a b. Vakş b. Zügbe b. Zaûrâ' b. Abdi'l-Eşhel'dir. Ensar'dan, Eşhel oğullarındandır. Kimi rivayetlerde adının Rifâ'a b. Vakş, kimilerinde ise Rifâ'a b. Kays olarak zikredilmişse de tercih edilen görüşe göre, Rifâ'a b. Vakş'tır.³²⁷

Çok yaşlı olmasına, hatta kimi rivayetlerde Peygamber (a.s.)'in kadınların yanında kalmasını istediği kişilerden biri olmasına rağmen, kardeşi Sabit b. Vakş ve yeğenleri Seleme b. Sâbit b. Vakş ile 'Amr b. Sâbit b. Vakş'la birlikte Uhûd Savaşına iştirak etmiş ve dördü de bu savaşta şehit olmuşlardır. Rivayete göre Rifâ'a b. Vakş'ı, henüz Müslüman olmamış bulunan Halid b. el-Velîd şehit etmiştir.³²⁸

32. SÜBEY' b. HÂTİB EL-ENSÂRÎ

Adı Sübey' b. Hâtıb b. el-Hâris b. Kays b. Heyşe'dir. Nesebi kaynaklarda Sübey' b. Hâtıb b. Kays b. Heyşe b. el-Hâris b. Ümeyye b. Muâviye b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs şeklinde geçmektedir. Ebû Ömer Heyşe yerine Ayşe dendiğini rivayet eder. Sübey' b. Hâtıb, Ensar'ın Evs Kabilesine mensup olup Sâlim oğullarının müttefiki idi. Sübey' b. Hâtıb Uhûd Savaşında şehit olan sahâbelerdendir.³²⁹

33. SA'D b. ER-REB'Î EL-HAZRECÎ

Sa'd b. er-Rebî' b. Amr b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmriül- Kays b. Mâlik b. el-Ağar b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec. Annesi Anbe b. Amr b. Hadîc kızı Hüzeyle'dir. Resulullah (s.a.s.), Sa'd b. er-Rebî ile Medine'ye hicret etmiş olan Abdurrahman b. Avf'ı kardeş ilan etmişti. Ensar'ın Hazrec kabilesinden ve liderlerinden biridir. Akabe'de bulunmuş, Bedir savaşına katılmış ve Uhûd savaşında şehid olmuştur.

Rivayete göre Uhûd günü, Resulullah (s.a.s.), "Bana Sa'd b. er-Rebî'den kim habere getirecek?" diye sorar, Ubeyy b. Ka'b 'Ben, Ey Allah'ın Resûlü' diyerek, ölümler arasında Sa'd'ı aramaya başlar. Bu esnada Sa'd, kendisinden haber getirmeye

³²⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 130; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.185.

³²⁸ İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:2, s. 501.

³²⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.406; Belâzurî, Ensâbu'l-eşrâf, Cilt: 1, s. 330.

çalışan Ubeyy'i görerek, ne aradığını sorar. O da 'Resulullah (s.a.s.) senden haber getirmem için beni görevlendirdi' der. Bunun üzerine Sa'd 'O na git, benden selam söyle ve on iki yara aldığımı, çarpıştığım kimselerin de üstesinden geldiğimi bildir. Kavmine de "Onlardan bir kişi dahi hayatta iken, Resulullah (s.a.s.) öldürülürse, Allah'a sunacakları hiçbir mazeretlerinin olamayacağını söyle" der. Übey b. Ka'b kendisinin olay yerinden henüz ayrılmadan, Sa'd'ın can verdiğini bildiriyor. Rivayete göre Sa'd b. er-Rebî' ile Hârice b. Ebi Züheyr aynı mezara defnedilmişlerdir.³³⁰

Sa'd b. er-Rebî şehid olunca, hanımı iki kızını yanına alarak Resûlullah'a gelir ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu ikisi, Sa'd b. er-Rebî'in kızlarıdır. Babaları Uhûd Savaşında şehid oldu. Amcaları da onların mallarının tümünü aldı ve onlara hiçbir şey bırakmadı. Allah'a yemin olsun ki, malları olmayınca kimse onlarla evlenmez." der. Resûlullah: "Cenab-ı Allah bu konudaki hükmünü verecektir." buyurur. Sonra miras ayeti nazil olur. Allah Resûlü, amcalarını çağırarak ona, malın üçte ikisinin kızlara, sekizde birinin annelerine ait olduğunu, geri kalanın ise amcalanna ait olduğunu bildirir.³³¹

34. SA'İD b. SÜVEYD el-ENSÂRÎ

Adı Sa'id b. Süveyd b. Kays b. Âmir b. Abbâd b. el-Ebcer'dir. "el-Ebcer" şişman, iri göbekli anlamına gelen bir lakaptır. el-Ebcer'in asıl adı, Hudre'dir. Ensârdan Hudre oğullarına mensuptur. Semûre b. Cündüb'ün ana bir kardeşidir.³³² Uhûd Savaşında şehit edilmiştir.³³³ Oğulları, Ukbe ve Abdülmelik kendisinden hadis rivayetinde bulunmuşlardır.³³⁴

³³⁰ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 293.

³³¹ Sünen-i Ebû Davud, Cilt: 11, s. 120.

³³² Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Abdilberr, el-İsti'âb Cilt: 2, ss. 13-14.

³³³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 3, s.132; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.309.

³³⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 125.

35. SELEME b. SABİT EL-EVSÎ

Seleme b. Sâbit b. Vakş b. Zuğbe b. Zaûrâ' b. Abdileşhel. Ensârın Eşhel kolundandır. Annesi el-Yemân'ın kızı ve Huzeyfe b. el-Yemân'ın kızkardeşi Leyla'dır.³³⁵

Bedir savaşına katılmış, Uhûd savaşında, kardeşi Amr b. Sâbit'le beraber şehid olmuştur. Rivayete göre, Şevvâl ayında, hicretin otuz ikinci ayının başlarında kendisini Ebü Süfyân b. Harb b. Ümeyye şehid etmiştir. Bu savaşta, babası Sâbit b. Vakş ve amcası Rufâ'a b. Vakş da şehid olan sahabelerdendirler. Ardında evlat bırakmadığı rivayet edilir.³³⁶

36. SEHL b. KAYS EL-HAZRECÎ

Sehl b. Kays b. Ebî Ka'b (Ebî Ka'b'ın ismi Amr'dır.) b. el-Kayn b. Ka'b b. Sevâd b. Ka'b b. Seleme. Ensâr'ın Hazrec kabilesi, Sülem ogullarındandır. Annesi Selâme b. Vakş el-Eşhelî'nin kızı Nâile'dir. Meşhur şairlerden, Ka'b b. Mâlik'in amcasının oğludur. Bedir savaşına katılmış ve Uhûd'da şehid olmuştur.³³⁷

37. SÜLEYM b. EL-HÂRİS EL-HAZRECÎ

Süleym b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Ka'b b. Abdileşhel b. Harise b. Dînâr b. en-Neccâr. Ensardan ve Hazrec kabilesindedir. Annesi Kays b. Mâlik b. Ka'b kızı Sümeyrâ'dır. Abd-i 'Amr b. Mes'ûd'un oğulları en-Nu'mân, ed-Dahhâk ve Kutbe'nin, Süleym'in ana bir kardeşleri olduğu hepsinin de Bedir Savaşına iştirak ettiği rivayet edilir. Süleym b. el-Hâris Uhûd savaşında şehid olmuştur.³³⁸

³³⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, ss.272, 519.

³³⁶ İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:2, s. 240; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.441.

³³⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 126; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, s. 410; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:2, s.91.

³³⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 125; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149.

38. SÜLEYM b. 'AMR EL-HAZRECÎ

Süleym b. Amr b. Hudeyde b. Amr b. Ganm b. Sevâd b. Ğanm b. Ka'b b. Seleme. Ensardan, Sülemî oğullarıdır. Bazı rivayetlerde ise ismi Süleyman'dır. Annesi Amr b. Abbâd b. Amr kızı Ümmü Selîm'dir. Akabe'de, Ensar'dan yetmiş kişi ile beraber bulundu, Bedir savaşına katıldı ve Uhûd'da hicretin otuz ikinci ayının başlarında Şevval ayında azadlısı Antere ile birlikte şehit olmuştur. Vefat ettiğinde ardında evlat bırakmamıştır.³³⁹

39. ŞEMMÂS b. OSMAN EL-MUHÂCİRÎ

Şemmâs b. Osman b. eş-Şerîd b. Heremî b. Âmir b. Mahzûm el-Kuraşî el-Mahzûmî (ö. 3/625). Âmir b. Mahzûm oğullarıdır. Bazı rivayetlere göre Şemmâs, lakab olup asıl İsmi Osman'dır. Annesi Rabîa b. Abdi's-Şems'in kızı, Şeybe ve Utbe'nin kızkardeşi Safiyye'dir³⁴⁰.

İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslüman olmuş ve Habeşistan'a hicret etmiştir. Bilahare Mekke'ye geri dönmüş ve Medine'ye hicret etmiştir. Bedir ve Uhûd Savaşlarına katılmıştır. Uhûd Savaşında, Resûlullah (s.a.s)'ı korumak için her taraftan gelen saldırılara karşı göğsünü siper etmiş ve kahramanca çarpışmış ardından yaralanarak şehid olmuştur. O gün, Efendimiz (s.a.s) gözünü nereye çevirse Şemmâs'ı görüyordu. Savaşta bu kahramanlığı ve darbeleri savuşturmasındaki mahareti karşısında, Allah'ın Resulü, hayretini şöyle dile getiriyor: 'Şemmâs'ı, (kıvraklığından ötürü) yılandan başka benzetecek bir şey bulamadım'. Şehid olduğunda otuz dört yaşındaydı.

Rivayete göre, savaş sona erdiğinde, henüz son nefesini vermemişti. Bunun için Medine'ye götürüldü. Efendimiz (s.a.s.) "Onu Ümmü Seleme'nin evine götürün" buyurdu. Sahabe de kendisini oraya göturdüler. Burada hiçbir şey yemeden içmeden bir gün ve bir gece kaldıktan sonra vefat etti. Bunun üzerine tekrar Uhûd'a götürülerek, yıkanmadan, üzerindeki elbiselerle birlikte defnedildi.³⁴¹

³³⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 126; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.580; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:2, s.72.

³⁴⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, ss. 326-327, İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.245.

³⁴¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, ss. 326-327, 366-367; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 155, 257, 300, 312; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, ss. 200-201; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 42, 44; Cilt:3, ss.17, 245-246; İbn

40. SAYFİYY b. KAYZIYY el-ENSÂRÎ

Adı Sayfiyy b. Kayziyy b. “Amr b. Sehl b. Mahreme b. Kal’ b. Hureyş b. Abdi’l-Eşhel el-Ensârî’dir. Hubâb b. Kayziyy’nin kardeşidir. Ebû’l-Heysem et-Teyyihân’nın kız kardeşinin oğludur. Annesinin adı, es-Sa’be olup, et-Teyyihân b. Mâlik’in kızıdır. Uhûd Savaşında şehit olan sahâbelerden biridir.³⁴² İbn İshâk’ın nakline göre, kendisini Dırâr b. el-Hattâb şehit etmiştir.³⁴³

41. DAMRE EL-CÜHENÎ EL-ENSÂRÎ

İsmi Damre b. ‘Amr b. Adiy el-Cühenî’dir. Bir rivayete göre adının Damre b. Bişr olduğu söylenmektedir. Ensâr’ın Hazrec kabilesine mensup olan Tarîf oğulları ya da Sâide oğullarının müttefikleri idi. Müttefikleri olduğu kimseler arasında farklılık görünüyorsa da, aslında her iki taraf akrabadır ve her ikisi de Sa’d b. Ubâde’ye mensupturlar. Bedir ve Uhûd Savaşlarına katılmış ve Uhûd’da şehid olmuştur.³⁴⁴

42. UBÂDE b. EL-HASHÂS EL-ENSÂRÎ

Ubâde b. el-Hashâs b. Amr b. Zemzeme b. Amr b. Amâre b. Mâlik b. Amr b. Büseyre b. Meşnû’ b. el-Kışr b. Temîm b. Abdimenât b. Nâci b. Teym b. Araşite b. Âmir b. Ubeyle b. Kismil b. Ferrân b. Beliyy el-Belevî. el-Mücezzir b. Ziyâd’la hem amca çocuklarıdır, hem de ana bir kardeşirler. Bedir ve Uhûd Savaşlarına iştirak eden sahâbelerden olup, Uhûd da şehid düşmüştür. Rivayete göre kardeşi Ziyâd ve en-Nu mân b. Mâlik bu savaşta şehid olmuşlar ve üçü aynı mezara defnedilmişlerdir.³⁴⁵

Abdülber, el-İstîâb Cilt:2, ss. 710-711; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:2, ss. 376-377; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, ss. 357-358.

³⁴² İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:2, s.42.

³⁴³ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:2, s.42.

³⁴⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 126; Zehebî, Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ Cilt:1, s.150; İbn Abdilber, el-İsti’âb, Cilt:2, s. 212; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:2, s.442

³⁴⁵ Abdilber, el-İsti’âb Cilt:2, s.451; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:3, s.54; İbn Hacer, el-İsâbe Cilt:2, s.268.

43. ABBÂD b. SEHL EL-ENSÂRÎ

Adı Abbâd b. Sehl b. Mahreme b. Kal b. Hureyş b. Abdi'l- Eşhel el-Ensârî'dir. Ensâr'dan Eşhel oğullanna mensuptur. Musa b. Ukbe ve İbn İshâk, Abbâd b. Sehl'in Uhûd Savaşında şehit olduğunu nakletmektedirler. Rivayete göre, kendisini Safvân b. Ümeyye el-Cemûhî şehit etmiştir.³⁴⁶

44. ABBAS b. UBÂDE EL-ENSARÎ

Adı Abbâs b. Ubâde b. Nadle b. Mâlik b. el-'Aclân b. Zeyd b. Ğanem b. Sâlim b. Avf b. 'Amr b. Avf b. el-Hazrec b. Sa'lebe'dir. İsmnin Abbas yerine Abbâd olduğu da zikredilmiştir. Ensâr'in Hazrec Kabilesindedir.

Bir rivayete göre birinci Akabe beyatinde bulunmuştur. İbn İshâk'a dayandırılan başka bir rivayete göre ise hem birinci Akabe'de hem de Akabe'de bulunmuş ve Ensârdan, Müslümanlığı ilk kabul eden on iki kişilik grup arasında yer almıştır. Başka bir görüşe göre Resûlullah (s.a.s.) henüz Medine'ye hicret etmeden önce, kendisiyle Mekke'de karşılaşmış Müslüman olan altı kişilik Ensâr grubunu temsil edenlerden birisidir. Müslüman olduktan sonra, Medine'ye hicret edinceye kadar Resûlullah (s.a.s.) ile birlikte Mekke'de kalmıştır. Bunun için kendisine 'Muhâcirî-Ensârî' denilmiştir.

Abbâs b. Ubâde'nin İkinci Akabe beyatinde, kendisiyle birlikte Resûlullah (s.a.s.)'e beyat eden Hazreçlilere şöyle seslendiği rivayet edilir: 'Ey Hazrec topluluğu! Resûlullah (s.a.s.)'e ne üzerine beyat ettiğinizi biliyor musunuz? Sizler, insanların kızıl ve kara derilileriyle savaşmak üzere O'na beyat ettiğinizi unutmayın. Eğer sizler karşılaşacağınız musibetlerle mallarınızın yok olduğunu, eşrafınızın da öldürüldüğünü gördüğünüz zaman Onu muhaliflerinin eline bırakacaksanız, vallahi, bu dünyada da, âhirette de yüzkarasıdır! Şimdiden bundan vazgeçin! Eğer mallarınızın yok olması ve eşrafınızın öldürülmeleri pahasına da olsa, kendisine vaat ettiğiniz yardım, barındırma, muhaliflerinden koruma gibi şeyleri yerine getireceğinize kani iseniz, onu tutunuz ki, vallahi, bu, dünyada da, âhirette de sizin için daha hayırlıdır!

³⁴⁶ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.151.

Medine'ye hicret edince, Resûlullah (s.a.s.), kendisiyle Osman b. Maz'ûn arasında kardeşlik tesis etmişti. Bedir Savaşına iştirak etmemiş, lâkin Uhûd Gazvesine katılarak orada şehit olmuştur.

Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr ve Evs b. Erkam b. Zeyd ile birlikte Uhûd Savaşına iştirak etmiş olan Abbâs b. Ubâde, Müslümanların Resûlullah (s.a.s.)'in etrafından dağıldığını görünce, tekrar toplanmaları için onlara şöyle seslendi: 'Ey Müslümanlar topluluğu! Sizleri Allaha ve Peygamber'inize sarılmanızı öğütlüyorum. Başınıza gelen şu olayların nedeni, Peygamber'inizin sözünden çıkmanızdır. O, sizlere zafer vaat ediyor, ancak siz sabretmiyorsunuz. Sonra, başından miğferini ve üzerinden zırhını çıkararak, Hârice b. Zeyd'e: 'Miğferimle zırhımı ister misin?' dedi. Harice: 'Hayır, ben de senin istediğin şeyi istiyorum' diyerek bu teklifi kabul etmedi.

Üç sahâbî birlikte düşmanların arasına daldılar. Bu sırada Abbâs b. Ubâde: "Aramızda gözü açılıp kapanabilen birileri var olduğu halde Resûlullah (s.a.s.)'in başına bir şey gelirse, Allah'a karşı nasıl bir mazeretimiz olabilir?" diyordu. Harice, buna: 'Rabbimizin katında ne bir bahanemiz, ne de bir özrümüz olmaz' diyerek cevap veriyordu.

Rivayete göre bu savaşta, Abbâs b. Ubâde, müşriklerden Süfyân b. Abd Şems es-Sülemî ile karşı karşıya geldi ve birbirlerine karşılıklı kılıç darbeleri indirdiler. Abbâs b. Ubâde, Süfyân b. Abd Şems'te iki büyük yara açmasına rağmen, aldığı yaralar sonucu şehit düştü. Süfyân b. Abd Şems'e gelince her ne kadar Savaş meydanında ölmemişse de, aldığı yaralar nedeniyle ancak bir yıl yaşayabilmiştir.³⁴⁷

45. ABDULLAH b. CÜBEYR EL-EVSÎ

Adı Abdullah b. Cübeyr b. en-Nu'mân b. Ümeyye b. İmriü'l-Kays b. Sa'lebe b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs'tir. Ensâr'ın Evs kabilesine mensup olup 'Amr oğlu Benî Sa'leb'dendir. Havvât b. Cübeyr'in de kardeşidir. Annesi Abdullah b. Ğatafân oğullanndandır.

Abdullah, Akabe'de bulunmuş, Bedir ve Uhûd Savaşlarına iştirak etmiş ve Uhûd 'da şehid olmuştur. Uhûd Günü, Resulullah (s.a.s.) Abdullah'ı elli kişilik okçu

³⁴⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss.432, 446, 448, 464, 494; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 237, 258, 303; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, ss. 220, 223, 226; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ġâbe, Cilt:3, ss. 163-164; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, ss. 630-631.

birliğinin başına diktiği ve onlara "Kuşların bizi kapıp götürdüklerini görseniz dahi yerlerinizden sakın ayrılmayın" diye tembihlediği komutandır. Ne var ki, müşrikler hezimete uğrayınca, Abdullah'ın yanında bulunan okçular, ganimet mallarıdan almak için yerlerini terk ederler. Abdullah b. Cübeyr "Resulullah (s.a.s.)'ın size söylediklerine ne diyeceksiniz?" diyerek onlara engel olmak istemişse de onu dinlemeyip buldukları yerlerden aşağıya inerler. Abdullah b. Cübeyr'le birlikte sadece on kişi kalır.

Henüz Müslüman olmamış olan, Hâlid b. Velid, okçuların dağdan indiklerini, kalanların da çok az olduğunu görünce, yanındaki atlılarla birlikte saldırıya geçer. Ebû Cehil'in oğlu İkrime de Hâlid b. Velid ile beraberdir. Abdullah b. Cübeyr, okları bitinceye kadar düşman askerlerine ok yağdırır. Sonra mızrağı kırılıncaya kadar onunla savaşır Nihayet kılıcı da param parça olana kadar direnir. Bu arada aldığı mızrak yaralarının haddi hesabı yoktur. Vucudu delik deşik bir şekilde şehid olur. Müşrikler kendisini şehid etmekle yetinmeyerek burnunu ve kulaklarını da keserler.³⁴⁸

46. ABDULLAH b. HUBEYB

Ensarî olan Abdullah b. Hubeyb, Esed b. Abdu'l-Uzza oğullarındandır. Annesi'nin ismi, Ümmü Nevfel bt. Nevfel b. Huveyle'dir.

Uhûd savaşına katılan Abdullah b. Hubeyb, bu savaşta şehit olmuştur.³⁴⁹

47. ABDULLAH b. KAYS

Ensar'ın Hazreç kabilesinin, Mâlik b. Neccâr kolundan olan Abdullah b. Kays'ın nesebi şöyledir: Abdullah b. Kays b. Halde b. Haris b. Sevad b. Malik b. Ğanem b. Malik b. Neccar.³⁵⁰

Abdullah b. Kays'ın Suat bt. Kays b. Muhalled isimli hanımından, Abdurrahman ve Umeyra isimli çocukları olmuştur. Bedir ve Uhûd savaşlarına iştirak eden Abdullah b. Kays, Uhûd savaşında şehit olmuştur.³⁵¹

³⁴⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 39- 40; Cilt:3 s. 473; Ahmed b. Hanbel, Cilt:4, s. 293.

³⁴⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 245.

³⁵⁰ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s. 244.

Başka bir rivayete göre, Abdullah b. Kays, Hz. Resulullah döneminde olan tüm savaşlara katılmış, Hz. Osman zamanında vefat etmiştir.³⁵²

48. ABDULLAH b. CAHŞ EL-MUHÂCİRÎ

Abdullah b. Cahş b. Riyâb b. Ya'mer b. Sabre b. Mürre b. Kesîr b. Alem b. Devdân b. Esed b. Huzeyme. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Annesi Resulullah (s.a.s.)'in halası, Ümeyye b. Abdilmuttalib'dir. Bir rivayete göre, Abdüşşems oğullarının, başka bir rivayete göre ise, Harb b. Ümeyye'nin andlaşması idi.³⁵³

Resulullah (s.a.s.), Erkam'ın evine girmeden önce 25-26 yaşlarında³⁵⁴ Müslüman olmuş ve Habeşistan'a yapılan iki hicrette de bulunmuştur. Kendisiyle birlikte iki kardeşi Ebû Ahmed ve Ubeydullah ile sonradan Peygamberimizin zevcesi olan kız kardeşleri Zeyneb ile diğer kız kardeşleri Ümmü Habîbe ve Hamne de bu hicrete katılmışlardır. Kardeşi Ubeydullah, Habeşistan'da Hristiyan olmuş ve orada Hristiyan olarak ölmüştür. Ubeydullah Hristiyan olunca hanımı, Ebû Süfyanın kızı Ümmü Habîbe kendisinden boşanmış, henüz Habeşistan'da iken Peygamberimiz kendisiyle evlenmiştir. Habeşistan'dan sonra Abdullah, ailesi ve kardeşi Ebû Ahmed ile birlikte Medine'ye hicret etmiştir.³⁵⁵

Bir görüşe göre, İslamda düzenlenen ilk seriyye Peygamberimizin, Abdullah b. Cahş'ı komutan tayin ettiği seriyedir³⁵⁶. Böylece elde edilen ilk ganimet de onun elde ettiği ganimet olmuştur. Abdullah, bu ganimetin beşte birini, Resûlullah (s.a.s.)'a ayırmış geri kalanı pâylaştırmıştı. Bu humus (beşte bir) da İslamdaki ilk humustur.³⁵⁷

Abdullah b. Cahş Bedir ve Uhûd Savaşlarına katılmış ve Uhûd 'da şehid olmuştur.³⁵⁸

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın oğlu İshak, babasından, Abdullah b. Cahş in şehadeti ile ilgili olarak şu olayı nakleder. "Uhûd Günü Abdullah b. Cahş, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a "Allah'a dua etmeye ne dersin?" der. Sonra تنها bir köşeye çekilirler. Sa'd b. Ebî

³⁵¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 494.

³⁵² İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s. 244.

³⁵³ İbn Hacer, el-İsabe, Cilt:2, s. 286

³⁵⁴ İbn Abdilberr, el-İstîâb el-İsti'ab, Cilt:2, s.272; İbn Hacer, el-İsabe Cilt:2, s.287.

³⁵⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 89.

³⁵⁶ İbn Hacer, el-İsabe, Cilt:2, s. 287; İbn Abdilberr, el-İstîâb Cilt:2, s.272.

³⁵⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s. 252-256.

³⁵⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.10, Cilt:3, s. 89

Vakkâs': "Allahım, şayet yarın bir düşmanla karşılaşacak olursam beni, çok güçlü kuvvetli heybetli bir adamla karşılaştırsan da kendisini senin için öldürüp onun silahlarını ganimet olarak alayım" diye dua eder. Abdullah da 'Âmîn' der. Sonra Abdullah b. Cahş "Allahım, yarın beni, çok güçlü kuvvetli heybetli bir adamla karşılaştırsan da kendisiyle kıyasıya çarpışalım. Sonra, o beni öldürsün ve götürüp, kulaklarımı ve burnumu kessin. Seninle karşılaştığım zaman Ey Abdullah! Burnun ve kulakların hangi uğurda kesildi? diye sorduğunda, Senin ve Resûlünün uğrunda, diye cevap vereyim.' şeklinde dua eder. Sa'd 'Abdullah'ın duası, benim duamdan daha hayırlı idi. Nitekim günün bitiminde, burnunun ve iki kulağının bir ipte asılı olduğunu gördüm." demektedir.³⁵⁹

ez-Zübeyr b. Bekâr, (el-Muvaffâkiyyât) adlı eserinde savaş esnasında Abdullah b. Cahş'ın kılıcının kırıldığını, bunun üzerine Efendimiz (s.a.s.)'in kendisine bir hurma dalı verdiğini ve bu hurma dalının Abdullah'ın elinde kılıca dönüştüğünü rivâyet eder. Daha sonra bu kılıcın, hurma dalı anlamında el-Urcûn' diye anıldığını, uzun süre elden ele dolaştıktan sonra, nihayet bu kılıcın iki yüz dînara Buğâ et-Türkî'den satın alındığını kaydeder³⁶⁰.

Abdullah şehid edildiğinde kırk küsur yaşındaydı. Kendisi ve amcası Hamza b. Abdulmuttalib aynı mezara defnedilmişler, cenaze namazlarını da Efendimiz (s.a.s.) bizzat kendisi kıldırmıştır.³⁶¹

49. ABDULLAH b. SELEME EL-EVSÎ

Abdullah b. Seleme b. (Dârakutnî ve İbn-i Mâkûla'ya göre Selime) Mâlik b. el-Hâris b. Adiyy b. el-Cedd b. el-Aclân b. Harise b. Dabîa el-Belevî el-Aclânî. Ensâr'ın Evs kabilesindedir. Künyesi, Ebû Muhammed, annesi Adiyy kızı Üneyse'dir.³⁶²

Bedir Savaşına iştirak etmiş ve ühud Savaşında şehid olmuştur. Abdullah, şehid olduğunda, el-Mucezzir b. Ziyâd ile birlikte bir tek aba içinde kendisine ait su

³⁵⁹ Hâkim, Cilt:3, s. 200; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2 s.287; Heysemi, Cilt:2 s.274.

³⁶⁰ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s. 287; İbn Abdilberr, el-İstîâb; Cilt:2, s.272.

³⁶¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, ss. 257, 324 / Cilt:2, ss. 470, 601-605, 679; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 13-19, 154, 274, 291, 300; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 89-91; Ahmed b. Hanbel, Cilt:5, ss. 139, 350; İbn Abdilberr, el- İstî'âb, Cilt:2, ss. 272-275; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, ss.132, 194; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, ss. 286-287.

³⁶² İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, s. 104.

taşımada kullanılan bir binek üzerine, yüklendi. Abdullah, iriyarı ağır bir kişi idi. el-Mücezzir ise, aksine cılız ve hafif bir kişi idi. Hayvanın üzerinde, her ikisi dengede durmuş, insanlar da bu durum karşısında hayrete düşmüşler. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.s.) ‘Amelleri, kendilerini dengeledi’ demiştir.

Abdullah’ın annesi, Efendimiz (s.a.s.)’e gelerek "Ey Allah’ın Resûlü! Abdullah b. Seleme, Bedrî (Bedire katılmış) idi ve Uhûd ’da şehid oldu. Onu buradan götürmek böylece yakınlığı ile teselli olmak istiyorum." deyince, Allah Resûlü buna İzin verdi.³⁶³

50. ABDULLAH b. ‘AMR B. HARÂM EL-ENSÂRÎ

Adı Abdullah b. “Amr b. Harâm b. Sa’lebe b. Harâm b. Ka’b b. Ğanm b. Ka’b b. Seleme el-Ensârî’dir. Ensârın Hazrec kabilesinden olup, Seleme oğullanna mensuptur. Künyesi Ebû Câbir’dir. Künyesinden de anlaşılacağı gibi, meşhur ashâb’tan Câbir b. Abdillâh’ın babasıdır. Annesi Kays kızı er-Rebâb’tır.

Kendi kavminin ileri gelenlerinden biri idi. Akabe bey’atinde bulunmuş³⁶⁴ ve Bedir Gazvesine iştirak etmiştir. Uhûd Gazvesinde şehit olmuştur. İbn İshâk, Ma’bed b. Ka’b’tan, o da kardeşi Abdullah b. Ka’b’tan, o da babası Ka’b b. Mâlik’ten rivayetle Abdullah b. Amr b. Harâm’ın Müslüman oluşunu şu şekilde nakletmektedir.³⁶⁵

Ka’b b. Mâlik diyor ki: "Haccetmek üzere Mekke’ye gitmiştik. Bu sırada, teşrik günlerinin ortasında, Resûlullah (s.a.s) ile Akabe’de buluşmak üzere sözleştik. Bu durumu kavmimizden müşrik olan kimselerden gizliyorduk. Ancak, henüz Müslüman olmayan Abdullah b. Amr b. Harâm da bizimle birlikteydi. Sonunda kendisiyle konuşmaya karar vererek Ey Câbir’in babası, kuşkusuz sen bizim ileri gelenlerimizden ve eşrafımızdan birisin. Bu konumuna rağmen, yarın cehenneme odun olmanı istemiyoruz, dedik ve onu İslâm’a davet ettik. Peygamber (a.s.) ile olan Akabe’deki buluşmamızdan da söz ettik. Bunun üzerine Abdullah b. Amr b. Harâm Müslüman oldu ve bizimle Akabe’de bulundu."

Bir sene sonra Peygamberimiz Uhûd gazvesi için mücahit toplarken, Abdullah b. Amr b. Harâm da Peygamber ordusunda bulunmayı arzu etti. Evde bir

³⁶³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.267; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, s.104.

³⁶⁴ İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s.561.

³⁶⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.83; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, ss. 395-396.

oğlu, yedi kızı vardı. Kendisiyle beraber ikinci Akabe Biatında Müslüman olan oğlu Cabir de müşriklere karşı savaşmak istiyordu. Fakat kız çocuklarını yalnız başlarına, kimsesiz bir halde de bırakamazdı. İki de harbe katılıp şehit olsalar, onlara kim bakacaktı? Mücahit oğlunun gönlünü alan Hz. Abdullah şöyle konuştu: “Yavrucuğum, bilmiyorum belki de yarın Uhûd’un ilk şehidi ben olacağım. Kardeşlerini sana emanet ediyorum. Kızlarıma hayırlı ve güzelce muamele et.³⁶⁶ Allah Resûlü’nden sonra geride senden daha çok sevdiğim başka birini bırakmıyorum. Borçlarımızı öde³⁶⁷ Kızlarımin kimsesiz kalmalarını düşünmesem senin gözümün önünde şehit olmanı isterdim.”³⁶⁸ Babasını kıramayan Cabir, aile reisliğine vekâlet ederken, babası Uhûd savaşına katıldı.

Rivayete göre Abdullah b. Amr’ı, Üsâme el- A’var b. Ubeyd şehit etmiştir. Başka bir kavle göre, kendisini şehit eden kişi Süfyân b. Abdışems Ebû Ebî'l-A’var es-Sülemî’dir. Uhûd savaşında ilk şehit olan sahâbîdir.³⁶⁹ Müslümanlar, bu savaşta henüz hezimete uğramadan Resûlullah (s.a.s.) Abdullah’ın cenaze namazını kıldırılmış ve aralarındaki samimiyetten dolayı "Abdullah b. Amr ile Amr b. el-Cemûh’u aynı mezara defnediniz" diyerek eniştesi, Amr b. el-Cemûh ile aynı mezara defnettirmiştir.³⁷⁰

Abdullah b. Amr b. Harâm kumral, dazlak ve kısa boylu biriydi. Amr b. el-Cemûh ise uzun boylu bir zat idi. Abdullah b. Amr’ın oğlu Câbir’in ifadesine göre, babası Yemen işi, çizgili bir elbise parçasıyla kefenlenmiştir.³⁷¹

Rivayete göre şehit yakınları şehitlerini alıp Medine’ye götürmek istemişlerse de, Resûlullah "Ölüleri, şehit oldukları yere defnediniz" buyurarak, başka bir yere taşınmalarını istememiştir.

Yine oğlu Câbir’den, babasının şehadeti ile ilgili olarak şöyle dediği rivayet edilir: ‘Uhûd Günü babam şehit edilmiş ve bazı uzuvları kesilmiş olduğu halde,

³⁶⁶ İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s.563; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s. 327.

³⁶⁷ Buhârî, Cenâiz babı, 78; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.344; Hâkim, Cilt:3, s. 224; Ebû Nuaym, Marifetu's-sahâbe Cilt:3, s. 1718.

³⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Cilt:3, s.395.

³⁶⁹ Vâkîdî, Meğâzî, Cilt:1, s.306; İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s.562; Hâkim, Cilt:3, s.223; İbn Abdülber, el-İsti'âb, Cilt:3, s.954.

³⁷⁰ Vâkîdî, Meğâzî, Cilt:1, s.267, 310; İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s.562; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.344; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s.954; İbn Kesir, el-Bidâye, Cilt:5, s.433.

³⁷¹ İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s. 954; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 344.

Resûlullah (s.a.s.)'e getirilerek önüne konuldu.³⁷² Onun yanına vardım, yüzü örtülüydü. Örtüyü kaldırıp yüzünü öpmeye başladım. Resûlullah (s.a.s.) beni gördüğü halde beni bundan alıkoymadı.³⁷³ Bu sırada, yüksek sesle ağlayan bir hanım sesi duyuldu. Kimileri, 'Amr'ın kızıdır, kimileri de 'Amr'ın kız kardeşidir, diyorlardı. Resûlullah (s.a.s.) ona seslenerek: "Onun için ağlama, zira melekler hâlâ kanatlarıyla onu gölgelemektedir."³⁷⁴ buyurdu.

Abdullah b. Amr'ın oğlu Câbir'in ifadesine göre babasının şehadetinden altı ay sonra, kendisi için yeniden bir mezar kazmış ve onu bu yeni mezara taşımıştır. Nakil işlemini yaparken de babasının bedeninin hiç bozulmamış olduğunu görmüştür.³⁷⁵

İmam Mâlik, 'el-Muvatta adlı eserinde, Abdurrahman b. Ebî Sa'saa'dan rivayetle: Amr b. el-Cemûh ve Abdullah b. Amr b. Harâm'ın defnedilmelerinden kırk altı yıl sonra meydana gelen bir sel, her iki zatın mezarlarının tahrip olmasına neden olur. Bunun üzerine, başka bir yere nakledilmek üzere mezarları açılır. Sanki dün ölmüşçesine cesetlerin hiç bozulmadığı görülür. Hatta bu şehitlerden biri, elini yarasının üzerine koymuştur. Eli çekilip yan tarafa bırakılır ancak, tekrar eski halini aldığı görülür. Bir rivayette elini yarasının üzerine koymuş olan şehit, Abdullah b. Amr b. Harâm olup, eli yarasının üzerinden çekildiğinde yarasının kanadığı, ancak elini tekrar yarının üzerine koyduğunda kanın durduğu anlatılır.³⁷⁶

Uhûd'un ilk şehidi Ebû Câbir³⁷⁷ Abdullah b. Amr b. Harâm ilerlemiş yaşına, savaşa gitmesine engel olabilecek türlü mazeretlerine rağmen cihadı, Peygamberle omuz omuza savaşmayı tercih etti. O, Uhûd yolunda çıkan fitneye karşı dik durmuş, münafıkların tuzaklarını engellemiş, savaş meydanında Rabbine kavuşan ilk

³⁷² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.561; İbn Abdilberr, el-İsti'âb, Cilt:3, s. 955; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.343.

³⁷³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.561.

³⁷⁴ Vâkîdî, Meğâzî, Cilt:1, s.266; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.325; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.561; İbn Abdilberr, el-İsti'âb, Cilt:3, ss.955-956; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.343.

³⁷⁵ Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, ss.326-327; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.563; İbn Abdilberr, el-İsti'âb, Cilt:3, s.955.

³⁷⁶ Vâkîdî, Meğâzî, Cilt:1, s.267; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.326; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.562; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.344; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, s.305.

³⁷⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.561; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s.954; Hâkim, Cilt:3, s.223; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.343; Belâzûrî, Ensâb, Cilt:1, s.248.

şehit olmuştu.³⁷⁸ O şهادetini önceden haber vermiş, melekler kanatlarıyla onu gölgelendirmiş, toprak cesedini çürütmemiş, Rabbi onu huzuruna yükseltmişti.

51. ABDULLAH b. ‘AMR B. VEHB EL-ENSÂRÎ

Adı Abdullah b. Amr b. Vehb b. Salebe b. Vakş b. Salebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâide el-Ensârî es-Sâidî'dir. İbn Hişâm ve Musa b. Ukbe Uhûd Savaşında şehit olan ashabdan biri olduğunu zikrederler.³⁷⁹

52. UBEYD b. ET-TEYYİHÂN EL-ENSÂRÎ

Adı Ubeyd b. et-Teyyihan b. Mâlik'tir. Ebû'l-Heysen b. Teyyihan'ın kardeşidir. Ubeyd b. et-Teyyihan Ensar'dan 70 kişiyle birlikte Akabe'ye iştirak etmiştir. Efendimiz (s.a.s.) kendisini Bedir ashabından Mes'ûd b. Rebî ile kardeş etmiştir. Ubeyd b. et-Teyyihan Bedir ve Uhûd 'a katılmış ve Uhûd'da hicretin 32. ayının başında Şevval ayı içinde İkrime b. Ebî Cehl tarafından şehid edilmiştir.³⁸⁰ Ubeyd b. et-Teyyihan 'ın Abdullah isminde bir oğlu olup Yemame günü şehid edilmişti.³⁸¹

53. UBEYD b. EL-MUALLÂ EL-ENSÂRÎ

Adı Ubeyd b. el-Muallâ b. Levzân b. Hârise b. Zeyd b. Salebe b. Ubeyd b. el-Ebhur el-Ensârîyyi'dir. Uhûd'da İkrime b. Ebî Cehl tarafından şehid edilmiştir.³⁸²

---

³⁷⁸ Vâkîdî, Meğâzî, Cilt:1, s.266; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.326; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.562; Hâkim, Cilt:3, s.223; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s.954.

³⁷⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 125; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.150; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s.354; İbn Abdilber, el-İsti'âb Cilt:2, s. 346; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s. 250.

³⁸⁰ İbn Abdilber, el-İsti'âb Cilt:3, s.1017;

³⁸¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 342.

³⁸² İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 235.

54. UTBE b. REBÎ EL-ENSÂRÎ

Ensari olan Utbe b. Rebî Beni Ebcerden'dir. Nesebi şöyledir: Utbe b. Rebî b. Raf i'b. Ubeyd b. Sağlebe b. Abd b. el-Ebcer'dir. Uhûd'ta savaşına katılan Utbe b. Rebî, bu savaş'da şehit olmuştur.³⁸³

55. UMÂRE b. ZİYAD EL-ENSÂRÎ

Adı Umâre b. Ziyâd b. Seken b. Râfi' b. İmrü'l-Kays b. Zeyd b. Abdi'l-Eşhel el-Ensârî'dir. Uhûd'da şehid edilmiştir. Vücudunun ondört yerinde yara görülmüştür.

Taberi'nin naklettiğine göre Efendimiz (s.a.s.) Uhûd günü: 'Kim bugün nefisini bize satacak' demiş Umâre b. Ziyâd Ensardan beş kişi ile birlikte öne atılmış ve hepsi şehid düşmüşlerdir. Efendimiz (s.a.s.) Umâre b. Ziyâd yaralı iken 'Bana yaklaşırın' demiş ve son nefesini verene kadar başını mübarek dizine koymuş olduğu zikredilir.³⁸⁴

56. AMR b. İYÂS EL-HAZRECÎ

Adı Amr b. İyâs b. Zeyd b. Ğanm'dir. İbn İshâk'ın tespitine göre, Amr b. İyâs aslen Yemenli olup Ensârın mütefikidir. Ebû Ömer Amr b. İyâs'ın İyâs oğulları, Rebî' ve Deffe'nin kardeşi olduğunu zikreder. İbnü Mende ve Ebû Nuaym 'Amr b. İyâs'ın, Levzân oğullarının mütefikleri olarak, Benî Levzân'dan olduğunu iddia eder. Bedir ve Uhûd Savaşlarına iştirak etmiş ve Uhûd da şehid edilmiştir.³⁸⁵

57. AMR b. SABÎT EL-ENSÂRÎ

'Amr b. Sâbit b. Vakş b. Zagbe b. Za'verâ b. Abdi'l-Eşhel el-Ensârî'dir. Huzeyfe b. el-Yemân'in kızkardeşinin oğludur. Seleme b. Sâbit'in erkek kardeşidir. Annesi Leyyâ bnt. el-Yemân'dir. Uhûd'ta şehid düşmüştür. Taberi'nin naklettiğine

³⁸³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 125; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s.354; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s. 117; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s. 455.

³⁸⁴ İbn Abdilber, el-İsti'âb Cilt:3, s.1165; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s. 185.

³⁸⁵ İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s. 1142; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s. 335.

göre ‘Amr b. Sâbit Uhûd gününde müslüman olmuş ve Efendimiz (s.a.s.)’in beyanıyla bir vakit namaz kılmadan cennete gitmiştir.³⁸⁶

58. AMR b. EL-CEMÛH EL-ENSÂRÎ

Amr b. el-Cemûh b. Zeyd b. Haram b. Ka’b b. Seleme el- Ensâri’dir (ö. 3/625). Medine’nin iki büyük kabilesinden Hazrec’in Seleme (Selime) boyunun reisi idi. Câhiliye döneminde putlara aşırı bir bağlılığı vardı. Bu sebeple Ensar arasında oldukça geç müslüman olanlardandır. Amr b. el-Cemûh, Abdullah b. Amr’ın kız kardeşi Hint ile evliydi.

Akabe biatlarından sonra bizzat kendi oğlu ve bazı akrabalarının, onun çok sevdiği Menât adlı putu birkaç defa bir çukura atarak putların hiçbir güce sahip olmadığını ispatlamalarından sonra müslüman oldu.³⁸⁷ Hicretin ilk yılı dolmadan Medine’de yapılan ensar ile muhacirlerin kardeş ilân edilmesi (muâhât) merasiminde Hz. Peygamber’in yakın akrabası Ubeyde b. Hâris ile kardeş oldu.

Bedir Gazvesi’ne katıldığı söyleniyorsa da çok istemesine rağmen, fazla topallaması sebebiyle rahatça savaşamayacağını söyleyen oğulları Hz. Peygamber’in de müdahalesiyle Bedir Savaşı’na katılmasına engel olmuşlardı. Ancak Uhûd Gazvesi sırasında oğulları yine engel olmaya kalkınca, “Siz beni Bedir Seferi’nde cenneti kazanmaktan alıkoymuştunuz” diyerek onları Hz. Peygamber’e şikâyet etti. Sakat olduğu için savaşa katılması gerekmediği halde onu çok istekli gören Hz. Peygamber Uhûd’a iştirak etmesine izin verdi.³⁸⁸ Amr b. Cemûh cesaretle çarpıştı. Savaşın sonlarına doğru müslüman saflarında dağılma başladığı zaman bile o sebat edip düşmanla mücadeleye devam etti ve sonunda hep arkasında savaşarak onu korumaya çalışan oğluyla birlikte şehid oldu. Yeteri kadar kefen bulunamadığı için çok sevdiği arkadaşı ve kayınbiraderi Abdullah b. Amr b. Harâm ile aynı kefene sarıldı ve aynı kabre konuldu.³⁸⁹

Hz. Peygamber bir hadisinde “Ben sanki seni cennette bu ayağın iyileşmiş bir vaziyette yürürken görüyor gibiyim.” buyurdu.³⁹⁰

³⁸⁶ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:2, s. 519.

³⁸⁷ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:4, ss.93-94.

³⁸⁸ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, s.291.

³⁸⁹ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, ss.93-94; İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s.562.

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Cilt:5, s.299.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Uhûd üzerinden kırkaltı sene geçtikten sonra sel sularının etkisiyle açılan kabirde Amr b. el-Cemûh arkadaşı Abdullah b. Amr b. Harâm ile birlikte daha bir gün önce defnedilmişler gibi cesetlerinin değişmemiş oldukları zikredilir.³⁹¹

59. AMR b. KAYS EL-ENSÂRÎ

‘Amr b. Kays b. Mâlik b. Adiy b. Âmir'dir. Neccâr oğullarından Benî Adiy'den olup, Ensar'dan, Hazrec kabilesindedir. Ebû Hârice künyesi ile meşhur olmuştur. Bedire ve Uhûd'a iştirak etmiş, Uhûd'ta Nevfel b. Muaviye tarafından şehid edilmiştir.³⁹²

60. AMR b. MUTARRÎF EL-ENSÂRÎ

Adı ‘Amrb. Mutarrif b. Alkame b. Sakf el-Ensârî'dir. ‘Amr b. Mebzûl oğullarındandır. Hakkında Uhûd'ta şehid düşmesi haberi dışında fazla bilgi bulunmamaktadır.³⁹³

61. AMR b. MUÂZ EL-EVSI

Adı ‘Amr b. Muâz b. en-Nu'mân b. İmriü'l-Kays b. Zeyd b. Abdi'l-Eşhel b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. en-Nibît (en- Nibît'in asıl adı Amr'dır.) b. Mâlik b. el-Evs'dir. Ensârdan olup, Evs kabilesi, Eşhel oğullanndandır. Künyesi Ebû Osman'dır. Annesi Râfi' kızı Kebşe olup onun da ashabtan olduğu rivayet edilir. ‘Amr b. Muâz, Sa'd b. Muâz'ın kardeşidir.³⁹⁴

Resûlullah (s.a.s.), ‘Amr b. Muâz ile Umeyr b. Ebî Vakkâs'ı (Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kardeşi) kardeş ilan etmişti.

³⁹¹ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, ss. 93-94; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.562.

³⁹² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 124; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.11; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 495; İbn Abdilberr, el-İsti'âb Cilt:2, s.502; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Cilt:3, s.761; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.11.

³⁹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.124; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.494; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.17.

³⁹⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 122; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 43; İbn Abdilber, el-İsti'âb Cilt:2, s.496,497; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.17.

Kardeşi Muâz'la birlikte Bedir ve Uhûd Savaşına iştirak etmiş³⁹⁵, Uhûd günü otuz iki yaşında iken şehid olmuştur.³⁹⁶ Kendisini, Dırâr b. el-Hattâb'ın şehid ettiği söylenir.³⁹⁷ Umeyr b. Ebî Vakkâs, 'Amr'dan önce, yani Bedir'de şehid olmuştur. 'Amr b. Muâz ardında evlat bırakmamıştır.³⁹⁸

62. ANTERA MEVLÂ B. SÜLEYM b 'AMR EL-HAZRECÎ

Adı Antere b. 'Amr b. Hudeyde b. 'Amr b. Sevâd'dir Süleym b. 'Amr b. Hudeyde el-Ensârî'nin azadlısıdır. Ensâr'm bir boyu olan Sevâd b. Ğanm b. Ka'b b. Seleme oğullarının da müttefikidir. Bedir ve Uhûd Savaşlarına iştirak etmiş ve Uhûd'da şehid omuştur. Rivayete göre, kendisini Nevfel b. Muâviye ed-Deylî şehid etmiştir.³⁹⁹

63. KAYS b. 'AMR EL-ENSÂRÎ

Adı Kays b. 'Amr b. Kays b. Mâlik b. Adiyî b. Âmir'dir. Neccâr oğullarından Benî Adiyî'den olup, Ensar'dan Hazrec'tendir. Kays b. Amr'ın annesi Ümmü Suleym'in kızkardeşi Ümmü Haram bnt. Haram'dır. Bedir ve Uhûd savaşlarına iştirak etmiş, babası Amr ile birlikte Uhûd'da şehid olmuştur.⁴⁰⁰

64. KAYS b. MUHALLÎD D-ENSÂRÎ

Kays b. Muhallid b. Sa'lebe b. Sahr b. Habib b. El-Hâris b. Sa lebe b. Mâzen b. En-Neccâr el-Ensârî'dir. Annesi Gaytale bnt. Mâlik b. Sirme b. Mâlik b. Adiyî b.

³⁹⁵ İbn Abdilberr, el-İsti'âb Cilt:2, s. 496, 497; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ĝâbe, Cilt:3, s.769.

³⁹⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 436.

³⁹⁷ İbnü'l-Esîr, Nihayetül fi Garibül Hadis, Cilt:5, s.91.

³⁹⁸ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.17.

³⁹⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 126; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.150; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 582; İbn Abdilberr, el-İsti'âb Cilt:3, s.160; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.40.

⁴⁰⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 124; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 495; İbn Abdilberr, el-İsti'âb Cilt:3, s. 235; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ĝâbe, Cilt:4, s.137; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.256.

En-Neccâr'dır. Bedir ve Uhûd savaşlarına iştirak etmiş, Hicretin 32. ayı başlarında Şevvâl ayında Uhûd'ta şehid olmuştur. Arkasında çocuk bırakmamıştır.⁴⁰¹

65. KEYSÂN b. EL-MÂZİNİYYİN el-ENSÂRÎ

Keysân b. El-Maziniyyin el-Ensârî'dir. Neccâr oğullarından Benî Adıyy'in âzâdlısıdır. Neccâr oğullarından Benî Mâzin'in azadlısı olduğu da söylenmiştir.⁴⁰²

Hakkında Uhûd'ta şehid düşmesi haberi dışında fazla bilgi bulunmamaktadır.

66. MÂLİK b. HALEF

Ensârî olan Malik b. Halef'in nesebi şöyledir: Malik b. Halef b. Amr b. Darim b. Eslem b. Afsa.⁴⁰³ Başka bir rivayete göre ise nesebi şöyledir: Malik b. Avf b. Darim b. Annaz b. Vaile b. Sehm b. Mezine b. el-Haris b. Selamen b. Eslem b. Efsa b. el – Haris.

Malik b. Halef ve kardeşi Nu'man b. Halef son anda Uhûd savaşına katılmış ve bu savaşta şehit olmuşlardır.⁴⁰⁴

67. MÂLİK b. İYAS EL-ENSÂRÎ

Tabakat kitaplarında Mâlik b. İyâs el-Ensârî hakkında Uhûd'ta şehid düşmesi haberi dışında fazla bilgi bulunmamaktadır.⁴⁰⁵

68. MÂLİK b. SİNAN EL-ENSÂRÎ

Mâlik b. Sinan b. Ubeyd b. Sa'lebe b. el-Ebhur el-Ensârî el-Hudrî'dir. Ebû Saîd el-Hudrî'nin babasıdır.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 124; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 519; İbn Abdilberr, el-İsti'âb Cilt:3, s. 219; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.145; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.260.

⁴⁰² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.125; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Abdilberr, el-İsti'âb Cilt:3, s. 308; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.204; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.310.

⁴⁰³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.278.

⁴⁰⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 243.

⁴⁰⁵ İbn Abdilber, el-İsti'âb Cilt:3, s.1347; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s.11.

Uhûd'da Efendimiz (s.a.s.) yüzünden yaralanınca mübarek kanını emerek silmiş ardından yarasını sarmıştır. Efendimiz (s.a.s.) daha sonra Kim benim kanımla kanının karıştığı birini görmek isterse Mâlik b. Sinân'a baksın' buyurmuştur.⁴⁰⁷

Uhûd'ta Arab b. Sufyân el-Kenânî tarafından şehid edilmiştir.⁴⁰⁸

69. MUHAYRIK

Sa'lebe b. Fityevn oğullarından olan Muhayrik,⁴⁰⁹ Yahudilerin büyük bilginlerindendi. Hz. Resulullah'ı, sıfatlarıyla tanırdı. İlmen bulduğu şeyi, Uhûd gazasına çıkıncaya kadar -kendi dininin tesiri altında kalarak- açıklayamadı.⁴¹⁰ Kendisinin Yahudilerin zenginlerinden olduğu ve yedi hurma bahçesine sahip olduğu söylenir.⁴¹¹

Hz. Peygamber Uhûd gazasına çıktığı zaman, Muhayrik, "Ey Yahudi topluluğu, vallahi siz Muhammed'in Resûl olduğunu⁴¹² ona yardım etmenin üzerinize düşen bir hak olarak gerektiğini sizde pekâlâ bilirsiniz!" dedi. Yahudiler, "Bu gün cumartesi günüdür. Hiçbir şeyle meşgul olunmaz" dediler. Muhayrik sizin için cumartesi diye bir şey yoktur." dedi.

Muhayrik kılıcını ve harçlığını aldı. Akrabasından birisine, "Eğer, bugün öldürülürsem, bütün mallarım Hz. Resulullah'ın'dır. O onlar hakkında, Allah'ın kendisine gösterdiği şekilde dilediğini yapar." diyerek vasiyette bulundu. Sabahleyin, Hz. Resulullah'ın askerleri arasına katılıp, şehit düşünceye kadar çarpıştı. Hz. Resulullah "Muhayrik, Yahudi ırkından, hayırlı bir kişidir" buyurdu.⁴¹³

Muhayrik'in vasiyeti üzerine, Peygamber Efendimize kalan mülkleri, Bisab, Safiye, Delâl, Hüsna, Avaf, Bürka ve Meşrebe adlarını taşıyan yedi bahçe ve bostan idi.⁴¹⁴

⁴⁰⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.85.

⁴⁰⁷ Taberani, **Cem'ül Fevaid**, Ebû Abdullah Şemseddin Muahammed b. Süleyman el-Mekki er-Rudani Cilt:2, s.47.

⁴⁰⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.85; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.281; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, ss. 345-346.

⁴⁰⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.88.

⁴¹⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.58.

⁴¹¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, ss. 501-502.

⁴¹² Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1 s.205.

⁴¹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s. 518.

⁴¹⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s. 502-503.

Hız. Resulullah, Muhayrık'ın bütün mallarını teslim aldı ve vakf etti. Hız Peygamberi'nin Medinedeki vakıfları, umumiyetle Muhayrık'ın mallarındandır.⁴¹⁵

70. MÂLİK b. NÜMEYLE EL-ENSÂRİ

Adı Mâlik b. Numeyle'dir. Kaynaklarda. 'Numeyle'nin Mâlikin annesi olduğu ve ona nisbet edildiği zikredilmektedir. Babasının ismi Sâbit el-Muzenî'dir. Adından da anlaşılacağı üzere Mûzeyneye mensuptur.⁴¹⁶

Mâlik b. Numeyle, Muâviye b. Avf oğullarının müttelikidir. İbrâhim b. Sa'd'ın İbn-i İshâk'tan naklettiğine göre Bedir ve Uhûd savaşlarına iştirak etmiş, Uhûd'ta şehid olmuştur.⁴¹⁷

71. EL-MÜCEZZER b. ZİYÂD EL-HAZRECÎ

Adı el-Mücezzer b. Ziyâd b. Amr b. Zemzeme b. Amr b. Amâre b. Mâlik b. Amr b. Beşîre b. Meşnû' b. el-Kasir b. Teym b. 'Avz Menât b. Nâc b. Teym b. İrâşe b. Âmir b. Ubeyle b. Kuşeyl b. Ferrân /Karrân b. Beliy b. Amr b. el-Hâf b. Kudâa'dır (ö. 3/625). el-Mücezzer'in asıl ismi Abdullah'tır. el-Mücezzer b. Ziyâd, Abdullah b. Ziyâd'ın kardeşidir.

Bedir'de Ebû'l-Buhteri b. Hişâm b. Hâlid b. Esed b. Abdi'l-İzze el-Kuraşî'yi öldüren el-Mücezzer b. Ziyâd'tır.

Rivayete göre Ebû'l-Buhteri b. Hişâm, Müslüman olmamasına rağmen, ne Resûlullah (s.a.s.)'a ne de diğer Müslümanlara hiçbir kötü söz söylememiş, onları incitecek davranışlarda bulunmamıştır. Aksine, Resûlullah (s.a.s.) Mekke'de iken, mümkün mertebe müşriklerin O'na kötülük etmelerini de engellemeye çalışmıştır.

Ebû'l-Buhteri aynı zamanda Kureyşlilerin Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in de aralarında bulunduğu Hâşim oğullarına karşı, boykot amacıyla yazılmış olan sahifenin hükmünü ilga edenlerden birisi idi. Bu yüzden Resûlullah (s.a.s.) Bedir günü: "Sizden kim Ebû'l-Buhterî ile karşılaşırsa sakın onu öldürmesin" buyurmuştu.

⁴¹⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s. 501-503.

⁴¹⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 470; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s. 691.

⁴¹⁷ İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s. 1361; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s.48.

Savaş esnasında el-Mücezzet b. Ziyâd, Ebû'l-Buhteri ile karşılaşmış, Efendimiz (s.a.s.) 'in kendisini öldürmekten men ettiğini söylemiş, o da peki yanımdaki arkadaşım? diye sormuş. el-Mücezzet b. Ziyad da "Vallahi arkadaşımı bırakamam" diye cevap vermiş Ebû'l-Buhteri de: Kureyş'in kadınlara hakkımda yaşama olan hırsından arkadaşımı feda etti dedirtmem" diye üzerine saldırmış, el-Mücezzet b. Ziyâd da onu öldürmek zorunda kalmış daha sonra Efendimiz (s.a.s.) 'in yanına gelip durumu izah etmiştir⁴¹⁸. el-Mücezzet b. Ziyâd Uhûd günü şehid düşmüştür

Cahiliye döneminde, Buâs olayında, el-Mücezzet b. Ziyad Süveyd b. es-Sâmit'i öldürmüştü. Süveyd b. es-Sâmit'in oğlu, el-Haris b. Suveyd b. es-Sâmit Müslüman olduğu halde babsının intikamını almaya ahdetmiş ve Uhûd Savaşında bir fırsatını bularak, el-Mücezzet'e arkadan yaklaşarak kılıçla boynunu vurmıştır. Durumu Efendimiz (s.a.s.)'e Cebrail haber vermiştir.

Uhûd Savaşında şehid düşen ashâb, ikişer-üçer kişi bir mezarda defnediliyordu. Bu cümleden olarak el-Mücezzet b. Ziyâd, en-Nu'mân b. Mâlik ve Abde b. el-Hashâs 'in aynı kabre defnedildikleri rivayet edilir.

el-Hâris b. Suveyd b. es-Sâmit daha sonra irtidat ederek Mekke'ye kaçmış ancak Mekke fethinden sonra tekrar İslama girmiştir. Fakat Efendimiz (s.a.s.) el-Mücezzet b. Ziyâd'ın kisası gereği, el-Hâris b. Suveyd b. es-Sâmit'i öldürtmüştür.

Rivayete göre Resûlullah (s.a.s.)'in emriyle, el-Hâris b. Suveyd b. es-Sâmit'in boynunu, Kuba Mescidi'nin kapısında vuran kişi Uveym b. Sâide'dir.⁴¹⁹

72. MUS'AB b. UMEYR el-MUHACİRÎ

Adı Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Abdi'd- Dâr el-Kureşî'dir (ö. 3/625). Künyesi Ebû Abdullah'dır. Hz. Peygamber tarafından Birinci Akabe Biati'ndan sonra İslâm'ı tebliğ için Medine'ye gönderilen sahâbîdir.

⁴¹⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.204; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s.10; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.450; Beyhaki, Delail, Cilt:3, s.140; İbnü'l-Esir, Kamil, Cilt:2, s.128; Zehebi, Târihu'l-İslam, s. 58.

⁴¹⁹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 80-81, 149, 167, 303, 304-305; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.288 / Cilt:2, ss.520, 629, 630, 695 / Cilt:3, s. 94; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.43/ Cilt:3, ss. 456, 552-553; Taberî, Târîh (Ebû 'l-Fazl), Cilt:2, ss. 34 -35; İbn Abdülberri, el-İstîâb, Cilt:4, ss. 1459-1461; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, Cilt:5, ss. 64-65; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:5, ss. 770-772; Asri Çubukçu, "Buâs", DİA, Cilt:4, s.340.

Mus'ab b. Umeyr Mekke'nin en ileri gelen zengin ailelerinden sayılırdı. Güzel yüzlü, yakışıklı, temiz görünümlü, bakımlı bir gençti. Efendimiz (s.a.s.) onun hakkında: 'Mekke'de Mus'ab b. Umeyr'den daha güzel giyinen, daha yakışıklı ve nimetler içinde olan bir başka genç görmedim.'⁴²⁰ buyurmuştur. İslamı seçtikten sonra o nazlı ve debdebeli hayatını terk etmiş, kader birliği yaptığı kutlu arkadaş ile birlikte her türlü ezâ ve cefâyâ razı olmuştu.

Mus'ab 'a dininden döndürmek için, önce akrabaları, ardından da kavmi baskı yapmış, arkadaşlarıyla görüşmemesi için hapsedmişlerdi. Bu durum Habeşistan'a hicret izni çıkana kadar böyle devam etmişti.

Mus'ab, peygamberliğin beşinci yılında ilk kabile ile Habeşistan'a hicret etti. Bir süre sonra Mekke ileri gelenlerinden bazılarının İslâm'a girdiği yolunda yanlış bir haber duyulunca otuz sekiz kişiyle birlikte geri döndü ve Birinci Akabe Biati'na kadar (621) Mekke'de kaldı. Bu tarihte Resûl-i Ekrem, Medineliler'in isteğiyle onu İslâm tarihinin ilk muallimi olarak görevlendirdi; bu sebeple Medine'ye ilk hicret eden sahâbî olarak da kabul edilir. Es'ad b. Zürâre'nin evinde kalan ve onun desteğiyle verimli bir çalışma yürüten Mus'ab, Hz. Peygamber'in tebliğ tarzını çok iyi kavraması, Kur'ân-ı Kerîm'den o zamana kadar inmiş âyetleri ezbere bilmesi ve etkili konuşmasıyla Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz gibi tanınmış şahsiyetlerin ihtidâ etmesini sağladı; Medine'de Es'ad b. Zürâre ile birlikte cuma ve vakit namazlarını kıldırıldı. 622 yılının hac mevsiminde ikisi kadın yetmiş beş kişiyle Mekke'ye geldi ve Resûlullah'a bir yıl içinde yaptığı tebliğ faaliyetini anlatarak onun takdirini kazandı. Medine'ye hicretin başlangıcı olan İkinci Akabe Biati'nin hazırlanması ve gerçekleştirilmesinde önemli görev yapan Mus'ab üç ay daha Mekke'de kalıp geri döndü.⁴²¹

Hicretten sonra Resûl-i Ekrem onu muhacirlerden Sa'd b. Ebî Vakkas ve Ebû Eyyûb el-Ensârî ile kardeş ilan etmişti.⁴²² Bir yıl içerisinde de Medine'ye İslam hızla yayılmış, onun ifadesiyle 'Medine'de artık İslam'ın girmediği, içinde İslam'ın konuşulmadığı tek bir ev kalmamıştır.'⁴²³

⁴²⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 116.

⁴²¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.118.

⁴²² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.120.

⁴²³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.318.

Hız. Peygamber kabilesinin geleneğine uyarak Bedir'de muhacirlerin, Uhûd'da bütün müslümanların sancağını onun taşımaya izin verdi. Bedire Abdi'd-Dar oğullarından sadece Mus'ab b. Umeyr ve Sueybit b. Harmele iştirak etmiştir. Uhûd Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmayıp sancaktarlık görevini yerine getiren Mus'ab, Resûl-i Ekrem'i yaralayan İbn Kamî'e'nin kılıç darbeleriyle her iki eli de kesilince sancağı kollarıyla göğsüne bastırarak dik tutmaya çalışırken yine onun mızrağıyla şehid düştü.⁴²⁴ Savaştan sonra şehidler defnedilirken Hz. Peygamber, yoksul bir kıyafet içindeki Mus'ab'ı yanındakilere göstererek onun bir zamanlar en güzel elbiseleri giydiğini, en güzel yemekleri yediğini, fakat Allah ve resulünün sevgisini her şeye tercih ettiğini söyledi. Ardından, "Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice kişiler vardır. Onlardan bazıları sözünü yerine getirip o yolda canını vermiş, bazıları da -şehidliği- beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde -sözlerini- değiştirmemişlerdir" meâlindeki âyeti⁴²⁵ okudu.

Sahâbîler, daha sonraki dönemlerde bolluk ve refah içinde yaşadıkları zamanlarda daima Mus'ab'ı anmışlardır. Bunlardan Habbâb b. Eret, Mekke'den Medine'ye dünyevî menfaatler için değil Allah rızası için hicret ettiklerini, fakat Allah Teâlâ'nın kendilerine dünya nimetlerini de verdiğini, Mus'ab b. Umeyr gibi arkadaşlarının bu nimetlerden hiçbir şey tatmadan âhirete intikal ettiklerini belirttikten sonra Uhûd'da şehid olduğu gün onu saracak bir kefen bulamadıklarını, bedenini hırkasıyla örtmeye çalıştıklarında başına çekince ayaklarının, ayaklarına çekince başının açıldığını, sonunda başını örttüklerini, ayaklarının üstüne de kokulu bir ot demeti koyduklarını söylemiştir.⁴²⁶

Mus'abü'l-hayr diye de anılan Mus'ab, ümmü'l-mü'minîn Zeyneb bt. Cahş'ın kız kardeşi Hamne ile evli olduğu için Hz. Peygamber'in bacanağı idi. Bu arada Medine'de İslâm ordusunun mağlup düştüğü ve Peygamberimizin şehid edildiği haberi yayılmıştı. Bunu duyan kadınlar cepheye koştular. Bunların arasında Hz. Mus'ab'ın hanımı Hamne bt. Cahş da vardı. Bu hanımlar Peygamberimizin hayatta olduğu haberini alınca çok sevindiler.

⁴²⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.121.

⁴²⁵ el-Ahzab, 33 / 23.

⁴²⁶ Buharî, Cenâiz babı, no: 27; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.121, Megâzi, 17, 26; Müslim, Cenâiz babı, no:44.

Uhûd Savaşında Hz. Hamne'nin dayısı Hz. Hamza, kardeşi Abdullah bin Cahş ve beyi Mus'ab bin Ümeyr şehid düşmüştü. Bu haberi ona Peygamber Efendimiz (s.a.s.) vermek istedi. Hamne'yi gördüğünde, "Ey Hamne, sabret ve Allah'tan sevabını bekle." buyurdu. Hamne, 'Kimin için sabredeyim yâ Resûlallah?' diye sordu. Peygamber Efendimiz, "Dayın Hamza için" buyurdu. Hamne kadere teslim olmuş birisiydi. "Bizler Allah'ın kullarıyız ve Ona döneceğiz. Allah onu bağışlasın ve rahmet etsin. Onu şehidlik sevabıyla sevindirsin ve müjdelesin" dedi.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) tekrar, 'Ey Hamne, sabret ve Allah'tan sevabını bekle' buyurdu. Hamne, 'Kimin için sabredeyim yâ Resûlallah?' diye sordu. Peygamber Efendimiz, 'Kardeşin için' buyurdu. Hamne metanet ve tevekkül içerisinde 'Bizler Allah'ın kullarıyız ve Ona döneceğiz. Allah onu bağışlasın ve rahmet etsin. Onu şehidlik sevabıyla sevindirsin ve müjdelesin' dedi.

Peygamberimiz yine 'Ey Hamne, sabret ve Allah'tan sevabını bekle' buyurdu. Hamne, 'Kimin için sabredeyim yâ Resûlallah?' diye sordu. Resûlullah (s.a.s.), 'Mus'ab bin Ümeyr için' buyurdu. O âna kadar sabır ve metanetini hiç bozmayan Hamne birden değişti. Yetim kalan çocuklarını düşündü. Vay benim başıma gelenlere!' diye ağlamaya başladı. Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle buyurdu: 'Hiç şüphesiz kadının yanında beyinin ayrı bir değeri vardır. Hamne, dayısının, kardeşinin ölümüne dayanabildi. Fakat kocasının vefatını duyunca metanetini koruyamadı.' Hz. Hamne, kocası için aynı sabrı gösterememekle beraber, kadere itiraz da etmedi. Resûlullahın duâ ve tesellisiyle sakinleşti.⁴²⁷

73. NU'MÂN b. ABDİ 'AMR el-HAZRECÎ

İsmi Nu'mân b. Abdî 'Amr b. Mes'ûd b. Ka'b b. Abdî'l Eşhel b. Hârise b. Dinâr b. en-Neccâr el-Ensârî el-Hazrecî'dir. Annesi Kays b. Mâlik b. Ka'b kızı es-Sümeyrâ'dır.⁴²⁸

⁴²⁷ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.291; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.62; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, s.241.

⁴²⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.125; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.562;

Kardeşi Dahhâk b. Abdi ‘Amr ile birlikte Bedir’e katılmıştır. Nu'man b. Abdi ‘Amr Uhûd’a da iştirak etmiş ve orada şehid düşmüştür. Ardından ne kendisi ne de kardeşi Dahhâk evlad bırakmamıştır.⁴²⁹

74. EN-NU’MÂN b. MÂLİK EL-HAZRECÎ

İsmi en-Nu’mân b. Mâlik b. Sa’lebe b. Da’d b. Fehd b. Sa’lebe b. Ğanm b. Avf b. el-Hazrec’tir. el-Kavkal lakabıyla tanınmaktadır. Rivayet göre, kim düşmanından korkarak, gelip kendisinden sığınma talebinde bulunursa, ona: ‘Dilediğin yere çık otur, sen güvendesin’ dermiş. Bu yüzden kendisine bu lakab verilmiştir. Uhûd’ta Savfan b. Umeyye tarafından şehid edilmiştir. Şehid olmadan önce Efendimiz (s.a.s.)’e: ‘Yâ Resûlullah, Allah’a yemin ederim ki cennete gireceğim, demişti. Efendimiz (s.a.s.), ‘ne ile’ deyince, ‘Ben Allah’tan başka bir ilah olmadığına, Senin de O’nun Resûlü olduğuna iman ediyor, savaşta da zahf (geriye dönmek) etmeyeceğime yemin ediyorum’ dedi. Efendimiz (s.a.s.): ‘Doğru söyledin’ buyurdu. O gün şehid düştü. Onu şehid edenin, müşriklerden Safvân b. Ümeyye olduğu rivayet edilir.⁴³⁰

75. NEVFEL b. ABDİLLAH EL-ENSÂRÎ

Adı Nevfel b Abdillah b. Salebe b. Mâlik b. el-Aclân b. Zeyd b. Ğanm b. Sâlim’dır. Künyesi Ebû İshâk veya Ebû Naîm’dır. Ebû ‘Amr ise, Nevfel b. Sa’lebe’nin soy zincirini zikrederken Nevfel b. Sa’lebe b. Abdillah b. Nadle b. Mâlik b. el-’Aclân b. Zeyd b. Ğanm b. Sâlim b. Avf b. ‘Amr b. Avf b. el-Hazrec el- Ensâri el-Hazreci’dir, Sâlim b. Evf oğullarındandır, der. Uhayha b. el-Cüllah’ın teyzesinin oğludur.⁴³¹

Tum rivayetlerde, Bedir Savaşına katıldığı üzerinde ittifak vardır. et-Tabakâtü’l-Kübrâ müellifi İbn Sa’d’ın tespitine göre, Nevfel b. Abdillah, zamanında

⁴²⁹ İbn Abdilber, el-İsti’âb, Cilt:3, s.543; İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, s.524, İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:4, s.557.

⁴³⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.126; Zehebî, Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ, Cilt:1, s.150; İbn Abdilber, el-İsti’âb, Cilt:3, s. 549; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:4, ss.564-565; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s. 565.

⁴³¹ Zehebî, Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ, Cilt:1, s.150; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.577.

Hazrec kabilesinin reisi idi. Bedrin yanında Uhûd savaşına da katılmış ve Uhûd günü Şevval ayında şehid olmuştur. Ardında evlat bırakmamıştır.⁴³²

76. NU'MAN b. HALEF

Neseb sisilesi Malik b. Halef ile aynı olan Nu'man b. Halef, Malik b. Halef'in kardeşidir. Her ikisinde son anda Hz. Resulullah ile birlikte Uhûd savaşına katılmışlar, bu savaşta şehit olmuşlardır. İki kardeş bir kabre konmuştur.⁴³³

77. RAF'İ b. MALİK

Ensar'ın ileri gelen Müslümanlarından olan Raf'i b. Malik, Hazrec kabilesine mensuptur. Künyesi, "Ebû Malik" olan Raf'i'nin Neseb sisilesi şöyledir: Raf'i b. Malik b. Aclen b. Amr b. Amir b. Züreyk b. Amir b. Haris b. Malik b. Ğadab b. Çeşm b. Hazrec. Annesi Maviyebt Aclen b. Zeyd'dir.⁴³⁴

İslamiyet Ensar arasında yayılmaya başladığı zaman, İslamiyeti kabul edenler arasında, kidepleri olanlar hürmet kazanıyordu. Ensar arasında, İslamiyeti kabul hususunda, Beni Neccar hanedanı diğerlerine takaddüm etmişti. Neccar hanedanı ise Hazrece mensuptu. Bunların içinde şeref itibariyle en ileride bulunanlar, Muaz b. Afra ile Raf'i b. Malik idi.⁴³⁵

Onlar Medineden Mekkeye ilk önce giderek Hz. Resulullah'ı gören, ondan islamiyeti öğrenerek geri dönen, İslamiyete ait öğrendikleri konuları halkına anlatan kafiye mensub idiler.⁴³⁶

Ensarî Müslümanlar Medineye geri döndükten sonra, Kabile halkına islamiyetten bahsederek, onları islamiyete davet etmişlerdi. İslamiyet bu suretle Medineliler arasında yayılmış ve Ensar haneleri içinde Hz. Resulullah'ın anılmadığı bir hane kalmamıştı.

⁴³² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 549; İbn Abdilber, el-İsti'âb, Cilt:3, s.537; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, ss. 592-593;

⁴³³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 245.

⁴³⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 622.

⁴³⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.157.

⁴³⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s.146.

Birinci ve ikinci Akabe Biatlarında hazır bulunan Raf'i b. Malik, İkinci Akabe Biatın'da, Resulullah tarafından Züreyk oğulları'nın Nakipliğine tayin edilmiştir. Raf'i b. Malik'in Akabe biatlarına iştirakinden dolayı duyduğu zevk ve iftiharını ifade için şu sözleri söylediği nakledilir, "Akabeye iştirak etmemek mukabilinde, Bedre iştirak etmek beni bu derece sevindirmezdi."⁴³⁷

Raf'i b. Malik'in Bedir savaşın katılıp katılmadığı ihtilaf konusudur. İbn Sa'd'e göre Bedir'e katılmamıştır. Ancak Raf'i b. Malik'in oğulları olan Rifea ve Hallad Bedir savaşına katılmışlardır.⁴³⁸ Ancak, Raf'i b. Malik'in Uhûd savaşına iştirak ettiği ve bu savaşta şehit olduğu bütün rivayetlerce sabittir.⁴³⁹

Hz. Muhammed Raf'i b. Malik ile Said b. Zeyd arasında kardeşlik kurmuştur. Raf'i b. Malik Mekkede iken Resulullah'dan Yusuf Suresini öğrenmiş, Medineye döndüğün zaman, Züreyk Oğulları mescidinde tilavet etmişti.

Raf'i b. Malik, Hz. Resulullah'a Biat ettiği zaman, o ana kadar Kur'an-ı Kerimden, nazil olan sureleri Resulullah'dan öğrenmişti. Başka bir rivayete göre, Raf'i b. Malik Mekkede bulunduğu sırada Tâhâ sures nazil olmuş, o da onu ezberleyerek geri dönmüştü. Bu sureyi medinede okumuş ve islamiyeti neşre çalışmıştır.⁴⁴⁰

78. YEZİD b. HÂTİB EL-ENSÂRİ

Yezîd b. Hâtib b. 'Amr b. Umeyye b. Râfi' el-Ensârî el-Eşhelî'dir. Uhûd'ta şehid düşmüştür.⁴⁴¹

Taberi tarihinde geçtiği üzere, Yezîd b. Hâtib Uhûd günü yaralanmış ve kavminin evine götürülmüştü. Orada ölmek üzere iken ev halkı ve kavminden kadınlı erkekli herkes kendisine: 'Ey Hâtib'in oğlu, sana müjdeler olsun ki cennete gidiyorsun' deyince, o vakitler münafık olan yaşlı babası ev halkına: 'Onu neyle müjdeliyorsunuz, Hermel (ağaçlarının) olduğu cennetlemî? Onu beyhude şeylerle tamah ile teşvik ederek bu hale siz getirdiniz, şimdi de cennet mi vaad ediyorsunuz

⁴³⁷ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.157.

⁴³⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 622.

⁴³⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, c.2, s.157-158.

⁴⁴⁰ Buhari es-Sahih Cilt: 2, s. 569.

⁴⁴¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, ss. 36, 79.

demiş. Bu cevap karşısında kavmi de kendisine ‘Allah seni kahretsin’ diye karşılık vermişti. Daha sonra babası Müslüman olmadan vefat etmiştir.⁴⁴²

79. AMR b. MUHALLİD EL-ENSÂRÎ

Âmir b. Mahled / Muhalled b. el-Hâris b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr’dır. Ensârın Hazrec kabilesinden, Mâlik İbnü’n-Neccâr oğullanıdır. Annesi, Hensâ’ b. Useyre kızı Amâre’dır. Bedir Savaşına iştirak etmiş ve Uhûd Savaşında şehid olmuştur. Vefat ettiğinde ardında evlat bırakmadığı zikredilmektedir.⁴⁴³

80. HUNEYS b. HUZAFE EL-MUHÂCİRÎ

Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adiyy b. Sa’d b. Sehm b Amr b. Husays b. Lüeyy (ö. 3/624). Kureyş kabilesinin Sehm kolundandır. Abdullah b. Huzâfe’nin kardeşidir. Annesi Hüzeym b. Saîd b. Riâb kızı Duayfe’dır.⁴⁴⁴

Tanınmış sahâbî Abdullah b. Huzâfe’nin kardeşi olan Huneys Resûlullah’ın Dârülerkam’a girmesinden önce müslüman oldu. İkinci Habeşistan hicretine katıldı; bir müddet sonra bazı muhacirler gibi o da Mekke’ye geri döndü. Peygamber (a.s.), Medine’ye hicretinden sonra, Huneys b. Huzâfete ile Ebû Abs b. Cebri kardeş ilan etmişti.⁴⁴⁵

Huneys b. Huzâfe Bedir ve Uhûd Savaşlarına katılmış, Uhûd da aldığı yara sonucu şehid olmuştur.⁴⁴⁶

⁴⁴² İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt: 3, s. 119.

⁴⁴³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 3, s. 124; Zehebî, Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ, Cilt:1, s.149; İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 449; İbn Abdilber, el-İsti’âb Cilt:3, s.9; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:3, s.38; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s.259.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s. 457 / Cilt: 4, s. 273.

⁴⁴⁵ İbn İshak, ss. 124,157, 207, 240; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.156; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, ss. 256, 328 / Cilt:2, ss. 367- 368, 476- 477; İbn Sa’d, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 392-393, 450 / Cilt: 4, s.189 / Cilt:8, ss. 81-83; Wensinck, el-Mucem, Cilt: 8, s. 74; Buhârî, Megâzî, 12; Belâzürî, Ensâb, Cilt:1, ss. 214-215, 422; İbn Hazm, Cevâmiu’s-sîre, Beyrut 1403/1983, ss. 49, 93; İbn Abdilberr, el-İstîfâb, Cilt:1, ss. 437- 438 / Cilt:4, s.268; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:2, s.147 / Cilt:7, s.65; Zehebî, Târîhu’l-İslâm, s. 139; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, ss. 456 - 457; Cilt:4, s. 273.

⁴⁴⁶ İbn Abdülber, Cilt:1, s.438; İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, Cilt:2, s.147; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s. 456.

81. RÂFÎ' b. YEZÎD EL-EVSI

İsmi Râfi' b. Yezîd b. Seken b. Kürz b. Zaûra b. Abdileşhel'dir. Ensar'dan olup, Evs kabilesine mensuptur. Babasının ismi ile ilgili iki görüş vardır. İbn-i İshâk ve el-Vâkidi'ye göre ismi 'Zeyd', İbnü'l-Kelbî ve İbnü'l-Esved'e göre ise ismi 'Yezid'dir.

Annesi Muâz b. en-Nu'mân b. İmriülkays kızı Akreb'tir.

Râfi' b. Yezîd b. Seken, bir rivayete göre Bedir Savaşına, başka bir rivayete göre hem Bedir hem de Uhûd Savaşlarına iştirak etmiş ve bu savaşta şehid olmuştur.⁴⁴⁷

82. RİFEA b. ABDU'L-MÛNZİR

Ensari olan Rifea, Hubli oğulların'dan olup, nesebi şöyledir: Rifea b. Abdu'l – Münzir b. Rifea b. Zanber b. Ümeyye b. Zeyd b. Malik b. Avf b. Amr b. Avf. Annesi'nin ismi, Nuseybe bt. Zeyd'dir.

İkinci Akabe Biatı'nda hazır bulunan Rifea b. Abdu'l- Münzir, bilahare Uhûd savaşına katılmış, bu savaş'da şehit olmuştur.⁴⁴⁸

83. ZEYD b. VEDÎA' EL-HAZRECÎ

İsmi Zeyd b. Vedîa' b. 'Amr b. Kays b. Ceziyy b. Adiy b. Mâlik b. Sâlim el-Hublâ b. Ğanm b. Avf b. el-Hazrec el-Ensari'dir.

Urve, İbn-i Şihâb ve İbn-i İshâk, Zeyd b. Vedia'nın Bedir ve Uhûd Savaşlarına iştirak ettiğini, İbnü'l-Kelbî de, onun Akabe'de bulunduğunu, Bedir Savaşına iştirak ettiğini ve Uhûd Savaşında şehid olduğunu zikreder.⁴⁴⁹

84. SA'D EL-KELBÎ MEVLÂ HÂTİB EL-MUHACİRÎ

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.359; İbn Abdülber, el-İstîfâ Cilt:1, s. 142; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.354.

⁴⁴⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 458-459; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 181.

⁴⁴⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 443; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 460.

Adı Sa'd b. Havlı b. Sebre b. Düreyim b. Kays b. Mâlik b. Umeyre b. Âmir b. Bekr b. Âmir b. el-Ekber b. Avf b. Bekr b. Uzre b. Rufeyde b. Sevr b. Kelb'dir. Hâtıb b. Ebi Beltaa'nın azadlısıdır.⁴⁵⁰ Kimi ravilerce Sa'd b. Havlı'nın, Es'adb. Abdi'l-Uzza oğullarından sayılması, efendisi Hâtıb'ın onların müttefiki olması dolayısı ileler.

Ravilerin ittifakına göre, bir baskında esir edilir ve oradan kaçarak Benî Esed b. Abdiluzza'nın müttefiki olan Hâtıb b. Ebî Beltaa'ya gelip ona sığınır. Hâtıb, Sa'd'ı ağırlar ve ona çok iyi davranır.

Hâtıb b. Ebî Beltaa ile birlikte, Bedir ve Uhûd Savaşlarına iştirak etmiş ve Uhûd günü şehid olmuştur.⁴⁵¹

85. AMİR b. ÜMEYYE EL-HAZRECİ

Amir b. Ümeyye b. Zeyd b. el-Hashâs b. Mâlik b. Adıyy b. Amir b. Ğanm b. Adıyy b. en-Neccâr, Hişâm b. Âmir'in babası olup. Ensarın Hazrec kabilesindedir.

Bedir ve Uhûd Savaşlarına katılmış ve Uhûd'da şehit olmuştur. Rivayete göre Uhûd günü, Ensârdan bazı sahabeler Resulüllah (s.a.s.)'e gelerek: 'Ey Allah'ın Resülü! Hem yaralı hem de yorgunuz, bize ne yapmamızı buyurursun' diye sorarlar. Allah Resûlü: 'Kazınız ve kazdığınız yeri genişletin. İki üç kişiyi bir mezara gömünüz' buyurdu. Ashâb 'Kimi takdim edelim' diye sorduğunda, Peygamber Efendimiz (s.a.s.): 'İçlerinden en çok Kuran okuyanı' diye cevap verir.

Âmir b. Ümeyye'nin oğlunun: 'Babamı, Ensardan iki kişinin önüne geçirdiler' dediği rivayet edilir.

Kimi kaynaklarda, Âmir'in oğlu Hişâm, günün birinde, Hz. Âişe'nin huzuruna çıktığında, Hz. Âişe'nin onunla ilgi olarak 'Âmir çok iyi bir adamdı' dediği kayıtlıdır.

C. RECİ İHANETİ VE ŞEHİTLERİ

Reci vak'ası Hz. Resulullah (s.a.s.)'in Medineye hicretinin 3. Yılı sonu, Saferayı ortalarında gerçekleşmiştir.⁴⁵² Recî, Hicaz'da Hüzeyl kabilesine ait bir su

⁴⁵⁰ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 428; Belâzurî, Ensâbu'l-eşrâf, Cilt:3, s. 281.

⁴⁵¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 55. İbn Abdülber, el-İstîâb Cilt:1, s.175.

olup, Hed'et'in yukarisındadır.⁴⁵³ Mekke ile Usfan arasındadır.⁴⁵⁴ Recî'in Hed'et'e uzaklığı 7 mil, Hed'et'in Usfan'a uzaklığı da 7 mil'dir.⁴⁵⁵

Adal ve Kare kabilesinden birtakım kişiler, Medine'ye gelerek: "Yâ Resûlullah! İslâmiyet kabilemiz içinde yer almaya başladı. Ashabından bazı kimseleri bizimle birlikte gönder de, onlar bize dinî bilgileri öğretsinler, Kur'ân okusun ve okutsunlar! Bize İslâm şeriatını öğretsinler!" dediler.⁴⁵⁶

Kureyş müşriklerinin lideri Ebû Süfyan b. Harb; Hamrâü'l-Esed'den ayrılıp Mekke'ye giderken, Abdulkays oğullarından rastladığı bir kabile ile Hz. Muhammed'e (s.a.s.) : "Biz, onun ve ashabının üzerine yürümeye ve köklerini kazımaya karar verdik"! diyerek haber göndermiş bulunuyordu.⁴⁵⁷ Peygamber (s.a.v.) Kureyş müşriklerinin Müslümanlara karşı askerî bir hareket hazırlığı içinde bulunup bulunmadıklarını öğrenmek amacıyla⁴⁵⁸ ashabından bazılarını Mekke taraflarına gözcü olarak göndermek niyetinde idi.⁴⁵⁹ Bunun için, Adal ve Kare kabilesinden gelip Müslüman olduklarını söyleyen kişilerin kabilelerine din öğretmeni gönderilmesi hakkındaki taleplerini olumlu karşıladı.⁴⁶⁰

Adal ve Kare kabileleri temsilcilerinin istekleri üzerine gönderilen sahabeler'in sayısı altı⁴⁶¹ yahut yedi⁴⁶² ya da on idi.⁴⁶³ İçlerinden Mersed b. Ebi

---

⁴⁵² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 3, 4; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.55; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.323; İbn Seyyidi'n Nâs, Cilt:2, s.40.

⁴⁵³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 179.

⁴⁵⁴ Buhârî, Sahih, Cilt:5, s. 40.

⁴⁵⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 55.

⁴⁵⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 178; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 354; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 2, s. 55; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.39; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.328; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.167; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 41; Zehebî, Megâzî, s.189.

⁴⁵⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.109; Vâkıdî, Cilt:1, ss.339-340; Taberî, Cilt:3, s. 29; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, ss.316-317; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, ss. 164-165; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, ss. 49, 50; İbn Kayyim, Cilt:2, s. 121.

⁴⁵⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 354; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 323; Heysemi, Nureddin Ali b. Ebi Bekir (v. 807/1404), **Mecmeuz-Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid**, I-X, Beyrut 1967, Cilt:6, s. 199.

⁴⁵⁹ Vâkıdî, Cilt:1, s.354; Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, s. 294, Buhârî, Sahih, Cilt:5, s. 40; Ebû Dâvud, Sünen, Cilt:3, s. 51; Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.506; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, ss. 323-324.

⁴⁶⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.178; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 354; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 55; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 39; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 328; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.167; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 63.

⁴⁶¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.178; Taberî, Cilt:3, s.29; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.327; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.41; Heysemi, Mecmeuz-Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid, Cilt:6, s.199; İbn Haldun, **Tarih**, Mısır 1355/1936, Cilt:2, s.27.

⁴⁶² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.355.

⁴⁶³ Vâkıdî, Cilt:1, s.355; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.55; Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, s.294; Ebû Dâvud, Sünen, Cilt:3, s.51; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, ss. 324, 327.

Mersed⁴⁶⁴ (yahut Asım b. Sabit⁴⁶⁵) kumandan tayin edilmişti. İrşat vazifesiyle yola çıkan 10 sahabeden, isimleri bilinen yedisi şunlardı:

Mersed b. Ebî Mersed, Hâlid b. Ebî Bukeyr, Abdullah b. Târik, Âsim b. Sabit, Hubeyb b. Adıyy, Zeyd b. Desinne ve Muattib b. Ubeyd⁴⁶⁶ olup, bunlar Mekke ile Usfan arasında bulunan ve Hüzeyllere ait olan subaşına, (Hed'et'in yakınına) vardıkları zaman, Adal ve Kare temsilcilerinin hıyanetine uğradılar.⁴⁶⁷

Adal ve Kare kabileleri, Lihyan oğulları diye anılan Hüzeyl kabilesine haber salıp, onlardan, Müslümanlara karşı kendilerine yardım etmelerini istediler. Gelen yüze yakın Hüzeyl okçuları, İslâm gözcü ve irşad birliğini izlemeye ve aramaya başladılar. Onların indikleri ve Medine hurmasını yiyip çekirdeklerini attıkları yeri buldular. "İşte, Yesrib (Medine) hurması çekirdekleri!" diyerek bağrışıp, Müslüman gözcü ve irşad birliğinin izlerini sürmeye başladılar. En sonunda, Asım b. Sabitle arkadaşlarına sığındıkları dağın tepesinde yetiştiler ve çevrelerini sardılar. Onlara: "Eğer yanımıza inerseniz, sizlerden hiçbir kimseyi öldürmeyeceğimize kesin söz veriyoruz!"⁴⁶⁸ Vallahi, biz sizi öldürmek istemiyoruz! Biz sizi ancak Mekkelilere teslim edip onlardan bir şeyler almak istiyoruz. Sizi öldürmemek üzere, Allah'a söz veriyoruz!" dediler.

Asım b. Sabit, Mersed b. Ebi Mersed ve Halid b. Bükeyr: "Vallahi, biz müşrikten hiçbir zaman ahd ve akd kabul etmeyiz!" dediler.⁴⁶⁹

Asım b. Sabit: "Allah'ım! Günün başında ben senin dinini korudum! Günün sonunda da, sen benim etimi, tenimi koru!"⁴⁷⁰ Allah'ım! Halimizden, Peygamberimi

⁴⁶⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.178; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 355; Belâzuri, Ensâbu'l-eşrâf, Cilt:1, s.375; Taberî, Cilt:3, s.30; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 167; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 63; İbn Haldun, Cilt:2, ks. 2, s. 27.

⁴⁶⁵ Zührî, Megâzî, s. 67; Abdurrezzak, Cilt:5, s. 353; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 355; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.55, Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, s. 294; Buhârî, Sahîh, Cilt:5, s. 40; Ebu Dâvud, Cilt:3, s.51; Belâzurî, Cilt:1, s.375.

⁴⁶⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.55.

⁴⁶⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 179; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 355; Taberî, Cilt:3, s. 30; İbn Hazm, Cevâmiu's-sîre, Cilt:176; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, ss. 41-42; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt: 4, s. 64; İbn Haldun, Târih, Cilt:2, ks.2, s.27.

⁴⁶⁸ Zührî, Megâzî, s. 67; Abdurrezzak, Cilt:5, ss.353-354; Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, s.294; Buhârî, Sahih, Cilt:4, ss. 29-30, Cilt:5, s. 40; Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s. 506; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 324; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, ss. 120-121; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 40; Zehebî, Megâzî, s. 187; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 62.

⁴⁶⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.179; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.355; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.55; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.42; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.64.

⁴⁷⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 463.

haberdar et!" diyerek dua etti ve: "Vallahi, ben kâfirin himayesine girmem ve aşağı inmem!" dedi.

Müşrikler onları oka tuttular. İçlerinde Asım b. Sabit'in de bulunduğu yedi sahabiye şehit ettiler.⁴⁷¹ Geri kalan üç sahabe ise, müşriklerden kendilerini öldürmeyeceklerine dair kesin söz alınca teslim oldular. Müşrikler üçünü de yaylarının kirişiyle sıkıca bağladılar. Sonra Mekke'nin yolunu tuttular. Maksatları, onları götürüp Müslümanlara karşı kalpleri kin ve nefretle dolu Kureyş müşriklerine satmaktı!⁴⁷²

Yolda, Abdullah b. Târik, bir fırsatını kollayıp kaçtı. Ancak müşriklerin attıkları taşlarla o da şehid edildi. Geriye iki kişi kaldı: Zeyd b. Desinne ve Hubeyb b. Adiy... Onları da götürüp Mekke'de sattılar.⁴⁷³

1. HUBEYB b. ADÎY

Ensarın Evs kolundandır. Bedir gazilerinin önde gelenlerinden biriydi. Recî' ihanetinde esir edildi ve satılmak üzere Mekke'ye götürülüp putperestlere teslim edildi. Hubeyb'i, Bedir'de öldürdüğü müşriklerden Hâris bin Âmir'in oğullarından Huceyr bin Ebî İhab-ı Temimi öldürmek üzere satın aldı ve hapsedti.⁴⁷⁴

Huceyrin azatlı cariyesi olan Mâviye diyor ki: "Hubeyb'i zaman zaman hücrelerinde gözlerdim. Yemin ederim ki, onu taze hurma salkımlarından yerken gördüm. Bu bir mucizeydi. Çünkü ne Hubeyb'e bir şey veren vardı ne de o sırada yeryüzünün herhangi bir yerinde taze hurma olabiliyordu."⁴⁷⁵

Hubeyb'in idam günü kendisine bildirildiğinde o, bir ustura istedi. Ölümünden önce belirli yerlerini temizlemek istiyordu. Evin sahibesi, çocuğuna bir ustura verip gönderdi. Fakat arkadan bağırmaya başladı: "Ben hata ettim. Eyvah! Bu Müslüman esir, son anda intikamını almak üzere bu çocuğun boynunu koparır."

O sırada çocuk görüldü ve esirler arasında geçenleri anlattı. Usturayı ona verdiğimde güldü, beni okşadı ve şöyle dedi: "Şimdi annen ağlamaya başlamıştır

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, s.294; Buhârî, Cilt:4, s.29, Cilt:5, s. 40; Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.506; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.324; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.120; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.40; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 62.

⁴⁷² İbn Haldun, Târih, Cilt:2, ks. 2, s. 27.

⁴⁷³ Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:1, s.357; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 56.

⁴⁷⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 181, 182, 183.

⁴⁷⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.55 / Cilt:8, ss. 301, 302.

bile. Seni gönderdiğine pişman olmuş ve şöyle demiştir. Bu Müslüman esir, o usturayla çocuğun gırtlığını keser. Ben çok büyük bir aptallık ettim. Ama sakın korkma. Bir Müslüman, düşmanlarının bile güvenini kötüye kullanmaya tenezzül etmez."⁴⁷⁶

Hubeyb, Araplann adam öldürmeyi uğursuzluk saydıkları Haram Aylar (Eşhuru'l-Hurum) boyunca hapis tutulmuştu. Nihayet Haram Aylar bitti ve onu alıp Ten'im denen yere getirdiler. Hubeyb onlardan şu ricada bulundu: "Müsade edin, iki rekat namaz kılalım." Ve müsaade ettiler ve namazın ardından Hubeyb'i bir ağaca bağlayıp bir süre işkence ettikten sonra mızrakladılar.⁴⁷⁷

Öldürülmeden önce namaz kılma âdetinin Hubeyb'le başladığı kabul edilmektedir.⁴⁷⁸

Hubeyb, aynı zamanda, çarmlıha gerilerek öldürülen ilk Müslümandır.⁴⁷⁹

Hubeyb'in öldürülmesi, putperestler için bir tören oldu. Eğlenceye katılanlar içinde, putperest komutan Ebû Süfyan'la oğlu Muaviye de vardı. Hubeyb'in işkenceler altında öldürülüşünü izleyen ve daha sonra Müslüman olanlardan biri, Saîd b. Amir, Hubeyb'in adı her anıldıkça kendinden geçer yere yığılırdı. Çevredekiler onu hasta zannederek tedavi edilmesini Hz. Ömer'den istediklerinde, Ömer, Şam'a tayin ettiği bu vergi memurunu yanına çağırıp hastalığının mahiyetini sordu. Saîd şöyle dedi: "Ben hasta filan değilim. Derdimin sebebi şu: Hubeyb'in zalimce öldürülüşünü izleyenler içindeydim. Korkunç bir manzaraydı o. Şimdi, Hubeyb'in adı geçince o manzarayı hatırlıyor ve kendimden geçiyorum. Hepsi bu..."⁴⁸⁰

2. EBÛ MERSED b. MERSED

Mersed b. Ebi Mersed el Ganevi. Bedir gazilerindedir. Hicret sonrası kardeşleştirmede Evs b. Sâmit'le kardeş ilan edilmiştir.

⁴⁷⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 2, ss. 171-174; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, s. 246; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1 ss. 418-419; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, ss. 110-119.

⁴⁷⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss. 169-173.

⁴⁷⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.74; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s.429.

⁴⁷⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.74.

⁴⁸⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss. 169-173; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3 ss. 389, 445; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, ss.120-122; Hamidullah, İslam Peygamberi, Cilt:1, s. 738; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, ss. 538-542.

Mersed güçlü-kuvvetli ve çok yürekli bir insandı. Hz. Peygamber onu, kolayca girişilemeyecek bir işe memur etmişti. Bu görev Mekke'de esir ve hapis tutulan Müslümanları Medine'ye kaçırmaktı.

Bu kaçırma olaylarından birini kendisi şöyle anlatıyor: Bir gece ay ışığında Mekke'ye girdim. Bir duvarın dibinde beni, İslam öncesinde ilişkim olan Anak adlı bir kadın fark etti ve bana o geceyi birlikte geçirmemiz teklifinde bulundu. Ben bunu "Müslümanlıkta zina haramdır" diye reddedince Anak "Ey Mekkeliler, bu adam esirleri kaçırıyor, yetişin," diyerek bağırmaya başladı. Herkes dışarı fırladı. Ben oradan uzaklaştım. Peşime tam sekiz kişi takılmıştı. Nihayet onları atlatıp Mekke yakınındaki Handeme dağında bir mağaraya saklandım. Onların geri döndüklerini anlayınca, tekrar şehre indim ve kaçıracağım esirin bulunduğu yere sızıp onu sırtladım. Ağır bir vücudu vardı, ama onu izhir mevkiine götürebildim ve ellerini çözdüm. Birlikte Medine'ye geldik. Ben Hz. Peygamber'e başvurup dedim ki: "Ey Allah'ın Resülü, müsaade edin de Mekkelili kadın Anak'la evleneyim." Hz. Peygamber düşünmeye başladı. Tam o sırada Nur suresinin üçüncü ayeti geldi: "Zina mübtelası bir erkeği sadece bir zinakâr kadın veya putperest bir kadın nikahlar. Zinaya tutkun bir kadını da ancak zinakâr bir erkek veya putperest bir erkek nikâhlar."⁴⁸¹

Reci' günü, tebliğci sahabilerin komutanı, Mersed idi. O, hain saldırıda ilk can verenlerden biri oldu.⁴⁸²

3. ZEYD b. DESİNE

Zeyd b. ed-Desine b. Muâviye el-Ensârî el-Hazrecî el-Beyâzî (ö. 4/625) Sahâbî. Medineli Hazrec kabilesinin Beyâzaoğulları koluna mensuptur. Hz. Peygamber hicretten sonra Zeyd'i Hâlid b. Bükeyr ile kardeş yapmıştır. Zeyd, Bedir ve Uhûd gazvelerine de katıldı. Uhûd Gazvesi'nden sonra Adal ve Kâre kabilelerinden bir heyet Medine'ye gelerek Resûlullah'a kabilelerinde İslâmiyet'in yayılmaya başladığını ve kendilerine dini öğretecek kimselere ihtiyaç duyduklarını söyledi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, hicretin otuz altıncı ayında (Safer 4/Temmuz

⁴⁸¹ Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, s.24, hadis no: 3177; Ebû Davud, Nikâh, s.4, hadis no: 2051; Nesâî, Nikâh, s.12, hadis no: 3226.

⁴⁸² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 178; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 55.

625) aralarında Zeyd b. Desine'nin de bulunduğu yedi (veya on) kişilik bir heyeti Âsım b. Sâbit'in başkanlığında yola çıkardı⁴⁸³.

Heyetin bir vazifesi de Mekke yakınlarına kadar gidip Kureyş müşrikleri hakkında bilgi toplamaktı. Heyet, Hüzeyl kabilesi topraklarında bulunan Recî' suyuna ulaştığında Lihyânoğulları'ndan 100 kadar okçu ile karşılaştı. Zeyd b. Desine, Hubeyb b. Adî ve Abdullah b. Târik dışındaki sahâbîler onlarla çarpışırken şehid oldu. Ardından Abdullah b. Târik'ı da öldüren müşrikler Zeyd b. Desine ile Hubeyb b. Adî'yi esir alıp Mekke'ye götürdüler ve Bedir'de öldürülen yakınlarının intikamını almak isteyen Mekkeliler'e köle olarak sattılar. Zeyd b. Desine'yi Safvân b. Ümeyye satın aldı ve onu zincire vurarak hapsetti. Zeyd hapiste kaldığı sürece geceleri namaz kılıp gündüzleri oruç tuttu. Putlar adına kesilen hayvanların etinden yemeyeceğini söyledi. Onun bu davranışını şaşkınlıkla izleyen Safvân, müşriklerin ileri gelenlerinden olup Bedir'de öldürülen babası Ümeyye b. Halef'in intikamını ondan almaya karar verdi. Arkadaşı Hubeyb gibi Zeyd de kendisine yapılan çeşitli eziyetlere katlandı ve dinini terketmedi. Her ikisi de haram aylardan sonra öldürülmek üzere Harem sınırları dışındaki Ten'im (Ye'cec) mevkiine götürüldü. Zeyd öldürülmeden önce iki rek'at namaz kılmak istediğini söyledi. Namazdan sonra müşriklerin dininden vazgeçmesi halinde serbest bırakılacağı yönündeki sözlere iltifat etmedi. Bu sırada yanına gelen Ebû Süfyân, "Ey Zeyd, Allah aşkına doğru söyle! Şimdi senin yerine Muhammed'in öldürülmesini, böylece evine dönmeyi istemez miydin?" deyince Zeyd şu cevabı verdi: "Yemin ederim ki şu anda ailemin yanına dönmek bir yana Muhammed'in ayağına bir diken batıp onu incitse gönlüm ona bile razı olmaz." Bu cevap karşısında Ebû Süfyân şaşkınlık içinde şu sözleri söyledi: "Doğrusu Muhammed'e inananların onu sevdiği gibi bir başkasını seven kimseyi görmedim". Zeyd b. Desine, Safvân b. Ümeyye'nin âzatlısı Nistâs tarafından bir ağaca bağlanarak okla şehid edildi.⁴⁸⁴

⁴⁸³ Buhârî, Cihâd babı, no: 170, Ebû Dâvûd, Cihâd babı, 105.

⁴⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, ss. 294-295, 310-311; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 354-363; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 53, 55-56; Cilt:3, ss. 389 / Cilt:8, s.302; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, ss. 243-244; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, ss. 230-235; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, ss. 565-566; Köksal, İslam Tarihi Cilt:4, s. 14-30; M. Yaşar Kandemir, "Hubeyb b. Adî", DİA, Cilt:18, s.266-267.

4. ÂSİM b. SÂBİT

Ashâb-ı Kirâm'ın muhâriblerinden olan Âsım'ın, babası Sabit, künyesi Ebû Süleyman'dır. Annesi Şemûs bt. Ebî Âmir'dir. Doğum tarihi belli değildir. Asım, hicretten önce îmân etmiştir. Ensârdan, yanî Medînelidir.⁴⁸⁵

Âsım Müslüman olduktan sonra, hiç bir müşrike dokunmamaya ve müşriklerden hiçbirini de kendine dokundurmamaya karar vermişti. Bu kararında sabit olması için de devamlı olarak Allahû Teâlâ'ya duâ ediyor, yalvarıyordu.

Âsım bin Sâbit Bedir savaşına katılmış, büyük kahramanlık göstermişti. Peygamber efendimiz, Bedir gazasının gecesinde Ashâb-ı kirama nasıl harp edileceğini, harpte hangi usûlü takip edeceklerini sordu. Âsım bin Sâbit eline yayı ve oku alarak dedi ki:“Yâ Resûlullah, Kureyş kavmi 100 metre veya daha yaklaştıkları zaman yayla okları kullanırız. Kureyşliler, bize taş yetişecek kadar yakınımıza geldikleri zaman taşla mücâdele ederiz. Mızrak yetişecek kadar yakınımıza geldikleri zaman, mızrak kırılıp parçalanıncaya kadar mızrakla mücâdele ederiz. Kırılınca mızrağı bırakır, kılıçlarımızı sıyırır ve kılıçla çarpışmaya tutuşuruz." Peygamber efendimiz (sav) bunu beğendiler ve buyurdular ki;“Harbin îcâbı budur. Bu tarzda çarpışılması lâzımdır. Çarpışan ve vuruşan Asım'ın çarpışması gibi çarpışsın!”⁴⁸⁶

Âsım bin Sabit, Uhûd'da da bulundu ve Resûlullah (sav)'ın has okçularından idi. Bu savaşta Resûlullah (sav)'ın yanından bir an bile ayrılmayan, O'nunla beraber sebat eden bahtiyarlardandı. Bu gazada müşriklerin sancaktarlarından Müsâfi bin Talhâ ile kardeşi Haris bin Talhâ'yı ok ile öldürdü. Bunların anneleri Sülâfe bt. Sa'd, Hz. Âsım'ın kafatasından şarap içmeyi nezrederek yemîn etti⁴⁸⁷ ve Onun başını kendisine getirene yüz deve vermeyi vaad etti.⁴⁸⁸

Uhûd savaşında bazı yakınları ölen müşrikler de, Müslümanlardan bunların intikamını almak istediler. Alçakça bir plân hazırladılar. Hemen de plânı tatbika koydular. Bu maksatla bir heyet Medîne'ye giderek Resûlullah'ın huzuruna çıkıp ricada bulundular: “Yâ Resûlullah! Bizim kabilelerimiz, İîsâmîyeti kabul ettiler.

⁴⁸⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.171.

⁴⁸⁶ İbn-i Hişâm, Cilt:2, s.171; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt: 4, s. 22.

⁴⁸⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.79; Vâkîdî, Cilt:1, s. 228; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 462; Taberî, Cilt:3, s. 19; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.328; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.168; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 42; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 64.

⁴⁸⁸ Vâkîdî, Megâzî. Cilt:1, s.228, İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 462, İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 42.

Yalnız Kur'ân-ı Kerîm öğretmenine ihtiyâcımız var. Lütfen bize; İsfâmiyeti, Kur'ân-ı Kerîm'i öğretecek kimseler yollar mısınız?" Sevgili Peygamberimiz kendilerine, 10 kişilik bir öğretmenler heyeti yolladılar. Başlarında, Âsim bin Sabit hazretlerinin bulunduğu bu heyette, Mersed bin Ebî Mersed, Hâlid bin Ebî Bükeyr, Hubeyb bin Adiy, Zeyd bin Desinne, Abdullah bin Târik, Muattib bin Ubeyd de bulunuyordu. Bu öğretmenler kafilesi, geceleri yürüyerek, gündüzleri gizlenerek Hüzeyl kabilesi topraklarında, Reci' suyu başında, seher vakti konakladılar... Bu sırada yanlarında bulunan Adal ve Kare kabilesi heyetinden biri, bir bahane ile yanlarından ayrıldı. Hemen Lihyanoğularına gidip haber verdi. Çok geçmeden kafilenin etrafı sarıldı. 200'den fazla silâhlı eşkiya oradaydı. "Bize öğretmen lâzım!" diyenler, çekip gittiler. O güzide Müslümanları, eşkiyâ ile karşı karşıya bıraktılar...⁴⁸⁹

Lihyanoğulları mensupları, esir ticâreti ile geçinirlerdi. Bu sebeple, "Teslim olun! Canınızı kurtarın!" teklifinde bulunuyorlardı. Asıl niyetleri onları Mekke'de köle olarak satmaktı. Böylece çok para kazanacaklardı. Çünkü Mekkeli müşrikler kendilerine demişlerdi ki: "Yakaladığımız her Müslüman için, değerinden fazla para öderiz!" Bunu Müslümanlar da duymuşlardı.⁴⁹⁰

Âsim bin Sabit, Mersed bin Ebî Mersed ve Hâlid bin Ebî Bükeyr: "Hiç bir zaman müşriklerin ne sözlerini, ne de akidlerini kabul ederiz, diyerek müşriklerin tekliflerini reddettiler." Asım bin Sabit dedi ki: "Ben hiçbir zaman müşriklere el sürmemeye ve müşriklerden hiçbirini de kendime dokundurmamaya karar vermiştim. Onların sözlerine kanarak kâfirlere teslim olmam." Sonra ellerini açarak şöyle duâ etti: "Allahım! Peygamber'ini durumumuzdan haberdâr et!" Allahû Teâlâ, Hz. Âsim'in duasını kabul buyurdu ve Resûlullah efendimiz onlardan haberdar oldu. Asım bin Sabit müşriklere haykırdı: "Biz ölmekten korkmayız! Çünkü dînimizde basiretliyiz. Ölünce şehîd olur Cennete gideriz!" Müşriklerin ileri gelenlerinden Süfyân bağırdı: "Ey Asım, kendini ve arkadaşlarını zayi etme, teslim ol!" Asım bin Sabit ok atmak suretiyle cevap verdi. Ok atarken: "Ben ne diye çarpışmayayım ki?.. Gücüm kuvvetim serinde, oklarım yanımda, yayımın kirişi kalın, enli temrûnler

⁴⁸⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.178, Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.354, İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.55, Taberî, Târih, Cilt:3, s.39, Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.328, İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2,s.167, İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.41; Zehebî, Megâzî, Cilt:189, İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.63.

⁴⁹⁰ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.228; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 462; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.42.

sebebiyle kayıp gitmekte." Ölüm hak, dünya boş ve geçicidir. "Takdir edilen elbette başa gelecektir! "İnsanlar er geç Allah'a dönecektir! "Eğer ben sizinle çarpışmazsam annem evlâdsız kalsın." ma'nâsında şiirler söylüyordu.⁴⁹¹

Hiz. Asım'ın sadağında yedi ok vardı. Attığı her ok ile bir müşriki öldürdü. Oku bitince birçok müşriği mızrağıyla delik deşik etti. Öyle bir an oldu ki mızrağı da kırıldı. Hemen kılıcını sıyırdı, kınını kırıp attı. Bu, "Ölünceye kadar döğüşeceğim, teslim olmayacağım" manâsına gelirdi. Sonra da şöyle duâ etti: "Allahım! Ben bugüne kadar senin dînini koruyup hıfzettim, sakladım. Senden bu günün sonunda, benim etimi, vücudumu koruyup, hıfzetmeni niyaz ediyorum."⁴⁹²

İkiyüz kişiye karşı on mücâhid ölesiye çarpışıyor, yanlarına yaklaşanlar yaptıklarının cezasını görüyorlardı. Asım bin Sabit en sonunda iki ayağından yaralanıp yere düştü. Kâfirler, Âsim bin Sâbit'ten o kadar korkmuşlardı ki yere düşünce bile yaklaşamadıkları için uzaktan ok atarak şehîd ettiler. O gün orada mevcut bulunan on sahabeden yedisi şehîd oldu, üçü esir edildi.

Lıhyanoğulları Sülâfe bt. Sa'd'a satmak için Âsim bin Sâbit'in başını kesmek istediler. Fakat Allahû Teâlâ, Hiz. Âsim bin Sâbit'in duasını kabul buyurdu ve mübarek cesedine müşrikler el süremediler. Allahû Teâlâ bir arı sürüsü gönderdi. Bulut gibi Âsim bin Sâbit'in üzerinde durdular. Hiç bir müşrik yanına yaklaşamadı. "Bırakın akşam olunca arılar onun üzerinden dağılır, biz de başını alırız," dediler. Akşam olunca Allahû Teâlâ hiç bulut yok iken bir yağmur gönderdi. Görülmemiş bir yağmur yağdı. Sel geldi ve Âsim bin Sâbit'in cesedini alıp götürdü. Cesedin nerede olduğu bilinemedi. Ne kadar aradılarsa da bulunamadı. Bunun için müşrikler Âsim bin Sâbit'in hiçbir yerini kesmeye muvaffak olamadılar.⁴⁹³

Lıhyanoğulları, Hubeyb bin Adî ile Zeyd bin Desinne'yi Mekkelilere sattılar. Onlar da bu iki sahâbîyi asarak şehîd ettiler. Arıların, Âsim'i korudukları hâdisesi zikredildiği zaman Hiz. Ömer buyurdu ki: "Allahû Teâlâ elbette mü'min kulunu muhafaza eder. Âsim bin Sabit, sağlığında müşriklerden nasıl korundu ise Allahû Teâlâ da ölümünden sonra onun cesedini muhafaza edip müşriklere dokundurmadi."

⁴⁹¹ İbni Hişâm, Cilt:3, s.179; Ahmed İbn Hanbel, Cilt:2, s.294.

⁴⁹² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.463; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s.189.

⁴⁹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.180; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.356; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.463. Köksal, İslam Tarihi, Cilt:4, ss.243-244.

Bunun için Âsim bin Sabit anılırken, "Hamiyyü'd- Debr Arılarının koruduğu kimse" diye anılırdı.⁴⁹⁴

D. Bİ'RİMAÛNE FACIASI VE ŞEHİTLERİ

Uhûd savaşından dört ay sonra, Hicretin dördüncü yılı safer ayında, Benî Âmir b. Sa'saa oğulları kabilesinin reisi⁴⁹⁵ Ebû Bera Amir b. Mâlik b. Cafer, Peygamberimizi ziyaret maksadıyla Medine'ye geldi.⁴⁹⁶ Ebû Bera, samimî bir insan ve Müslümanlara dost biriydi. Efendimize hediye etmek üzere de iki at ile iki deve⁴⁹⁷ getirmişti. Ancak Resûli Ekrem, "Ben, müşriklerin hediyesini kabul edemem."⁴⁹⁸ Eğer hediye kabul edilmesini istiyorsan Müslüman ol!" diyerek onun hediyesini kabul etmedi ve kendisini Müslüman olmaya davet etti.⁴⁹⁹

Ebû Bera o anda Müslüman olmadı, ama İslamiyet'e karşı gösterdiği alâkadan da vazgeçmedi.⁵⁰⁰ Peygamber Efendimize, "Yâ Muhammed! Beni davet ettiğin din, pek güzel, pek şereflidir.⁵⁰¹ Kavmim benim sözümü dinler.⁵⁰² Eğer sahabelerinden birkaçını Kur'ân ve sünneti öğretmek üzere gönderecek olursan, ümit ederim ki davetini kabul ederler,⁵⁰³ Sana tâbi olurlar. Tâbi olunca da, artık davet ettiğin işin öyle parlar ve güçlenirsin ki, diyecek yok."⁵⁰⁴ dedi.

Hz. Muhammed (s.a.s.) "Ben göndereceğim kişilere Necidlilerin fenalık etmelerinden korkarım!" buyurdu.⁵⁰⁵ Ebû Berâ: "Ben onları himayeme alır,

⁴⁹⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.171; **İbnü'l-Kesir, el-Bidâye**, Cilt:4, s.22.

⁴⁹⁵ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.33; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171.

⁴⁹⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 193; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 33; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.338; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 43; Zehebî, Megâzî, Cilt:1, s.192; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 72; **Heysemî, Mecmau'z-zevâid**, Cilt:6, s.128.

⁴⁹⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.346.

⁴⁹⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.346; Taberî, Cilt:3, s.33-34; Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s.512; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.343; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.127.

⁴⁹⁹ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.33.

⁵⁰⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.193; Vâkıdî, Cilt:1, s. 346; Taberî, Cilt:3, s. 34; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 338-339; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 171; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 44; **İbnü'l-Kesir, el-Bidâye**, Cilt:4, s.73; **Heysemî, Mecmau'z-zevâid**, Cilt:6, s.128.

⁵⁰¹ Vâkıdî, Cilt:1, s. 346; Taberî, Cilt:3, s. 34; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 171.

⁵⁰² Vâkıdî, Cilt:1, s.346.

⁵⁰³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 193,194; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 514; Taberî, Tarih, Cilt:3, s.34.

⁵⁰⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 346.

⁵⁰⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194; Vâkıdî, Cilt:1, s.346; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 52; Taberî, Cilt:3, s. 34; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 329; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 171; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.44; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.72; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.128; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, ks. 2, s. 27.

korurum.⁵⁰⁶ Korkma! Necid halkından hiç kimse onlara engel olamaz, dokunamaz!⁵⁰⁷ Gündereceğin kişileri gönder! Halkı senin işine davet etsinler!" dedi.⁵⁰⁸ "Ben kavmimin yanına döner, gündereceğin kişileri görür gözetirim!" diyerek,⁵⁰⁹ Medine'den ayrılıp Necid bölgesine doğru gitti. Peygamberimiz (s.a.s.)'in gündereceği ahabını himayeye aldığıını bildirerek, onlara dokunmamalarını Necidlilere sıkı sıkı tenbih etti. Necidliler de: "Ebû Berâ'nın himaye taahhüdü bozulmayacak, onun taahhüdüne aykırı davranışlarda bulunulmayacaktır" dediler. Fakat, Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl amcasının isteklerini yerine getirmeye yanaşmadı, ona aykırı davrandı.⁵¹⁰

Diğer taraftan Rı'l, Zekvan, Usayya ve Lihyân oğullarından da bazı kimseler, gelip Müslüman olduklarını söylemişler;⁵¹¹ "Bize Kur'ân ve sünneti öğretecek;"⁵¹² aynı zamanda kavimlerinden muhalefet edenlere karşı kendilerine yardım edecek adamlar göndermesini Hz. Muhammed (s.a.s.)'den istemişlerdi.⁵¹³

Ebû Bera'nın güvenilir, sözüne itimat edilir biri olması, Peygamber Efendimizin endişesini giderdi. Sonunda, (30⁵¹⁴ veya 40⁵¹⁵) 70⁵¹⁶ kişiden ibaret irşat

⁵⁰⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.346; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 34; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.339; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 44; Zehebî, Megâzî, s.192; **İbnü'l-Kesir, el-Bidâye**, Cilt:4, s.73; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.127; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, ks. 2, s. 27.

⁵⁰⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 346-347; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52.

⁵⁰⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194; Taberî, Cilt:3, s.34; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.339; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 44.

⁵⁰⁹ Belâzurî, Ensâbu'l-eşrâf, Cilt:1, s. 375.

⁵¹⁰ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 347.

⁵¹¹ Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s. 109.

⁵¹² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 514; Müslim, Sahih, Cilt:3, s.1511; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 343.

⁵¹³ Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.109; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.348; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.71.

⁵¹⁴ Kastalâni, **Mevâhibu'l-ledünniye**, Mısır, 1862, Cilt:1, s.134; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s.452.

⁵¹⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.347; Belâzurî, Ensâbu'l-eşrâf Cilt:1, s.375; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.34; Beyhakî, Cilt:3, s.339; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.73; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s. 128; İbn Haldun, Cilt:2, ks.2, s. 27.

⁵¹⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 347; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52; Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.109; Buhârî, Sahih, Cilt:5, s.42; Müslim, Sahih, Cilt:3, s.1511; Belâzurî, Ensâbu'l-eşrâf, Cilt:1, s.375; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.34; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.342; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; İbn Seyyid, Cilt:2, s. 44; Zehebî, Megâzî, s.194; **İbnü'l-Kesir, el-Bidâye**, Cilt:4, s.71; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.126.

heyetini göndermeye karar verdi. Altısı Muhacir, diğerleri Ensâr'dan idi. Hepsi de Suffa ehli idi. Başlarına Münzir b. Amr tayin edildi.⁵¹⁷

Peygamber Efendimiz, ayrıca Necid halkına ve Benî Âmir reislerine verilmek üzere heyetle birlikte bir de mektup gönderdi.⁵¹⁸

İrşad ve tebliğ heyeti Süleym oğullarından Muttalib'in kılavuzluğu ile Maûne Kuyusuna doğru yollarına devam edip, bir sabah Bi'ri Mauna denilen mevkie vardı.⁵¹⁹ Bu bölge Mekke ile Usfan arasında olup Süleym oğullarına ait sularandı.⁵²⁰ Burada Hz. Muhammed'in mektubunu Amir b. Tufeyl'e götürmek vazifesini, Haram b. Milhan üzerine aldı.⁵²¹ Bu sahabe, mektubu götürüp ona teslim etti. Ne var ki, mektubun muhatabı Âmir, okuma gereği bile duymadan elçi sahabeyi orada şehid etti.⁵²² Hatta bununla da yetinmeyerek Âmir Oğullarını, heyetteki diğer sahabeleri de öldürmek için yardıma çağırdı.⁵²³ Ancak, Âmir Oğulları, önceden Ebû Bera'ya, gelecek irşat heyetine dokunmayacaklarına dair söz vermeleri nedeniyle yardıma yanaşmadılar.⁵²⁴

Benî Âmir'den yardım konusunda ret cevabı alan Âmir, bu sefer kendisi gibi gözleri ve gönülleri kan ve kin ile dolmuş Süleyman Oğullarından birkaç kabilenin yardımını temin etti. Hep birlikte, Mauna Kuyusu mevkiinde olup bitenden habersiz bekleyen sahabeleri de şehid etmek üzere harekete geçtiler.⁵²⁵

Bu arada, mektubu götüren sahabenin geciktiğini gören irşat heyeti, dinlendikleri Mauna Kuyusu mevkiinden durumu öğrenmek üzere Necid bölgesine doğru yol almışlardı. Tam o sırada, elleri silahlı kalabalık bir müşrik topluluğunu karşılarında buldular. Sahabeler, kılıçlarını sıyrarak kendilerini çepeçevre

⁵¹⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52; Buharî, Sahih, Cilt:3, s.28.

⁵¹⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194, Vâkıdî, Cilt:1, s.347.

⁵¹⁹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.347, Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s. 127.

⁵²⁰ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.347, Kastalâni, Cilt:1, s.133.

⁵²¹ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 36.

⁵²² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52; Buharî, Sahih, Cilt:3, s.29.

⁵²³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.347; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52; Taberî, Târîh, Cilt:3, s.34; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 339; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.44; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.73; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.128; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, ks.2, s.28.

⁵²⁴ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.34; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 339-340; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.44; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.73; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.128.

⁵²⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.194; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.347; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52; Taberî, Cilt:3, s. 34; İbn Abdilberr, Cilt:4, s.1450-1451; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s.340; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.171; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 44; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.73; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.128.

kuşatanlara, "Vallahi, bizim sizinle hiçbir işimiz yok. Biz sâdece Peygamberimizin verdiği bir vazife için yolumuza gidiyoruz!" dediler.⁵²⁶

Fakat müşrikler, bu sözlere aldırış bile etmeden Sahabeler'in birkaçı müstesna diğerlerini şehid ettiler. Kurtulan sahabelerden ikisi deve gütmeye gitmişlerdi, biri ise öldü diye şehidler arasında terk edilmişti.⁵²⁷ Develeri güden iki sahabe, bir müddet sonra Bi'ri Mauna mevkiine dönünce gördükleri bu dehşetli manzara karşısında kendine hâkim olamayan biri, müşriklerin arkasına takıldı ve şehid oluncaya kadar kendileriyle çarpıştı. Diğerisi ise esir alındı, ancak sonradan serbest bırakıldı. Şehidler arasında öldü diye terk edilen Ka'b b. Zeyd ise, müşrikler ayrıldıktan sonra, çıkıp Medine'ye geldi."⁵²⁸

Faciadan, Mudarîlerden olduğunu söylemekle kurtulan Amr b. Ümeyye ise Medine yolunu tuttu. Yolda iki adama rastladı. Bi'ri Mauna'da sahabeleri şehid eden kabîleye mensup kimseler olduğu zannıyla bir fırsatını bulup onları öldürdü.

Medine'ye gelip durumu haber verince, Resûli Ekrem Efendimiz, "Sen ne kötü bir iş yaptın!" buyurdu.

Zîra bu iki kişi Âmir Oğullarından idiler ve Medine'ye gelerek Peygamberimizle görüşmüşlerdi. Ayrırlarken de Resûli Ekrem kendilerine bir eman ve dokunmazlık yazısı vermişti. İşte Amr'ın öldürdüğü, eman verilmiş bu kimselerdi.

Dokunmazlık yazısını, öldürülen iki kişiyle Peygamber Efendimizden başkası bilmiyordu. Buna rağmen, Resûli Ekrem, verdiği sözün, bu sözünden haberi olmayan bir sahabî tarafından ihlâl edilmesi sebebiyle öldürülenlerin diyetini ödedi. Amr'ı da cezalandırmadı.

Ard arda meydana gelen Recî ve Bi'r Mauna facialarında 80 kadar⁵²⁹ sahabe şehid düşmüştü.

1. ÂMİR b. FÜHEYRE

585 yılında doğan Âmir Bin Führeyre (r.anh) Beni Teym bin Mürre kabilesinin kölelerinden olarak tanınırdı. Tufeyl bin Abdullah'ın kölesi ve çobanıydı Esasen Ezz

⁵²⁶ Buharî, Sahih, Cilt:3, s.28.

⁵²⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 347; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 453.

⁵²⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 194; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 52.

⁵²⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss.183,194; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss.511-515; Taberî, Tarih, Cilt:2, ss.545-550.

kabilesinden idi.⁵³⁰ İslâm'a girişi İslâmın başlangıç günlerine rastlar. Âmir b. Führeyre Müslüman olduğunda henüz yirmi üç yaşındaydı. Peygamber Efendimiz henüz Dâru'l-Erkâm'a girmemişti.⁵³¹ Putperest işkencelere maruz kalan müstaz'afûn'dandır. Güneşin tepeye çıktığı bir saatte, ateş gibi yanan taşların üzerinde yirmi üç yaşında bir genç; elleri ayakları bağlanmış kırbaçlanıyor, sıcaktan yanmış bir zırhın içerisinde vücudu yakılıyor ya da gece gündüz aç susuz bir halde çölde bırakılıyor,⁵³² efendileri onu bayıltıncaya, ne söylediğini bilemeyinceye kadar dövüyorlardı.⁵³³ Hz. Ebûbekir diğer birçoğu gibi onu da satın alıp âzad etti ve Âmir'in çektiği işkenceler böylece son buldu.

Hicrette, Hz. Peygamberle Ebûbekir Mekke'den çıktıklarında, putperestlerin eline düşmemek için zaman zaman saklanıyorlardı. Bu sırada onlara yiyecek-içecek sağlama işini Âmir b. Führeyre üstlenmişti. Amir bir miktar küçükbaş hayvana çobanlık ediyor, akşam-sabah bunların sütünü sağıp Allah Resulu ile Hz. Ebûbekir'e götürüyordu. Âmir, bunu yaparken, bir yandan da iki aziz yolcuya habercilik görevini yerine getirmekteydi.⁵³⁴ Aradan Üç gün geçip, ortalık bir nebze yatıştığında Peygamber Efendimiz, Hz. Ebû Bekir kılavuzları Abdullah b. Ureykit ve Âmir b. Führeyre Mekkedden Medineye doğru hicret ettiler.⁵³⁵

Resûlullah (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicret eden müslümanları birbirine kardeş yaptığında Âmir bin Fuheyre'yi de Ensâr'dan Hâris b. Evs b. Muaz ile kardeş yaptı.⁵³⁶

Âmir; Bedir ve Uhûd'a katıldı ve Bi'r Mâûne'de şehit oldu. Şehit olduğu sırada 40 yaşındaydı. Âmir'in şehitliği bir mucize tablonun doğuşuna da sebep olmuştur: Facia günü öldürülen herkesin cesedi bulunduğu halde Amir'inki bulunamamıştır. Vakidî, Mus'ab b. Sabit kanalı ile Urve'den şöyle bir rivayette bulunmuştur: Urve, Bir-i Maune faciasını, Amir b. Führeyre'nin durumunu, Amir'in öldürüldükten sonra semaya kaldırılışını anlattıktan sonra, onu öldüren kişinin

⁵³⁰ Tufeyl b. Abdullah, Hz. Aişe'nin anne bir kardeşi olup daha sonradan Hz. Ebû Bekirle evlenen Ümmü Rumân'ın oğlu idi. bkz: Belâzurî, Ensâb, Cilt:1,s.193; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.230.

⁵³¹ İbn Sâd, Cilt:3, s.230.

⁵³² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.230; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.68.

⁵³³ Halebi, Cilt:1, s.481.

⁵³⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Sîre, Cilt:2,s.130; Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s.194.

⁵³⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.133.

⁵³⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.230 .

Cebbar b. Sehna el-Kilabî olduğunu söylemiştir. Cebbar, onu mızrakla vurup öldürürken Amir: «Ka'be'nin Rabbine yemin olsun ki, ben kazandım.» demiştir.⁵³⁷

Cebbar, bu hadiseden sonra bazı kimselere sormuş: Amir b. Führeyre öldürülürken «Kazandım» dedi. Bu sözü ile neyi kazandığını kastedti? Dediler ki: Böyle demekle o, Cennet'i kazandığını kastedti. Cebbar: Vallahi doğru söylemiştir, dedi ve bu sebeple kendisi de sonra Müslüman oldu.⁵³⁸

Musa b. Ukbe'nin, "Megazi"sinde Urve'nin şöyle dediği nakledilmiştir: «Amir b. Führeyre'nin cesedi bulunamadı. Öyle sanılıyor ki, onun cesedini melekler defnetmişlerdir.»⁵³⁹

Efendimizin hicret arkadaşı, kâtibi, talebesi, cihad meydanlarındaki mücahidi Âmir b. Führeyre, şehit olduğunda henüz kırk yaşındaydı. Sevgili Peygamberimiz, o ve arkadaşlarının şehâdetine üzüldüğü kadar hiçbir şey için üzülmedi.⁵⁴⁰

2. HARÂM b. MÎLHAN

Harâm b. Milhân b. Hâlid el-Ensârî (ö. 4/625) Bi'rîmaûne hadisesinde ilk şehid olan sahâbî. Nesebi Neccâroğulları'na dayanmaktadır. Babasının asıl adı Mâlik olup annesi de yine Neccâroğulları'ndan Mâlik b. Adî'nin kızı Müleyke'dir. Ümmü Harâm ile Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym onun kardeşleridir. Ensardan olan Harâm b. Milhân Bedir ve Uhûd gazvelerine katıldı. 4. yılın Safer ayında (Temmuz 625) Âmir b. Sa'saa kabilesi reisi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik'in isteği üzerine Hz. Peygamber, çoğu ensara mensup ehl-i Suffe'den yetmiş kadar sahâbîyi adı geçen kabile halkına İslâmiyet'i öğretmekle görevlendirdi. Yola çıkan sahâbîler Bi'rîmaûne'ye varınca bir mağarada konakladılar. Başkanları olan Münzir b. Amr el-Hazrecî, Harâm b. Milhân ile iki arkadaşını Resûl-i Ekrem'in mektubunu Âmir b. Sa'saa kabilesinin reisine götürmekle vazifelendirdi. Harâm b. Milhân ile arkadaşları Kâ'b b. Zeyd ve Münzir b. Muhammed b. Ukbe el-Hazrecî yolda, baştan beri İslâmiyet'e ve Hz. Peygamber'e karşı kin besleyen ve Ebû Berâ'nın yeğeni olan Âmir b. Tufeyl'in emrindeki birkaç kişi ile karşılaştılar. Harâm, onların niyetini

⁵³⁷ Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s.194.

⁵³⁸ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.349; İbn Kesîr, El Bıdaye, Cilt:4, ss.123-128.

⁵³⁹ Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s.194; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.231.

⁵⁴⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.54.

bilmediği için arkadaşlarına kendisinden ayrı durmalarını, eman verirlerse yaklaşmalarını, eğer kendisini öldürürlerse dönüp arkadaşlarına haber vermelerini söyledi. Âmir'e de Resûl-i Ekrem'in elçileri olduklarını bildirerek ondan eman istedi. Ancak Âmir adamlarından birine işaret edip onu arkasından mızrakla öldürttü.

Diğer bir rivayete göre ise Hz. Peygamber'den kabilesine İslâmiyet'i öğretecek bir heyet göndermesini isteyen Ebû Berâ'nın öldüğüne dair bir şâyia çıkmıştı. Bu sebeple olmalıdır ki Harâm b. Milhân, Resûlullah'ın mektubunu Âmir b. Tufeyl'e verdi ve yanındakileri İslâm'a davet etti. Âmir, Resûl-i Ekrem'in mektubunu açıp okumadığı gibi konuşmakta olan Harâm'ı mızrakla öldürttü veya kendisi öldürdü Harâm b. Milhân, mızrağın açtığı yaradan fişkırana kana ellerini bulayıp yüzüne ve başına sürerek, "Kâbe'nin rabbine yemin ederim ki ben kazandım"⁵⁴¹ diye bağırdı. Harâm'ın kardeşi Süleym de Bi'rîmaûne'de şehid düştü. Ölü zannedilerek bırakılan arkadaşı Kâ'b b. Zeyd ise yaralı olarak dağa kaçıp canını kurtardı.⁵⁴²

3. HÂRİS b. SAMME

Bu seçkin sahabi öldürülüşünden kısa bir süre önce katıldığı Uhûd'da Hz. Peygamber'in öldürülmesi söz konusu olduğu bir sırada onun yanında ölünceye kadar çarpışmak üzere bey'at edenlerden biridir. Hz. Ali ile yanyana çarpışıyordu. Oğlu Sa'd de Sıffîn'de Hz. Alinin yanında çarpışacak ve şehit olacaktır.⁵⁴³

4. SÜLEYM b. MİLHAN

Kardeşi Haram ile birlikte şehit oldu.⁵⁴⁴

⁵⁴¹ Buhârî, Cihâd babı, s.9, Megâzî, 28; Müslim, İmâre babı, s.147.

⁵⁴² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.347-348, 353; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss.184-185; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.52 / Cilt:3, ss. 514-515; İbn Abdülber, el-İstîâb, Cilt:1, ss. 352-353; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s.319 / Cilt:2, s.74; Köksal, İslam Tarihi, Cilt:4, ss.39 – 40.

⁵⁴³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss.508-509.

⁵⁴⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.516.

5. ENES b. MUAZ

Bedir ve Uhûd'a da katıldı. Ve Bi'r Mâûne'de kardeşi Übey ile birlikte şehit oldu.⁵⁴⁵

6. MÜNZİR b. MUHAMMED

Bedir ve Uhûd'a katılmıştır.⁵⁴⁶

7. ÜBEY b. SABİT

Bedir ve Uhûd'a katıldı. Bi'r Mâûne'de kardeşi Evs'le birlikte şehit oldu.⁵⁴⁷

Amr oğlu Münzir, Münzir oğlu Hübab, Mâis oğlu Muaz, Mâis oğlu Âıs, Sa'd oğlu Mes'ud, Keysan oğlu Hakem, Esmâ oğlu Urve de zikredilmektedir.⁵⁴⁸

E. HENDEK SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ

Hz. Peygamber (s.a.s)'in müşriklerle yaptığı büyük ve en önemli savaşlarından birisidir. Uhûd savaşından iki yıl sonra, Hicret'in beşinci yılının şevval ayında (23 subat 627) Medine'nin kuzeyinde gerçekleşmiştir.⁵⁴⁹

Kureyş müşrikleri Uhûd savaşında başarılı olmuşlardı ama Müslümanların gücünü kıramamışlardı. Tam tersine Müslümanlar Medine'deki birlik ve beraberliklerini sağlamış, askeri bakımdan daha güçlü bir duruma gelmişlerdi. Medine'de sürekli problem çıkaran Yahudi Benu Nadir kabilesi sürülmüş⁵⁵⁰; doğuda Zatu'r-Rika, kuzeyde Dumetü'l-Cendele yapılan seferler kesin zaferle sonuçlanmış, Müslümanların gücü ve etkinliği gün geçtikçe daha da büyümüştü. Bunun sonucu olarak Mekke müşriklerinin Mısır, Suriye ve Irak yönündeki kervan yolları tamamen kapatılmıştı.

⁵⁴⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 502-503.

⁵⁴⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 473.

⁵⁴⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.504.

⁵⁴⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 555-596 / Cilt:4, ss.137-138, 377-378.

⁵⁴⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 3, s. 224; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.4; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 65; Belâzurî, Ensâb, Cilt: 1, s. 343; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, ss. 42, 43.

⁵⁵⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 201; Taberî, Cilt:3, s.38; İbn Hazm, Cevâmiu's-sîre, s.182; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.77; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, s.28; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s.566.

Müslümanların bölgeye hâkim bir güç olmaya başlaması Islâm'a katılanların sayısını hızla artırmış, geçen zaman, Müslümanların sosyal hayatlarını düzenleme ve yerleştirme yolunda önemli adımlar atmasına fırsat tanımıştı. Islâm'ın bu gözle görülür güçlenişi karşısında Müslümanların başlıca düşmanlarından olan Yahudiler, düşmanca faaliyetlerine hız verdiler. Özellikle Medine'den sürülen Benu Nadir kabilesi bütün çevrede Islâm aleyhinde sürekli propaganda yapıyor, Islâm'ın güçlenmesini önlemek için Müslümanlara kesin bir darbe vurmanın yollarını arıyordu. Bu çalışmaları sonuçsuz kalmamış, Yahudiler aralarında görüş birliği sağlanarak Kureyş ve diğer müşrik kabilelerle birleşmenin yolları aranmaya başlanmıştı.⁵⁵¹

Yahudilerden oluşan bir heyet Mekke'ye gelerek kışkırtıcı çalışmalardan sonra Kureyşle ortak düşmanları olan Müslümanlara birlikte saldırmayı teklif ettiler. Ticaret yollarının kesilmesiyle ekonomik bir çıkmaza düşen ve içlerinde hala Bedir'in acısını taşıyan müşrikler bu teklifi olumlu karşıladı.⁵⁵² Yahudi heyeti ve Kureyş'ten seçilen elli adam Kâbe örtüsünün altına girip göğüslerini Kâbe duvarına dayayarak tek başlarına kalıncaya kadar Müslümanlarla savaşmaya yemin ettiler.

Yahudiler Kureyş'le anlaştıktan sonra Necid'e giderek Benu Süleym ve Gatafan kabilelerini de bu ittifaka dâhil etmeye çalıştılar.⁵⁵³ Gatafan kabilesini Hayber'in bir yıllık hurmasının yarısı karşılığında Müslümanlara karşı savaşmaya razı ettiler. Arkasından diğer Arap kabilelerini dolaşarak putperestliğin Islam'dan üstün olduğunu, fakat Müslümanlarla savaşılmadığı takdirde putperestliğin sonunun yaklaştığı propagandasıyla savaşa kışkırttılar. Bu çalışmalar sonunda Fezare, Süleym, Sa'd ve Esedoğulları kabileleri de ittifaka dâhil oldu.⁵⁵⁴

Savaş hazırlıklarına başlayan Kureyş, üç yüz at, bin beş yüz devenin bulunduğu dört bin kişilik ordu, Ebû Süfyan b. Harb'in kumandası altında yola çıktı.⁵⁵⁵ Buna Yahudi ve diğer Arap kabilelerinin kuvvetleri de eklenince yaklaşık on bin kişilik bir ordu meydana geldi.⁵⁵⁶

⁵⁵¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 225; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 441.

⁵⁵² Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, ss.564-5; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 441, 442.

⁵⁵³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.226.

⁵⁵⁴ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.566.

⁵⁵⁵ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.443; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 66.

⁵⁵⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 444; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 66.

Râsulullah (s.a.s) mütteliklerin girişimini haber alır almaz hemen bir savaş meclisi topladı. Ashâb'ın çoğunluğu Medine'yi içerden savunmanın uygun olacağı görüşünde idi. Bu görüş benimsendikten sonra Selman-i Farisî, "Bizde bir şehir üstün kuvvetlerle kuşatıldığı zaman daima çevresine bir hendek kazılır ve şehir bu şekilde savunulur" şeklinde görüş bildirince Hz. Muhammed (s.a.s) bunu uygun görerek savunma planının bu doğrultuda hazırlanmasını emretti⁵⁵⁷ ve vakit kaybetmeden, ileri gelen sahabelerle birlikte keşfe çıkarak hendek kazılması gereken yerleri tespit etti.⁵⁵⁸ Düşmanın saldırısına açık bulunan yerlerin tespitinden sonra⁵⁵⁹ bütün Müslümanlar toplanarak hendek kazma çalışmalarına başladılar.⁵⁶⁰ Mevsim kış olduğu için çalışmak oldukça güç ve yorucuydu. Başta Resûlullah olmak üzere bütün Müslümanlar canla başla çalışıyorlardı.⁵⁶¹ Altı gün boyunca süren gayret sonunda Medine çevresinin gerekli yerleri hendeklerle kuşatılmış, hendeklerden çıkan topraklar iç tarafa yığılarak siperler oluşturulmuştu.⁵⁶²

Hendek kazma çalışmaları biter bitmez Allah Resûlu savaşabilecek durumdaki bütün Müslümanları topladı. Müslümanların sayısı üç bindi ve otuz altı da at vardı.⁵⁶³ Müslüman savaşçılar gruplar halinde siperler gerisine yerleştirildi. Bu sırada Ebû Süfyan komutasındaki ordu Medine'nin batısından, Necid kabileleri de doğudan Medine önlerine geldiler. Kureyş ordusu Medine'nin kuzeyinden dolaşarak Uhûd dağı civarına geldi. Ortalığı boş görünce evvelce Uhûd savaşında aldıkları mevkiye doğru yaklaştılar. Burada diğer kuvvetlerle birleşerek Uhûd-Medine yolu üzerinde ilerlemeye başladılar. Bir müddet sonra Resûlullah'ın hendekler gerisinde görülen çadırları karşısına geldiler ve onun karşısında yer aldılar.⁵⁶⁴

O zamanlar böylesi istihkâmlar inşa etmek Araplar tarafından bilinmiyordu. Resûlullah'ın bu değişik savunma yöntemi müşrikleri hayret ve şaşkınlık içinde bıraktı. İçlerinden bazıları atlarını hendekler boyu sürerek bir geçit aradılar. Fakat hendek derin kazılmış olduğu için geçmeyi başaramadılar. Bu arada hendek gerisinde siperlenen Müslümanlar düşmanı ok ve taş yağmuruna tuttular. Düşman süvarileri de

⁵⁵⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.255.

⁵⁵⁸ Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt: 2, s. 445. Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 481.

⁵⁵⁹ Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 486.

⁵⁶⁰ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 45.

⁵⁶¹ Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:2, s. 446.

⁵⁶² Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:2, s. 454; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 67.

⁵⁶³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 231.

⁵⁶⁴ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.571.

bu şekilde karşılık vermek zorunda kaldılar. Müşrikler bir aya yakın bir süre hendek gerisinde kaldılar. İki taraf arasında herhangi bir savaş olmadı. Bir kaç mübareze ve karşılıklı ok atmaktan başka ciddi bir hareket olmadı.⁵⁶⁵

Bu sırada Müslümanlarla anlaşma içindeki Benu Kurayza kabilesinin anlaşmayı bozarak geceleyin Medine'ye baskın yapmak üzere olduğu haberi geldi. Bu durum üzerine Şehir içinde ve savunma hattı çerçevesinde güvenlik önlemleri bir kat daha arttırıldı. Geceleri düşmanın ani bir baskın yapmasını önlemek amacıyla devriye kolları çıkarılmaya başlandı. Gece basar basmaz bütün devriye görevlileri görev yerlerine dağılıyor, Resûlullah ise savunma hattının en zayıf noktasında bekliyordu⁵⁶⁶.

Kuşatma on beş günden fazla sürdüğü halde müşrikler hiçbir sonuç alma başarısını gösteremediler. Muhasaranın devamı sabahlara kadar siperlerde bekleyen Müslümanları oldukça kötü etkiliyordu. Şehrin dışarıyla bütün bağlarının kesilmiş olması yiyecek sıkıntısının başlanmasına neden oldu. Mevsimin şiddeti bu durumu daha da etkiliyordu. Özellikle geceleri çıkan soğukta devriye görevini yapanlar fazlasıyla muzdarip olmaya başladılar. Hatta hayvanlarına yedirecek bir şey bulamaz hale geldiler. Müslümanların direnci yavaş yavaş kırılmaya yüz tutmuştu. Kur'an'ın ifadesiyle "İşte orada mü'minler denenmiş ve çok şiddetli sarsıntıya uğramışlardı."⁵⁶⁷

Bu arada savaşın yönünü değiştirecek önemli bir olay oldu. Düşman saflarında iken müslüman olan Nuaym b. Mes'ud es-Sakafî gizlice Resulullah'ın ordusuna katıldı.⁵⁶⁸ Durumun kötülüğünü gören Nuaym, müttefiklerle Benu Kurayza Kabilesinin arasını bozmak için iyi bir vesile oldu. Hz. Resulullah ona Benu Kurayza ile müşriklerin arasını açması için talimat verdi.⁵⁶⁹ İslâma girdiği bilinmediği için rahatça Benu Kurayza lideri Kaab b. Esed'in yanına gitti. Kaab'in yanında daha başka Yahudi liderleri de bulunuyordu⁵⁷⁰. Onlara yahudilere bir iyilik etmek isteğini söyleyerek Kureyş ve Gatafan kabilelerinin artık savaştan usandığından söz etti "hatta daha fazla zahmet çekecek olurlarsa sizi bırakıp gidecekler. O zaman siz İslâm

⁵⁶⁵ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.572.

⁵⁶⁶ Köksal, İslam Tarihi, Cilt:5, s.64.

⁵⁶⁷ Ahzab, 33 / 11.

⁵⁶⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.480; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, ss. 277, 278.

⁵⁶⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 240; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 480; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s.278.

⁵⁷⁰ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 480, 481; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, ss. 278; Zührî, Megâzî, s. 80.

ordusuna karşı koyamazsınız.⁵⁷¹ Bu tehlikeyi önlemek için Kureyş ve Gatafan kabileleri ileri gelenlerinden birkaç kişiyi rehin alın" dedi. Yahudiler bu haberden son derece memnun oldu.⁵⁷²

Nuaym, oradan Ebû Sufyan'ın ordugâhına geldi.⁵⁷³ Ona Kurayzalıların anlaşmayı bozmaları nedeniyle pişmanlık duyduklarını⁵⁷⁴ ve anlaşmayı gizlice yenilediklerini, hatta suçlarını affettirmek için Kureyş ve Gatafan liderlerinden birkaç kişiyi rehin alarak Müslümanlara teslim etmeyi düşündüklerini söyledi⁵⁷⁵. Bu haber Ebû Süfyan'ı vesveseye düşürdü. Derhal Kurayza liderine İkrime b. Ebî Cehl ve Benî Gatafanlı bir grupla haber göndererek muhasaranın çok uzadığını, askerlerin açlıktan şikayet ettiğini bu nedenle ertesi günü genel bir saldırı ile bu duruma bir son verilmesi gerektiği arzusunda olduğunu söyledi.⁵⁷⁶ Buna karşılık Kurayzalıları, Kureyş ve Gatafan ileri gelenlerinden birkaç kişi rehin verilmedikçe kendilerine güvenemeyeceklerini bildirdiler.⁵⁷⁷ Kureyş ve Gatafan liderleri bu haberi işitince Nuaym'in sözüne hak vererek rehin vermekten imtina ettiler. Kurayza kabilesi ise onların tavrının Nuaym'i doğruladığını görünce müttefiklerden ayrılarak onları kendi başlarına bıraktılar.⁵⁷⁸

Resûlullah (s.a.s), Ahzab Mescidinin bulunduğu yerde ayakta durup ellerini yukarıya kaldırarak müşrik kabileleri aleyhinde üç gün boyunca dua etti.⁵⁷⁹ Üçüncü gün öğle ile ikindi namazı arasında duasının kabul edildiği kendisine vahyedildi.⁵⁸⁰ Cebrail (a.s.) "Sevininiz, Allah onlara bir rüzgar saldı."⁵⁸¹ diyerek Allah'ın müşrikleri kasırga ile perişan edeceğini haber vermişti. Allah Resulü hemen iki dizi üzerine çöküp ellerini kaldırdı. Gözlerini yere indirdi. ve "bana ve ashabıma acıdığı için sana şükranlarımı sunarım Allah'ım" dedi. Sonrada haberi ashabına müjdeledi.

⁵⁷¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 240; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 481.

⁵⁷² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 240, 241; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 481; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s.278.

⁵⁷³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 241.

⁵⁷⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 241; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 481, 482; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 278.

⁵⁷⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 241.

⁵⁷⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 483.

⁵⁷⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 242; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.483.

⁵⁷⁸ İbn Hişâm, Cilt:2 s.231; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2 ss.578-9; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.484, Köksal, İslam Tarihi, Cilt:5, ss. 95-96.

⁵⁷⁹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 488.

⁵⁸⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.243; Ahmed b. Hanbel, Cilt:5, s.392.

⁵⁸¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.71.

Beklenen rüzgar rüzgâr, kasırğa,⁵⁸² Sebt (Cumartesi) gecesi gürlmeye başladı.⁵⁸³ Bu soğuk, dondurucu bir rüzgârdı.⁵⁸⁴ Tozları, toprakları müşriklerin gözlerini dolduruyordu. Rüzgâr, onları kendi başlarının derdine düşürmüş, çekilmek, zorunda bırakmıştır.⁵⁸⁵ Çadırların bezlerini, derilerini yırtıyor, direklerini söküyor, sergileri kumlara gömüyor, yakılan ateşleri söndürüyor, develeri, atları birbirine karıştırıyor, hiç kimse kimsenin yanına gidemiyordu.⁵⁸⁶ Müşrikler ordugâhlarından devamlı tekbir sesleri, silah şakırtıları duyuyorlardı.⁵⁸⁷ Kalplerine büyük bir korku düşmüş, amansız bir paniğe kapılmışlardı.⁵⁸⁸ Kur'an sonradan bu olayı müminlere şöyle hatırlatmaktadır: "Ey müminler. Allah'ın size olan nimetini anın. Hani üzerinize ordular gelmişti. Biz de onların üzerine rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah yaptıklarınızı görüyordu."⁵⁸⁹ "Allah kâfirleri öfkeleri ile geri çevirdi. Hiçbir şey elde edemediler. Savaşta iman edenlere Allah'ın yardımını kâfi geldi. Allah güçlüdür, her şeye galiptir".⁵⁹⁰

Gece boyunca devam eden fırtına, sabahleyin biraz sükûnet buldu. Allah Resûlü, Huzeyfe b. Yeman'ı düşman ordusu hakkında bilgi alması için gönderdi.⁵⁹¹ Huzeyfe, düşman ordusunun perişan halini görerek geri döndü.⁵⁹² Hz. Resulullah bundan son derece memnun oldu ve sonucu beklemeye başladı.⁵⁹³ Ebû Süfyan ansızın uğradığı bu büyük felâket üzerine Kurayza kabilesinin ordudan ayrıldığı ve orduda ihtilâf çıktığı bahanesiyle kuşatmayı sona erdirerek geri çekilme emrini verdi.⁵⁹⁴ Amr Ibnû'l-âs ile Halid b. Velid iki yüz süvari ile müşriklerin geri çekilişini denetlediler.⁵⁹⁵ Müşrikler başarısızlıklarından doğan umutsuzluk ve sıkıntı içerisinde hızla ricat etmeye başladılar.⁵⁹⁶

⁵⁸² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 71.

⁵⁸³ Vâkidî, el-Meğâzî, Cilt:2, s.488; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.69.

⁵⁸⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 242.

⁵⁸⁵ Belâzurî, Ensâb,Cilt:1, s. 35.

⁵⁸⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 71; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 491.

⁵⁸⁷ Kastalâni, Cilt:1, s.148.

⁵⁸⁸ Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:1, s. 491.

⁵⁸⁹ Ahzâb, 33 / 9.

⁵⁹⁰ Ahzâb, 33/ 9, İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 257; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.71.

⁵⁹¹ Vâkidî, el-Meğazi, Cilt:2, s. 489.

⁵⁹² İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 115.

⁵⁹³ İbn Hisâm, Cilt:2, ss.231-2.

⁵⁹⁴ Vâkidî, el-Meğâzî, Cilt:2, s.490; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 69.

⁵⁹⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 69.

⁵⁹⁶ Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, ss. 653, 654.

Kureyş ordusu Mekkeye, Gatafan kabileleri Necid'e doğru yol alırken Müslümanlar savunma hattından çıkarak düşman ordugâhına vardılar. Düşmanın telaş ve heyecan içinde geri çekilirken bırakmış oldukları erzak ve zahirelere ve Ebû Sufyan'ın yahudi reislerinden Hayg'a gönderdiği yirmi deveye el koydular. Develer kurban edildi, hurma dolu sepetler boşaltıldı ve Müslümanlara dağıtıldı. Bu ganimet vasıtasıyla muhasaranın ortaya çıkardığı kıtlık ortadan kalkmıştı. Resûlullah (s.a.s.) Müslümanlara hitab ederek, "Ey Islâm mücahidleri! Emin olunuz ki bu muzafferiyet sizin için ölümsüz bir başarıdır."⁵⁹⁷ Bundan böyle Kureyş kabilesi size değil, siz Kureyş'e taarruz edeceksiniz" buyurdu. Resûlullah'da bu sözleriyle müşriklerin bütün gücünün tükendiğini, artık Müslümanların zafer yollarının açıldığını da müjdelemiş oluyordu.⁵⁹⁸

Hendek kuşatması ve savunması 23 gün sürmüştür.⁵⁹⁹

1. ENES b. EVS b. ATIK

Ensarî olan Enes b. Evs, Abdul'l-Eşhel oğullarından'dır. Nesebi şöyledir: Enes b. Evs b. Atik b. Amr b. Abdu'l – A'lem b. Zaver b. Cüşem b. el Haris b. Hazrec b. Amr b. Malik b. İbnu'l Evs.

Uhûd ve Hendek savaşlarına iştirak eden Enes b. Evs, Hendek savaşında Halid B. Velid'in atmış olduğu bir okla şehit olmuştur.⁶⁰⁰ Malik, Umeyr ve Haris Enes b. Evs'in kardeşleridir. Enes b. Evs Bedir savaşına katılmamıştır. Bazı rivayetler de Enes b. Evs'in Uhûd savaşın'da şehit olduğu söylenmişse de bu rivayetler zayıftır.⁶⁰¹

2. ABDULLAH b. SEHL

Ensarî olan Abdullah, Evs kabilesindedir. Nesebi şöyledir: Abdullah b. Sehl b. Zeyd b. Amr b. Amr b. Cuşem b. el Hâris b. el Hazrec b. Amr b. Malik b. Evs.

⁵⁹⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 266.

⁵⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, Cilt:4, s.262; Buhârî, Sahih, Cilt:5, s. 48; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:3, s. 457; İbn Esir, Kâmil, Cilt:2, s.184; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.66; Zehebî, Megâzî, s.251; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.115; Köksal, İslam Tarihi, Cilt:5, ss.114-115.

⁵⁹⁹ Köksal, İslam Tarihi, Cilt:5, s.115.

⁶⁰⁰ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s.35.

⁶⁰¹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, ss.122-123; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.80.

Annesi'nin ismi, Su'be bt. Teyyihan b. Malikdir. Abdullah b. Sehl Kardeşi Raf'i b. Sehl ile Hamrau'l-Esed seferine katılmışlardır. Her iki kardeş'de ağır yaralı oldukları için, birbirleri ile yardımlaşarak sefere katılabilmişler, fakat herhangi bir ölüm veya ciddi bir durum meydana gelmemiştir.

Abdullah b. Sehl, Kardeşi Raf'i b. Sehl ile Bedir, Uhûd ve Hendek savaşlarına katılmışlar, Hendek savaşında da Uneyf oğulların'dan bir adam'ın atmış olduğu bir okla şehit olmuştur.⁶⁰²

Abdullah b. Sehl'in dedelerinden olan Amr b. Cüşem, uzun bir zaman Ratic'de yaşamıştır. Daha sonra, gassan kavmin'den olup 'da ehli Ratic olan ve Ebi Said sülalesine mensub Ulbe b. Cefne ile dostluk kurmuştur. Bilahare bu sülale, Medineye yerleşmişler ve dostluk kurdukları Amr b. Cüşemi 'de Medineye çağırılmışlardır.⁶⁰³

3. TUFEYL b. NU'MAN

Ensarî olan Tufeyl'in nesebi şöyledir: Tufeyl b. Nu'uman b. Hansa b. Sinan b. Ubeyd b. Adıyy b. Ğanm b. Ka'b b. Seleme. Annesinin ismi, Hansa bt. Riab b. Nu'man'dır.

Tufeyl b. Nu'uman, İkinci Akabe Biatında hazır bulunmuş, daha sonra Bedir ve Uhûd savaşlarına katılmıştır. Uhûd savaşın'da onuç yerin'den yaralanmıştır. Daha sonra Hendek savaşına katılmış olan Tufeyl b. Nu'man, Useyd b. Hudayr kumandasındaki ikiyüz kişilik müdafaa birliği arasındaki çatışmada, Vahşi tarafından mızraklanarak şehit edilmiştir⁶⁰⁴.

Vahşi b. Harp Müslüman olduktan sonra, şöyle demiştir. "Allah, Hamza b. Abdu'l – Muttalib ile Tufeyl b. Nu'mana benim ellerim ile şehitlik ikram ve ihsan etmiştir. Yani, ben kafir olarak onların elleriyle öldürülmemişimdir."

Tufeyl b. Nu'man'ın Rabia isimli bir kız çocuğu olmuştur. Bu kız çocuğu'da, Ebû Yahya b. Abdullah isimli sahabi bir zatla evlenmiştir.⁶⁰⁵

⁶⁰² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.446.

⁶⁰³ İbn Sa'd, Cilt:3, s.446; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.179.

⁶⁰⁴ İbn Sa'd, Cilt:3, s.68.

⁶⁰⁵ Vâkidî, el-Meğazi, Cilt:2, s.469; İbn Sa'd, Cilt:3, s.573.

4. SAĞLEBE b. ĞANM

Ensarî olan Sağlebe'nin nesebi şöyledir: Sağlebe b. Ğanme b. Adıyy b. Sinan b. Naibe b. Amr b. Sevad. Annesi'nin ismi, Cüheyne bt. Kayn b. Ka'b olup, Seleme oğullarındandır.

Sağlebe b. Ğaneme, İkinci Akabe Biatın'da hazır bulunmuş, bilahere Bedir, Uhûd ve Hendek savaşlarına katılmıştır. Katılmış olduğu Hendek savaşında, Hubeyre b. Ebi Vehb tarafından şehit edilmiştir.⁶⁰⁶ Sağlebe b. Ğaneme, Muaz b. Cebel ve Abdullah b. Üneys ile birlikte, Seleme oğullarına ait birçok putu kırmışlardır.⁶⁰⁷ Hilal meselesi ile ilgili ayet'in, Sağlebe b. Ğaneme ve Muaz b. Cebel'in Hilal ile ilgili bir soru sormaları üzerine inmiş olduğu rivayet edilir.⁶⁰⁸

5. KA'B b. ZEYD

Ensarî olan Ka'b b. Zeyd'in nesebi şöyledir: Ka'b b. Zeyd b. Kays b. Malik b. Ka'b b. Abdu'l-Eşhel b. Harise b. Dinar. Annesinin ismi, Leyla bt. Abdullah b. Sağlebe'dir. Ka'b b. Zeyd'in Ümmü Rayya bt. Abdu'l-Amr isimli hanımın'dan, Abdullah ve Cemile isimli çocukları olmuştur.

Bedir ve Uhûd savaşlarına katılan Ka'b b. Zeyd, daha sonra Bir'i Maune vak'asında ağır yaralanmıştır.⁶⁰⁹ Müşrikler, Onu, şehitler arasında can çekişir, son nefesini verir bir halde ölür diye bırakıp gitmişlerdi. Ka'b ölmeyip Hendek savaşına kadar yaşamıştır.⁶¹⁰

Bilahere Hendek savaşına katılmış olan Ka'b b. Zeyd, katılmış olduğu bu savaş'da Dırar b. Hattab tarafından şehit edilmiştir.⁶¹¹

⁶⁰⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.136; İbnü'l-Esir, Cilt:1, s.482.

⁶⁰⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.580.

⁶⁰⁸ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.244.

⁶⁰⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.521.

⁶¹⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 194.

⁶¹¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 250; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss.427, 428 / Cilt:3, s.521; Buhâri, Edebü'l-müfred, s. 289; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:7, ss.110, 111; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, ss. 302, 303.

6. SA'D b. MUÂZ

Sa'd b. Muaz miladi 590 yılında Medine'de dünyaya geldi. Şehrin iki büyük Arap kabilesinden Evs kabilesinin Abdüleşheloğulları koluna mensuptur. Annesi ise Medine'nin diğer önemli Arap soyu Hazrec kabilesinden Ümmü Sa'd Kebşe bt. Rafi'dir. Miladi 621 yılında gerçekleştirilen Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Medinelileri İslam'a davet etmek için Hz. Resulullah (s.a.s.) tarafından gönderilen Mus'ab b. Umeyr 'in tebliğ çalışmaları neticesinde genç yaşında İslam ile müşerref oldu. Onun Müslüman olması Medine'nin İslamlaşmasında önemli bir dönüm noktası kabul edilir.⁶¹²

Medine'ye geldikten sonra Abdüleşheloğulları reislerinden Es'ad b. Zürrare'nin evine yerleşen ve davet faaliyetini buradan yürüten Mus'ab b. Umeyr'in çalışmaları başlangıçta Sa'd b. Muaz'ı rahatsız etmiş, o da kabilesinin önde gelenlerinden Üseyd b. Hudayr 'ı ikna etmek suretiyle Mus'ab'ı Medine'den uzaklaştırmaya karar vermişti. Ancak gerçekleştirilen ilk görüşmede Musab 'ın ikna edici konuşmalarını dinledikten sonra önce Üseyd, ardından da Sa'd b. Muaz Müslüman olmaya karar vermişlerdir. Sa'd, İslam'ı benimsedikten hemen sonra da mensubu bulunduğu Abdüleşheloğulları'nın mahallesine giderek halkı topladı ve "Bilin ki, ben Müslüman oldum. Allah'a ve O'nun Resûlü'ne iman edinceye kadar sizin erkekleriniz ve kadınlarınızla konuşmak bana haram olsun."diyerek herkesi Müslüman olmaya çağırdı.⁶¹³

Onun saygın ve güvenilen kişiliği sebebiyle kabilesi tarafından İslam'a girme daveti ilgi gördü. Nitekim aynı günün akşamına kadar Abdüleşheloğulları'nın hemen hepsi İslam'a girdiler. Medine'de İslam daveti adına gerçekleşen bu mühim gelişme üzerine Allah Rasulü (s.a.s.)'nün Medine'deki temsilcisi Mus'ab b. Umeyr, Sa'd b. Muaz'ın evine taşındı.⁶¹⁴ Bundan sonra İslam'a davet hizmetini buradan yürütmeye başladı. Gerek Hazrecli Es'ad b. Zürrare, gerekse Evsli Sa'd b. Muâz'ın kabileleri üzerindeki nüfuzlarını kullanmaları vesilesiyle kısa süre içinde bu iki köklü Arap kabilesine mensup pek çok kişi Müslümanlığı kabul etti.⁶¹⁵

⁶¹² İbn Abdilberr, el-İstîfâb, Cilt:2, ss. 602- 603.

⁶¹³ İbnü'l-Esir, Cilt:2, s.373.

⁶¹⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 420.

⁶¹⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss.73-76; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 1, s. 219.

Sa'd b. Muaz ile mensubu bulunduğu Abdüleşheloğulları, İkinci Akabe Biati (622) esnasında verdikleri sözün gereği olarak⁶¹⁶ Medine'ye hicret eden Rasul-i Ekrem (s.a.s.)'e ve diğer muhacirlere sahip çıktılar. Onların İslam adına sundukları bu hizmet sebebiyle Hz. Resulullah (s.a.s.) bir konuşmasında ensarın bütün kabilelerinin üstünlüğünden bahsederken Abdüleşheloğulları'nın onların en değerli kolu olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁷

Hz. Resulullah (s.a.s.) Medine'ye hicretin akabinde gerçekleştirdiği muhacirlerle ensar arasında yapılan kardeşlik uygulamasında Sa'd b. Muaz'ı Ebû Ubeyde b. Cerrah ile kardeş ilan etti.⁶¹⁸

Sa'd b. Muaz, Medine döneminde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hazır bulunduğu seriye gazvelerin pek çoğunda yer aldı. Allah Rasulü (s.a.s.) Buvat Gazvesi'ne giderken Sa'd b. Muaz'ı Medine'de yerine vekil bıraktı. Bedir Gazvesi'nden önce Hz. Resulullah (s.a.s.), Sa'd b. Muaz'a ensarın savaşa katılıp katılmama konusunda ne düşündüğünü sordu. Zira onlar Medine'yi korumak ve Medine'ye herhangi bir saldırı gerçekleşirse savaşmak konusunda Allah Rasulü'ne söz vermişlerdi. Hâlbuki Bedir savaşı için Medine'nin dışına çıkılması gerekiyordu. Buna rağmen Medine önderlerinden Sa'd b. Muaz, Medinelilerin İkinci Akabe'de verdikleri sözün arkasında olduklarını, Rasulüllah (s.a.s.) nereye giderse onu takip edeceklerini ve hiçbir emrine itiraz etmeyeceklerini ifade etti. Onun sözlerinden memnun olan Rasul-i Ekrem (s.a.s.) de derhal müşriklere karşı savaş hazırlıklarını başlattı.⁶¹⁹

Sa'd b. Muaz, Bedir gazvesi öncesinde ensarın sancağını taşıdı.⁶²⁰ Savaş başladığında ve çarpışmaların cereyan ettiği en kritik anlarında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yakınından hiç ayrılmadı.⁶²¹ Sa'd b. Muaz Uhûd Gazvesi'nden önce savaş stratejisinin belirlendiği toplantıda meydan savaşı yerine Medine'nin içeriden savunulmasını teklif etti. Allah Rasulü (s.a.s.) de aynı kanaati taşıyordu. Ancak Müslümanların büyük çoğunluğunun şehri terk edip müşriklere meydan savaşı yapılmasının doğru olacağı şeklindeki görüşüne uyularak Uhûd savaşına çıkıldı.⁶²²

⁶¹⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s. 98.

⁶¹⁷ Müslim, "Fedâ'ilü's-Sahâbe 180.

⁶¹⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.151.

⁶¹⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.267; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.19-27, 46-52; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.12.

⁶²⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.264.

⁶²¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, s.280.

⁶²² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.209-214; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss.38-39.

Uhûd savaşında Müslümanların yaşadıkları bozgun esnasında da Allah Rasülü (s.a.s.)'nün en yakınında bulunan, onu düşman saldırısına karşı koruyan az sayıdaki grubun arasında yer aldı.⁶²³

Sa'd b. Muaz'ın bilhassa Hendek Gazvesi'nde (5/627) mühim vazifeler üstlendiği görülür. Medineli Yahudi kabilelerden Kureyzalılar Hayber Yahudilerine sığınmış olan Benî Nadîr reisi Huyey b. Ahtâb'ın girişimleri sonucunda Müslümanlarla yaptıkları sulhu Hendek savaşı devam ederken bozdular. Oysa Medine Antlaşması'na göre, onların şehre saldıranlara karşı Müslümanlarla birlikte hareket etmeleri gerekiyordu. Yahudiler sorumluluklarını yerine getirmek bir tarafa, şehre hücum eden düşmanla Müslümanlar aleyhine işbirliği yapmaya yeltendiler. Hz. Resulullah (s.a.s.) bunu haber alınca meseleyi tetkik etmek için ensardan Sa'd b. Muaz riyasetindeki bir heyeti kendilerine gönderdi. Onun yaptığı görüşmeler sonucunda Kureyzalılar'ın anlaşmayı bozdukları kesin bir şekilde anlaşılmış oldu.⁶²⁴

Hendek kuşatması esnasında Rasulü Allah (s.a.s.), Mekkeliler'in en güçlü ortaklarından olan Gatafân kabilesinin reisleriyle haberleşerek kuşatmayı kaldırdıkları takdirde Medine'deki hurma gelirlerinin üçte birini onlara vermeyi teklif etti. Olumlu cevap alınca Evs ve Hazrec kabilelerinin önderleri Sa'd b. Muaz ve Sa'd b. Ubade ile görüştü. Sa'd, Cenab-ı Hakk'ın bu konuda bir emri yoksa düşmana hurma vermekten yana olmadıklarını ve düşmanla savaşmaktan korkmadıklarını söyleyince Rasul-i Ekrem (s.a.s.) bu düşüncesinden vazgeçip savaşa devam etti. Savaşın sonlarına doğru düşmanlar tarafından atılan bir ok Sa'd'ın koluna isabet ederek damarlarını parçaladı. Bu esnada Allah'a şu şekilde duada bulunmuştur:

“Ya Rabbi, Şayet Kureyş savaşa devam edecekse ben de hayatta kalayım. Çünkü ben senin Peygamber'ine eziyet eden, onu yalanlayan bu adamlarla harp etmekten hoşlandığım kadar başka bir şey yapmaktan hoşlanmıyorum. Eğer aramızdaki savaş sona eriyorsa beni şehadet mertebesine yükselt. Fakat Benî Kureyza'nın cezalandırılmasını görmeden de ruhumu kabzetme.”⁶²⁵

⁶²³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 84-92; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 229-296; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss.40-42, 44-48; Buhârî, Cihâd ve's-Siyer 164.

⁶²⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 231-233; Vâkîdî, Cilt:2, ss. 458- 460.

⁶²⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 237-238; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:2, s.603.

Hız. Resulullah çok kan kaybeden Sa'd'ın derhal Mescid-i Nebvî'nin yanındaki hasta çadırına nakledilmesini istedi. Ona hastabakıcı olarak Rufeyde el-Ensariyye 'yi görevlendirdi. Hendek savaşında Mekkeliler hedeflerine ulaşmadan geri dönünce, Hız. Resulullah vakit kaybetmeden savaş esnasında Müslümanlara ihanet eden Benî Kureyza yurduna doğru hareket emri verdi. Kureyzalılar bunun üzerine kale kapılarını kapatarak savunmaya çekildiler. Yaklaşık 15 gün süren kuşatma sonucunda Müslümanlarla başa çıkamayacaklarını görerek teslim oldular. Medineli Evs kabilesi mensupları Rasulullah (s.a.s.) nezdinde girişimde bulunarak, eski müttefikleri olan bu kabileyi hafif bir ceza ile kurtarmaya çalıştılar. Zira daha önce Hazrecliler Abdullah b. Übey vasıtasıyla eski müttefikleri Benî Kaynukalılar adına Hız. Peygamber (s.a.s.)'den ricacı olmuşlar ve istediklerini almışlardı.⁶²⁶ Evsliler'in de benzer bir taleple kendisine geldiklerini gören Allah Rasulü (s.a.s.), Kureyzalılar hakkında Evs reislerinden Sa'd b. Muaz'ın hüküm vermesi teklifinde bulundu. Hem Evsliler, hem de haklarında hüküm verilecek olan Kureyzalılar bu karardan memnun oldular ve onun hakemliğini kabul edeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine yaralı vaziyette bulunun Sa'd kararın verileceği yere getirildi. Burada Kureyza Yahudilerine; "Hakkınızda hüküm verebilmem için Kur'an veya Tevrat'tan hangisini tercih ettiğinizi haber verin, dedi." Onların Tevrat'ı tercih etmeleri üzerine Hız. Sa'd, Tevrat'ın hükümlerine göre kararını açıkladı.⁶²⁷ Savaşacak gücü bulunanların tamamı öldürülecek, kadın ve çocuklar esir, malları da ganimet sayılacak.⁶²⁸

Kendileri hakkında eski müttefikleri olan bir kabilenin reisi tarafından hüküm verildiği için Yahudiler karara herhangi itirazda bulunamamışlardı. Neticede Sa'd b. Muaz'ın kararıyla Müslümanlara karşı kılıçla mukavemet gösteren başta reisleri Nadîrli Huyey b. Ahtâb ile Hayberli Ka'b b. Esed olmak üzere sayıları 900'e ulaşan Yahudi erkek öldürülmüştür. Ayrıca savaş esnasında Müslümanlardan birinin şehit edilmesine sebep olan Yahudi bir kadına da kısas uygulanmıştır.⁶²⁹ Onlardan geriye

⁶²⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 497-510; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.29.

⁶²⁷ İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:2, s.167.

⁶²⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 249-251; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 510-515; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 74-75.

⁶²⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 251-253.

kalan kadın ve çocukları esir kabul edilmiş, bütün malları, eşyaları, arazileri de Müslümanların mülkiyetine geçmiştir.⁶³⁰

Hendek savaşı esnasında yaralanan ve Benî Kurayza topraklarından tedavi gördüğü çadıra geri getirilen Sa'd'ın bu sırada yarası açıldı ve bir müddet sonra kan kaybından öldü. Cenaze namazını Rasul-i Ekrem (s.a.s.) kıldırdı, ardından da Cennetü'l-Bakî'de defnedildi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Sa'd'ın vefatı münasebetiyle arşın titrediğini, cenazesine yetmiş bin meleğin katıldığını ve onun cennet ehlinden olduğunu belirttiği nakledilmiştir.⁶³¹

Hadis rivayetinin henüz yaygınlaşmadığı erken bir dönemde öldüğü için Sa'd b. Muâz 'dan fazla hadis nakledilmemiştir. Hadis kaynaklarından onun sadece bir rivayetine tesadüf olunur.⁶³²

F. HAYBER SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ

Hayber Şam-Medine yolu üzerinde Medineye 48 millik uzaklıkta⁶³³ Yahûdilerin oturduğu bir yerleşim yeridir.⁶³⁴ Hayber Yahûdi dilinde kale demek olup burası aynı zamanda hurma ve tahıl merkezidir. Kalesinin Nâim, Kamûs, Sık, Netah, Sülâfım, Vatih ve Ketîbe olmak üzere yedi burcu vardır.⁶³⁵ Hz. Resulullah Hayber Yahûdilerinin Medine'ye karşı müşriklerle ittifak halinde olmaları ve pek çok Yahudi kabilesinin burada toplanmasından dolayı Hudeybiye musalahasından sonra Hayber'i fethetmek üzere hazırlıklara başladı.⁶³⁶

Hz. Resulullah, bu cihad hareketi için sadece cihada rağbet edenlerin katılmasını emretti.⁶³⁷ Medine'de Siba' b. Urfuta'yı vekil bıraktı.⁶³⁸ Eşi Ümmü Seleme'yi yanına alarak 1400 yaya, 200 süvari ile yola çıkarken⁶³⁹; "Biz buranın

⁶³⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 255-256.

⁶³¹ Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.234; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss. 262-263; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:2, s.604.

⁶³² Efendioğlu, Mehmet, "Sa'd b. Muâz", T.D.V. İslâm Ans. Cilt:35, ss. 374-375.

⁶³³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 2, s.106; Yâkût el-Hamevî, Mu'cemü'l-Büldân, Cilt:2, s. 409.

⁶³⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.342; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.634; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.216.

⁶³⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.106; Süheyli, Cilt:6, s. 545.

⁶³⁶ Vakıdî, Kitabü'l Megazî, Cilt:2, ss. 441-442; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 201.

⁶³⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 634; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 106.

⁶³⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 636; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 106; Ahmed b. Hanbel, Cilt:2, s.345; Taberî, Târih, Cilt:3, s.91; Hâkim, Cilt:3, ss.36, 37; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.216; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.181.

⁶³⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.364; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.689; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.107; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:4, s.238; İbn Hazm, Cevâmiu's-sîre, s. 214; İbnü'l-Esir, el-

hayrını isteriz" buyurmuştur. Resûlullah Medine'den hareket ettikten sonra Hayber ile Gatafan kabilesi arasına karargâhını kurdu. Sabaha kadar burada bekledi.⁶⁴⁰ Gatafanlıların Hayber'e yardımını engellemek için burada konakladı. Hayberliler sabaha kadar, Müslümanların gelişinden haberdar olmamışlardı. Sabahleyin kalelerinin kapısını açtıklarında; "Muhammed gelmiş ve günlerden de cumartesidir" diyerek kalelerine tekrar döndüler. Yahûdiler mukaddes günleri olduğu için cumartesi günü muharebe etmezlerdi. Resûlullah bunu görünce; "Allahû Ekber, Hayber harab oldu" buyurdu.⁶⁴¹ Müslümanların bu muharebede beyaz renkli sancagını da Hz. Ali taşıyordu. Bu gazvede müslümanların kullandıkları parola; "Yâ Mansür, Emit, Emit" "Ey Allah'ın galip kıldığı müslüman asker öldür öldür" idi.⁶⁴²

Hayber'in fethi, Nâim kalesi ile başladı.⁶⁴³ Burada Mahmûd b. Mesleme atılan taşla şehit oldu.⁶⁴⁴ Sonra Kamûs kalesi ele geçirildi. Daha sonra, Vatîh, Sülâlim, Sık, Netah ve Ketîba kaleleri alındı. Bu kalelerin ele geçirilmesinde şiddetli çarpışmalar oldu. Müslümanlardan yirmi beş kişi şehid olurken, Yahûdilerin kaybı doksan üç kişi oldu.⁶⁴⁵ Hayber'in ileri gelenlerinden Useyr, Yâsir, Emir ve Kinâne b. Ebi'l-Hukayk ve kardeşi öldürüldü.⁶⁴⁶

1. REBÎA b. EŞLEM B. SAHBERE⁶⁴⁷

2. SAKF (SIKAF) b. AMR B. SUMEYT

Sıkaf b. Amr b. Sumeyt, Eset b. Dudan b. Ğanm oğullarındandır. Musa b. Ukbe İbni Şihabdan rivayetle onun Hayber günü Esir isimli bir Yahudi tarafından şehit edildiği haberini vermektedir.⁶⁴⁸

Kamil, Cilt:2, s.216; İbn Seyyidi'n-Nâs, Uyûnu'l Eser, Cilt:2, s. 139; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 202; İbn Kayyim, Cilt:2, s.153; İbn Haldun, Târih, Cilt:2, ks. 2, s.38; Kastalâni, Cilt:1, s.173; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s. 55

⁶⁴⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.343.

⁶⁴¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.106; Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.111; Beyhakî, Sünen, Cilt:9, s.113

⁶⁴² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.347; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.644; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.106.

⁶⁴³ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 657, 658

⁶⁴⁴ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 645, 648.

⁶⁴⁵ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 700; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 107; Köksal, İslam Tarihi, Cilt:6, ss.103-104

⁶⁴⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.117.

⁶⁴⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.357, Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.699.

⁶⁴⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.357; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.699; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.107.

3. RİFÂA b. MESRUH

Rifâa b. Mesruh el-Esedi. Abdişems oğullarının müttefiki olan Esed b. Huzeyme oğullarındandır. Hayber günü şehid edilmiştir.⁶⁴⁹

4. ABDULLAH b. EBİ ÜMEYYE B. VEHB

Beni Esed bin Abdul Uzza bin Kusay, müttefiki ve kız kardeşi oğludur. Vakidi onun hayberde şehit olduğunu belirtmiştir. İbni İshak bundan söz etmemiştir.⁶⁵⁰

5. BİŞR b. BERÂ b. MA'RUR

Bişr b. Bera b. Marur b. Sahr sahabenin büyüklerinden olup ok atıcılığında oldukça mahir olduğundan bahs edilmektedir. Ayrıca Akabe biatı, bedir, Uhûd, hendek savaşları ve hudeybiyeyi gördüğü rivayet edilmiştir. Bu büyük sahabe hayberde şehi edilmiştir.⁶⁵¹

6. FUDAYL b. NU'MAN

Fudayl b. Nu'man el Ensarî. Hayber günü şehit edildi.⁶⁵²

7. MES'UD b. SA'D

Bütün nesebi Evstendir. Mesud b. Sad b. Amr b. Adiy b. Cuşem b. Mecde b. el Haris b. el Hazreci b. Amr b. Malik b. Evs el Ensarî. Bedire katıldı. Hayber günü şehit edildi.⁶⁵³

---

⁶⁴⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.357; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss.699-700; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.107; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.370.

⁶⁵⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 357-358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.700.

⁶⁵¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.358, Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.700.

⁶⁵² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.700.

⁶⁵³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.700.

8. MAHMUD b. MESLEME

Mahmud b. Mesleme el Ensarî. Uhûd, Hendek ve Hayber savaşlarına katıldı ve Hayberde şehid edildi.⁶⁵⁴

Yazın en sıcak bir günü idi. Mahmud b. Mesleme, harareten ve çarpışmaktan yorgun ve bitkin düşmüştü. Silahlarının hepsi de üzerinde bulunuyordu. Gölgelemek ve dinlenmek için Nâim kalesinin dibine oturmuştu. Nâim kalesinde savaşçı bulunmadığını, orada ancak erzak ve eşya bulundurulduğunu sanıyordu. Merhab⁶⁵⁵ yukarıdan Mahmud b. Mesleme'nin üzerine el değirmeni taşını bıraktı. Taş, onun başına düşünce, miğferini ezdi, alınının derisini yüzüne kadar yüzüp indirdi. Mahmud b. Mesleme, Reci'deki İslâm karargâhına götürüldü. Aldığı yaradan, üç gün sonra, Merhab'ın öldürüldüğü gün, dünyaya gözlerini yumdu.⁶⁵⁶

9. EBÛ DAYYAH SABİT b. NU'MAN

Umeyr b. Sabit b. Nu'man b. Ümeyye b. Ümrül Kays. Onun meşhur lakabı Ebû Deyyah'tır. Bedir, Uhûd, Hendek savaşlarını ve hudeybiye musâlahasını görmüş, Hayber günü Yahudilerden biri tarafından kafasına aldığı kılıç darbesi nedeniyle şehit edilmiştir.⁶⁵⁷

10. HARİS b. HÂTİB

Haris b. Hâtib el Ensarî. Abdüleşhel oğullarındandır. Nesebi el Haris b. Hatib b. Amr b. übeyd b. Ümeyye b. Zeyd b. Malik b. Avf b. Amr b. Avf b. Malik b. el Evs. Hendek savaşı, Hudeybiye musalahası ve Hayber Savaşlarına katılmış Hayber günü kaleden atılan bir okla şehit edilmiştir.⁶⁵⁸

⁶⁵⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.358; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.494.

⁶⁵⁵ Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.46.

⁶⁵⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 645, 648.

⁶⁵⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 700; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:6, s.175.

⁶⁵⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 700.

11. URVE (veya ADİYY) b. MÜRRE B. SÜRÂKA

Urve (veya adıyy) b. Mürre b. Sürâka el Ensârî. Evsdendir. Hayber günü şehit edildi.⁶⁵⁹

12. EVS b. FÂİD (veya FÂTİK)

Resulullahın hayber günü şehid edilen ashabındandır. Evs kabilesindedir. Babasının isminin Fatik mi Faïd mi olduğu üzerinde ihtilaf vardır.⁶⁶⁰

13. EVS b. HABİB (veya CEBR EL-ENSÂRÎ)

Evs b. Habib el-Ensârî. Amr b. Avf oğullarındandır. Hayber günü Evs b. Cübeyr tarafından şehid edildi.⁶⁶¹

14. ÜNEYF veya HUBEYB b. VÂİLE

Hayber günü şehid edilen sahabelerdendir.⁶⁶²

15. SÜLEYM b. SABİT

Süleym b. Sabit b. Vakş b. Zugbe b. Zurai b. Abdüleşhel. Uhûd, Hendek ve Hayber savaşlarına katılmış ve Hudeybiye musalahasında bulunmuştur. Hayber günü şehid edilmiştir.⁶⁶³

16. TALHA

İbni İshak Evs b. Fâïd ve Üneyf b. Hubeyble birlikte Talhanında Hayberde şehit edildiğini zikretmektedir.⁶⁶⁴

⁶⁵⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 700.

⁶⁶⁰ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 93.

⁶⁶¹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 89.

⁶⁶² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 700; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 107.

⁶⁶³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358.

17. UMÂRE b. UKBE b. ABBÂD b. MÜLEYL

Gıfar b. Müleyl oğullarındandır. Hayber günü atılan bir ok ile şehid edildi.⁶⁶⁵

18. ÂMİR b. EKVÂ

Âmir, Hayber Nâim kalesinde Merhab'la çarpışmış, kısa olan kılıcı ile Merhab'ın bacağına aşağıdan yukarı doğru hızla vurunca kılıcın ağzı kendisine yönelip kendi kılıcıyla yaralanmış ve şehit olmuştu. Kendisinin bu biçimde ölüşü bazılarınca hayra yorulmamış, şehit sayılmayacağı sanılmıştı.⁶⁶⁶

Hiz. Resulullah, "Hayır! Hatta ona iki ecir vardır!" buyurmuştur.⁶⁶⁷

19. YESAR

Zenci bir köle olan Yesar'ın çobanlık yaptığı bilinmektedir.⁶⁶⁸

20. MES'UD b. REBÎA

İbni İshak Mesud b. Rabia'nın Hayberde şehid edildiğini bildirmektedir.⁶⁶⁹

21. EVS b. KATÂDE

İbni İshak'ın İbni Şihab rivayetinde Evs b. Katade Ensardan olup Hayberde şehit olanlar arasında zikredilmiştir.⁶⁷⁰

Ayrıca İsmi bilinmeyen bir bedevi'nin⁶⁷¹ şehit edildiği kaynaklarda zikredilmektedir.

---

⁶⁶⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358.

⁶⁶⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358.

⁶⁶⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 700; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 107.

⁶⁶⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.111; Müslim, Sahih, Cilt:3, s.1441.

⁶⁶⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 700; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 107.

⁶⁶⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358.

⁶⁷⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 358.

⁶⁷¹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 681, 700; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.107.

G. MÛTE SAVAŞI VE ŞEHİTLERİ

Mute gazası, Hicretin 8. yılında Cumâdelülâ ayında vuku bulmuştur.⁶⁷² Bu gaza, Mute gazası, Ceşşü'l-ümerâ (Kumandanlar ordusu) gazası diye de anılır.⁶⁷³

Mute; Belka yakınındadır. Beytü'l-Makdis (Kudüs)'e iki merhalelidir.⁶⁷⁴ Belka ise; Dimaşk nahiyelerinden olup Şam'la Vâdi'l-kurâ arasındadır. Amman'ın kasabasıdır. Belka'da, birçok köyler ve geniş ekinlikler vardır. Mute halkı, Gassanlar ile Rumlardan oluşmaktadır.⁶⁷⁵

Peygamberimiz (s.a.s.) Benî Lehblerden Haris b. Umeyr el-Ezdiyi, Busrâ hükümdarına bir mektupla göndermişti.⁶⁷⁶ Haris b. Umeyr, Mu'teye varınca, durdurulup Şurahbil b. Amr el-Gassânî'nin huzuruna çıkarıldı.⁶⁷⁷ Şurahbil b. Amr, Kayser'in Şam ülkesi valilerindendi.⁶⁷⁸ Şurahbil, Haris b. Umeyr'e: "Sen nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu. Haris b. Umeyr "Şam'a!" dedi. Şurahbil: "Sen Muhammed'in elçilerinden olmayasın (olabilirsin)?" dedi. Haris b. Umeyr "Evet! Ben Resûlullah'ın elçisiyim!" dedi.⁶⁷⁹ Şurahbil'in emri üzere; Haris b. Umeyr bir iple bağlandıktan sonra, götürülüp boynu vuruldu!⁶⁸⁰ Bu durum Resulullah'a çok ağır geldi ve hemen Müslümanları topladı.⁶⁸¹ Onlara, Haris b. Umeyr'in şehit edildiği yeri ve kendisini kimin şehit ettiğini haber verdi.⁶⁸² Kendilerini, Cüruf ordugâhında toplanmaya davet etti.⁶⁸³ Müslümanlar, hemen Cüruf ordugâhında toplandılar.⁶⁸⁴

⁶⁷² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.15; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.128; Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s.380; Taberî, Târîh, Cilt:3, s.107; İbn Hazım, Cevâmiu's-Sîre, s.220; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:4, s. 359; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 234; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.153; Zehebî, Megâzî, s.401; Heysemi, Cilt:6, s. 157.

⁶⁷³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.46; Ahmed b.Hanbel, Cilt:5, s.299; İbn Haldun, Târîhi, Cilt:2, ks. 2, s.40.

⁶⁷⁴ Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye Cilt:2, s.268.

⁶⁷⁵ Yâkût, Cilt:1, s.489.

⁶⁷⁶ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.755; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 128; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, ss.227, 228; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 408; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.153; İbn Kayyim, Cilt:2, s.172; Kastalâni, Cilt:1, s.187; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.70.

⁶⁷⁷ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.755; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.128; İbn Abdilberr, Cilt:1, s. 298; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 153; İbn Kayyim, Cilt: 2, s.173.

⁶⁷⁸ Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.70; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s.786; Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:2, s.268.

⁶⁷⁹ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 755; Zehebî, Megâzî, s. 41; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s. 786.

⁶⁸⁰ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.755; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:1, s. 298; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.408; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.153; İbn Kayyim, Cilt:2, s. 173.

⁶⁸¹ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 755; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.128; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 153; Zehebî, Megâzî, s. 401; İbn Kayyim, Cilt:2, s.173.

⁶⁸² Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.755; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s. 70.

⁶⁸³ Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.70.

Silahlanıp yola çıkmaya hazırlanan Müslümanların sayısı 3.000 idi.⁶⁸⁵ Hz. Resulullah, öğle namazını kıldırdıktan sonra, oturdu. Ashab da, çevresinde, kendisiyle birlikte oturdular. Peygamberimiz: "Cihada çıkacak olan şu insanlara, Zeyd b. Harise kumandandır! Zeyd b. Harise öldürülürse, Cafer b. Ebû Talib kumandandır! Cafer b. Ebû Talib öldürülürse, Abdullah b. Revâha kumandandır!⁶⁸⁶ Abdullah b. Revâha da öldürülürse, Müslümanlar, aralarından münasip birini seçsinler ve onu kendilerine kumandan yapınlar!" buyurdu.⁶⁸⁷

İslam ordusu yola çıkarak Şam topraklarından Maan (Muan)'a vardılar. Kayser Herakliyus'un 100.000 askerle Belka' topraklarından Meab'a gelip konduğunu ve Beliyy kabilesinden Malik b. Zafîle adında birinin kumandası altında Lahm, Cüzam, Kayn, Behra, Vâil, Bekr ve Beliyy Hıristiyan Araplarından 100.000 kişilik bir kuvvetin de gelip onlara katıldığını haber aldılar.⁶⁸⁸

Müslüman birlikler ilerleyerek Belka sınırına varıp dayandıkları zaman, Belka köylerinden, Meşârif diye anılan köyde, Herakliyus'un Rum ve Hıristiyan Araplardan mürekkep ordularıyla karşılaştılar. Düşmanlar, mücahidlere doğru yaklaşmaya başladılar.

---

⁶⁸⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.755; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 128; İbn Asâkir, Ebu'l Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî. **Tarih'i Dimaşk**, Daru'l Fikr, Dimaşk, 1995, Cilt:1, s.94; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.70.

⁶⁸⁵ İbn Hişâm, Cilt:4, s.15; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.756; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.128; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 107; İbn Asâkir, Tarih'i Dimaşk, Cilt:1, s.94; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 153; Zehebî, s. 403; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.241; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, s.40; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.157.

⁶⁸⁶ İbn Hişâm, Sîre, Cilt:4, s.15; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.756; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 128; Ahmed b. Hanbel, Cilt:1, s.204; Buhârî, Sahîh, Cilt:5, ss. 86, 87; Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:2, s. 528; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:4, ss.361, 362; İbn Asâkir, Tarih'i Dimaşk, Cilt:1, s.993; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s.23; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.152; Zehebî, Megâzî, s.401; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.241; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, ks. 2, s.40; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.157; Kastalâni, Cilt:1, s.187; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.70; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s. 77.

⁶⁸⁷ Vâkıdî, Cilt:2, s.756; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 128; Ahmed b. Hanbel, Cilt:1, s.204; Buhârî, Cilt:5, ss. 86, 87; İbn Asâkir, Tarih'i Dimaşk, Cilt:1, s. 93; Zehebî, s. 401; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 241; İbn Haldun, Cilt:2, ks. 2, s. 402; Ebû-Tayyib, Cilt:1, s. 259; Kastalâni, Cilt:1, s.187; Suyûtî, **Hasâisü'l-kübrâ**, nşr. M. Halîl Herrâs, Kahire 1967, Cilt:2, s. 70; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.70; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s.787; Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:2, s.269.

⁶⁸⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, ss. 16, 17, Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 760, İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 129, Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 107, Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, Cilt:1, s.119, İbn Asâkir, Tarih'i Dimaşk, Cilt:1, s.98, İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 235 İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 153, İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 242, İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, ks. 2, s. 41, Heysem, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s. 157, Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.71 .

İslâm mücahidleri de, Mu'te köyüne doğru yönelip, onun yanında, düşmanlarla çarpışmak için hazırlandılar. Sağ kol, Benî Uzrelerden Kutre b. Katâde'nin; Sol kol da, Ensardan Ubâye (Ubâde) b. Malik'in kumandası altında idi.⁶⁸⁹

İki taraf askerleri, başlarında kumandanları olduğu halde,⁶⁹⁰ şiddetle çarpışmaya başladılar!⁶⁹¹ Çok çetin geçen mücadelelerde sırasıyla Zeyd b. Harise, Cafer b. Ebû Talib ve Abdullah b. Revâha şehit edildiler.⁶⁹²

Abdullah b. Revâha şehit olup sancağın yere düşmesi üzerine Müslümanlar, Halid b. Velid'in kumandanlığı üzerinde böyle söz ve görüş birliğine vardılar.⁶⁹³ Halid b. Velid sancağı alır almaz saldırıya geçerek⁶⁹⁴ geceyi geçirip sabaha çıkınca, mücahitlerin önde bulunanlarını arkaya, arkada bulunanlarını öne, sağ yandakilerini sol yana, sol yandakilerini de sağ yana geçirdi. Rumlar, sabahleyin, daha önce tanıdıkları o bayraklı, şekil ve kıyafetli Müslümanlardan başkalarıyla karşılaşınca, hoşlanmadılar ve "Herhalde, bunlara yardımcı kuvvetler gelmiş!" dediler. Yüreklerine korku düştü.⁶⁹⁵

3.000 İslâm mücahidi, Mute'de 200.000⁶⁹⁶ veya 250.000⁶⁹⁷ kişilik teçhizatlı düşman ordularıyla yedi gün çarpıştılar.⁶⁹⁸ Gerek sayı, gerek savaş araç ve gereçleri bakımından yetmiş seksen kat fazla güce sahip bulunan düşman orduları, her an, umumî bir saldırıyla Müslümanları kuşatıp son neferlerine kadar hepsini yok

---

⁶⁸⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.19; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 118; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt: 4, s.360; İbnü'l-Esir, Kamil, Cilt:2, s. 236; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.154; Zehebî, Megâzî, ss. 402, 403; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 244; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.70; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s.788.

⁶⁹⁰ Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:4, s. 365, İbn Asâkir, Tarih'i Dimâşk, Cilt:1, s. 95, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s. 160.

⁶⁹¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.19, Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 761, İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 129, Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 108, Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:4, s. 367, İbn Asâkir, Tarih'i Dimâşk, Cilt:1, s. 97, İbn Esir, el-Kamil, Cilt:2, s. 236, İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 154, İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 244.

⁶⁹² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 19; Taberî, Cilt:3, s. 108; Hâkim, Cilt:3, s. 215; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, ss. 236, 173; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 46; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 761; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 38; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.238; Zehebî, Megâzî, s. 415.

⁶⁹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 21; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 129.

⁶⁹⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 763; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 130 / Cilt:4, s.253; İbn Asâkir, Tarih'i Dimâşk, Cilt:1, s.99.

⁶⁹⁵ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 764; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 467, 469; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:4, s. 370, İbn Asâkir, Tarih'i Dimâşk, Cilt:1, s. 99, Zehebî, Megâzî, s. 407.

⁶⁹⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 17; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 760; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 129.

⁶⁹⁷ Süheylî, Cilt:7, s. 41; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s. 788; Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:2, s.273.

⁶⁹⁸ Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s. 788; Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:2, s. 273.

edebilirlerdi. ⁶⁹⁹ İşte, Halid b. Velid, böyle bir avuç İslâm mücahidi için, çok tehlikeli bir sırada, önce İslâm mücahidlerinin savaş düzenindeki yerlerini birbirleriyle değiştirip düşmanların karşısına yeni şahıslar çıkarmak suretiyle takviye kuvvetleri alındığı hissini verdirerek gözlerini yıldırıktan, korkuttuktan, maneviyatlarını sarstıktan ⁷⁰⁰ sonra bir avuç ordusunu topluca yok olmaktan kurtararak önemli bir başarı elde etti. Mute savaşında, yedi günde, mücahitlerden ancak on dört kişi şehit oldu. ⁷⁰¹ Düşmanlardan öldürülenler ise, pek çoktu. ⁷⁰²

1. ABDULLAH b. REVÂHA

Ebû Muhammed Abdullah b. Revâha (ö.8/629) Şair sahâbî, Mûte Savaşı'nda şehid düşen üçüncü kumandan. Hazrec kabilesinin Benî Hâris kolundan Revâha b. Sa'lebe'nin oğludur. Muhadramûn şairlerinden olup sanatını yalnız Hz. Peygamber'i ve İslâm dinini savunmak, müşrikleri hicvetmek yolunda kullanmıştır. Resûlullah'ın onun için söylediği bilinen, “Şiirleri müşrikler üzerinde oklardan daha etkilidir. cümlesi şairlik kudreti, “Şüphe yok ki kardeşiniz bâtil ve boş söz söylemez” cümlesi ise kişiliği hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Şuarâ sûresinin, “Şairlere sapıklar uyar; onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin?” meâlindeki 224-226. âyetleri inince, “Allah benim de şair olduğumu biliyor, demek ki ben de onlardanım” diyerek teessürünü belirtmiş; bunun üzerine, “Ancak iman edip iyi işler yapanlar müstesna...” şeklinde başlayan 227. âyet nâzil olmuştur. ⁷⁰³

Abdullah b. Revâha'nın şairliğinin yanı sıra çok etkileyici bir hitabet gücüne sahip olduğu da bilinmektedir. Mûte seferine çıkan 3000 kişilik İslâm kuvveti henüz

⁶⁹⁹ Zürcânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:2, s. 273.

⁷⁰⁰ Vâkidî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 764; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 467, 469; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:4, s. 370; İbn Asâkir, Tarih'i Dimaşk, Cilt:1, s. 99; Zehebî, Megâzî, s. 407; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 247; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.72; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s. 788; Zürcânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt: 2, s.273.

⁷⁰¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.30; Vâkidî, el-Megâzî, Cilt:2, s.769; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.407; İbn Hazm, Cevâmiu's-Sîre, ss. 222, 223; İbn Abdilberr, el-İstîfâb, Cilt:2, s.679 / Cilt:4, s.1560; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 428 / Cilt:2, s.492 / Cilt:5, s. 459; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.156; Zehebî, Megâzî, s.416; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 259; İbn Kayyim, Cilt:2, s. 174; Zürcânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:2, s. 273.

⁷⁰² Vâkidî, el-Megâzî, Cilt:2, s. 764; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:4, s. 370; İbn Asâkir, Tarih'i Dimaşk, Cilt:1, s. 99; Zehebî, Megâzî, s. 407; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 247; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s.788; Zürcânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:2, s. 273.

⁷⁰³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.528.

yolda iken, yakın bir yerde büyük bir Bizans ordusunun bulunduğu haberi alınmış ve geri çekilip takviye isteme fikri benimsenmişken Abdullah b. Revâha'nın, "şehitlik mertebesine erişmek için oyla çıktıkları ve savaşma güçlerini de sayılarıyla silâhlarından değil, Allah tarafından kendilerine lutfedilen İslâm dininden aldıkları" yolunda söylediği etkili sözler üzerine bundan vazgeçilerek savaşmaya karar verilmiştir.

Abdullah b. Revâha okuma yazma bilmesi, hassas bir şair, hatip ve aynı zamanda mâhir bir muharip olması, yüksek cesaret ve şecaate, ayrıca ileri derecede zühd ve takvaya sahip bulunması gibi hasletlerinden dolayı Hz. Peygamber'in özel teveccüh ve itimadını kazanarak ashâb-ı kirâm arasında temayüz etmiş ve önemli görevler yüklenmiştir. İkinci Akabe Biati'nda Medineli müslümanlar tarafından on iki nakib'in biri olarak seçilip Hz. Peygamber'in idarî yardımcılığı sayılabilecek böyle şerefli bir göreve lâayık görülmesi, onun Câhiliye dönemindeki itibarının İslâm'dan sonra da artarak devam ettiğini göstermektedir. Hz. Peygamber de onu, nakibliğinin yanı sıra ayrıca özel kâtipleri arasına almak suretiyle ikinci defa şerefleştirmiştir. Abdullah b. Revâha Bedir, Uhûd, Hendek, Hayber savaşları ile Hudeybiye ve Umretü'l-kazâ seferlerine katılmış ve Umretü'l-kazâ'da umre süresince Hz. Peygamber'in devesinin yularını tutmuştur. Hadis de rivayet etmiş olan Abdullah b. Revâha'nın yüklendiği önemli görevler arasında, Bedir zaferinin müjdesini Zeyd b. Hârise ile birlikte Medine'ye koşarak götürmesi ve İkinci Bedir seferi (Bedrü'l-mev'id) sırasında Medine'de Hz. Peygamber'in vekili olarak kalması da bulunmaktadır. Abdullah b. Revâha'yı Hayber seferinden önce Hz. Peygamber'in dört kişilik seriyenin kumandanı olarak Hayber'e göndermesi ve "Hayber'i gözetle, halkın arasına karış, ne konuştuklarını ve ne yapmak istediklerini öğren" emrini vermesi⁷⁰⁴ onun İbrânîce bildiği ihtimalini akla getirmektedir. Çünkü o devirde Medine ve civarında yerleşmiş bulunan yahudilerin Mûsevî Arap olmayıp ırken İbrânî oldukları ve kendi dilelerini konuştukları bilinmektedir. Ayrıca onun bu görevden döndükten sonra, otuz kişilik bir heyetin başkanı olarak Hayber'e elçi gönderilmesi ve fetihten sonra da Hayber mahsulünün ortakçı yahudiler ile bölüşülmesinde yetkili kılınması, bu olaylardan daha önce ise Hendek Savaşı sırasında Benî Kurayza kabilesine gönderilen dört kişilik elçi heyetinde yer almış

⁷⁰⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.92; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.566.

olması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Hicretin sekizinci yılında (629) Mûte seferine çıkan ordunun başına, Hz. Resulullah tarafından, kumandan vekilinin de ölmesi üzerine komutayı ele almak üzere üçüncü kumandan adayı olarak tayin edilen Abdullah b. Revâha, Zeyd b. Hârise'nin ve onun arkadasından Ca'fer b. Ebû Tâlib'in şehid düşmeleri üzerine sancağı almı şve o da şehid olmuştur. Bazı seferlerde Abdullah b. Revâha'nın ahfadının çok saygı gören bir topluluk olarak asırlarca Endülüs'te yaşadığı ileri sürülmekte ise de ⁷⁰⁵ mevcut kaynaklar, onun Ebû Muhammed, Ebû Revâha ve Ebû Amr künyelerini taşımış olmasına rağmen, şehid düştüğü zaman arkasında çocuk bırakmadığını kaydetmektedir ⁷⁰⁶. Bu durumda "ahfad" tâbiri ile bizzat kendi torunlarının değil, akrabasının kastedildiğine hükmetmek gerekmektedir ki kız kardeşinin çocukları olan bu akraba arasında, ünlü şairler ve büyük dedeleri Revâha b. Sa'lebe'nin adını taşıyan, künyesi Ebû Revâha olan kişiler de bulunmaktadır. Endülüs'te Benî Abdüsselâm adıyla tanınan bu topluluğun, Abdullah b. Revâha'nın sahâbîlerden Beşîr b. Sa'd ile evli olan kız kardeşi Amre bt. Revâha'nın oğlu Nu'mân b. Beşîr'in Emevîler'e cephe alması üzerine Halife Mervân'ın emriyle öldürülmesinden sonra Endülüs'e kaçan bazı çocuklarından geldiği anlaşılmaktadır. ⁷⁰⁷ Kaynaklarda Abdullah b. Revâha'nın bir divanından bahsedilmemektedir. Az sayıdaki şiirleri, elliye yakın beyti İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinde olmak üzere, çeşitli siyer, tarih, megazî ve tabakat kitaplarında dağınık vaziyette bulunmaktadır. Velîd Kassâb, çeşitli kaynaklardan toplandığı 217 beyit tutarındaki en kısası bin, en uzununu 26 beyit ihtiva eden 37 parça şiirini Dîvânü 'Abdillâh b. Revâha ve dirâse fî sîretihî ve şi'rih adıyla yayımlamıştır (Riyad 1402). Bu şiirlerden altı tanesi Câhiliye dönemine ait olup düşman kabile Evs'e mensup şairlerden Kays b. Hatîm'in Hazrec'e yönelik taşlamalarına verdiği karşılıklardan ibarettir. İslâmî devirdeki şiirleri ise, Kureyş müşriklerinin İslâm dini ve Hz. Resulullah aleyhindeki şiirleri ile sözlü saldırılarına cevap teşkil eden irticâlen söylenmiş recezler şeklindedir. Bu recezler, edebî sanatlara ve fazla duyulmamış kelimelere yer vermeden sade bir dille söylenmiş olup halk tarafından kolaylıkla anlaşılabilir niteliktedir. Abdullah b. Revâha şiirlerinde Kureyş müşriklerini, devrinin diğer İslâm şairleri Kâ'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit gibi kabilevî ve şahsî

⁷⁰⁵ İA, 5/1, s. 416.

⁷⁰⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 526.

⁷⁰⁷ İbn Hazm, Cemhere, ss. 363-365.

kusurlarından dolayı değil, imansızlıkları ve ısrarlı küfürlerinden dolayı yermiştir.⁷⁰⁸ Hz. Peygamber'in Ahzâb (Hendek) Savaşı sırasında hendeğin topraklarını taşıyanlara yardım ederken, toza bulanmış vaziyette ashopla birlikte Abdullah b. Revâha'nın şu şiirini söylediği rivayet edilmektedir:

“Vallahi, Allah bize hidayet etmemiş olsaydı hidayete eremezdik.

Ne zekât verir ne namaz kılardık

Kâfirler bize saldırdılar

Onlar fitne çıkarmak istediklerinde biz bundan çekindik

Bizden yardım istendiğinde geldik

Yardım isterken de bize güvenin

Yâ Resûlallah, sana canımız fedâ olsun, kusurlarımızı bağışla

Yâ Rabbi, düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı yerinde tut

Ve üzerimize sabru sebat ihsan et

Biz senin fazlu kereminden müstağni değiliz.”⁷⁰⁹

2. ZEYD b. HÂRISE

Zeyd b. Hârise b. Surâhîl el-Kelbî. Üsâme'nin babası. Ashâb'ın ileri gelenlerinden olup, Resûlullah (s.a.s)'in en çok sevdiği arkadaşlarındandır. Bu yüzden sahâbe arasında "el-hubb" diye anılırdı. Tam künyesi: Zeyd b. Hârise b. Surâhbîl b. Kâ'b b. Abdiluzza b. Imriülkays b. Âmir b. Abdivüdd b. Avf b. Kinâne b. Bekr b. Uzre b. Zeyd el-Lât b. Rufayde b. Sevr b. Kelb b. Vebre b. Taglib b. Hulvân b. Imrân b. Luhaf b. Kuzâa'dir.⁷¹⁰ Cahiliyye döneminde, Zeyd'in annesi Su'dâ, yanında oğlu olduğu halde akrabalarını ziyarete gider. Bu sırada Benî el-Kayn b. Cisr'e mensup bazı atlılar, Su'dâ'nin akrabaları olan Benî Ma'n evlerine baskın yaparlar. Zeyd'i de bu arada beraberlerinde alıp götürürler. Zeyd, bu sırada temyiz çağında bir çocuktur. Onu, Ukaz Panayirina götürüp satısa arzederler. Hz. Hatice'nin yegeni Hakîm b. Huzâm b. Huveylid de o esnada panayira ugrayıp Mekke'ye götürmek üzere birkaç köle satın alır. Zeyd b.

⁷⁰⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, ss.15-21; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.566; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 92, 526-530, 612- 613.

⁷⁰⁹ Velîd Kassâb, Dîvânü 'Abdillâh b. Revâha ve dirâse fî sîretihî ve şi'rih, ss.139-140

⁷¹⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s. 247; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 40; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.281.

Hârise de bu köleler arasında bulunmaktadır. Hakîm, Mekke'ye döndüğünde, halası Hz. Hatice kendisini ziyarete gider. O da halasına köleleri göstererek, dilediği köleyi seçip götürebileceğini söyler. Hz. Hatice de Zeyd b. Hârise'yi seçer. Daha sonra O'nu, Resûlullah (s.a.s)'e bağışlar Kelb kabilesine mensup bazı insanlar, hac için Mekke'ye geldiklerinde Zeyd'i görüp tanırlar, Zeyd de onları tanıır. Dönüşte durumu babasına haber vererek bulunduğu yeri tarif ederler. Zeyd'in babası Hârise ile amcası Kâ'b, yanlarına fidye olarak Mekke'ye gelirler ve Resûlullah (s.a.s)'in yanına varıp: "Ey Abdulmuttalib'in oğlu! Ey kavminin efendisinin oğlu! Sizler, Harem'in ehlisiniz, köleyi azad eder, esiri yedirirsiniz. Yanında bulunan oğlumuz için sana geldik. Bize iyilikte bulun, sana fazlasıyla fidye vereceğiz" derler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), Zeyd'i çağırarak, kendisini istemeye gelen bu kişileri tanıyıp tanımadığını sorar. Zeyd de, bunlardan birinin babası diğerinin de amcası olduğunu söyleyerek tanıdığını ifade eder. Bu sefer Resûlullah Zeyd'e, dilerse babasıyla gidebileceğini, şayet isterse yanında kalabileceğini söyleyince, Zeyd, Resûlullah (s.a.s.)'in yanında kalmayı tercih eder. Peygamberimiz de Zeyd'i elinden tutarak Hicr denilen yere çıkarır ve: "Şahid olun, Zeyd benim oğlumdur. O bana mirasçıdır, ben de O'na mirasçıyım!" diyerek Zeyd'i evlat edindiğini ilan eder.⁷¹¹

Zeyd b. Hârise, Muhammed (s.a.s.)'e risalet gelinceye kadar yanında kaldı ve Resûlullah, peygamber olur olmaz O'nun risâletini tasdik edip müslüman oldu, O'nunla birlikte namaz kıldı ve: "Onları babalarının isimleriyle çağirin..."⁷¹² meâlindeki ayet nazil oluncaya kadar "Muhammed'in oğlu" diye anıldı. Bu ayet-i kerimenin nüzulünden sonra Zeyd, Zeyd b. Hârise olarak çağrılmaya başlandı.⁷¹³ Zeyd b. Hârise, Resûlullah (s.a.s.)'in cefakâr dostlarından biriydi. Hemen hemen tüm sıkıntılı zamanlarında O'nunla birlikteydi. Nitekim, çevre kabileleri Islâm'a davet etmek kabilinden Tâife giden Resûlullah'ı yalnız bırakmamış, Tâiflilerin attığı taşlar Hz. Resulullah'a isabet etmesin diye kendi vücudunu siper etmiş ve başından çeşitli yaralar almıştı.⁷¹⁴ Müslümanlar Medine'ye hicret etmeye başlayınca, Zeyd b. Hârise de hicret etmişti. Resûlullah (s.a.s.), hicretten sonra Medine'de, ashabi arasında

⁷¹¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 40-42; İbn Hişâm, Cilt:1, s.247; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.24.

⁷¹² Ahzab, 33 / 5

⁷¹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.247; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.42; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s.25.

⁷¹⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s.212.

kardeslik tesis ettiginde, Zeyd'l-e Hamza b. Abdülmuttalib'i de kardes ilan etmist. Bu sebepten Hz. Hamza, Uhûd günü sehadet serbetini içmeden önce Zeyd'i kendisine vâsî tayin etmist.⁷¹⁵ Zeyd b. Hârise; Bedir, Uhûd ve Hendek savaslariyla Hudeybiye Barışı ve Hayber fethinde de bulunmustur. Resûlullah (s.a.s.), Müreysî gazasına çiktigi zaman kendisini Medine'ye vekil olarak birakmist. Bunun yaninda Zeyd, komutan olarak da çeşitli seriyyelere katilmis ve üstün başarılar göstermistir. Bu seriyyeler; Karede, Cemûm, el-Iys, et-Tarafa, Hisma ve Ümmü Kirfa'dır. Son olarak Mute Savasi'na istirak etmis ve bu savasta sehid olmustur. Resûlullah (s.a.s.), sancagi ilk önce Zeyd'e vermis ve: "Şayet Zeyd sehid olursa, sancagi Câfer alsın, O da sehid duserse, Abdullah b. Ravâha alsın" buyurmustur. Bu üç sahâbî de Mute günü, kahramanca savasarak Hakk'in rahmetine kavusmuslardir. Sa'd b. Ubâde, ölülerin arkasından ağlamayı yasaklayan Resûl-i Ekrem'in Zeyd için göz yaşı dökmesini garipsevince Resûl-i Ekrem şunları söyledi: "Bu, sevgilinin sevgilisine olan özlemidir". Hz. Peygamber'in Zeyd'e olan güvenine işaret eden Hz. Âişe, "Resûl-i Ekrem, Zeyd'i bir ordu ile sefere gönderdiğinde mutlaka onu kumandan tayin ederdi. Eğer şimdi sağ olsaydı kendisini yerine halife bırakırdı" demiştir.⁷¹⁶

Zeyd'in elli beş yaşında şehid düştüğü kaydedilir. Resûlullah (s.a.s), bu üç kahraman dostunun sehadet haberini duyunca gözyaslarini tutamayarak aglamis ve onlar için: "Allah'im; Zeyd'e magfiret et! Allah'im; Zeyd'e magfiret et! Allah'im; Zeyd'e magfiret et! Allah'im; Câfer'e magfiret et Allah'im; Abdullah b. Ravâha'ya magfiret et!" diyerek dua etmistir.⁷¹⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen tek sahâbî olan Zeyd⁷¹⁸ birkaç defa evlendi. Resûlullah'ın dadısı Habeşî Ümmü Eymen'le Mekke'de gerçekleşen ilk evliliğinden oğlu Üsâme doğdu. Zeyd, Ümmü Külsûm bt. Ukbe, Dürre bt. Ebû Leheb, Hind bt. Avvâm (Zübeyr b. el-Avvâm'in kiz kardesi) ve bazı rivayetlere göre Ümmü Mübeşşir adlı hanımlarla da evlilik yaptı. Bedir Gazvesi'nden sonra da Resûl-i Ekrem'in halası Ümeyme'nin kızı Zeyneb bt. Cahş ile evlendi. Ancak bu evlilik geçimsizlik yüzünden sürdürülemedi. Evlenmelerine bizzat aracı olan Hz. Resulullah onların ayrılmasını arzu etmese de Zeyneb'in sırf Peygamber'in tavsiyesiyle yaptığı bu

⁷¹⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.505; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.44.

⁷¹⁶ Ahmed b. Hanbel, Cilt:4, ss. 226-227, 254, 281.

⁷¹⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s.45 / Cilt:2, ss. 86-90, 128-129; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt: 3, s.26.

⁷¹⁸ Ahzâb 33 / 37.

evlilik boşanma ile sonuçlandı. Resûl-i Ekrem bu duruma üzüldü. Daha sonra konuyla ilgili âyetin inmesiyle⁷¹⁹Câhiliye döneminden kalma, evlâtlıkların boşanmış eşleriyle evlenme yasağı âdeti kaldırıldı ve Resûl-i Ekrem Zeyd'in boşadığı Zeyneb ile evlendi. Zeyneb'i kocasından Hz. Peygamber'in ayırdığı iddiası doğru olmadığı gibi -yukarıdaki âyette de belirtildiği üzere- Resûl-i Ekrem Zeyd'e eşini boşamamasını telkin etmiştir. Resûlullah'ın Zeyneb'le evlenmesinin asıl sebebi sözü geçen katı Arap âdetinin bizzat onun uygulamasıyla ortadan kaldırılmasıdır.⁷²⁰ Zeyd b. Hârise; kısa boylu, çok esmer ve basık burunlu idi.⁷²¹

3. CA'FER b. EBİ TALİB

Ebû Abdillâh Ca'fer b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib el-Hâşimî (ö. 8/629) Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, Mûte Savaşı kumandanlarından, sahâbî. Yaklaşık 590 yılında Mekke'de doğdu. Hz. Ali'nin öz kardeşi olup ondan on yaş büyüktü. Ebû Tâlib'in çocuklarının fazla oluşu sebebiyle geçim sıkıntısı çektiği sırada yükünü hafifletmek üzere Hz. Peygamber Ali'yi, amcası Abbas da Ca'fer'i yanına almıştı. Bu sebeple Ca'fer'in gençlik yılları amcası Abbas'ın yanında geçti.

Ca'fer b. Ebû Tâlib Hz. Peygamber'e ilk iman edenler arasında yer aldı. Onun Hz. Ebû Bekir'den önce İslâm'a girdiği rivayet edildiği gibi 25 veya 32. müslüman olduğu da söylenmektedir. Mekkeli müşriklerin müslümanlara eziyet ve işkenceleri artınca Ca'fer hanımı Esmâ bt. Umeys ile birlikte Habeşistan'a hicret eden ikinci kabileye katıldı ve Hz. Resulullah tarafından bu kabileye başkan tayin edildi. Oğlu Abdullah Habeşistan'da dünyaya geldi ve orada doğan ilk müslüman olarak anıldı.⁷²²

Habeş muhacirlerinin sayısı seksen iki erkek ve on kadına ulaştı. Daha sonra bunlardan otuzdokuz kadarı, bazı Kureyş büyüklerinin İslâm'a girdiği haberi üzerine Mekke'ye geri döndü. Fakat bu haberin asılsızlığı ortaya çıkınca, bazıları gizlice bazıları da Mekkeli müşrik akrabalarının himayesi altında, Mekke'ye girebildiler.⁷²³ Kureyş müşrikleri, muhacirleri Habeşistan'dan geri çevirmek üzere Ebû Rebîa b. Mugire el-Mahzûmî ile Amr b. el-Âs'ı değerli hediyelerle Habeşistan'a gönderdiler.

⁷¹⁹ Ahzâb 33 / 37.

⁷²⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt.3, s. 45; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, s. 25.

⁷²¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 44.

⁷²² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 34; İbn Abdilber, el-İstiâb, Cilt:1, s.242.

⁷²³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss. 3-10.

Elçiler Habeş Hükümdarı Necâşî Ashame'nin nezdinde müslümanları kötileyince, Câ'fer b. Ebi Talib müslümanların temsilcisi olarak konuştu ve müşriklere üç soru sorulmasını istedi:

- 1) Biz Kureyş'in köleleri miyiz?
- 2) Mekke'de bir cinayet mi işledik ki, zorla iade edilmemizi istiyorlar?
- 3) Mekke'de mal gasbettik de, üzerimizde başkalarının hakları mı vardır?

Kureyş elçileri bütün bu sorulara olumsuz cevap verdiler. Ancak, puta tapmayı bırakıp İslâm dinine girmelerinin suç olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine Necaşî, Câ'fer'e İslâm dini ile ilgili sorular sordu. Hz. Câ'fer, İslâm'ın getirdiği iman, ahlâk ve fazilet esaslarından söz etti. Necaşî'nin isteği üzerine Meryem Suresi'nin baş tarafından okumaya başladı. Ankebût ve Rûm surelerini de okudu. Bu sırada Necaşî'nin gözlerinden yaşlar akıyordu. İstek devam edince, Hz. Câfer Kehf sûresini okudu. Necaşî, kendisini tutamarak "Vallahi, bu aynı kandilden fişkiran bir nûrdur ki, Mûsa da, İsa da aynı mesajla gelmiştir." dedi. Hz. Muhammed'in bir peygamber olduğuna kanaat getirdi. Bunu açıkladı ve Müslümanları himaye etti.⁷²⁴

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Hz. Resulullah komşu devlet hükümdarlarına İslâm'a davet mektupları gönderirken Habeş Hükümdarı Necâşî'ye yolladığı mektubunda onu İslâm'a davet ettiği gibi ayrıca ülkesinde bulunan müslümanları artık Medine'ye göndermesini istedi. Necâşî'nin müslümanlara tahsis ettiği gemiyle Ca'fer de Arabistan'a döndü ve yanındaki Habeş muhacirleriyle doğrudan Hayber'de bulunan Hz. Peygamber'in yanına gitti. Hayber'in fethinden hemen sonra Ca'fer'i karşısında gören Resûlullah, "Hangisine sevineceğimi bilmiyorum. Hayber'in fethine mi, yoksa Ca'fer'in gelişine mi?" diyerek onu kucaklayıp alnından öptü ve elde edilen ganimetten on altı arkadaşıyla birlikte ona pay ayırdı. Ayrıca Medine'ye dönüşlerinde Ca'fer'e Mescid-i Nebvî'nin yanbaşıda bir yer ayırarak onu buraya yerleştirdi.⁷²⁵

Hz. Câ'fer, Hicret'in sekizinci yılında vuku bulan Mute gazvesine katıldı ve orada şehit düştü. Mûte, Şam'a yakın bir köy olup, halkı Gassânîlerden ve Rumlar'dan oluşuyordu. Hz. Resulullah, Hâris b. Umeyr'i Şam'a, Gassânî hükümdarına elçi olarak göndermişti. Mûte'den geçerken, vali Şurahbil b. Amr

⁷²⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, ss. 356-362; Ahmet b. Hanbel, H. no:1740, 4400; İbnü'l Esir el-Kâmil, Cilt:2, s. 37-38; İbn Kayyim, Zâdü'l Meâd, Cilt:1, s.301.

⁷²⁵ Buhârî, Sahîh, Cilt:5, s.80.

tarafından yakalandı ve Hz. Muhammed'in elçisi olduğu anlaşılınca da şehit edildi. Hz. Resulullah olaya çok üzüldü. Düşmana karşı bir ordu hazırlanmasını istedi. Üç bin kişilik bir ordu hazırlandı. Allah Resûlü öğle namazından sonra, orduya Zeyd b. Hârise'yi komutan tayin ettiğini o şehit olursa yerine Câ'fer b. Ebi Tâlib'in, o da şehit olursa yerine Abdullah b. Revâha'nın geçmesini bildirdi.⁷²⁶ Düşman hristiyan Arap ve Rumlardan oluşan büyük bir ordu toplamıştı. Ebû Hüreyre şöyle der: "Mute savaşında ben de bulundum. Müşrikleri gördüğümüz zaman onların sayı, silâh, at, atlas, ipek, altın vb. bakımından bizimle karşılaştırılamayacak, karşılarında durulamıyacak derecede olduklarını gördük. Gözüm kamaştı. Çarpışma başlayınca, baş kumandan Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'in sancağını elinde tutarak ilerledi. Vücudu Rumlar'ın mızraklarıyla delik deşik oluncaya kadar çarpıştı ve sonunda şehit oldu."⁷²⁷

Zeyd b. Hârise şehit düşünce, Câ'fer b. Ebi Talib sancağı aldı. Zırhını giyerek atına bindi. Düşmanın ortalarına kadar ilerledi. Kurtulamayacağını anlayınca, önce attan inerek, atını düşmanın yararlanamaması için saf dışı etti. O düşmanla çarpışırken, "Cennet de, ona yaklaşmak da ne güzeldir. Onun şerbetleri tatlı ve soğuktur" diye mırıldanıyordu. Bu sırada düşman tarafından vurulup, bir eli kesildi. Sancağı diğer eline aldı. O da vurulup kesilince, sancağı koltuğunun altına kıstırdı. Aldığı yaralarla yere düştü ve şehit oldu."⁷²⁸

Abdullah b. Ömer der ki: "Câ'fer b. Ebi Tâlib'i şehitler arasında aradık. Bedeninde doksandan fazla mızrak, ok ve kılıç yarası bulduk."⁷²⁹ Hz. Cafer'in iki kolunun da kesilmesi üzerine, şehadetinden sonra Resûlullah ona Cennet'te iki kanat takıldığını haber vererek şöyle buyurmuştur: "Câfer'i, Cennet'te meleklerle birlikte uçarken gördüm."⁷³⁰ Bundan sonra, kuş gibi kanatlanıp Cennet'te uçtuğu hadisle sabit olan Câ'fer'e "çok uçan Câfer" anlamında "Câfer-i Tayyâr" ve "zü'l-cenâheyn" (iki kanatlı) lakapları verilmiştir. Kırk yaşında şehid olan Ca'fer hem Habeşistan'a hicret ettiği, hem de buradan dönüşünde kendi baba yurdu olan Mekke'ye değil doğrudan Medine'ye gittiği için "Zü'l-hicreteyn" ve ashabın muhtaçlarını, fakirlerini daima gözettiğinden dolayı "Ebü'l-mesâkîn" lakaplarıyla da anılıyordu. Ebû Hüreyre, Hz.

⁷²⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.128; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.15.

⁷²⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, ss. 19-20; İbnü'l Esir, el-Kâmil, Cilt:2, s.236.

⁷²⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.20; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s.38.

⁷²⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s.38; Buhârî, Sahih, V, 87.

⁷³⁰ Tirmizî, Menâkıb, 69.

Peygamber'den sonra en cömert olarak Ca'fer'i gösterir. Resûl-i Ekrem, ahlâkı itibariyle kendisine benzediğini belirterek Ca'fer'i takdir ve taltif ederdi. Ca'fer b. Ebû Tâlib'in rivayetleri pek azdır. Bunları kendisinden oğlu Abdullah, Abdullah b. Mes'ûd, Amr b. Âs ve Ümmü Seleme rivayet etmişlerdir. Diğer iki oğlu Muhammed ile Avn'ın da ondan rivayette bulunduğu ifade edilmektedir.⁷³¹

4. VEHB b. SA'D B. EBİ SERH

Vehb b. Sa'd b. Ebi Serh b. el Haris b. Habib b. Cezime b. Malik b. Hasel b. Amir b. Lüey. Kardeşi Abdullah b. Sad'dır. Uhûd, Hendek, Hayber savaşlarına ve Hüdeybiye musalahasına tanıklık etti. Mutede şehit edildi.⁷³²

5. ABBÂD (veya UBÂDE) b. KAYS

Abbâd b. Kays b. Abese. O ve kardeşi Sabia b. Kays Bedir savaşını gördüler. Mute'de Şehid edildi.⁷³³

6. HARİS b. NU'MAN b. İSAF (veya YESAF)

Haris b. Nu'man b. İsaf b. Nedle. Mute'de Şehid edildi.⁷³⁴

7. SÜRÂKA b. AMR b. ATİYYE b. HASNÂ

Sürâka b. Amr b. Atiyye b. Hasnâ b. Mebzul b. Amr b. Ğanm b. Mazan b. en Neccar el Ensarî el Hazreci. Ebû Amr'ın rivayetine göre Bedir, Uhûd, Hendek, Hüdeybiye, Hayber ve Umretul Gazaya tanıklık etmiş, Cafer b. Ebi Talible birlikte Mutede şehid edilmiştir.⁷³⁵

⁷³¹ Ahmed b. Hanbel, Cilt:1, ss. 201-203 / Cilt:5, ss.290-292; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.120 / Cilt:2, ss. 683, 694, 739, 761-762, 766-767, 769; İbn Sa'd, Cilt:4, ss. 34-41; İbn Abdülber, el-İstî'âb, Cilt:1, ss. 210-213; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, ss. 341-344; Zehebî, Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ, Cilt:1, ss. 206-217; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, ss. 237-238; K. V. Zettersten, "Câfer b. Abı Talib", İA, Cilt:3, s.7.

⁷³² İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s. 427.

⁷³³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 71.

⁷³⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 30.

⁷³⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 1, s. 421.

8. EBÛ KÜLEYB (veya KİLÂB) b. AMR b. ZEYD b. AVF

Ebû Küleyb b. Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzul el Ensarî Cabirin kardeşidir. Amcası Abdullah b. Ebi Bekr onun Mutede Şehid edildiğini bildirmektedir. İbni Hişam Ebû Küleyb ile Kilab'ın farklı kişiler olduğunu bildirmektedir.⁷³⁶

9. CABİR b. AMR b. ZEYD b. AVF

Ebû Musa Cabir b. Ebi Sasa'nın isminin Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzul b. Amr b. Ğanm b. Mazan b. en Neccar olduğunu belirtmiştir. Kays, Haris, Cabir ve Ebû Kilab olmak üzere dört kardeşirler. Mute günü şehit edilmiştir.⁷³⁷

10. ÂMR b. SA'D b. HARİS b. ABBÂD

Amr b. Sad b. el Hari b. Abbad b. Sad b. Amir b. Salebe b. Malik b. Evs. Haris b. Amr b. Amir. Mutede şehit edildi.⁷³⁸

11. ÂMİR b. SA'D b. HARİS b. ABBÂD

Amir b. Sad b. El Haris b. Abbad b. Sad b. Amir b. Salebe b. Malik b. Evs. İbni Hişam'ın Zühriden rivayetine göre O ve kardeşi Amr Mutede şehid edildiler.⁷³⁹

12. ABDULLAH b. SA'D b. EBİ SERH⁷⁴⁰

13. ABDULLAH b. SAİD b. EL AS

Abdullah b.Said b. el As b. Ümeyye b. Abdüşşems b. Abdumenaş. Cahiliyedeki ismi Hakemdi. Resulullah onun adını Abdullah olarak değiştirdi ve

⁷³⁶ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:1, s. 559; Abdülber, el-İstî'âb, Cilt:4, s.1739.

⁷³⁷ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 305.

⁷³⁸ İbn Asâkir, Târîhu Dımaşk, Cilt:46, s.17.

⁷³⁹ İbn Hişam. Cilt:4, s.30; Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:2, s.769; İbn Hazm, Cevâmiu's-sîre, ss. 222, 223; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.259; İbn Kayyım, Cilt:2, s.174.

⁷⁴⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.407; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:4, s.1560; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s. 459.

Medine yazısını öğrenmesini emretti. O güzel bir yazar oldu. Onun Bedir, Mute veya Yemamede şehit edildiğine dair farklı rivayetler vardır.⁷⁴¹

14. SÜVEYD b. AMR

Süveyd b. Amr. Mute günü şehid edilmiştir. Resulullah onu Vehb b. Sad b. Ebi Serh el Amir ile kardeş ilan etmiştir.⁷⁴²

15. MES'UD b. SÜVEYD b. HARİSE b. NADLE

Mesud b. Süveyd b. Haris b. Nadle b. Avf b. Übeyde b. Üveyc b. Adiy b. Kaab el Kureyş el Adevi. Mutede şehid edilen sahabelerdendir.⁷⁴³

H. MEKKE FETHİ ŞEHİTLERİ

1. HALİD el-EŞ'ER

Halid el Eş'er b. Halife b. Mungız b. Rabia b. Esrem b. Debise b. Haram b. Hubeş b. Kaab b. Amr. Resulullah ile birlikte Mekkenin fethine giderken Kürz b. Cabir ile farklı bir yoldan mekkenin yalunu takip etmişler fakat müşriklerin hilesi neticesinde ele geçirilerek şehid edilmişleridir.⁷⁴⁴

2. EBÛ ABDİRRAHMÂN KÜRZ b. CÂBİR EL-FİHRÎ

Hudeybiye Antlaşması'nda Hz. Peygamber'in yanında bulunduğu dikkate alınarak bu sırada müslüman olduğu söylenmiştir. Kureyş'in önde gelen isimlerinden biri olup henüz İslâmiyet'i kabul etmediği dönemde Mekkeli bir çetenin başında Medine'nin güneyindeki kenar mahallelere saldırarak halkı kılıçtan geçirip mallarını yağmaladı, ayrıca Cümmâ (veya Zülcedr) otağındaki sürülerini alıp kaçtı. Olayı

⁷⁴¹ İbn Abdülber, el-İstî'âb, Cilt:3, s. 928,

⁷⁴² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 407; İbn Abdilberr, Cilt:2, s. 679 / Cilt:4, s.1560; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.492 / Cilt:5, s. 459.

⁷⁴³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4. s.141; İbn Adilberr, Cilt:3. s.1390; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 5, s. 163.

⁷⁴⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 4, ss. 220, 293; İbn Kayyım, Cilt:3 s. 405.

haber alan Resûlullah, Medine'de Zeyd b. Hârise'yi vekil bırakarak küçük bir müfreze ile onu yakalamak üzere yola çıktı. İlk Bedir veya Sefevân Gazvesi denilen bu olayda Bedir yakınlarındaki Sefevân vadisine kadar devam eden birkaç günlük takibe rağmen Kürz ve adamlarına yetişilemeyerek geri döndü.⁷⁴⁵

Resûlullah, çobanı Yesâr'ı öldürerek zekât develerini çalan Becîle kabilesine mensup sekiz kişilik eşkıya grubunu yakalamak üzere gönderdiği yirmi kişilik müfrezenin başında Kürz b. Câbir'i görevlendirdi. Kürz, Cümmâ otlığına giderek eşkıyayı yakaladı ve Medine'ye getirdi.

Mekke'nin fethinde Hâlid b. Velîd'in kumandasındaki birlikte görev alan Kürz, arkadaşı Hubeş b. Hâlid'le birlikte Hz. Peygamber'in çizdiği güzergâhı terkedip başka bir yoldan ilerlerken Handeme denilen yerde bir grup Kureyş savaçısıyla girdikleri çatışmada Hubeş şehid oldu. Kendisi de onun cesedi etrafında mersiyeler okuyarak çarpışmaya devam etti ve şehid düştü. (Ö. 8/630)⁷⁴⁶

İ. HUNEYN GAZVESİ VE ŞEHİTLERİ

Gaza, Hicretin 8. yılında, Şevval ayında vuku bulmuş,⁷⁴⁷ Şevval ayından altı gece geçince,⁷⁴⁸ 5 Şevval'de, Cumartesi günü Huneyn'e doğru hareket edilmiştir.⁷⁴⁹ Huneyn; Mekke'ye iki geceliktir.⁷⁵⁰ Huneyn'in, Arafat tarafından Mekke'ye uzaklığı, on milden fazladır.⁷⁵¹ Huneyn; Mekke ile Taif arasında, Tihâme bölgesinde, birçok inişli çıkışlı dar geçitleri ve sapa yolları bulunan geniş bir vadidir.⁷⁵² Tihâme vadilerindedir.⁷⁵³ Zülmecaz panayırının kurulduğu yerin yanındadır.⁷⁵⁴ Zülmecaz; Kebkeb nahiyesindeki Arefeye bir fersahtir.⁷⁵⁵ Vaktiyle buraya Amalikalardan

⁷⁴⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 4, s.293; İbn Kayyim; Cilt:3 s. 405.

⁷⁴⁶ Buhârî, Meğâzî, 48; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:2, ss. 568-569; Cilt:3, s.875; İbn Hişâm, Cilt:2, ss. 407-408, 608, 640-641; İbn Sa'd. Cilt:5, s.455; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:2, s.13, 14, 15, 159; İbn Abdülber, el-İstiâb, Cilt:3, ss.309-310; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s.468; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:3, ss. 90-291; Hamîdullah İslâm Peygamberi, Cilt:1, s.239.

⁷⁴⁷ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.6; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 2, s. 149; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 261.

⁷⁴⁸ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 889; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.150; Zehebi, Megâzî, s. 477.

⁷⁴⁹ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 889; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 150; Kastalâni, Cilt:1, s. 208.

⁷⁵⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 150; Belâzurî, Ensâbu'l-eşraf, Cilt:1, s.365.

⁷⁵¹ İbn Hacer, Fethu'l-bâri, Cilt:8, s. 21.

⁷⁵² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 85; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 895.

⁷⁵³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 85; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 895.

⁷⁵⁴ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s. 125.

⁷⁵⁵ Zürcânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:3, s. 5.

Huneyn b. Kaniye b. Mehlâil adında birisi gelip konakladığı için, Huneyn ismi verilmiştir.⁷⁵⁶

Hevâzin ve Sakîf kabileleri, Peygamberimiz (a.s.)'n Medine'den yola çıktığını işittikleri zaman, kendilerinin üzerine yürüyeceğini sanarak, savaşmak için derlenip toparlanmışlardı.⁷⁵⁷ Hatta, harekât durumunu öğrenmek için, casuslarını yola çıkarmışlardı.⁷⁵⁸ Peygamberimiz (a.s.) Mekke'yi fethedince, Hevâzinlerle Sakîflerin ileri gelenleri birbirlerinin yanına gidip gelmeye başladılar⁷⁵⁹ ve "Onun bizimle çarpışmaya gelmesine bir mani kalmamıştır. Yerinde görüş, onun bizimle çarpışmaya gelmesinden önce, bizim onunla çarpışmaya gitmemizdir!"⁷⁶⁰ "Vallahi, Muhammed iyi çarpışan bir kavme rastlamadı. İşinizi sıkı tutunuz da, o sizin üzerinize yürümeden önce, siz onun üzerine yürüyünüz!" dediler.

Peygamber (a.s.) Hevâzin ve Sakiflerin savaşmak için hazırladıklarını işitti.⁷⁶¹ Abdullah b. Ebi Hadrad el-Eslemi'yi çağırdı. Hevâzinlere gitmesini,⁷⁶² halkın içine girip onlar hakkında bilinmesi gereken bütün bilgileri elde edinceye kadar aralarında kaldıktan sonra haber getirmesini ona emretti.⁷⁶³ Abdullah b. Ebi Hadrad'dan Hevâzinlerin haberini alınca, onlarla karşılaşmak üzere 5 Şevval Cumartesi günü,⁷⁶⁴ iki bini Mekkeli olmak üzere 12.000 kişilik askerî bir kuvvetle Mekke'den Huneyn'e doğru yola çıktı.⁷⁶⁵ 10 Şevval Salı akşamı, Huneyn'e erişti.⁷⁶⁶ Seher vakti, Müslümanları savaş düzenine koydu. Bayraktar ve sancakarlara bayrak ve sancaklarını verdi. Süleymleri, Mekke'den çıkışından beri, öncü süvari birliği olarak İslâm ordularının önüne geçirmiş ve Halid b. Velid'i de başlarına kumandan

⁷⁵⁶ Süheylî, Cilt:6, s. 549 / Cilt:7, s. 199; Yâkût, Mu'cemu'l-büldân, Cilt:2, s. 313.

⁷⁵⁷ Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt: 3, ss. 125, 126; İbn Haldun, Târîh, Cilt: 2, ks. 2, s. 45.

⁷⁵⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, ss. 804, 806.

⁷⁵⁹ Vâkıdî, Megâzî, Cilt:3, s. 885; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 2, s. 149.

⁷⁶⁰ İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 261.

⁷⁶¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 82; Taberî, Cilt:3, s. 127; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:5, s. 121.

⁷⁶² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 893; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:5, s. 121.

⁷⁶³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 82; Taberî, Cilt:3, s. 127; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:5, s. 121.

⁷⁶⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 889; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 150; Zehebî, Megâzî, s. 477, İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 322.

⁷⁶⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 83; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 889; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.150; Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s.365; Yâkubî, Târîh, Cilt:2, s. 62; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.127; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:5, ss. 121, 124; İbn Hazm, Cevâmiu's-sîre, s.238; İbn Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 262; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 189; Zehebî, Megâzî, s. 476; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s.324; İbn Kayyım, Cilt:2, s. 208; İbn Haldun, Târîh, Cilt:2, ks. 2, s.46; Kastalâni, Cilt:1, s. 209; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s.100; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s.63.

⁷⁶⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 892; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 150.

yapmıştı. Ci'râneye gelinceye kadar da, bu düzeni değiştirmedi.⁷⁶⁷ Huneyn vadisine sabaha yakın savaş düzeni halinde inilmeye başlandı.⁷⁶⁸

Hevâzinler, Huneyn vadisinin iki yanına gizlenerek pusu kurmuşlardı.⁷⁶⁹ Müslüman birlikler Hevâzinlilerle karşılaşır karşılaşmaz üzerlerine atılıp onları bozguna uğratmayı başarmışlardı. Fakat ganimet toplamaya koyuldukları zaman da, Hevâzinlerin çekirge sürüsü gibi ok yağmuruna tutuldular ve tutunamayarak bozuldular, dönüp kaçmak zorunda kaldılar.⁷⁷⁰ Bu öncü birliği içinden ilk ürküp kaçanlar da, suçları bağışlanmış ve kendiliklerinden İslâm mücahitleri arasına katılmış bulunan iki bin kadar Mekkeli idi.⁷⁷¹ Bunlardan bazıları Mekke'ye ulaştılar. Müslümanların bozguna uğradıklarını haber vererek Mekkeli müşrikleri sevindirdiler. İçlerinden birisi: "Artık Araplar atalarının dinine dönebilirler!"⁷⁷² Muhammed düşmüş, ashabı da dağılmıştır!" demişti. Mekke valisi Attâb b. Esîd: "Muhammed öldürüldü ise, Muhammed'in dini ayaktadır. Muhammed'in ibadet etmiş olduğu Allah, Diridir ve Ölümsüzdür!" dedi. Daha akşam olmamıştı ki, Allah'ın yardımıyla Peygamberimiz (a.s.)'ın Hevâzinleri yendiği haberi gelip, Attâb ile Muaz b. Cebel'i sevindirdi. Bundan önce sevinenleri ise, Yüce Allah yüzlerinin üzerine düşürdü.⁷⁷³

Peygamberimiz (a.s.) kaçan düşmanları takip etmelerini Müslümanlara emretti.⁷⁷⁴ Ordunun öncü kuvvetlerini yine Süleymoğulları teşkil ediyordu ve Hâlid b. Velid'in kumandası altında bulunuyorlardı. Bozguna uğrayan Hevâzin ordularından bir kısmı Taife gittiler.⁷⁷⁵ Bir kısmı Evtas'ta ordugâh kurdu. Bir kısmı Nahleye doğru yönelip gitti. Nahle'ye doğru gidenler arasında Giyere (Aneze) oğullarından başkası bulunmuyordu. Nahle'ye doğru giden halkı, İslâm süvarileri takip ettiler. Fakat onlardan, dağ yollarını tutanları takip etmediler.

⁷⁶⁷ Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:3, s. 897; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 150.

⁷⁶⁸ Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:3, s. 897.

⁷⁶⁹ İbn Hazm, Cevâmiu's-sîre, s. 239.

⁷⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, Cilt:4, s.281; Buhârî, Sahîh, Cilt:5, s. 99; Müslim, Cilt:3, s.1401.

⁷⁷¹ Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:3, s. 897, İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 151, Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s. 151.

⁷⁷² Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s.70; Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:3, s. 12.

⁷⁷³ Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:3, s. 12.

⁷⁷⁴ Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:3, s. 912; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 151.

⁷⁷⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 95; Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:3, s. 914; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 151.

Huneyn'de bozguna uğrayan Hevâzinlerden bir kısmı Evtas ordugâhında toplanmışlardı. Toplananların sayısı pek çoktu.⁷⁷⁶ Peygamberimiz (a.s.), bir sancak bağlayarak, Ebû Âmir el-Eş'arî'yi Seleme b. Ekvâ ile birlikte Evtas'a gönderdi. Evtas'ta üslenen müşrikler, kendilerini savundular.⁷⁷⁷ Teke tek yapılan dövüş ve vuruşmada, kumandan Ebû Âmir, Havazinliler'den birçoğunu yere serdi. Sonra da mızraklarla vuruşma başladı. Bu sırada, kumandan Ebû Âmir , atılan bir okla ağır yara aldı⁷⁷⁸ ve sancağı yeğeni Ebû Musa el-Eş'arî'ye vererek onu kumandan tayin etti. Bir müddet sonra da aldığı ağır yaranın tesiriyle şehit oldu.⁷⁷⁹ Kumandanlığa geçen Ebû Musa, savaşa girişti ve düşman kuvvetlerini dağıtmaya muvaffak oldu. Allah, fetih ve zaferi onun eliyle gerçekleştirdi. Evtas'ta toplanan halkı bozguna uğrattı.⁷⁸⁰ Onlar, Evtas'tan Taife kaçtılar.⁷⁸¹

1. EYMEN b. UBEYD

Eymen b. Ubeyd el Ensarî. Uhûd Günü şehid edildi.⁷⁸²

2. SÛRÂKA b. HARİS

Süraka b. Haris b. Adiy el Aclani. Hicretin 8.yılında Huneyn günü şehid edildi.⁷⁸³

3. EBÛ ÂMİR el-EŞ'ARÎ

Ubeyd b. Süleym b. Haddâr el-Eş'arî (ö. 8/630) Kumandan sahâbî. İslâmiyet'in ilk devirlerinde müslüman olan Ebû Âmir, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin amcasıdır. Önceleri âmâ iken gözlerinin sonradan açıldığı ve Habeşistan'a hicret eden müslümanlardan olduğu rivayet edilmektedir. Mekke'nin fethinde ve Huneyn

⁷⁷⁶ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 915; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 151-152.

⁷⁷⁷ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.915; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 357

⁷⁷⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 100.

⁷⁷⁹ Buharî, Sahih, Cilt:3, s. 68.

⁷⁸⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 97; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 91 6; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 4, s. 358.

⁷⁸¹ Belâzurî, Ensâbu'l-eşraf, Cilt:1, s.365.

⁷⁸² Mülteka, s. 186.

⁷⁸³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 2, s. 177.

Gazvesi'nde bulundu. Mekke'nin fethinden sonra Huneyn'de bozguna uğrayan Hevâzinli müşriklerin Evtâs ve Tâif'te toplanarak yeniden savaşa hazırlandıklarını haber alan Hz. Peygamber, Ebû Âmir kumandasındaki bir kuvveti Evtâs'a gönderdi; kendisi de Tâif'e hareket etti. Ebû Âmir'e bağlı birlik, yolda Araplar'ın tanınmış şairlerinden Düreyd b. Sımme ve adamlarıyla karşılaştı. Düreyd öldürüldü ve yanındaki kuvvetleri dağıtıldı. Daha sonra Evtâs'ta müşriklerle karşı karşıya gelen Ebû Âmir, Hevâzinli dokuz kişiyle birer birer savaştı. Bu sırada her birini önce İslâmiyet'e davet ediyor, kabul etmeyeni öldürüyordu. Sonunda kendisi de okla dizinden yaralandı. Yeğeni Ebû Mûsâ amcasını yaralayan adamı öldürdükten sonra dizindeki oku çıkardı. Ebû Âmir öleceğini anlayınca Ebû Mûsâ'yı yerine kumandan tayin etti ve onunla Hz. Peygamber'e selâm gönderdi, kendisine dua etmesini istedi. Çok geçmeden şehid oldu.⁷⁸⁴

Ebû Mûsâ el-Eş'arî amcasının silâhını, atını ve eşyasını Hz. Peygamber'e götürerek selâmını ve dua isteğini bildirdi. Bunun üzerine Resûlullah abdest alıp iki rek'at namaz kıldıktan sonra, "Allahım! Ebû Âmir Ubeyd'e mağfiret et, kendisini kıyamet gününde insanların çoğundan üstün kıl ve cennette ona yüksek bir makam ver" diye dua etti. Ebû Âmir'in eşyası oğluna verildi.⁷⁸⁵

4. ZEYD b. REBİA

Zeyd b. Rebia el Kureyş el Esedi. Esed b. Abdul Uzza oğullarındandır. Urve b. Zübeyr rivayetine göre Huneyn günü şehid edilmiştir.⁷⁸⁶

⁷⁸⁴ İbn Hişâm, Sîre, Cilt:4, s. 101; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 922; İbn Hazm, Cevâmiu's-Sîre, s. 241; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, Cilt:5, ss.154-155; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 193; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt: 4, s. 340; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, ss. 189-190; İbn Haldun, Târih, Cilt:2, ks.2, s. 47; Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s. 109.

⁷⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, Cilt:4, ss.129, 164, 201-202, 399, 412; Buhârî, Cihâd babı, s. 69, Megâzî, s. 55; Müslim, Fezâilü's- sahabê, s. 165; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, ss. 915-916; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:2, ss. 454-455, 457, 459; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 151-152 / Cilt:4, ss. 357-358; Taberî, Târîh (Ebû 'l- Fazl), Cilt:3, ss. 79-80; İbn Abdilberr, el-İstîâb, Cilt:3, s.1019; Cilt:4, ss.1704-1705; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.541; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, s. 413; Cilt:7, ss. 252-253.

⁷⁸⁶ Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt:6, s.189; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.399.

5. HÜVEYRİS b. ABDULLAH

Hüveyris b. Abdullah b. Halife b. Malik b. Abdullah b. Harise b. Gıfar b. Müleyl el Gıfari. Hicretin 8.yılında Huneyn günü şehid edildi.⁷⁸⁷

J. TAİF KUŞATMASI VE ŞEHİTLERİ

Taif; Mekke'nin doğusunda, akarsuları, ekinlikleri, hurma bahçeleri, üzüm bağları bulunan, büyük bir şehirdir.⁷⁸⁸ Evtas'ta tutunamayarak bozguna uğrayan Sakîfler, Taife sığınıp şehrin kapılarını üzerlerine kilitleyerek savaşıma hazırlanmışlardı.⁷⁸⁹ Sakîfler, daha önce, kalelerini de onarmış, bir yıl kuşatılacak olsalar ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar gıda, erzak maddelerini de kale içinde depolamışlardı.⁷⁹⁰ Taif kalesi, şehrin üzerinde olup, iki kapılı idi.⁷⁹¹

Peygamberimiz (a.s.) Huneyn'den boşalınca, Taifte üslenen düşmanlar üzerine yürümeye hazırlandı.⁷⁹² Halid b. Velid'i 1.000 kişilik bir kuvvetle⁷⁹³ öncü birliği olarak önden yola çıkararak⁷⁹⁴ önce Evtas karargâhına uğradı.⁷⁹⁵ Oradan Nahletü'l-Yemâniye doğru gitti. Sonra Kam'a, sonra Müleyha'ya, sonra Liyye'nin Buhretü'r-Riga' mevkiine ilerlemeye devam ederek Taif'in yanbaşında bir yerde konakladı ve ordugâhını orada kurdu.⁷⁹⁶

Resûlullah (a.s.), Hubab b. Münzir'i yanına çağırdı ve ona: "Şu kavimden uzakça ve yüksekçe bir yer araştır, bul" buyurdu. Hubab b. Münzir, karyenin dışında, Taif Mescidinin bulunduğu yere kadar gidip geldi ve orasının karargâh edinilmeye elverişli olduğunu bildirdi.⁷⁹⁷ Bunun üzerine, Peygamberimiz (a.s.) ordugâhı oraya,⁷⁹⁸ yani halen Taif Mescidinin bulunduğu yerin yanına kurdurdu.⁷⁹⁹

⁷⁸⁷ İbn Abdülber, el-İstî'âb Cilt:1, s.402,

⁷⁸⁸ Kastalâni, Cilt:1, s. 214; Yâkût, Mu'cemu'l-büldân, Cilt:4, ss. 8 - 9.

⁷⁸⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 121; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 924; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 158; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.132.

⁷⁹⁰ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 924; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.158; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, ss. 200-201.

⁷⁹¹ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 924.

⁷⁹² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 121; Taberî, Cilt:3, s. 132.

⁷⁹³ Diyarbekrî, Târîhu'l-hamîs, Cilt:2, s. 110.

⁷⁹⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 158; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 200.

⁷⁹⁵ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 924.

⁷⁹⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.125; Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.925; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.133.

⁷⁹⁷ Vâkîdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 926.

Müslümanlar Taif'i yirmi geceden fazla⁸⁰⁰ veya otuz gece veya buna yakın müddet kuşattı.⁸⁰¹ Taif halkı olan Sakîflerle, günlerce, şiddetli bir şekilde ok savaşı yapıldı. Sakîfler, on-ondokuz gece, Taif'ten Müslümanlara ok ve taş atarak savaştılar.⁸⁰²

Peygamber (a.s.) mancınık kurularak Taiflilerin taşla tutulması hususunu ashabıyla konuştu. Selmânü'l-Fârisî: "Ben de Sakîflerin kalelerine karşı mancınık kurulmasını uygun görüyorum. Çünkü biz Fars ülkesinde düşman kalelerine karşı mancınıklar diktiğimiz gibi, düşmanlarımız tarafından da bize karşı mancınıklar dikilirdi. Biz düşmanlarımızı mancınıkla yenerdik. Onlar da bizi mancınıkla yenerdi. Eğer mancınık olmazsa, uzun zaman oturmak zorunda kalırdık!" dedi.⁸⁰³ Bunun üzerine, Hz. Muhammet (s.a.s.), mancınık yapılmasını emretti.⁸⁰⁴ Selmanül-Fârisî, bir mancınık yapıp, Taife karşı dikti.⁸⁰⁵ Tufeyl b. Amr'ın da, Zülkeffeyn putunu yıkıp⁸⁰⁶ Taife debbâbe getirdiği rivayet edilir.⁸⁰⁷

Peygamberimiz (a.s.) kale dışında ordugâh çevresindeki yerlere hasek (hurma ağacından yapılmış, ayaklara batan çatal çengeller) döşetti.⁸⁰⁸ Müslümanlardan bazıları, sığır derisinden yapılmış debbâbenin altına girdiler.⁸⁰⁹ Kalenin duvarını kazıp delmek için sürünerek kale duvarına yaklaştılar. Sakîfler, onların üzerlerine ateşte kızdırılmış sapan demirleri ve şişler bırakarak debbâbeyi yardılar, yaktılar. Müslümanları debbâbenin altından çıkmak zorunda bıraktılar. Çıkan sahabelerden bir kısmını kızgın şişlerle yakarak diğer kısmını ise oklarla şehit ettiler.

Peygamberimiz (a.s.), onları bezdirip boyun eğdirmek amacıyla Taifte bulunan üzüm bağlarındaki asmaların kesilmesini⁸¹⁰ veya yakılmasını,⁸¹¹ herkesin

---

⁷⁹⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.125; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.926; Taberî, Cilt:3, s. 133.

⁷⁹⁹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.926.

⁸⁰⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 124; İbn Hazm, Cevâmiu's-sîre, s.243; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.201; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 347.

⁸⁰¹ Zehebî, Megâzî, s. 495.

⁸⁰² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.125; Taberî, Cilt:3, s. 133.

⁸⁰³ Vâkıdî, Megâzî, Cilt:3, s. 937.

⁸⁰⁴ Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s. 367.

⁸⁰⁵ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 927.

⁸⁰⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 923; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 157-158; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 200.

⁸⁰⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 927.

⁸⁰⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 927; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 158; Belâzurî, Ensâb, Cilt:1, s. 367.

⁸⁰⁹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 927; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s. 81.

⁸¹⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 126; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, ss. 927-928; Taberî, Cilt:3, s. 133.

⁸¹¹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.928; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 158.

meyvesi yenmeyen ağaçlardan beşer tane kesmesini emretti.⁸¹² Müslümanlar, üzüm asmalarını kesmeye koyuldular.⁸¹³ Hz. Ömer, Süfyan b. Abdullah es-Sakafîye: "Vallahi, çoluk çocuğunun geçim babasını (üzüm asmalarını) keseceğiz!" diyerek seslendi. Süfyan: "Su ile toprağı da gideremezsiniz ya!" dedi. Fakat üzüm asmalarının kesilmeye başladığını görünce, dayanamadı ve: "Yâ Muhammed Mallarımızı ne için kesiyorsun? Bizi yenersen, ya onu sen alırsın, ya da dediğın gibi Allah'ın rızasını ve akrabalık hakkını gözetir, bize bırakırsın!" diyerek seslendi.⁸¹⁴ Bunun üzerine, Peygamberimiz (a.s.) "Ben, üzüm bağınızı, Allah'ın rızasını ve akrabalık hakkını gözeterek bırakıyorum!" buyurdu ve üzüm asmalarını daha fazla kestirmekten vazgeçti.⁸¹⁵

Peygamberimiz (a.s.) "Ne zaman bir köle kaleden iner ve yanımıza gelirse, o hürdür!" diyerek ilan ettirdi.⁸¹⁶ Bunun üzerine, kaleden bazı köleler inip Müslüman olunca, Peygamberimiz (a.s.) onları azad etti, hürriyetlerine kavuşturdu.⁸¹⁷ Kaleden inen köleler, on / ondokuz kadardı.⁸¹⁸ Yirmi bir kişi oldukları da bildirilmiştir.⁸¹⁹ Köleler Müslüman oldukları zaman, Peygamberimiz (a.s.) onları, yedirip içirtmeleri için, hali vakti yerinde olan bazı Müslümanların yanlarına verdi ve kendilerine Kur'an okutmalarını ve sünnetleri öğretmelerini de emretti. Sakîfler Müslüman oldukları zaman, içlerinde Haris b. Kelede'nin de bulunduğu Sakîf eşrafı, gelip bu köleler hakkında Peygamberimiz (a.s.) konuştular, onların kendilerine geri verilmelerini istediler. Peygamberimiz (a.s.) "Onlar, Allah'ın azadlamış olduklarıdır! Kendilerini geri çevirmeye yol yoktur!" buyurdu. Taifliler bunu işitince son derecede üzüldüler, bunaldılar, kölelerine kızdılar.⁸²⁰

Osman b. Maz'un'un zevcesi Havle bt. Hakîm de: "Yâ Rasûlullah! Allah sana Taifi feth ettirirse, Bâdiye bt. Gaylan'ın veya Fâria bt. Akîl'in ziynetlerini,

⁸¹² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.928.

⁸¹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.126; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.928; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.133.

⁸¹⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 928.

⁸¹⁵ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 928; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.158.

⁸¹⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 931; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 158-159, Ahmed b. Hanbel, Cilt:1, s. 248; İbn Seyyidî'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.201; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 347; İbn Kayyim, Cilt:2, s. 219; Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:3, s. 31.

⁸¹⁷ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 127.

⁸¹⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, ss. 3- 931; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 159; İbn Kayyim, Cilt:2, s. 219.

⁸¹⁹ Buhârî, Sahîh, Cilt:5, s.102; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 348; Kastalâni, Cilt:1, s.215; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s. 81; Zürkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:3, s. 32.

⁸²⁰ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, ss. 931-932.

takıntılarını bana ver!" dediği zaman,⁸²¹ Peygamberimiz (a.s.) "Ey Hüveyle! Ya daha Sakîfi bana boyun eğdirmeye izin verilmedi ise, sana ne yapabilirim?" buyurmuştu.⁸²² Havle: "Yâ Rasûlullah! Taiflilere hücumla hazırlanmaktan seni alıkoyan nedir?" diye sordu. Peygamberimiz (a.s.) "Bize şu ana kadar onlara galebe çalmaya izin verilmedi. Taifi şimdilik fethedeceğimizi sanmıyorum!" buyurdu.⁸²³ Havle bunu Hz. Ömer'e haber verdi.⁸²⁴ Hz. Ömer, Peygamberimiz (a.s.)'ın huzuruna girdi ve: "Yâ Rasûlullah! Havle'nin kendisine senin söylediğini açıklayarak bana söylediği şeyi ona sen mi söyledin?" diye sordu. Peygamberimiz (a.s.) "Onun söylediği şeyi ona ben söylemişim!" buyurdu.⁸²⁵ Hz. Ömer: "Demek, onlar üzerine galebe çalmaya izin verilmedi?" dedi. Peygamberimiz (a.s.) "Evet! İzin verilmedi" buyurdu. Hz. Ömer: "Öyleyse, göç etmeye hazırlanmaları halka haber verilecek mi?" diye sordu: Peygamberimiz (a.s.) "Evet!" buyurdu. Bunun üzerine, Hz. Ömer, göç etmeye hazırlanmalarını Müslümanlara ilan etti.⁸²⁶

İslam Ordusu kalelere sığınan Sakifliler ve diğer Hevazinlileri bir ay kadar kuşatma altında tuttu. Taifliler, Muslumanları ok yağmuruna tutarak guclu bir savunma yaptılar. Çeşitli strateji ve taktiğin uygulandığı bu kuşatmada Muslumanlar mancınık ve debbabe kullandılar. Resulullah, Taiflilerin bir yıl yetecek kadar erzak depoladıklarının anlaşılması ve haram aylarının yaklaşması üzerine kuşatmayı kaldırdı ve ganimetlerin toplandığı Ci'rane'ye hareket etti.⁸²⁷

Taif kuşatmasında Muslumanların 12 şehit verdiği, öldürülen düşman sayısının ise üç olduğu zikredilmiştir.⁸²⁸

1. SAÎD b. SAÎD b. el ÂS b. ÜMEYYE

Said b. said b. el As b. Ümeyye b. Abdüşşems el Kureşi. Amcası Halid b. Velid, babası Ebû Cehil b. Hişamdır. Mekkenin fethinden önce Müslüman oldu. Resulullah ile beraber çıktıkları Taif seferinde şehid edildi.⁸²⁹

⁸²¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s. 127; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 935; Taberî, Târîh (Ebû'l-Fazl), Cilt:3, s.134; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:5, s.170.

⁸²² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.127; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 935; Taberî, Cilt:3, s. 134.

⁸²³ Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:5, s.168; Zehebî, Megâzî, s. 491.

⁸²⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:4, s.127; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.935; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:5, s. 170; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:2, s. 267; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 350.

⁸²⁵ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 935; Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, Cilt:5, s. 170.

⁸²⁶ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 935; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 350.

⁸²⁷ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt: 3, s. 935; İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:4, s. 350.

⁸²⁸ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s. 927; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:3, s. 81.

2. URFUTA b. CENNAB (veya HUBAB)

3. ABDULLAH b. EBÛ BEKİR

Abdullah b. Abdillâh Ebû Bekr b. Osman el-Kureşî et-Teymî (ö. 11/632-33) Ashâb-ı kirâmdan vede ilk müslümanlardandır. Babası Ebû Bekr-i Sıddîk, annesi Katile bt. Abduluzza'dır. Esmâ ile anne bir kardeştir. Mekke'de doğduğu tahmin edilmesine rağmen, tarihi bilinmemektedir.⁸³⁰

Abdullah, babası Ebû Bekr-i Sıddîk davetiyle, küçük yaşta müslüman oldu. Hz. Muhammed (s.a.v.) ile babasının Mekke'den Medine'ye hicretlerinde, Sevr Mağarası'na geldiğinde habercilik vazifesini yaptı. Zekî ve kabiliyetli bir genç olduğundan, babasının emir ve direktiflerini harfiyyen yerine getirirdi. Gündüzleri Mekke'de Kureyşliler arasında bulunup, onların Peygamberimiz (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir hakkında söylediklerini, konuşmalarını akşam vakti Sevr Mağarası'na gelerek, haber verirdi. Geceyi orada geçirip, tan yeri ağarmadan Mekke'ye dönerdi. Bu hizmeti, onun adını İslâm tarihine geçirdi. Hz. Peygamber O'nu Âli bin Ebû Tâlib ile âhret kardeşi yaptı. Atike bt. Zeyd bin Amr (r.anha) ile evliydi.⁸³¹

Abdullah bin Ebû Bekr, hicret-i Nebevî'den sonra Mekke'den Medine'ye geldi. Resûlullah (s.a.v.) ile hicretin 8. senesinde Mekke'nin fethinde bulundu.

Mûte Harbi'nde, İslâm Ordusu kumandanı Zeyd İbni Hârise'nin şehîd olmasını, sonra kumandan olan Ca'fer İbni Ebî Talib'in sancağı almasını bunun da şehîd olmasıyla Abdullah İbni Revâha'nın kumandayı alıp onun da şehîd olmasıyla, Hâlid İbni Velid'in kumandayı almasını ve Resûlullah'ın (s.a.v.) bütün bunları Medine-i Münevvere'de Minber-i se'âdetinde başından sonuna kadar haber verdiğini rivâyet etti. Resûlullahın bu mucizesini haber vermesiyle rivâyeti kitaplara geçti. Mekke'nin fethinden sonra Huneyn Gazvesi'ne katıldı. Huneyn'den kaçan Sakif ve Hevâzinliler'in toplanmalarına mani olmak için onların sığınıp, saklandıkları Taif Kalesi'ni muhasara etti. Muhasarada ok isabet edip, yaralandı. Medine'ye yaralı olarak döndü.⁸³²

⁸²⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 479.

⁸³⁰ Ref'at el-Başa, Abdurrahman. **Suverun Min Hayatü's Sahabe**, Beyrut / ty. Cilt:1, ss.160-200.

⁸³¹ İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:2, s. 283.

⁸³² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 376, 378.

Abdullah bin Ebû Bekr-i Sıddîk Peygamber efendimiz (s.a.v.) için hazırlanan hulleyi (elbise) yedi altına satın almıştı. Sonra Resûlullahın tekfinine uygun görülmeince, teberrüken. kendine kefen için saklamıştı. Ruhunu teslim edeceği sırada “bunda, hayır ve bereket olsa idi, Resûlullah efendimiz tekfin olunurdu” deyip, kendisine bunu kefen yaptırmadı.

Hiz. Ebû Bekir'in hilâfetinin başlarında hicretin onbirinci senesinin Şevval ayında Taifte aldığı yaranın iyileşmemesi sebebiyle vefât etti. Cenaze namazını Hazret-i Ebû Bekir kıldırdı. Kabrine ise Hazret-i Ömer, Talha ve kardeşi Abdurrahman bin Ebû Bekir indirmişlerdir. Taif şehîdlerinden sayılır.⁸³³

4. ABDULLAH b. EBÛ ÜMEYYE

Abdullah b. Ebû b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Kaab el Mahzumi. Resulullah'ın eşi Ümmü Selemenin kardeşidir. Mekkenin fethinde ve Huneyn bulundu. Taif günü atılan bir okla şehid edildi.⁸³⁴

5. YEZİD b. ZEM'A b. ESVED

Yezid b. Zem'a b. Esved b. el Muttalip b. Esed b. Abdul Uzza b. Kusay. Mekkedden habesistana hicret eden ikinci grup içerisinde yer almıştır. Taif günü şehid edildi.⁸³⁵

6. ABDULLAH b. ÂMİR b. REBİATÜ'L-ANEZİ

Abdullah b. Amir b. Rabia b. Malik b. Amir el Anezi. Yemende bulunan Benî Mezhic kabilesindedir. Taifde şehid edilmiştir.⁸³⁶

⁸³³ Müslim, Sahîh, Cilt:3, s.13.

⁸³⁴ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s.81.

⁸³⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s.90; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:3, s.120.

⁸³⁶ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s. 628.

7. SÂİB b. HARİS b. KAYS

Sâib b. Haris b. Kays b. Adiy b. Said b. Sehm el Kureşi es Sehmi. Habeşistana hicret edenlerdendir. Taif günü şehit edildi.⁸³⁷

8. CÜLEYHA b. ABDULLAH

Cüleyha b. Abdullah b. Muharib b. ed Dahiyane b. Naşib b. Sad b. Leys b. Bekr b. Abdi Menat b. Kinane. Resulullahla (s.a.s) birlikte Huneyn ve Taife katıldı. Taifte şehid edildi.⁸³⁸

9. ABDULLAH b. HARİS b. KAYS

Abdullah b. Haris b. Kays b. Adiy es Sehmi. Saibin kardeşi ve Habeşistan muhacirlerindendir. Taif günü şehid edilmiştir.⁸³⁹

10. SABİT b. EL-CEZA

Sabit b. el-Ceza Salebe b. Zeyd b. el Haris el Ensarî. Akabe ve Bedir de bulunmuş Taifte şehid edilmiştir.⁸⁴⁰

11. HARİS b. SEHL b. EBİ SA'SAA.⁸⁴¹

12. MÜNZİR b. ABDULLAH

Münzir b. Abdullah b. Keval b. Vakş b. Salebe. Beni Saide el Ensarî el Hazreci es Saide oğullarındandır. Taifte şehid edilmiştir.⁸⁴²

---

⁸³⁷ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 160.

⁸³⁸ İbn Abdülber, el-Istt'âb Cilt:1, s. 277.

⁸³⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 208.

⁸⁴⁰ İbn Abdülber, el-Istt'âb Cilt:1, s. 198.

⁸⁴¹ İbn İshak. İbnHişâm, Cilt:4, s.129; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:3, s.938.

⁸⁴² İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 4, s. 129; İbn Abdilberr, İstiâb, Cilt: 2, s. 507; Ebu'l-Fidâ, Cilt:4, s.351;İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 5, s. 256 / Cilt: 2, s. 235.

13. REKÎB b. SABÎT B. SALEBE b. SEVBAN b. MUAVİYE.⁸⁴³

14. RUKAYM b. SABÎT

Rukaym b. Sabit el Ensarî. Evsden'dir. Taif günü şehid edildi.⁸⁴⁴

---

⁸⁴³ Heysemî, Mecmau'z-zevâid, Cilt: 6, s. 190.

⁸⁴⁴ Vâkîdî, el-Meğâzî, Cilt:3, s. 922; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s.193; Zûrkânî, Mevâhibu'l-ledünniye, Cilt:3, s.24.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN ŞEHİTLERE ve ŞEHİT AİLELERİNE KARŞI MUAMELESİ

Peygamberler arasında Allah yolunda cihad eden, gazalara katılan ve şehit olan birçok nebi vardır. Onlar nebiliğin yanı sıra şehadet şerefine de nail olmuşlardır. Bu mevzuda şehitliği arzulayan önde gelen peygamberlerden birinin de Resûlullah olduğunu görmekteyiz. Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre “Resûlullah şehitliğe olan özlemini şöyle ifade etmektedir: *“Allah Teâla, Allah rızası için yola çıkan kimse hakkında: “Bu kulum, benim yolumda cihad etmek üzere bana inanarak peygamberlerimi tasdik ederek yola çıkmıştır, artık onu ya cennetime koymak yahut da ücret veya ganimet elde etmiş olarak, çıkmış olduğu meskenine geri çevirmek hususunda garanti veriyorum”* diyerek te’minat verir. *“Muhammed’in nefisini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl’e yemin olsun ki, Allah yolunda yaralanmış hiçbir yaralı yoktur ki, Kıyamet günü, yaralandığı ilk günkü manzarasıyla gelmiş olmasın: (yarası taze) kan renginde, kokusu da misk kokusunda olarak. Muhammed’in nefisini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl’e yemin ediyorum ki, Müslümanlar’a meşakkat vermeyecek olsam, Allah yolunda gazveye çıkan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım. Ancak onları hayvana bindirecek imkân bulamıyorum. Onlar da beni tâkibe imkân bulamıyorlar. Benden geri kalmak da onlara zor geliyor. Muhammed’in nefsi kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl’e kasem olsun Allah yolunda gazaya çıkıp öldürülmeyi, sonra tekrar hayat bulup gazada tekrar öldürülmeyi, sonra tekrar gazaya çıkıp öldürülmeyi ne kadar isterim.”*⁸⁴⁵

Hiz. Peygamberin şehitliğe olan bu özlemi onun şehitlere ve şehit ailelerine olan ilgi ve alakasını da etkilemiştir. Bu kapsamda şehitlerin cenaze, defin, techiz ve tekfin işlemleri yanısıra şehit aileleri ile olan münasebetlerine yönelik muamele ve uygulamaları, tespit edebildiğimiz kadarıyla, başlıklar halinde şöyledir:

---

⁸⁴⁵ Buharî, İman 25, Cihâd 2, 119, Hums 8, Tevhid 28; Müslim, İmâre babı, 103 - 107; Muvatta, Cihâd 2, 40; Nesâî, Cihâd 14, İman 24.

A. Hz. Peygamber'in Şehit'e / Şehitlere Muamelesi

Şehitlere yönelik İslam âlimlerinin vardığı hükümlerin bütünü Uhûd savaşında şehit olan sahabelere yapılan muameleye / muamelelere dayanmaktadır.⁸⁴⁶ O gün savaştan hemen sonra cereyan eden bazı olaylar ve bu olaylar esnasında yapılan bazı uygulamalara dair ilgili hadisi şerifler şöyledir:

Ebû Berze el-Eslemî'den gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.s.), gazalarından birinde bulunuyor idi. Derken Allah kendisine ganimet vermiş ve ashabına : “Bir kaybınız var mı?” diye sormuş. Ashab; Evet; Filân, filân ve filân! (aranmaktadır) demişler. Sonra (yine): “Bir kaybınız var mı?” diye sormuş. Ashab: “Evet! Filân, filân ve filân! (aranmaktadır)” demişler. Sonra tekrar : “Bir kaybınız var mı?” diye sormuş. Bu sefer: Hayır! demişler. “Lakin ben Cüleybîb'i kayıp görüyorum, onu hemen arayın!” buyurmuş. Onu ölenlerin içinde aramışlar ve kendisinin öldürdüğü yedi kişinin yanı başında bulmuşlar. Sonra (düşmanlar) onu öldürmüşler. Ve Peygamber (s.a.s.), gelerek onun başucunda durmuş ve şöyle buyurmuş: “Yedi kişi öldürdü. Sonra onu öldürdüler. Bu bendendir. Ben de ondanım! Bu bendendir, ben de ondanım!”. Müteakiben onu iki kolunun üzerine koymuş. Ona bir kabir kazmış ve kabrine koymuş. Ebû Berze yıkamaktan bahsetmemiştir.⁸⁴⁷

Câbir b. Abdillâh 'ın haber verdiğine göre Peygamber, Uhûd şehitlerinden iki kişiyi bir araya getirir, tek bir kefenle sarar ve hangisi Kur'ân'ı daha çok bilir diye sorardı hangisine işaret edilirse onu kabrin ön tarafına geçirirdi ve derdi ki: “Ben kıyamet günü bunların şahitleri olacağım. Şehitlerin kanları içerisinde defnedilmelerini emretti, onlara cenaze namazı da kıldırmadı onlar yıkanmadılar da.”⁸⁴⁸

Cabir b. Abdullah'tan rivayete göre, şöyle buyurmuştur: “Biz Uhûd savaş günü şehitleri gömmek için şehit düştükleri yerlerden alıp Medine'ye götürmek üzere ölüleri yüklenip taşımaya başladık. Bunun üzerine Resulullah'ın münadisi gelip:

⁸⁴⁶ Yüce, Şehitlik, s.37.

⁸⁴⁷ Müslim, Fadâilu's Sahabe, 131.

⁸⁴⁸ Buhârî, Cenaiz babı, no: 72; İbn Mâce, Cenaiz babı, no: 28; Tirmizi, Cenaiz babı, no: 46; Tirmîzî: Bu konuda Enes b. Mâlik' den de hadis rivâyet edilmiştir. Câbir hadisi hasen sahihtir. Bu hadis Zührî ve Enes'den de rivâyet edilmiştir. Aynı şekilde Zührî'den, Abdullah b. Sa'lebe b. Ebî Suayr'den de rivâyet edilmiştir. Kimileri de sadece Câbir'den naklederek rivâyet etmişlerdir.).

“Resulullah (s.a.) size şehitleri öldükleri yere gömmenizi emrediyor.”dedi. Biz de şehitleri aldığımız yerlere geri bıraktık.”⁸⁴⁹

Cabir b. Abdullah’tan rivayete göre, Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: “Şehitleri savaşıp, yaralanıp şehid oldukları yerlere defnedin.”⁸⁵⁰

Taif kuşatmasında, Müslümanlardan iki kişi şehid olmuştu. Resulullah’ın yanına kadar getirildi. Resulullah (s.a.s.) onların şehid oldukları yere gömülmesini emretti.⁸⁵¹

İbnu Abbas anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s), Uhûd şehitlerinin üzerinden Demir (den mamul silah, zırh gibi şeyler)in ve deri(den mamul kan bulaşmamış giyecekler)in çıkarılmasını ve onların elbiseleri ve kanlarıyla gömülmelerini emretti."⁸⁵²

Enes b. Mâlik’in haber verdiği göre: “Resûlullah (s.a.s.), Uhûd günü Hamza’nın cesedinin yanına geldi ve durakladı, cesed üzerinde müsle (gözü oyulmuş kulağı burnu kesilmiş) yapıldığını gördü ve şöyle buyurdu: “Halam ve Hamza’nın kız kardeşi Safiyye’yi sıkıntıya sokacak olmasaydım, Hamza’nın cesedini böylece bırakır vahşî hayvanların yemesine terk eder, kıyamette de onların karınlarından haşredilmesini isterdim.” Enes diyor ki: “Sonra Resûlullah (s.a.s.), çizgili kumaştan yapılmış bir elbise istedi onunla kefenledi. Bu kumaş başı tarafına çekildiğinde ayakları, ayaklarına doğru çekildiğinde ise başı açık kalıyordu.” Enes diyor ki: “Şehitler çok, fakat kefen yapılacak malzeme azdı.” Enes şöyle devam etti: Tek kişi veya iki kişi veya üç kişi bir kefene sarılıyor ve bir kabre defnediliyordu. Defnederken Resûlullah (s.a.s.) Kurânî bilgisi hangisinin çoktur diye soruyor ve onu kibleye doğru öne geçiriyordu. Enes diyor ki: Böylece tüm Uhûd şehitlerini defnetti ve onlara cenaze namazı kılmadı.⁸⁵³

⁸⁴⁹ Ebû Davud, Cenaiz babı, no: 42; Tirmizi, Cihâd babı, s. 38; Nesâî, Cenaiz babı, s. 83. (Câbir’den, sahih senedle; özet olarak: Nesâî, s.4, no:79; İbn Mâce, no: 1516; Ebu Davud no: 3165; Tirmizî, no:1717; rivayet etmişler ve Tirmizî; Hasen - sahihtir demiştir. İbn Hibbân da sahih görmüştür.)

⁸⁵⁰ Nesâî, Cenaiz babı, no: 83; İbn Mâce, Cenaiz babı, no: 28; Ebû Davud, Cenaiz babı, no: 42.

⁸⁵¹ Nesâî, Cenaiz babı, no:83.

⁸⁵² Ebû Davud, Cenaiz babı, no:31.

⁸⁵³ Buhârî, Cenaiz babı, no:74; Tirmizi, Cenaiz babı, no:31; (Tirmizî: “Enes hadisi hasen garib olup sadece bu şekliyle biliyoruz. Bu hadisin rivâyetinde Üsâme b. Zeyd’e muhalefet edilmiştir. Leys b. Sa’d, İbn Şihâb’tan, Abdurrahman b. Ka’b b. Mâlik’den, Câbir b. Abdullah b. Zeyd’den bu hadisi rivâyet etmiştir. Ma’mer ise yine bu hadisi; Zührî’den, Abdullah b. Sa’lebe’den, Câbir’den rivâyet etmiştir. Enes ve Zührî’den bu hadisi rivâyet eden Üsâme b. Zeyd’den başka bir kimse bilmiyoruz. Muhammed’e bu hadis hakkında sordum şöyle dedi: Leys’in, İbn Sihab’tan, Abdurrahman b. Ka’b b. Mâlik’den ve Câbir’den rivâyet edileni daha sahihtir” demektedir.).

1. Yıkanması ve Kefenlenmesi

Yukarıda Câbir b. Abdillâh, İshâk b. Ömer ve İbnu Abbas'dan gelen rivayetlerde zikredildiği üzere Harp meydanlarında vurulup şehit düşenler, yıkanmazlar. Onların üzerindeki elbiseleride soyulmaz, onunla gömülürler.⁸⁵⁴ Daha önce zikredilen ilgili ayetlerde onlar hakkında "Allah yolunda öldürülenleri, ölümlerini sanmayınız. Bilakis, onlar Rableri katında diridirler" buyrulmuş ve diri oldukları ifade edilerek meseleye açıklık kazandırılmıştır.

Şehid cenazesinin yıkanması ve kefenlenmesi konusunda, İslam âlimlerince genel kanaat, şehid cenazesinin yıkanmadan ve kefenlenmeden defni yönündedir. Kandan başka bir pislik (necaset) bulaşmamışsa, vücudu tek parçadan ibaretse (müsle vs. gibi) şehidin elbisesi çıkarılmaz ve ayrıca bir kefenle de kefenlenmez. Üzerinde parke, zırh, çelik yelek, miğfer, bot, mest, deri giyecekler vb. ise çıkarılır.⁸⁵⁵ Elbisesi kefen olmaya yetmiyorsa tamamlanır.

Uhûd'da şehit edilen Musab b. Umeyr ile Hz. Hamza'nın teçhiz ve tekfin işlemine dair hadis konuya nisbeten açıklık getirmektedir.

Habbab b. Eret anlatıyor: "Biz Allah rızası için Hz. Peygamber (s.a.s.) ile hicret ettik. Mükâfatımızı da o verecektir. Bizlerden bazıları (dünya) nimetlerinden ve ganimetlerden yararlanmadan öldürülüp şehit oldular. Musab b. Umeyr de bunlardan biridir. Musab, Uhûd günü şehit edildiğinde onu saracak kefen bulamamıştık. Yalnız şehidin bir kaftanı vardı, ona sarmaya çalışmıştık. Ancak başını örtünce ayakları, ayaklarını örtünce de başı açıkta kalıyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber bize kaftanla başını örtmemizi, ayaklarını da ızdır denilen kokulu otlarla kapatmamızı emretti."⁸⁵⁶

"Yakub b. Şeybe'den ceyyid (sahih) senedle rivayet olduğuna göre Hz. Safiyye, Hz. Peygamber'e (s.a.s) Hz. Hamza'yı kefenlemesi için iki elbise yollamış ve O da (s.a.s) onlardan birisiyle onu (Hz. Hamza'yı) kefenlemiş, diğeriyle de bir başka şehidi kefenlemiştir." Hz. Hamza'yı kâfirler soymuşlar, kendisine müsle yapmışlar, karnını yarmışlar ve ciğerini çıkarmışlardı. Bunun için başka bir kefenle kefenlendi.

⁸⁵⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 206-207.

⁸⁵⁵ Hz. İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber Uhûd şehitlerinin demir ve deri cinsinden olan giyeceklerin çıkarılmasını ve geri kalan elbiseleriyle gömülmelerini emretti." (Ebû Davud Cenaiz babı, no:27; Müsned, Cilt: 2, s. 247; İbn Mâce, Cenaiz babı, no:28.)

⁸⁵⁶ Buhârî, Cenaiz babı, no:28; Müslim, Cenaiz babı, no:46; Ebû Davud, Cenaiz babı, no:31.

⁸⁵⁷ Gerek Hz. Hamza gerek diğer şehitler, yıkanmadan gömülmüşlerdir. Ancak Hz. Hamza'nın cünüp olduğu için, Melekler tarafından yıkandığını, Hz. Rasulullah haber vermiştir. Hz. Safiyye'nin getirmiş olduğu iki hırkadan genişçe olanına Hz. Hamza, diğerinede, Hz. Hamza'nın yanında vurulup şehit düşmüş bulunan bir Ensari sarıldı.⁸⁵⁸

Yine Uhûd şehitlerinden Şemmâs b. Osman'ın (ö. 3/625) savaşı sona erdiğinde, henüz son nefesini vermediği ve Medine'ye götürüldüğü anlatılmaktadır. Efendimiz (s.a.s.) "Onu Ümmü Seleme'nin evine götürün" diye buyurdu. Sahabeler de kendisini oraya götürdüler. Burada hiçbir şey yemeden içmeden bir gün ve bir gece kaldıktan sonra vefat etti. Bunun üzerine tekrar Uhûd'a götürülerek, yıkanmadan, üzerindeki elbiselerle birlikte defnedildiği rivayet edilmektedir.⁸⁵⁹

2. Cenaze Namazı

Sahâbe-i kiramdan birçoğu Bedir savaşında ve diğer savaşlarda şehid düşmüşler, ancak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onlar üzerine cenaze namazı kıldığı genel kanaate göre rivayet edilmemiştir.⁸⁶⁰ Yine şehidin cenaze namazının durumu ile ilgili Uhûd sonrası Câbir b. Abdillâh tarafından gelen rivayetler genelde kılınmaması yönündedir.

Hz. Cabir'den rivayet edildiğine göre "*Peygamber (s.a.s.) Bedir şehidlerinin yıkanmadan ve üzerlerine namaz kılınmadan, kanlarıyla defnedilmesini emretmiştir.*"⁸⁶¹

---

⁸⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, (1/165), sahih senedle; Beyhakî (3/401), bir başka tarikle, kavî bir senedle Zübeyr b. Avâm, Yakub b. Şeybe yoluyla nakletmiştir. Yakub b. Şeybe, hadis âlimlerininbüyüklerinden; hafız, imam ve allâme bir zâttır. Zehebî'nin, "Ondan daha güzel bir müsned yazılmadı" dediği el-Müsnedü'l-Kebîr adlı bir eseri vardır; fakat bu eseri tamamlayamamıştır. Yahya b. Maîn'in arkadaşlarından ve onların çağdaşlarından hadis yazmış; Ali b. Âsım, Yezid b. Harun, Ravh b. Ubâde ve başkalarından hadis dinlemiştir. Hicrî 262'de vefat etmiştir. Bk. Tezkiretü'l-Huffâz, s.577.

⁸⁵⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 16.

⁸⁵⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, ss. 326-327, 366-367; Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 155, 257, 300, 312; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, ss. 200-201; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss. 42, 44; Cilt:3, ss.17, 245-246; İbn Abdülber, el-İstîfâb Cilt:2, ss. 710-711; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, Cilt:2, ss. 376-377; İbn Hacer, el-İşâbe, Cilt:3, ss. 357-358.

⁸⁶⁰ İbn Kayyim, Tehzîbu's-Sünen, s. 295.

⁸⁶¹ İbn Mâce, Cenaiz babı, no: 28; Buhârî, Cenaiz babı, no:73.

Bir de kılınması yönünde rivayetler vardır ki bu rivayetler mezhepler arasında ki görüş farklılıklarına zemin oluşturmuştur. Cenaze namazının kılınması yönünde zikredilen ilgili rivayetler ise şöyledir:

İbn Abbas'ın haber verdiğine göre: “*Uhûd günü şehitler onar onar getirildi ve Hz. Peygamber (a.s.) namazlarını kıldırdı. Hz. Hamza ise bütün şehitlerin namazı bitinceye kadar kaldırılmadı, yerinde bırakıldı.*” Yani her on kişiyle birlikte Hz. Hamza'nın namazı tekrar kılınmış oldu.⁸⁶²

Ayrıca bu mevzuda, zikredilen bir diğer rivayette denmiştir ki: *Biz Cüheyne'lilerden bir kabile üzerine baskın yapmıştık. Müslümanlardan birisi Cüheyne kabilesinden bir savaşçı istedi. (Bu müslüman) ona vurmak istedi. Fakat isabet edemedi, yanlışlıkla kılıcı kendisine vurdu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): "Ey müslümanlar, kardeşinizle ilgilenin!" buyurdu. Halk (süratle) ona (doğru) koşular ve onu ölü halde buldular. Resûlullah (s.a.s.), onu elbisesi ve kanıyla sardı ve üzerine namaz kılıp kabre koydu. (Orada bulunanlar); Ey Allah'ın Resûlü! O şehit midir? dediler. (Hz. Peygamber de); "Evet, şehittir. Ben de onun için şahidim" buyurdu.*⁸⁶³

Serahsi (v. 490/1096), Hz. Peygamber'in Uhûd şehitlerinin namazını kıldırıldığına dair hadisler için zayıftır⁸⁶⁴ demektedir.

Hanefî ulemasından el-Kâsânî' ise Beyhaki'nin Hz. Peygamberin Uhûd şehitleri üzerine yetmiş defa namaz kıldığına dair rivayet ettiği hadisin sahih olduğunu Cabir 'in Hz. Peygamberin Uhûd şehitleri üzerine namaz kılmadığına dair rivayet ettiği hadisin ise zayıf olduğunu söylemekte ve bunu şöyle açıklamaktadır: “O gün Cabir (r.a)'in babası da şehid olmuştu. Onu Medine'ye nasıl götürebileceğini anlayabilmek için Medine'ye gitmişti. Hz. Peygamber şehitlerin namazını Hz. Cabir Medine'de iken kıldığından, Hz. Cabir'in bundan haberi olmadı. Bu yüzden de orada bulunup da Resûlü Ekrem'in Uhut şehitleri üzerine Cenaze namazı kıldığını görenler, gördüklerini naklettiler, görmeyenler de kılmadığını zannettiler.”⁸⁶⁵

⁸⁶² İbn Mâce, Cenaiz babı, no: 28. Senedi ceyyiddir (Sahih). Hadisin şahidleri için bk. Ahmed b. Hanbel, Cilt: 1, s. 463; İbn Mes'ûd'dan, kavî senedle; Dârakutnî, s. 474; İbn Abbas'tan; Hâkim, Cilt: 3, s. 198; Nasbu'r-Râye, Cilt: 2 ss. 309, 314.

⁸⁶³ Ebû Davud, Cihâd babı, no: 38, Cenaiz babı, no: 26, 27; İbn Mâce, Cenâiz babı, no: 28. Benzer bir rivayet için Hayberin fethi esnasında şehid edilen Âmir b. Ekvâ'nın hayatına bakınız.

⁸⁶⁴ Serahsî, Mebsut, Cilt: 2, s. 77.

⁸⁶⁵ Bezlû'l-Mechud, Cilt: 14, s. 103.

Mezhepler arası görüş farklılıkları araştırma konumuz kapsamında olmadığından konuyu ilgili hadisi şeriflerle sınırlı tutuyoruz.

3. Defnedilmesi

Günümüzün gelişmiş teknolojisine rağmen, savaşlarda ölen kişilere, normal zamanda ölen bir kimseye yapılan işlemi uygulamak oldukça zor olacaktır. Bir anda ve bazen binleri bulan savaş şehidini tek tek, sular ısıtarak yıkamak, üçer dörder kat kefenlemek, her birine istenen ölçülerde mezar kazmak ve cenaze merasimi yapmak mümkün görünmemektedir.

Serahsi (v. 490/1096), yukarıda zikredilen Cabir'in rivayet ettiği hadisi ile ilgili şunları kaydetmiştir: "Şehidin öldürüldüğü yerde defnedilmesi vacip değil müstahaptır. Hz. Peygamber savaşta gördükleri eziyetle birlikte cesetleri taşıma meşakkatiyle karşılaşmasınlar diye böyle nida edilmesini emretmiştir.⁸⁶⁶ İbn Kudame (v. 620/1223): "Şehidin öldürüldüğü yerde defnedilmesi müstahaptır." demiştir.⁸⁶⁷ Şehitlerin öldürüldükleri yere defnedilmelerinin vacip olduğuna dair bir nass bulunmamaktadır.⁸⁶⁸

Uhûd şehitlerden birkaç kişinin tek kabirde defnedilmesi zaruretten dolayı yapılmıştır. Hişam b. Amir'den rivayet edilen şu hadis konuya açıklık getirmektedir:

Hişam b. Amir'den rivayete göre, şöyle demiştir: Uhûd savaşında şikayet ederek her şehid için ayrı ayrı kabir kazmak zor olacak dedik. Resulullah (s.a.s.): "Çukur kazın, derin ve güzel kazınız. İki kişi veya üç kişiyi bir kabre koyunuz" buyurdu. Oradakiler: "Hangisini önce koyalım?" dediler. Resulullah: "Kur'anı en çok bileni" buyurdu. Benim babam da bir çukurdaki üç şehidden üçüncüsü idi.⁸⁶⁹

⁸⁶⁶ Serahsî, Siyeru'l-kebir Şerhi, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 382, Cilt: 1, s. 239.

⁸⁶⁷ İbn Kudame, Muveffikuddin Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (v.620/1223), **el-Muğni fi Fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî**, I-XII, Beyrut 1405/1985, Cilt: 2, s. 193.

⁸⁶⁸ Abdurrahman b. Ğerman, s. 122.

⁸⁶⁹ Buhârî, Cenâiz babı, s.72; Tirmizî, Cenâiz babı, s.31; Nesâî, Cenâiz babı, s. 86. Fakihler, zaruret halinde bir ölüden daha fazla ölüyü - şehit olmasa da - tek kabirde gömülmesinin caiz olduğu kanaatindedir. Bu görüşlerini desteklemek için Uhûd şehitleriyle ilgili uygulamaları delil olarak göstermişlerdir. (Bkz. Serahsî, Şerhu siyeru'l-kebir, Cilt: 1, s. 239; Mv. F., "Şehid" md., Cilt: 26, s. 278.)

B. Hz. Peygamber'in Şehit Ailelerine Muamelesi

İslâm öncesi Araplarda (Câhiliyye döneminde) savaşlar, boşanma ve ölüm gibi nedenlerle toplumda dul ve yetimlerin sayısı oldukça fazla olup çoğunlukla onların haklarına riayet edilmez ve mirastan pay verilmezdi.⁸⁷⁰ Bu durum, gerek Kur'an'da gerekse ilgili hadislerde yerilmiş ve yetim hakları korunarak himâyeye altına alınmıştır.⁸⁷¹

Hz. Muhammed'in hayatının her döneminde bu yönde bir farkındalığın olduğu ilgili rivayetlerden anlaşılmaktadır.⁸⁷² Hayatı incelendiğinde, onun, farklı statü ve mevkilere sahip bütün insanların peygamberi olduğu; ekonomik, sosyal ve hukuk alanlarına dair koyduğu ilkeler ve aldığı tedbirlerle sadece bir kesimi değil, toplumun her tabakasını kucaklamayı ve korumayı amaçladığı görülecektir. Onun, üzerine titiz bir şekilde eğildiği, koruyup gözettiği toplum kesimlerinden biri de şehit aileleridir.

Hz. Peygamber'in şehit ailelerine yaklaşım tarzı ile ilgili pek çok örnek uygulama bulmak mümkündür. Şimdi onun, bu konudaki bir kısım uygulamalarını gözden geçirelim.⁸⁷³

1. İslâm'ın İlk Şehitleri, İlk Şehit Çocuğu ve Hz. Peygamber

Hz. Peygamber'in özel ilgi gösterdiği ilk şehit ailesi, Mekke'deki Yâsir ailesidir. İslâm'da ilk şehit erkek sahabî, Yâsir b. Amir, ilk şehit kadın sahabî, onun eşi Sümeyye, ilk şehit çocuğu ise oğulları Ammâr'dır.

Yâsir b. Amir, diğer aile fertleriyle birlikte müslüman olmuş ancak dinlerinden döndürülmek için, Mahzum oğulları tarafından toplu olarak en şiddetli işkencelere tâbi tutulmuşlardır.⁸⁷⁴ Mahzum oğullarının, Mekke'de, Ammâr, Yâsir, ve Sümeyye'yi öğlenin en sıcak saatinde kızgın kumluklara götürüp işkence yaptıkları

⁸⁷⁰ Hâzin, Cilt: 2, s.15; Yazır, Cilt: 2, s. 1294; Sarıcık, 2002: 160-2; Sarıçam, 2005: 348.

⁸⁷¹ Duhâ, 93 / 9; Nisâ, 4 / 2; En'âm, 6 / 152; Bakara, 2 / 220; Buhârî, Vasâyâ, 23 / Edeb, 24; Tirmizî, Birr, 14; İbn-i Mâce, Edeb, 6

⁸⁷² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:1, s. 128-9.

⁸⁷³ EKEV Akademi Dergisi yıl: 14 Sayı: 44, ss. 230-244.

⁸⁷⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s.346; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 246-47 / Cilt:4, s.136 / Cilt:8, s.264; Belâzürî, Cilt:1, s.178.

nakledilmektedir.⁸⁷⁵ Bir gün Hz. Peygamber, işkence yapılan yerde bu aileye rastlamış ve onların dirençlerini artıracak, sabır ve tahammül gücü verecek, çektikleri ezâ ve cefalara karşı teselli ve teskîne vesile olacak şu müjdeyi vermiştir: "Sabredin ey Yâsir âilesi! Sizi cennetle müjdelerim". Yine bir işkence sırasında Hz. Peygamber'i gören Yâsir: "Yâ Resûlullah! Vakit hep böyle mi geçecek?" diye sormuş, Hz. Peygamber de onların direnmelerini istemiş ve: "Allahım Yâsir ailesine mağfîret eyle!" diye duâ etmiştir.⁸⁷⁶

İslam'da ilk şehit çocuğu olan Ammâr da, dininden döndürölmek için en ağır işkencelere uğratılan müslömanlardandı. Bir gün, Hz. Peygamber'e gelerek artık yapılan zulömlere tahammöllerinin kalmadığını bildirdi. Hz. Peygamber, Ammâr'a sabır tavsiyesinde bulundu ve: "Allâhım! Ammar ailesinden hiç birine ateş ile azap etme" diye duâ etti.⁸⁷⁷

Mekke'den Medine'ye hicret edip Bedir Gazvesi'nde şehit edilen sahabîlerden Mihca' b. Salih'in ailesi de Hz. Peygamberin teselli ettiğı diğör ailelerden biriydi.

Mihca Bedir muharebesinde Amir b. Hadremî'nin, İslâm ordusuna attığı bir ok ile şehid edildi. O şehit edildiğinde ana-babası ve eşi çok özölmüşlerdi.⁸⁷⁸ Hz. Peygamber, Mihca' hakkında, onun yakınlarının yanık yüreklerine su serpecek olan: "Seyyidü's-Şühedâ (Şehidler'in Efendisi)" ifadesini kullanmış ve bu şehidi tebciîl etmişti.⁸⁷⁹

Hz. Peygamber'in, teselli ettiğı şehit annelerinden biri de Hârîse'nin annesi Rubeyyi' bt. Nadr'dır. Hârîse, hicretten hemen sonra annesiyle birlikte Müslöman olmuştur. Bir gün, şehitlik mertebesine ulaşması için Hz. Peygamber'den dua istemiş, Hz. Peygamber de onun bu isteğini yerine getirmiştir.⁸⁸⁰

Hazreç Kabilesi'nin Neccaroğulları koluna mensup olan Hârîse, küçük yaşta Bedir muharebesine katılmış, savaş alanının gerisinde havuzdan su içerken düşman askerlerinden Hibbân b. Arika tarafından atılan bir okla şehit edilmiştir. Hârîse'nin şehit olduğı haberi Medine'de annesi Rubeyyi' bt. Nadr'e ulaşınca o, oğlunun durumunu sormak üzere Hz. Peygamber'e gelerek: "Şayet oğlum cennette ise

⁸⁷⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:1, s. 342.

⁸⁷⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 249 / Cilt:4, s. 137; Belâzürî, Cilt:1, s.182; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:1, s. 483.

⁸⁷⁷ Halebi, Cilt:1, s. 483.

⁸⁷⁸ Yazır, Cilt:5, s.3765.

⁸⁷⁹ Yazır, Cilt:5, s. 3765; Suruç, 28.

⁸⁸⁰ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt: 1, s.356.

sabreder, sevabını beklerim; değilse onun için var gücümle ağlarım" demiş, Hz. Peygamber de Hârîse'nin Firdevs cennetinde olduğunu haber vermiş,⁸⁸¹ böylece şehit annesini ve şehidin kız kardeşini müjdelemiştir. Bunun üzerine Ümmü Hârîse, artık oğlu için asla ağlamayacağını ifade etmiştir.⁸⁸²

2. Üzüntüsünü Hz. Peygamber'e Şikâyet Eden Şehit Annesi

Afrâ bt. Ubeyd isminde bir hanım sahabî vardı. Afrâ'nın, Muaz, Muavviz ve Avf isminde üç oğlu olmuştu ve üçü de Bedir Gazvesi'ne katılmışlardı.⁸⁸³ Muaz ve Muavviz Bedir'de şehit edilmişlerdi.⁸⁸⁴ Onların şehitlik mertebesine ulaştığını haber alan Afrâ, bir yandan seviniyor, diğer yandan oğlu Avf'ın şehit olmayışına üzülüyordu. Hz. Peygamber'e gelerek diğer çocuklarının şehit olduğunu, Avf'ın ise aynı mertebeye ulaşamadığını, dolayısıyla onun hayırlı bir çocuk olup olmadığı hususunda endişe ettiğini ifade ederek üzüntüsünü bildirdi. Hz. Peygamber, ona, "Hayır, Avf da onlardan geride değildir" cevabını vererek kendisini teselli etti.⁸⁸⁵ Şehit annesi olan bu hanım sahabînin çocuklarına, sahabe, annelerinin ismine atfen "Afrâ'nın oğulları" lakabını koymuşlardı.⁸⁸⁶ Hâlbuki Arap geleneğine göre çocuklar annelerine değil, babalarına nispet edilirdi.

3. Hz. Peygamber'in Şehit Ailesine Mirastan Pay Vermesi

Cahiliye döneminde kadınlara, kızlara, eli silah tutamayan erkek çocuklara ve savaşamaz durumdaki yaşlılara miras verilmezdi. Biri vefat edince sadece erginlik çağına gelmiş erkekler miras alabilirdi.⁸⁸⁷ İslâm, bu cahilî uygulamaya son verdi.

Hicretin üçüncü yılındaki Uhûd Gazvesi'nde şehit olan yetmiş sahabeden biri de Hazreç kabilesinden Evs b. Sâbit idi.⁸⁸⁸ Evs'in, geride bıraktığı Ümmü Kehha isminde bir hanımı, üç tane de kız çocuğu vardı.⁸⁸⁹

⁸⁸¹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss.65, 94; İbn Sa'd, Cilt:3, s. 511; Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.272; İbn Hacer, el-İsâbe, Cilt:4, s.301.

⁸⁸² Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, ss. 65, 94.

⁸⁸³ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s.24, 162; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, s. 443

⁸⁸⁴ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s. 379; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.18.

⁸⁸⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s. 507.

⁸⁸⁶ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:4, s. 379 / Cilt:5, s. 507.

⁸⁸⁷ Hâzin, Cilt:2, s.15; Yazir, Cilt:2, s. 1294.

Evs'in amcaoğulları ve vasîsi olan Süveyd ve Arface isimindeki iki şahıs, cahiliyye hukukuna göre mirasın tamamını aldılar, Evs'in hanımına ve çocuklarına bir şey bırakmadılar. Ümmü Kehha, üç yetim kız çocuğuna bakmakla yükümlü idi. Fakat kocasının bıraktığı mirastan mahrum edilmişti. Durumu Hz. Peygamber'e arz etti. O ana kadar İslâm, bu hususta bir hüküm ortaya koymamıştı. Cahiliyye hukukuna göre ise miras, düşmanla göğüs göğüse çarpışan yetişkin erkeklerin kanunî hakkı olduğundan, yapılacak bir şey yoktu. Dolayısıyla Hz. Peygamber, Ümmü Kehha'nın bu durumuna bir çözüm bulamamanın üzüntüsünü yaşıyordu. Derken vahiy geldi ve ana babanın ve yakınların bıraktıkları mallardan hem erkeklere hem de kadınlara pay verilmesi gerektiğini" hükme bağladı.⁸⁹⁰ Artık cahiliyye zihniyeti ve onun miras hükümleri kökünden kaldırılmış, küçük olsun, büyük olsun bütün erkek ve kadınlar, vefat edene yakınlığına göre mirastan pay alabilir duruma gelmişlerdi.⁸⁹¹

4. Hz. Peygamber'in Şehit Ailelerinin İhtiyaçlarını Karşılması

Hz. Peygamber, şehit ailelerine özel ilgi gösterir, onların ekonomik durumlarını araştırır, onların maddî ihtiyaçlarını karşılama hususunda kendilerine yardımcı olur, kimilerine bağışta bulunur, kimilerine de ganimetten pay ayırır. Ayrıca insanları kimsesizlerin yardımına koşmaya teşvik ederdi.

Onun şehit ailelerine karşı tutumunun en güzel örneklerinden birini, ünlü sahâbî Câbir b. Abdullah'a olan davranışlarında bulmak mümkündür.

Babası şehit olduğunda Câbir on sekiz yaşlarındaydı. Babası Abdullah geride altı yetim kız çocuğunu ve bir hayli de borç bırakmıştı. Alacaklılar, Yahudîlerdi. Abdullah'ın, iki hurma bahçesi vardı. Fakat, bunların mahsulü borçlarını karşılayacak miktarda değildi. Hurma mevsimi girince, Yahudîler alacaklarını ısrarla istemeye başladılar. Câbir, onlara hurma bahçesinin bütün mahsûlünü vermeyi teklif ettiği halde kabul etmediler. Bunun üzerine Câbir, Hz. Peygamber'in huzuruna vararak, kendisine yardımcı olmasını istedi. Hurma bahçesinden başka gelirleri

⁸⁸⁸ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s. 88.

⁸⁸⁹ İbn Kesîr, Evs'in hanımının ismini Ümmü Küccce olarak verir ve geriye iki kız çocuğu bıraktığını kaydeder (İbnü'l-Kesir, el-Bidâye, Cilt:2, s.161).

⁸⁹⁰ Nisâ, 4 / 7.

⁸⁹¹ Hâzin, H, 15; Yazır, Cilt:2, ss.1294-5; Sarıcık, s. 161

olmadığını ve o yılki ürünün de borcunu karşılamaya yetmeyeceğini Hz. Peygamber'e bildirdi. Hz. Peygamber de, Abdullah'ın borcuna karşılık hurma bahçesinin bütün mahsûlünü almalarını ve borcunu silmelerini alacaklılara teklif ettiyse de, bunu kabul etmediler. Alacaklılar, Hz. Peygamber'in, borcun bir kısmını bu yıl, kalanını da gelecek yıl almalarına dair teklifini de reddettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, toplanan hurmaları birkaç öbek halinde yığdırdı. Hurma öbeklerinden en büyüğünün çevresini üç kere dolaşıp duâ ettikten sonra, ölçeceği eline aldı ve herkese alacağı nispetinde hurma vermeye başladı. Hz. Peygamber'in bir mucizesi olarak Câbir'in bütün borçları ödendikten sonra hurmalarda da herhangi bir eksilme görülmedi.⁸⁹²

Hz. Peygamber'in, Câbir b. Abdullah ile aralarında geçen şu olay da oldukça ilginçtir. Kendisiyle birlikte Zâtürrikâ' Gazvesi'ne katılan Câbir'in, maddî sıkıntı içinde olduğunu öğrenen Hz. Peygamber, onun devesine müşteri oldu. Câbir, devesini Hz. Peygamber'e hediye etmek istediysede Hz. Peygamber bunu kabul etmedi ve onunla pazarlığa girişti. Uzun süren latifeli bir pazarlıktan sonra Câbir, devesini Hz. Peygamber'e sattı.⁸⁹³

Câbir, Medine'ye yaklaşınca Hz. Peygamber'e yeni güveği olduğunu söyledi. Câbir'in evlendiğini öğrenen Hz. Peygamber, Medine yakınlarındaki Sırar mevkiine varınca, orada bir deve boğazlattı ve Câbir için düğün yemeği verdi.⁸⁹⁴ Câbir Medine'ye dönünce deveyi teslim etmek için götürdüğünde ise Hz. Peygamber ona borcunu ödedi ve deveyi de kendisine hediye etti.⁸⁹⁵ Câbir o sırada tanıdığı bir Yahudiye rastladı ve durumu ona anlattı. Yahudi: "Demek o senden deveyi satın aldı, parasını verdi, sonra da deveyi sana hediye etti ha!" diyerek hayretini gizleyemedi.⁸⁹⁶

Diğer taraftan Hz. Peygamber, Uhûd savaşından bir gün sonra Hamrâül-Esed Gazvesi'ne giderken, sadece Uhûd'a katılanların bu gazveye katılmasına müsaade ettiği halde, babası bir gün önce şehit olan Câbir b. Abdullah'a özel izin vermiştir. Vakıdî'nin bildirdiğine göre Câbir, Hz. Peygamber'e gelerek, kız kardeşlerine bakacak başka kimsesi bulunmadığı için babasıyla birlikte Uhûd Gazvesi'ne

⁸⁹² Buhârî, Meğazî, 18, İstikrâz, 8,9, Vesâyâ, 36; Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.373

⁸⁹³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, 158; Ahmed b. Hanbel, Cilt: 3, s. 376

⁸⁹⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.158; Ahmed b. Hanbel, Cilt:3 s.376

⁸⁹⁵ Buhârî, Büyü', 34

⁸⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, Cilt:3, s.376; Hamidullah, Cilt:1, s. 512.

katılmadığını bildirmiş ve Hamrâül'-Esed Gazvesi'ne katılmak için kendisinden izin istemiştir. Hz. Peygamber de istisnâi olarak ona izin vermiş, onun dışında Uhûd'a katılmayan hiç kimseye izin vermemiştir⁸⁹⁷

Hz. Peygamber'in bağıştta bulunduğu ve kendileri için savaş ganimetlerinden pay ayırdığı daha başka şehit yakınları da vardır. Uhûd Savaşı'nda şehit düşen Enes b. Fudâle'nin yetim kalan oğlu Muhammed ile Hz. Peygamber'in baldızı Hamne bt. Cahş bunlardandır.⁸⁹⁸

İbnü'l-Esîr'in naklettiğine göre Hz. Peygamber, Enes b. Fudâle'nin üç yaşlarındaki oğlu Muhammed'e, satılmamak ve hibe edilmemek kaydıyla bir hurmalık bağışlamıştır.⁸⁹⁹

Hz. Peygamber'in kendisi için ganimetten pay ayırdığı şehit ailelerinden biri de Hamne bt. Cahş idi. Hamne, Hz. Peygamber'in halası Ümeyye bt. Abdülmuttalib'in kızı ve hicretin beşinci yılında Hz. Peygamber ile nikâhlanan Zeyneb bt. Cahş'ın kardeşi idi. İslâmiyet'in ilk yıllarında müslüman olmuştu. Büyük sahabîlerden Mus'ab bin Ümeyr ile evliydi. Kocası, dayısı ve kardeşi şehit olan bir hanımdı. Kocası Mus'ab, Uhûd Gazvesi'nde şehit edilmişti. Ayrıca Hamne'nin kardeşi Abdullah bin Cahş ve dayısı Hz. Hamza da Uhûd şehitleri arasında bulunuyorlardı.

İslâm ordusu Uhûd'dan Medine'ye döndüğünde, hanım sahâbîler, savaşa katılan yakınlarından haber sormak üzere Hz. Peygamber'e başvurular. Hz. Peygamber, hepsine cevap verdikten sonra sıra Hamne'ye gelince ona kardeşi Abdullah'ın ve dayısı Hamza'nın şehit edildiklerini söyledi ve sabır tavsiyesinde bulunarak sevabını Allah'tan beklemesini istedi. Hamne, "Allah onları bağışlasın ve onlara rahmet etsin" diyerek metanet gösterdi. Ardından Hz. Peygamber, kocasının da şehit edildiğini söyleyince Hamne, birden değişti ve: "Vay başıma gelenler!" diye feryat ederek ağlamaya başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kadınlarda kocalarına karşı ayrı bir bağlılığın bulunduğunu söyledi.⁹⁰⁰ Uhûd Gazvesi'nde İslâm askerlerine su dağıtan ve yaralıları tedavi eden Hamne'ye Hz. Peygamber'in, Hayber'de yiyecek yardımında bulunduğu nakledilmektedir.⁹⁰¹

⁸⁹⁷ Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:1, s. 336; İbn Seyyidi'n Nâs, Uyûnu'l-Eser, Cilt:2, s. 37.

⁸⁹⁸ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.126.

⁸⁹⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:1, s.126.

⁹⁰⁰ Vâkıdî, el-Meğâzî, Cilt:1, s.291; İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, 62; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 8, s. 241.

⁹⁰¹ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt: 3, s. 62; İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 8, s.241.

Hamne, daha sonra Talha b. Ubeydullah ile evlenmiş ve ondan da Muhammed ve İmran isminde iki oğlu olmuştur.⁹⁰²

5. Hz. Peygamber'in, Şehit Yakınlarının Psikolojilerini Koruma Hususundaki Hassasiyeti

Hz. Peygamber'in şehit yakınlarının psikolojilerini korumadaki duyarlılığını göstermesi bakımından nakledilen şu olay da oldukça dikkat çekicidir.

Uhûd şehidleri arasında Hz. Peygamber'in amcası Hamza da vardı. Karnı yarılmış, ciğeri çıkarılmış, burnu ve kulakları kesilmiş, cesedi parça parça edilmişti. Zor tanınıyordu. Onu bu durumda gören Hz. Peygamber, çok üzüldü, ağladı ve şöyle dedi: "Ey Hamza! Hiç kimse senin kadar musibete uğramamıştır ve uğramayacaktır. Beni bunun kadar öfkeliendiren bir şey olmamıştır".⁹⁰³

Üzüntüsünü bu ifadelerle dile getiren Hz. Peygamber, diğer taraftan, Hamza'nın cesedini görmek isteyen kız kardeşi Safiyye'ye engel olmak istedi. Zira Safiyye, Hamza'nın parçalanmış cesedi karşısında psikolojik bunalım geçirip aklı dengisini kaybedebilirdi. Bunun için önlem alınmalı ve dolayısıyla bu konuda kendisine müsaade edilmemeliydi. Ancak Safiyye, kardeşinin ne durumda olduğunu öğrendiğini, onun bu musibete Allah yolunda uğradığını, dolayısıyla buna sabredip katlanacağını söyleyerek ısrar etti. Hz. Peygamber, Safiyye'nin bu fevkalade sabrını ve metanetini görünce onun, kardeşi Hamza'yı görmesine izin verdi.⁹⁰⁴

Safiyye, kardeşinin cesedini görünce, musibete karşı sabrın ifadesi olan: "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" âyetini okudu, kardeşi için dua ederek Allah'tan rahmet ve mağrifet dileğinde bulundu.⁹⁰⁵ Hz. Peygamber de, şehitlerin ölmeyip cennette yaşadıklarını belirttikten sonra o esnada nâzil olan Âli İmrân suresinin 169-170. ayetlerini okudu ve şehidin yakınlarını müjdeledi.⁹⁰⁶

⁹⁰² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 8, s.241; İbnü'l-Esir, Kâmil, Cilt:4, s. 428.

⁹⁰³ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.58.

⁹⁰⁴ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.60.

⁹⁰⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, s.60.

⁹⁰⁶ İbn Hişâm, es-Sîre, Cilt:3, ss. 83-84.

6. Şehit Çocuklarını Evlendirmesi

Hız. Peygamber, şehid çocuklarına sahip olur, onları himâyesine alır ve evlilik çağına gelenleri evlendirirdi. Bunlardan biri de genç yaşta şehit olan amcası Hamza'nın yetimi Ümâme ile Uhûd şehitlerinden Ebû Seleme'nin yetimi Seleme idi.

Hamza'nın Havle bt. Kays'tan Ümâre, Ensar'ın Evs koluna mensup Bintü'l-Mille'den Ya'la ve Âmir adlı üç oğlu olmuştur. Bir de Ümâme adında bir kızı vardır ki, bu kızın annesi Selmâ bt. Umeys'tir. Selmâ'nın kız kardeşi Esmâ bt. Umeys, Ca'fer b. Ebû Tâlib'in eşi idi. Dolayısıyla Hamza, Ca'fer'le bacanak oluyordu.⁹⁰⁷

Hamza, hicret ederken eşi Selmâ'yı ve kızı Ümâme'yi Medine'ye getirememiştir. Mekke'den ayrılırken onlarla vedalaşmış, hicretten sonra onları tekrar göremeden şehit olmuştur. O şehit olduğunda Selmâ ve Ümâme henüz Mekke'de idi. Hız. Peygamber Kazâ Umresi'nden sonra ashabıyla Mekke'den ayrılırken Hamza'nın kızı Ümâme: "Amca! Amca!" diyerek Hız. Peygamber'in arkasına düşmüş, o da Ümâme'yi alarak Medine'ye getirmiştir.⁹⁰⁸ Selmâ, Hamza'nın şehadetinden sonra Şeddât b. el-Hâd Üsâme el-Leysî ile evlendiğinden⁹⁰⁹ Ümâme, muhtemelen amcası Abbas'ın himâyesinde kalmıştır. Medine'ye getirildiğinde çocuğun bakımını üstlenmek için Zeyd b. Hârise, Ali ve Ca'fer b. Ebû Tâlib arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Zeyd ile Hamza'yı Hız. Peygamber kardeş ilan etmişti. Zeyd, manevi kardeşinin yetimini sahiplenmek isterken Ali ve Ca'fer ise amcalarının kızını evlerine götürmek istiyorlardı. Ancak Hız. Peygamber, Ca'fer'in hanımı Esmâ, Ümâme'nin teyzesi olduğu gerekçesiyle onun bakımını Ca'fer'e verdi.⁹¹⁰ Daha sonraki yıllarda Hız. Ali, Hız. Peygamber'e amcasının güzel kızı Ümâme ile evlenmesini teklif etmişse de Hız. Peygamber, Ümâme'nin sütkardeşinin kızı olduğunu ve sütkardeş kızı ile evlenmenin haram kılındığını söylemiş,⁹¹¹ ve onu Mahzûmoğullarından bir şehit oğlu olan Seleme b. Ebû Seleme ile evlendirmiştir.⁹¹²

⁹⁰⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, ss. 8, 159-160.

⁹⁰⁸ Buhârî, Megâzi, 43; Ebû Dâvûd, Talak, 35; İbn-i Kesîr, Sîre, Cilt:3, ss. 442- 43.

⁹⁰⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, ss. 159-160; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s. 400.

⁹¹⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 159-160; Buhârî, Sulh, 6, Megâzi 43; Ebû Dâvûd, Talak, 35.

⁹¹¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, ss. 11-12, Cilt:3, s. 159; Buhârî, Megâzi 43.

⁹¹² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, 160; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s. 400.

Böylece iki şehid Uhud şehidinin çocuğu bir araya gelip yuva kurmuşlardır⁹¹³.

7. Şehit Ailelerine Başsağlığı Dilemesi ve Onları Teselli Etmesi

Hız. Peygamber, şehitlerin geride kalan yakınlarına manevî destek sağlar, kendilerine başsağlığı diler ve onları teselli için çaba sarfederdi.

Hız. Peygamber'in başsağlığı dilediği ve teselli ettiği şehit annelerinden biri Uhûd'da şehit olan Amr b. Muâz'ın annesi Kebşe bt. Ubeyd'dir. Hız. Peygamber, Uhûd şehitlerini defn ettikten sonra atına binerek gazilerle birlikte Medine'ye doğru hareket edince Ensar kadınları kendisini karşılamak üzere yola çıkmışlardı. Hız. Peygamber'in atının dizginini de Sa'd b. Muâz, tutuyordu. Onu karşılamaya gelen kadınlar arasında Sa'd'ın annesi Kebşe bt. Ubeyd de bulunuyordu. Sa'd: "Yâ Resulullah! Annem!" diyerek onu takdim etti. Hız. Peygamber, şehit annesi Kebşe'ye: "Merhaba!" diye hitap edince Kebşe, Hız. Peygamber'e yaklaştı ve: "Seni sağ salim gördüm. Artık bu musîbet, hiç gelir" dedi. Hız. Peygamber ona oğlu Amr'dan dolayı başsağlığı diledikten sonra onun ve diğer şehitlerin cennetlik olduklarını, yakınlarına şefaata edeceklerini bildirdi. Kebşe, Hız. Peygamber' den, şehitlerin geride kalan yakınları için de dua etmesini talep etti. Bunun üzerine Hız. Peygamber: "Allahım! Onların (şehit yakınlarının) kalplerindeki üzüntüleri gider. Musibetlerinden dolayı onları mükâfatlandır. Onları, geride bırakılanlara iyi halefler eyle" diye dua etti.⁹¹⁴

Yine Hız. Peygamber, Uhûd Savaşı'nda babası şehit olduğu için yetim kalan Beşîr b. Akrebe'nin üzüldüğünü ve ağladığını gördü. Ona: "Ağlama! Ben, baban; Aişe de annen olsun istemez misin?" deyince Beşîr, Hız. Peygamber'in teklifini memnuniyetle kabul etti. Hız. Peygamber böylece ona kendi çocuğu gibi bakacağını ve onunla ilgileneceğini söyleyerek onu teselli edip gönlünü aldı.⁹¹⁵ Beşîr, Hız.

⁹¹³ Bu iki şehit, Hamza ve Ebû Seleme olup Her İkisi de, Uhûd'da şehit edilmişlerdir. Ebû Seleme ve Ümmü Seleme çiftinin, Zeyneb, Seleme, Ömer ve Dürre adında dört çocukları olmuştur. Ebû Seleme'nin asıl adı Abdullah, Ümmü Seleme'nin asıl adı ise Hind'dir. Seleme adındaki oğulları dünyaya geldikten sonra, Abdullah'a Seleme'nin babası manasında 'Ebû Seleme Hind'e de Seleme'nin annesi manasında 'Ümmü Seleme' künyesi verilmiştir. Ebû Seleme'nin ölümünden sonra Hız. Peygamber, Ümmü Seleme ile evlenmiş ve yetimleri himayesine almıştır. Himâyesinde bulunan Seleme'yi de Ümâmeyle evlendirmiştir (İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 3, s. 8).

⁹¹⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:1, s. 316.

⁹¹⁵ Buhârî, Cilt:2, s.78.

Peygamber'in, kendisini teselli ederken başını okşadığını, elinin değdiği yerdeki saçlarının siyah kaldığını, diğer yerlerin ise ağardığını ifade etmiştir.⁹¹⁶

8. Şehit Aileleriyle Evlenmesi ve Şehit Çocuklarını Himâyesine Alması

Hz. Peygamber, kocası savaşta şehit olan kimsesiz dul hanımları ve çocuklarını koruma altına almak için evlilikler gerçekleştirmiştir. Hafsa bt. Ömer, Zeynep bt. Huzeyme ve Ümmü Seleme bunlara örnek olarak verilebilir.

Hz. Peygamber'le evlilik yapan hanımlardan biri Hz. Peygamber'in yakın dostu ve ikinci halife Ömer'in kızı Hafsa idi.⁹¹⁷ Kocasını Huneys b. Hüzâfe, Uhud Gazvesi'nde yaralanıp bilahare şehit olunca Hafsa dul kaldı. Ömer, evlenmeleri için kızını önce Ebû Bekir'e, sonra Osman'a teklif etti ise de her ikisi de Ömer'in bu teklifini kabul etmediler. Bundan müteessir olan Ömer, durumu Hz. Peygamber'e arz etti. Hz. Peygamber de, Hafsa'yı kendisine nikâhlanmasını Ömer'e teklif etti. Ömer, teklifi memnuniyetle karşıladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hafsa ile evlenerek hem Ömer'in üzüntüsünü gidermiş oldu hem de akrabalık bağı ile onları onurlandırmış oldu.⁹¹⁸

Huzeyme kızı Zeyneb'in kocası Abdullah b. Cahş, Uhûd Gazvesi'nde şehit edilmişti. Zeynep orta yaşlı ve merhametli bir hanımdı. Fakirleri, yoksulları ve kimsesizleri gözettiği için, kendisine 'yoksulların annesi' anlamına gelen 'Ümmü'l-Mesâkin' ünvanı verilmişti. Kocasının şehit edilmesiyle kimsesiz kalan Zeynep, Hz. Peygamber tarafından nikâhlanarak koruma altına alınmıştır. Ancak kendisi, bu evlilikten iki ya da üç ay sonra vefat etmiştir.⁹¹⁹ Yukarıda da temas ettiğimiz gibi kocası Uhûd Gazvesi'nde şehit edilen Ümmü Seleme⁹²⁰, dört çocuğu ile dul kalmıştı. Hz. Peygamber, Zeynep bt. Huzeyme'nin vefatından sonra, ilerlemiş yaşına ve küçük yaştaki çocuklarına rağmen kimsesiz kalan Ümmü Seleme ile evlenerek, onu ve çocuklarını koruması altına almıştır.⁹²¹ İbnü'l-Esîr, Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'in

⁹¹⁶ Alâüddîn el-Muttakî, Cilt:13, s. 298.

⁹¹⁷ Konrapa, Hafsa'nın ilk kocasının ismini Hanîs olarak kaydetmekte ve Uhûd'da değil, Bedir'de şehit olduğunu nakletmektedir (Konrapa, 479).

⁹¹⁸ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s. 425.

⁹¹⁹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s. 467.

⁹²⁰ Konrapa, Ümmü Seleme'nin kocası Ebû Seleme'nin, Uhûd'da yaralandığını ve hicretin dördüncü yılında vefat ettiğini kaydeder (Konrapa, 481).

⁹²¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, s. 89; Zehebi, Tarihu'l-İslam, Cilt:2, s. 201.

büyük bir hanım hukukçu olduğunu kaydeder.⁹²² Bu da Hz. Peygamber'in şehit çocuklarının eğitimini ne derece önemseydiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

9. Şehit Ailelerînin Evlerine Yemek Hazırlatması ve Onlara Sahip Çıkması

Müslümanlar arasında ölünün ev halkına yemek gönderme geleneği'nin, İslâmî değerlere dayandığını göstermesi bakımından Hz. Peygamber'in, şehit ailelerine muamelesine dair bazı uygulamalarına temas edelim.

Ca'fer b. Ebû Tâlib'in, Abdullah, Avn ve Muhammed isminde üç oğlu vardı.⁹²³ Ca'fer, Müte Muharebesi'nde şehit edildiğinde Hz. Peygamber, hemen onun evine koşmuş Ca'fer'in zevcesi Esmâ bt. Ümeys'in Ca'fer'in oğullarını yanına getirmesini istedi. Esmâ, çocukları huzuruna getirdiğinde Hz. Peygamber, gözyaşları içinde onları bağrına basıp koklamış, Esmâ, niçin ağladığını Hz. Peygamber'e sorduğunda o, Ca'fer ve arkadaşlarının o gün şehit olduklarını haber vermiştir.⁹²⁴ Bunun üzerine Esmâ, feryat etmeye başladı. Hz. Peygamber, ağzından kaba ve uygunsuz kelimeler kaçırması ve göğsünü dövmemesi hususunda Esmâ'yı uyarılmış ve ardından kızı Fatıma'nın yanına varıp yasları sebebiyle Ca'fer ailesine yemek hazırlamasını emretmiştir.⁹²⁵ Üç gün boyunca Ca'fer'in ev halkına yemek gönderilmiştir.⁹²⁶ İbnü'l-Esîr'in belirttiğine göre bu, İslâm'da ölünün ev halkı için gönderilen ilk yemek olmuştur.⁹²⁷ Dolayısıyla Halebî'nin de dediği gibi Arapların "vedîme" dedikleri taziye yemeğinin temeli, Hz. Peygamber'in bu uygulamasına dayanmaktadır.⁹²⁸ Ca'fer'in oğlu Abdullah, o günlere ait hatıralarını anlatırken Hz. Peygamber'in, kendisini alıp evine götürdüğünü, Ca'fer ailesi için yemek hazırlattığını, kardeşini de getirterek onları evinde ağırladığını, hatta kendisinin ve kardeşinin Hz. Peygamber'in evinde üç gün boyunca oturup yemek yediklerini ifade etmiştir.⁹²⁹

⁹²² İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:5, s.469; Hamîdullah, Cilt:2, s. 681.

⁹²³ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s. 34; Zehebi, Tarihu'l-İslam, Cilt:3, s. 457.

⁹²⁴ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.767; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s.790.

⁹²⁵ Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s. 790.

⁹²⁶ Ya'kûbî, Târîhu 'l-Ya 'kûbî, Cilt:2, s. 66.

⁹²⁷ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, Cilt:2, s. 238.

⁹²⁸ Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt: 2, s.790.

⁹²⁹ Vâkıdî, el-Megâzî, Cilt:2, s.767; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Cilt:2, s.790.

Hz. Peygamber'in daha sonra da bu aileyle yakından ilgilendiğini ve onlara sahip çıktığını görmekteyiz. O, Ca'fer'in şehadetinden üç gün sonra tekrar onun ev halkını ziyaret etmiş, artık Ca'fer için ağlamamaları gerektiğini, bundan böyle onların bakımını kendisinin üstleneceğini ifade etmiştir. Daha sonra şehit çocuklarını bir berbere tıraş ettirmiştir. Ardından Ca'fer'in oğullarından Muhammed'in, amcası Ebû Tâlib'e, Abdullah'ın ise fizikî yapı ve huy itibarıyla kendisine (s.a.s.) çok benzediğini dile getirmiş ve ellerini kaldırıp Ca'fer'in ev halkı için dua etmiştir. Esmâ'ya da kendisi ve çocuklarının geçim ve bakımları için hiç endişeye kapılmamasını, dünya ve ahirette onların velisinin kendisi olduğunu söyleyerek onu teselli etmiştir.⁹³⁰

10. Hz. Peygamber'in Şehit Ailelerini Ziyaret Etmesi

Hz. Peygamber, zaman zaman şehit ailelerini ziyaret eder, onların gönüllerini alırdı. Zeyd b. Hârîse'nin ailesi, onun ziyaret ettiği şehit ailelerindendi.

Hem şehit eşi hem de şehit annesi olan hanımlardan biri de Zeyd'in eşi ve Üsame'nin annesi Habeşistan'lı Ümmü Eymen'dir. Kocasını Zeyd, Mute'de; Zeyd'den önceki kocasından olan oğlu Eymen ise Huneyn'de şehit oldu. Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen tek sahabî Zeyd b. Harise'ye eş, Üsâme gibi kahraman bir İslam komutanına anne oldu. İslâmiyet'ten önce Ubeyd b. Zeyd ile evlendi. Bu evlilikten Eymen adını verdikleri oğulları dünyaya geldi. Asıl ismi Bereke olduğu halde, Eymen'in annesi anlamına gelen "Ümmü Eymen" künyesiyle anılmaya başlandı ve gerçek ismi unutuldu. Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'e henüz peygamberlik gelmeden önce eşini kaybetti. Dul kaldıktan sonra oğlunu yalnız başına büyüttü. İslâmiyet'in zuhurundan sonra oğlu ile birlikte Müslüman oldu. Daha sonraları Huneyn Gazvesi'ne katılan ve Hz. Peygamber'i canla başla koruyan sayılı sahabîlerden biri olan oğlu Eymen, burada şehit oldu. Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'e dadılık yapmış ve onun: "Annemden sonra annemdir" iltifatına mazhar olmuş bir kadındır.⁹³¹ Kendisi doğumundan itibaren Hz. Peygamber'in hizmetinde bulundu ve azat edilip özgürlüğüne kavuşturulduğu halde hizmetini devam ettirdi.

⁹³⁰ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:4, s.37; Ahmed b. Hanbel, Cilt:1, ss. 204-205.

⁹³¹ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Cilt:5, s.567.

Hız. Peygamber, Ümmü Eymen'i hiçbir zaman unutmadı ve ihmal etmedi. Hız. Hatice ile evlendikten sonra kendisine hediye edilen Zeyd b. Hârise'yi azat ederek özgürlüğüne kavuşturmuştu. Bir gün: "Cennet ehlinden bir kadınla evlenmek isteyen Ümmü Eymen ile evlensin" talebinde bulununca, Zeyd b. Hârise öne atıldı ve bu hanımla evlendi.⁹³²

Huneyn Gazvesi'nde oğlu Eymen'in şehitliğine tanık olan Ümmü Eymen, daha sonra kocası Zeyd'den de ayrı düştü. Zira Zeyd, Mute'de, İslam ordusu komutanı olarak katıldığı savaşta şehit olmuştu. Böylece İslâm uğruna hem oğlunu, hem de eşini şehit vermişti. Hız. Peygamber, Ümmü Eymen'in evine bizzat giderek onu sık sık ziyarette bulunur⁹³³ ve "Bu, benim Ehl-i Beytimden geriye kalandır" diyerek onu, ailesinin bir ferdi olarak gördüğünü ifade ederdi.⁹³⁴

İbn Sa'd'ın naklettiğine göre Hız. Peygamber, Zeyd'in evine vardığı zaman, küçük kızı Hız. Peygamber'i ağlatmıştır. O, Hız. Peygamber'in yüzüne yaşlı gözlerle bakınca Hız. Peygamber de kendini tutamamış ve hüngür hüngür ağlamaya başlamıştır. Sa'd b. Ubâde ona: "Bu nedir, yâ Resûlullah?" diye sorunca Hız. Peygamber: "Bu, sevgilinin sevgisine özlemidir" şeklinde cevap vermiştir.⁹³⁵

11. Hız. Peygamber'in Şehit Yakınlarını Onurlandırması

Hız. Peygamber, şehit yakınlarını onurlandırır, ehil olanlarına önemli görevler verir, kabiliyetlerine göre bazı konularda beceri elde etmeleri için kendilerine imkân sağlar ve toplum içinde onların sosyalleşmelerine yardımcı olurdu. Nitekim o, hayatının sonlarına doğru büyük bir ordu hazırlayarak şehit çocuğu Üsâme'yi bu orduya komutan tayin etti.⁹³⁶ Ashâbın ileri gelenlerinden pek çok zevâtı da Üsâme'nin emrine verdi. Bunun üzerine, bazıları: "Peygamber, ilk muhacirlere bir çocuğu komutan tayin etti!" diyerek konuşmaya başladılar. Bunu duyan Hız. Peygamber, gazaplandı ve minbere çıkarak cemaate şöyle seslendi: "Üsâme'yi komutan tayin etmem hususundaki sözleriniz bana ulaştı. Üsâme'yi komutan tayin etmem hususunda tenkitte bulunduğunuz gibi, ondan önce onun babasını

⁹³² İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:8, ss. 223-24.

⁹³³ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Cilt:1, s.161 / Cilt:2, ss. 236-37 / Cilt:5, ss. 567-68.

⁹³⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt: 8, s. 223.

⁹³⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:3, s. 47.

⁹³⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, ss.189-190; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, Cilt:1, s.66.

komutanlığa tayin etmem hususunda da itirazda bulunmuştunuz. Allah'a yemin olsun ki, o, komutanlığa layıktı. Ondan sonra onun oğlu da komutanlığa layıktır."⁹³⁷

Üsâme, ordusuyla hareket etmek üzereyken, Hz. Peygamber dâr-i bekâya irtihal etti. Bunun üzerine Üsâme, Medine'ye geri dönerek, Hz. Peygamber'in yıkanması, tekfîni ve defnedilmesi işlerinde Hz. Ali'ye yardım etti. Defin işi tamamlandıktan sonra, Hz. Ebubekir'in emri ile tekrar ordusunun başına geçerek Şam'a doğru hareket etti⁹³⁸

---

⁹³⁷ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s.189-190.

⁹³⁸ İbn Sa'd, et-Tabakât, Cilt:2, s. 189-190.

SONUÇ

Allah adının en yüce olması için savaşırken öldürölüp şehid edilen sahabelerle sınırlı tuttuğumuz bu çalışmamız, ilgili kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Muhammed'in Peygamber olarak görev yaptığı Asr-ı Saadet dönemi içerisinde gerçekleşen savaşlara katılan sahabileri kapsamaktadır.

Şehit sözlükte şehadette bulundu (şahitlik /tanıklık yaptı) hazır oldu, huzurda bulundu, gördü, bildiğini açıkladı gibi anlamlara gelen şe-hi-de fiil kökünden gelmektedir. Şehit, can verdiği anda yanında meleklerin hazır bulunduğu, cennete gireceği hususunda hem yüce Allah'ın hem meleklerin hem de kanının aktığı toprağın şahitlik yapacağı kişi demektir. Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden birisi olan "şehit" ayrıca şu anlamlara da gelmektedir: Ölmeyen aksine Rabbinin katında diri olan ve onun ikram ettiği nimetleri gören, kıyamet günü inkârcıların aleyhine peygamber ile birlikte şahitlik yapan kişi.

Terim anlamı itibariyle şehit, Allah adının en yüce olması için savaşırken öldürölendir. Ancak daha sonra Peygamber (a.s.) bazı durumlar ve hastalıklar sonucu vefat edenleri de buna dâhil etmiştir. Dolayısı ile dinini ailesini malını ve canını korurken öldürölmenin yanı sıra veba vb. gibi bazı özel nedenler sonucu ölenler de şehit olarak kabul edilmiştir.

Ashâbu-ş Şühedâ olarak nitelendirilen şehid sahabilerin ekseriyeti savaşlar ve gazvelerde diğer kısmı ise işkence altında ve müşrikler tarafından çeşitli pusu ve tuzaklar neticesinde şehid edilmişlerdir. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamberlik döneminin 13 yıllık Mekke bölümünde 2, 10 yıllık medine bölümünde ise 174 olmak üzere toplam 176 sahabe şehid edilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) şehit olma özlemini çeşitli hadisi şeriflerde yer yer dile getirmiş ve bu özlemin bir neticesi olarak şehitlere, şehit aile ve çocuklarına özel ilgi göstermiştir. Onlara psikolojik destek sağlamış, elinden gelen maddî ve manevî yardımı esirgememiştir. Duruma göre muhtaç olanları doğrudan himâyesi altına almış ve kederlerine göz yaşlarıyla ortak olmuştur. Bazen de şehitlerin ahiretteki yüksek payelerini hatırlatarak geride kalan yakınlarını teselli etmiş ve her daim onların yanlarında olmuştur.

KAYNAKÇA

Abdulbâki, Muhammed Fuad. **el-Mu'cemu'l-Mufehres** li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm, Kahire 2001.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî **el-Müsned**, I-VI, Beyrut 1978.

Âsım Efendi, **Kâmûs tercümesi**, İstanbul 1304.

Aydın, Mehmet. Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Konya 2005.

Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, **Ensâbü 'l-Eşrâf**, 1-13, nşr. Süheyl Zekkar ve Riyad Zirikli, Beyrut 1996.

Beyhaki, Ebû Bekir Ahmed İbnü'l-Hüseyn, **Delâilü'n-Nübüvve**, nşr. Abdülmu'tî Kal'acî, Kahire 1991.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, **es-Sahih**, thk. Muhammed Nizar Temim ve Heysen Nizar Temim, Beyrut trs.

Cevherî, Ebû Nasr İbrahim b. Hammâd, **es-Sihâh**, nşr. Şihâbüddin Ebû Amr, Beyrut 1418 / 1998.

Cürcani, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, **et-Ta'rifat**, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1985.

Çubukçu, Asri, "Buâs", DİA, Cilt:6, s.340.

Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed, **Kâmûsu'l-Kur'ân**, nşr. Abdülaziz Seyyid, Beyrut 1985.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, **Sünenûd-Dârimî**, Beyrut 1407/1987.

Diyarbekrî, Muhammed b. Hasan, **Târîhu'l-hamîs** fî ahvâli enfesi nefîs, (Fâtih, nr. 4347-4351), Beyrut 1966.

Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, **es-Sünen**, I-IV, Daru İhya-is-Sünnetin-Nebeviyye, Mısır trs.

Ebû'l Al'a Mevdudi, **Tefhimul Kur'an**, Lahor 1942-1972.

Ebû'l-Beka, Eyyüb b. Musa el-Hüseyni, **el-Külliyât** Mu'cemü Fi'l-Mustalahati Furûgu'l-Lugaviyye, thk. Muhammed el-Mısri vd., Beyrut 1998.

Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Alî b. Mahmûd (ö. 732/1331) **el-Muhtasar** fi Ahbâri'l-Beşer, nşr. M. Zeynühum M. Azeb v.dğr.), Kahire 1998-99.

Efendioğlu, Mehmet, "Sa'd b. Muâz", DİA, İstanbul 1995, Cilt:35, s.374-375.

en-Neşşar, Ali Sami, (v.1969). **Asr-ı Saadetteki İslam Şehitleri**, Çev. Erol Ayyıldız ve A. Baki Turan, İstanbul: Bahar Yay.

es-Sehârenfûrî, Halil Ahmed, **Bezlu'l-mechûd** fi halli Ebî Dâvûd, Beyrut, ts.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed **Tehzîbü'l-lüğa**, nşr. tahk.: Abdülhalim en-Neccar, ed- Darü'l-Mısriyye, Mısır 1964.

Fayda, Mustafa. Ammâr b. Yâsir, DİA, Cilt: 3, s.75.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakûb **el-Kâmûsü'l-Muhît**, nşr. Mektebü tahkîki't-türâs fi müesseseti'r-risâle, Beyrut 1406/1986.

Hakim, Ebû Abdullah en- Nisaburi (v. 405/1014), **el-Müstedrek ales-Sahihayn**, Beyrut 1986.

Halebî, Ali b. Burhâneddîn **İnsânü'l-Uyûn** fi Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn, es-Sîretü'l-Halebiyye, Beyrut 1980.

Halil b. Ahmed, **Kitabü'l-Ayn** Mürettiben ala Hurüfi'l-Mu'cem, thk.: Abdülhamid Henrâvi, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

Halîl, Imâdüddîn, **Dirâse fi's-Sîre**, Çev. İsmail Hakkı Sezer, Konya, 2003, Beyrut, 1977.

Hamevî, Yâkût, **Mu'cemü'l-Büldân**, Dâru Sadır, Beyrut, 1977.

Hamîdullah, Muhammed İslâm Peygamberi, I-II, trc. Salih Tuğ, İstanbul 2012.

Heysemi, Nureddin Ali b. Ebi Bekir, **Mecmeuz-Zevaid** ve Menbeu'l-Fevaid, I-X, Beyrut 1967.

İbn Seyyidi'n-Nâs (1974). **Uyûnu'l-Eser** fi Funûni'l-Meğâzî ve's-Şemâili ve's-Siyer, Beyrut.

İbn Balaban, **el-İhsân** fi taqrîbi Şahihi İbn Hibbân (nşr.Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1412/1991.

İbn Abdilber, **el-İsti'âb** fi Ma'rifeti'l-Ashâb, Beyrut, 1328.

İbn Asakir, Ebu'l Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkî, **Tehzib Tarihi İbn Asakir**, Mektebetü'l Arabiye, Dimaşk, 1911.

İbn Faris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed, **Mu'cemü Mekayisi'l-Luga**, thk.: Abdüsselam Muhammed Hârûn, Dârü'l-Fikr, Mısır 1979.

İbn Habîb, **Kitabu'l-Muhabber**, thk. Eliza Lichtenstadter, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut ts.

İbn Hacer, Ebu'l Fadl Şihâbuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. **el İsbâbe** fi Temyîzi's-Sahâbe, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, 1415.

İbn Haldun, **Tarih**, Mısır 1355/1936.

İbn Hazm, **Cemhere**, nşr. Abdüsselâm M.Hârûn, Kahire 1982.

İbn Hazm, **Cevâmiu's-sîre**, Beyrut 1403/1983.

İbn Hibbân, **es-Şikâat** Muhammed Abdürreşîd (I-IX, Haydarâbâd 1393-1403/1973-1983).

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. **es-Sîretü 'n-Nebeviyye**, I-IV, Kâhire 1987.

İbn İshâk, **es-Sîre** (nşr. Muhammed Hamîdullah), Rabat 1967.

İbn Kayyim, **Zâdü'l Meâd**, trc. Şükrü Özen v.dğr., I-VI, İstanbul 1988-1990.

İbn Kesir, Ebûl Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1372) , **el Bidaye Ve'n-Nihaye**, nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr., Beyrut 1409/1989.

İbn Kesir, Ebûl Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1372). **es-Sîretü 'n-Nebeviyye**, I-IV, Beyrut ts.

İbn Kesir, Ebûl Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1372). **Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm**, istanbul, 1986.

İbn Kudame, Muveffikuddin Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed (v.620/1223). **el-Muğni** fi Fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî, I-XII, Beyrut 1405/1985.

İbn Kuteybe, **el-Maârif**, trc. Servet Ukkâşe Kahire 1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini (v. 275/888), **es-Sünen**, thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî, Daru İhya-it-Türasi'l-Arabî, byy. 1395/1975.

İbn Manzûr, Ebû 'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem, **Lisânü'l-Arab**, thk.: Abdullah Ali el Kebîr vd.,Darü'l-Meârif, Kahire, ts.

İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-müctehid**, nşr. Matbaatü'l-İstikame, Mısır t.y. İstanbul 1933.

İbn Sa'd Ebû Abdillâh Muhammed. **Kitâbu Tabakâti'l-Kebîr**, Beyrut (1985).

İbn Şebbe, **Târihu'l-Medîneti'l-Münevvere**, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, Riyad 1379/1979.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri (630) **el-Kâmil** fi't-Tarih,

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri (630) **en Nihayetül fi Garibül Hadis.**

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri (630) **Üsdü'l- Ğabe fi Marifeti's-Sahabe** (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93.

İsbahânî, Ebû Nuaym, **Delâilü'n-nübüvve**, Halep 1397 / 1977.

İsbahânî, Ebû Nuaym (v. 430/1038). **Hilyetü'l-Evliya** ve Tabakatü'l-Asfiya, I-X ve Fihrist, II. bs. Beyrut 1387/1967.

İsbahânî, Ebû Nuaym (v. 430/1038). **Marifetu's-sahâbe**, I-III nşr. Muhammed Râdî b. Hâc Osman, Medine-Riyad 1408/1988.

İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed Ragıb, (v. 502/1108) **el-Müfredât fi Garibul-Kuran**, İstanbul 1986.

K. V. Zettersten, "Câfer b. Abı Talib", İA, III, 7 Kahire 1354 → Beyrut 1402/1982.

Kandehlevî, M. Yusuf (1991). **Hayâtü's-Sahâbe**, I-IV, İstanbul.

Kastalâni, **Mevâhibu'l-ledünniye**, Mısır, 1862.

Konrapa, Zekâi (1968). **Peygamberimiz, İslam DM ve Aşere-i Mübeşşere**, İstanbul.

Köksal, M. Asım, **İslam Tarihi**, Köksal Yayıncılık: 2/49-53.

M. Mustafa el-A'zamî, **Küttâbü'n-nebî**, Riyad 1401/1981.

M. Yaşar Kandemir, "Hubeyb b. Adî", DİA, XVIII, 266-267.

Malik b. Enes b. Amir (v.179/795), **el-Muvattâ**, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Beyrut 1985.

Müslim, İbnu'l-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisaburî, **Sahihu Müslim**, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Beyrut 1955.

Müttaki el-Hindi, **Kenzü'l-ummal** fi süneni'l-akval ve'l-efal, nşr. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.

Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb, **es-Sünen**, thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî, Rıyad trs.

Öğüt, “Fidyе” ,DİA, XIII, 55.

Özbalıkçı, Reşid, **Kur’ân ve Hadisle İstışhad**, Doktora Tezi, İzmir 1985.

Râzî, Ömer b. Hasan Fahrudin, **Mefatihü'l-Gayb**, trc. Suat Yıldırım vd. Ankara 1988.

Ref'at el-Başa, Abdurrahman, **Suverun Min Hayatü's Sahabe**, Beyrut / ty.

Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ** bi-ahbâri dâri'l-Muştafâ nşr. Kâsım es-Sâmerrâî, Beyrut 1422 / 2001,

Serahsî, **Siyeru'l-kebir** Şerhi, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 382.

Suyûtî, **Hasâisü'l-kübrâ**, nşr. M. Halîl Herrâs, Kahire 1967.

Süheyli, **Ravdu'l-ünüf**, trc. Abdurrahman el-Vekîl Kahire 1967-1970.

Taberani, **Cem'ül Fevaid**, Ebû Abdullah Şemseddin Muahammed b. Süleyman el-Mekki er-Rudani

Taberânî, **el-Mucemü'l-kebir** nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Beyrut 1405/1984.

Taberi, Muhammed b. Cerir, **Camiul-Beyan** fi Tevili Ayi'l-Kur'an Kahire 1373/1954.

Taberi, Muhammed b. Cerir, **Tarihu'l Ümem ve'l-Mülûk**, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl, Kahire 1960-70.

Tehânevi, Allâme Muhammed Ali, **Mevsûatü Keşşafi Istılahati'l-Funün ve'l-Ulüm**, thk. Ali Dahruc vd., Mektebetü Lübnan, Beyrut 1996.

Tirmizî, Muhammed b. İsa (v.279/909), **es-Sünen**, thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbanî, Mektebetü Meariflin-Neşri vet-Tevzi, Rıyad trs.

Uraler, Aynur, **Sümeyye b. Hubbat**, DİA, Cilt: 38, s.134.

Urve b. Zübeyr, **Megazi**, Mustafa el-Azami, Riyad-1981.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, **Kitâbü'l-Megâzî**, nşr. M. Jones, London 1965-66 → Beyrut, ts.

Wensinck, A. J. (v.1939), **el-Mu'cemul-Mufehres** li elfazil-Hadis-in-Nebevi, Leiden, 1936.

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer (t.y.). **Târîhu 'l-Ya 'kûbî**, Beyrut ts.

Yüce, Abdulhakim, **Şehitlik ve Şehitlerin Hayati**, İstanbul: Işık Yay. 2004.

Zamahşeri, Carullah Ebû'l-Kasım Mahmud b. Ömer **el-Keşşâf**, Riyâd.

Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza, **Tâcü'l-ârûs min Cevahiri'l-Kamus**, tahk. Abdülalim et-Tahâvi, Matbaatü Hükümeti'l-Kuveyt, Kuveyt 1984.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Târîhu'l-İslâm**, es-Sîretü'n-nebeviyye. 1976.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Tecrîdü es-mâi's-sahâbe**, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife).

Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ**, Beyrut.

Zamahşeri, Ebû'l-Kasım Mahmud b.Ömer, **Esâsü'l-Belâğa**, thk. Muhammed Basil Uyûnussûd, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

Zübeyrî, Mus'ab b. Abdullah, **Kitâbü Nesebi Kıreys** (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1953.

Zührî, **Megâzî**, nşr. Süheyl Zekkar, Dımaşk 1980.

Zürkânî, **Mevâhibu'l-ledünniye Şerhi**, nşr. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî, Beyrut 1417/1996.